

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

שמות

טבת התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

צורך ההתעוררות וחשיבותה בימי השובבי״ם, ביאור מאמר הזוה״ק בעניין הפְּרוֹז היוצא בכל יום, ופירוש הרמ״ק. השלמה בעניין מי שומע את הבת־קול המכרזת ואומרת 'שובו בנים שובבים', ומקור לתליית שלטים בביהכ״נ ובבית עם המלים הללו.

בדבר הזוהמא והפריצות המצויה בדורנו בעוה״ר, ומה שכתבו אלה אשר נתנו את ליבם על טהרת מחננו. ומה לעשות לגבי זה במקומות ציבוריים, כגון במקומות מסחר, בעבודה וכדו'.

בעניין מנהג חכם אחד שליט״א בעת המילה, אשר הצלחת עם העפר תהיה מונחת על הרצפה מתחת רגלי הסנדק, והראיה שהביא לכך בספרו נר ציון, ולגבי השאלה מדוע הסנדק יותר חשוב מהמוהל.

המשך בעניין אלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה משום ש'זמר יוני' לא פסק מפיו, מדוע נשאר השם 'זמר יוני' למרות שהיוונים נעלמו וכבר באו אחרים הרומיים, ומה הפירוש שזמר יוני 'לא פסק מפיו', כי א״כ מתי למד והתפלל.

בעניין כתר בן אשר, התחלת השלמת התשובות למכתבו האחרון של הרה״ג יהודה עדס שליט״א, לקראת הוצאת ספר מיוחד ע״י בני הרה״ג שאול שליט״א, הכולל את כל דברינו שנאמרו [בשיעורים השבועיים] בעניין זה.

תוספת דברים בעניין צורת הכריעות בעת אמירת עושה שלום במרומיו וכו', מקור מהגמ' בקידושין לכריעה שעושים באמצע, ואמירת המלה 'ובחסדיו' גם בקדיש, כאשר כורעים לצד ימין.

השלמה בעניין שיעור זמן אמירת פסוקי דזמרא חצי שעה, ביאור מ״ש בספר החיים בעניין אופן אמירתם, ומקורות מן הספרים לגבי אלה המזלזלים באמירת פסוקי דזמרא.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 772
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א,
וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ולרפואת האשה חנה בת סימון מנב״ת, שהתנדב בעלה בעבורה למוסדות פעולת צדיק.

וכן להצלחת ידידנו היקר הרה״ג אסף לוי ב״ר עמרם הי״ו, מבית שמש ת״ו, ונו״ב אושרת ב״ר יהודה שתחי׳, וילדיהם שיחיו. שיזכו לבריאות ופרנסה טובה, עלייה בתורה ויראת שמים, נחת מהילדים וכל הישועות. ושיזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהוציא ספריו שעומל עליהם במהרה. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי״ץ. ירבו כמותו בישראל. הוא ידיד ותיק.

כמו״כ השיעור מוקדש על ידי הבחור רבי יעקב בן עזרא שיחי׳, מארצות הברית שיזכה לזיווג הגון במהרה ולהצלחה בכל העניינים, בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי״ץ.

וכן ע״י רבי יוסף בן זלמן חיים אלפין הי״ו, מארצות הברית לעילוי נשמת אמו מרת נטליה טובה בת אברהם ע״ה, תנצב״ה. שבשבוע זה ביום ג׳ חל יום היאר–צייט שלה, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי״ץ.

וכן השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי יצחק בן יהושע אריה ליב תנצב״ה, ע״י משפחת המנוח אשר נפטר בשבוע זה. בעבור שהתנדבו למוסדות נתיבות מהרי״ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת הבחור החשוב דוד מאיר בן הרב חיים הי״ו – זהו הבן הבכור של ידידנו הרה״ג חיים לוי הי״ו מארצות הברית, ב״ה עמוד הימיני, עומד לימיננו, השם ברוך הוא יעמוד לימינו – בעבור נתינתו הראשונה מכספי מעשר שלו לכולל נתיבות מהרי״ץ.

תראו איזה חינוך. הגיע הילד לבר מצוה, יש לו כספי מעשר, בפעם הראשונה, ונותן לנתיבות מהרי״ץ. אשריו ואשרי חלקו. דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

צורך ההתעוררות וחשיבותה בימי השובבי״ם, ביאור מאמר הזוה״ק בעניין הָּבְרוֹז היוצא בכל יום, ופירוש הרמ״ק. השלמה בעניין מי שומע את הבת־קול המכרזת ואומרת ׳שובו בנים שובבים׳, ומקור לתליית שלטים בביהכ״נ ובבית עם המלים הללו.

כמה צריכים להתעורר, בימים הקדושים הללו, ימי השובבי״ם. התחלנו עכשיו מן השבוע של פרשת שמות, ועד משפטים, אלו פרשיות שובבי״ם. וגם ת״ת – ת׳רומה ת׳צוה – אבל הם בעיקר בשנה המעוברת.

שאלה מהקהל: מדנקט הרב בעיקר, משמע שיתכן גם בשנה פשוטה. האם זה נכון.

תשובת מרן שליט״א: נכון. עיין שע״ה סימן ר״ד סוף סעיף י״ז, דף של״ח.

בספר הזוהר הקדוש [פרשת נשׂא, דף קכ״ו ע״א] כתוב כך, **כַּמָּה אִית לֵיהּ לְבַר־נַשׁ לְאִסְתַּכְלָא וּלְמִנְדַּע בְּפוּלְחָנָא דְּמָארֵיהּ.** כמה צריך האדם, להסתכל ולדעת – ׳להסתכל׳ פירושו להתבונן, ׳ולדעת, בפולחנא דמריה׳, עבודת ה׳.

דהא בכל יומא ויומא, כָּּרוֹזָא קארי ואמר, עַד מָתַי פְּתָיִם תֶּאֱהֲבוּ פֶּתִי [משלי א׳, כ״ב]. הכרוז צועק, עד מתי?

שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפֶּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם [ירמיהו ג׳, כ״ב].

מובן שהמדובר שם הוא בכל יום ויום, מימות השנה. לא דוקא בימים האלה, ימי השובבי״ם. כי לגבי הימים האלה, אם בכל ימות השנה זהו רק ׳כרוז׳ אחד, בימים האלה זה עשרה כנראה או מאה כרוזים כאלה, ׳שובו בנים שובבים, ארפא משובתכם׳.

ולית מאן דְּיַרְכִּין אודניה. ואורייתא קארי ומכרזא קמייהו, ולית מאן דישגח. [בזוה״ק שלפנינו כתוב כך, אורייתא קא מכרזא וכו׳, וכן הובא בשיעורים בעבר. אך גירסת הרמ״ק בזוהר, ׳ואורייתא קארי ומכרזא׳].

אם־כן, גם הכרוז יוצא, וגם התורה. ואעפ״כ אין אף אחד אשר מטה אוזן, אין מי שמשגיח. אף אחד לא שם לב להתעורר מכך.

לכאורה, אולי אי אפשר להגיד שאין אף אחד ממש. אלא הכוונה כי כמעט אין אף אחד, רוב בני האדם אינם מתייחסים, מזלזלים. או אפילו אם קצת זז להם, אבל בפועל הם אינם מתקנים את מעשיהם, הם ממשיכים בדרך הרעה שלהם.

[מרן שליט״א חוזר וקורא את הפיסקא הזאת בזוה״ק בניגון ק״ק תימן יע״א] **ר׳ אבא פְּתַח, לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ, וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ [תהלים ק״ג, א׳]. כמה אית ליה לבר נש לאסתכלא ולמנדע בפולחנא דמאריה. דהא בכל יומא ויומא כָּּרוֹזָא קארי ואמר, ״עד מתי (פתאים) [פתים] תאהבו פתי וגו״, ״שובו בנים שובבים (ארפא) [ארפה] משובותיכם״. ולית מאן דירכין אודניה. ואורייתא קארי ומכרזא קמייהו, ולית מאן דישגח.**

בזמנו [שיעורי מוצש״ק כי תצא התשפ״ד, האזינו התשפ״ה, שיעור ליל הושענא רבה התשפ״ה, ומוצש״ק נח התשפ״ה] דיברנו בס״ד, לגבי המאמר המפורסם, המובא בפרקי אבות [פרק ששי משנה ב׳] בזה״ל, **אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת־קול יוצאת מהר חורב, ומכרזת ואומרת, אוי**

להם לבריות מעולבונה של־תורה. בכל יום, יוצאת בת־קול.

שאלנו בעבר, הרי אף אחד אינו שומע אותה?

עכשיו ראיתי כי רבי' משה קורדובירו, בפירושו אור יקר [כרך י"ד דף כ"ט] לגבי מאמר הזוה"ק שהבאנו לעיל [בעניין הב"ק שובו בנים שובבים], שואל את השאלה הזאת. מה הפירוש 'כרוזא'? היכן הוא הכרוז הזה? ואיפה 'התורה קוראת'?

וז"ל הרמ"ק שם, **'כרוזא קארי', כעין בת קול, מלאך ממונה על זה.**

הוא מסביר תחילה, כי 'בת קול' היינו מלאך. הבאנו בזמנו בשם התוספות, כי מה שמגיע אל העולם שלנו, זהו הבת של־קול. ועכשיו נבין, כי הקול הראשון, זהו המלאך. ומה שמגיע לעולם הזה, זהו כבר קול אשר יוצא מן הקול הראשון.

והוא מצד המלכות אמנו. דהיינו, הדבר בא מצד השכינה. אח"כ הוא מסביר – לגבי התורה שמכריזה – כי התורה זה מצד התפארת, ואילו הכרוז הזה הוא מצד המלכות.

ואם תאמר, כיון שאין נשמע לאדם, מה תועלת בהכרזה זו?

ויש לומר, אף על גב דאיהו לא שמע, (מזליא) [מזליה] שמע, דהיינו רוחו ונשמתו.

'ואורייתא', מצד התפארת אבינו וכו'.

באזניים הגשמיות, לא שומעים זאת. ברם, הנשמה שומעת את זה. הסברנו בס"ד בהרחבה בזמנו, כי זהו מה שלפעמים ישנם לאדם – כפי שקוראים בזמנינו – 'נקיפות מצפון', 'יסורי מצפון'. הדבר אינו טבעי. הנשמה שומעת זאת.

השאלה, מה עושים עם זה? ישנם אנשים, שאינם מתייחסים. צבט להם משהו בלבם, אבל שום דבר הם לא עושים. וישנם כאלה האומרים, כן, נכון, אבל מחר. כעת לא מסתדר לי, או אולי בשנה הבאה. וכו' וכו'.

הם מפסידים את זה. החכמה היא, כי מי שמתעורר, שיתפוס זאת מיד. בעוד שהברזל חם, מכים עליו. אם הוא מתלהב ברגע הראשון, אסור לתת לזה להצטנן. בשביל כך, צריכים ללמוד ספרי מוסר ויראת שמים, כדי שהאדם יוסיף את השלהבת, ושהוא אכן ישתנה.

'שובו בנים'. כי אנחנו בני הקב"ה, כפי שנאמר [דברים י"ד, א'] **בָּנִים אַתֶּם לַי"ְ אֱלֹהֵיכֶם.**

*

בשביל זאת, אנחנו תולים מודעות בבית הכנסת כאן וכו', 'שובו בנים שובבי"ם'. אם לא שומעים, לכל הפחות רואים. אפשר לראות את המודעא בעיניים.

מהו המקור לכך?

אמנם לא צריכים מקור, לדבר פשוט כזה. וכי למה לא? אבל עכ"פ ישנו לכך מקור. לא רק בבתי הכנסת, אלא אפי' בבית.

דוד המלך אמר, **וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד** [תהלים נ"א, ה']. פשטות הפסוק, שאני לא שוכח מכך, אינני מתעלם, אלא אני דואג ומתחרט ע"ז. כך רש"י מפרש שם, **מתוך שאני מתחרט ודואג עליו, דומה לי כאילו הוא לפני תמיד כל שעה.**

חטאי לפני תמיד. כל הזמן אני חושב על כך, הוא מונח לי מול העיניים. אינני שוכח מכך. כל הזמן. תמיד.

אבל בספר שבט מוסר [פרק מ"ד] כתב בזה"ל, **דוד כתב בכותלי ביתו, לראותו ולזכור אותו תמיד. כמו שכתוב בספר חסידים, דעל זה נאמר וחטאתי נגדי תמיד ע"כ.**

דוד המלך, עשה לו שלט בביתו, לגבי החטא שלו, שלא ישכח מזה. ולא זו בלבד, אלא 'בכתלי ביתו'. לא כותל אחד, אלא על כמה קירות. כדי שהיכן שיהיה, איפה שיסתכל, הוא יזכור זאת.

כך כותב רבי' אליהו הכהן, מחבר הספר שבט מוסר ומדרש תלפיות, שהיה בקי נפלא בכל ספרי חז"ל וכו'.

ברם, לא מצאתי את שורש המקור שלו. מי שימצא, אשריו ואשרי חלקו. הוא כתב זאת, בשלושה מספריו. בשבט מוסר [שם], וכן במדרש תלפיות [ענף אדם הראשון], וכן בספרו אגדת אליהו, על תלמוד ירושלמי מסכת שקלים. בשלושת המקומות הללו. אולי ישנם עוד, כי הוא חיבר הרבה ספרים, אבל עכ"פ אני מצאתי זאת בג' מקומות, וא"כ 'הויא חזקה'.

אמנם הוא כתב זאת בשם ספר חסידים, אולם שם [באות כ"א] כתוב רק משהו הקרוב לזה, בזה"ל, **החסידים הראשונים היו כותבים באגרת,**

עוונותיהם כשהיו חוטאים, כדי להתוודות על חטאתם, וכדי שיזכור ויתחרט ויעשה תשובה, מפני שזוכר עוונותיו שהוא עתיד ליתן דין וחשבון עליהם, ויעשה תשובה. ולפיכך טוב לכתבם, לקיים מה שנאמר 'וחטאתי נגדי תמיד'.

אם־כן, אין ראיה מזה לומר כי כך דוד המלך עשה בפועל.

אבל מסתמא ישנו לכך מקור מפורש במדרש חז"ל, אשר עדיין לא הגיע לידינו. מי שימצא, ויאיר עינינו, אשריו ואשרי חלקו.

בדבר הזוהמא והפריצות המצויה בדורנו בעוה"ר, ומה שכתבו אלה אשר נתנו את ליבם על טהרת מחננו ומה לעשות לגבי זה במקומות ציבוריים, כגון במקומות מסחר, בעבודה וכדו'.

לצערינו, העולם היום מלא זוהמא וטינופת, מלא פריצות.

ראיתי כי ישנם כאלה אשר נתנו את ליבם, לפעול לקדושת המחנה. ישנם רבנים חשובים שכתבו ופירסמו בזה"ל, במציאות היום־יומית, עומדים בנינו ובנותינו בפני סכנות רוחניות. הנסיון הוכיח שע"י ערנות ושימת לב, ניתן לגדור הרבה מהפרצות, ולמנוע נזקים רוחניים. וכבר מובטחים אנו, "דבר שישתדל בו, לא יכשל בו זרעו" [ב"ק דף נ.].

אם האדם עירני, אם הוא פועל בנושא הזה, אזי בזכות זו ינָצלו צאצאיו. כמבואר בגמרא בבא קמא [דף נ'.], לגבי נחוניא חופר שיחין.

והם מציעים, רעיון. אם רואים במקום מסויים, שישנו משהו לא בסדר, כגון חילונים וכדו', אזי להניח מכתב בכתב ידכם להנהלת המקום בנוסח,

לכבוד ההנהלה הנכבדת.

חשוב לנו לקבל שירות צנוע ומכובד. נא להעביר פנייתי זאת, להנהלה הראשית.

בברכה, שם ומשפחה, כתובת. ולמסור למנהל במקום, או לאחראי.

כי להעיר בפה, הרבה פעמים הדבר אינו מתאים, וגם זה עלול לגרום לתגובה נגדית, ואז אולי יותר גרוע. לא כולם יכולים לנהל משא ומתן בצורה רגועה שתשכנע. ישנם כאלה שהצליחו אפילו בפה, אבל מי שלא נעים לו, או שהוא חושש שמא הוא יתבטא בצורה לא נכונה, אזי שישאיר פיתקא.

הצעה מעשית. לכתוב מכתבים בנוסח הנ"ל בכתב ידכם, ולפני כל יציאה לקחת מכתב/מכתבים, ולמסור להנהלת המקום בו אתם נמצאים. (קופת חולים, חנות, משרד וכו').

ציבור הנשים, בנוסף להנ"ל, יכולות למסור להנהלת המקום מכתב תודה על עובדת/ות שנותנות שירות צנוע. אני שמחה שהעובדת בסדר. העידוד מדרבן, ומשמש כמנוף לקידום הצניעות, במרחב השירות הציבורי. להשתדלות קטנה ברוחניות, יש תוצאות מבורכות ומדהימות.

הגרש"ז אוירבך זצ"ל כתב, "מפגע צניעותי, הוא בור ברשות הרבים".

מעשה שהיה במקום מרכזי בארץ, בהתכנסות של רבבות, שהיה שם מפגע צניעותי. גברת ר' אמרה לנערה שליצידה, יש כאן מכשול לרבים. מה עושים? המפגע הפריע לרבים, אבל אף אחד לא עשה כלום.

הנערה שאלה בחזרה את גברת ר', מה אפשר לעשות?

מיד לגברת ר' עלה רעיון, ובתוך חצי שעה המפגע הוסר. המפגע הפריע לרבים, וזו שרק שאלה בכאב 'מה עושים', זכתה שבזכותה הוסר המפגע.

צריכים להפעיל קצת את הראש, ולמצוא איזה פתרונות.

א' העידוד העצמתי והיעיל הוא, שנצביע ברגליים. נקנה מהמקומות הצנועים. להדיר את הרגליים, ממקומות שאינם צנועים. ככה יראו כי אנו מעדיפים ללכת למקום אחר, בגלל זה.

בכך נקדש שם שמים, ונזַכה עסקים נוספים, שיתאימו את השירות למגזר הדתי.

ב' ציבור הנשים, יכתבו להנהלה מכתב תודה על העובדת/ות הצנועה/ות.

ג' ציבור הנשים בלבד, יפרגנו לעובדת על הפרט הצנוע (כגון שהחולצה סגורה כהלכה וכו').

העידוד שלך יעודד את העובדת להמשיך, וגם לשדרג את הצניעות בפרטים נוספים.

שימו לב: כל פניה בכתב מתועדת במאגרי החברה, ומקדמת את הצניעות.
המכתב הזה יהיה שמור אצלם.
מלשכת מנכ"ל שיש לו מליוני לקוחות נאמר לנו, "אם הצניעות חשובה לכם, תכתבו לנו. כיום המחשב מראה מאות פניות על מחירים וכו', לעומת שלוש–ארבע פניות על צניעות. לכן לא מתייחסים.
ממילא, איכפת לכם מהצניעות? תכתבו לנו. תיידעו אותנו. כשהמחשב יראה מאות פניות על צניעות, ודאי שהשירות, התמונות, המוזיקה, המסכים, ישודרגו בהתאם". ע"כ מלשכת המנכ"ל.
אם כן, הדבר תלוי הרבה בנו. וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ. וְלֹא יֵרֶאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר, וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ [דברים כ"ג, ט"ו]. אכי"ר.

בעניין מנהג חכם אחד שליט"א בעת המילה, אשר הצלחת עם העפר תהיה מונחת על הרצפה מתחת רגלי הסנדק, והראיה שהביא לכך בספרו נר ציון, ולגבי השאלה מדוע הסנדק יותר חשוב מהמוהל.

הייתי לאחרונה בשתי בריתות, שעשה ידידנו המוהל הרב הגאון הצדיק המקובל רבי נתן בן סניור שליט"א, וראיתי דבר משונה בעיני, כי הצַלַחת עם העפר מונחת ע"ג הקרקע. דהיינו, הסנדק יושב על משהו גבוה, והצלחת מונחת מתחתיו. שאלתי אותו, למה זה?
והוא ענה לי, ככה כתוב בזוה"ק. המשכתי לשאול אותו, ואח"כ כאשר אתה משליך את הערלה, ועושה את המציצה, וכי הינך מתכופף כל־כך הרבה, עד לשם למטה? אז הוא ענה לי, לא. אח"כ לפני כן, מרימים את הצלחת.
מרן שליט"א פונה בשאלה למשתתפי השיעור: האם מישהו מכם ראה דבר כזה?
תגובה מהקהל: ישנה סגולה לשים מים.
תשובת מרן שליט"א: אכן, אבל זהו דבר אחר. מים או עפר זהו דבר המוזכר, לגבי מחלוקת בני א"י ובבל. מתחת התינוק, שיזול לשם הדם. פה זה נמצא רחוק. ולא מטפטף דם לשם כלל.
בינותי בספרים, המשכתי לחפש, וראיתי כי בספרו נר ציון [הלכות תשעה באב נדחה ודיני זכר לחרבן, דף פ"ג] הוא עצמו כתב על כך בזה"ל, **נמצא בזוה"ק פ' לך לך [דף צ"ה ע"א], כל מאן דקריב בריה לקרבנא דא, כאלו אקריב כל קרבנין דעלמא לקמיה דקודשא בריך הוא.**
מי שמביא את בנו לברית, הוא כאילו הקריב קרבן. לשפוך דם, זה כמו קרבן. ילד קטן בן שמונה ימים, לא חס עליו, מכיון שהקב"ה מצוה. הדבר נחשב, כאילו הקריב את כל הקרבנות.
וכאילו בָּנֵי מדבחא שלימתא קמיה. כאילו בנה מזבח וכו'.
בגיני כך, בעי לְסַדָּרָא מדבחא, במאנא חד מלייא ארעא. לכן צריכים לסדר – לערוך מזבח, בכלי אחד, מלא עפר.
למגזר עליה האיי קיימא קדישא, ואתחשיב קמי קודשא בריך הוא כאלו אדבח עליה עלוון וקרבנין עאנא ותורי, וניחא ליה יתיר מכלהו ע"כ. [עניין שהמילה כהקרבת קרבן, נזכר גם במדרשים. איתמר].
ועי' גם בשולחן גבוה [יו"ד רס"ה], שמנהג שאלוניקי שאיש אחד מחזיק תיבה מלאה עפר תחת התינוק, כדי שיטוף לשם מדם המילה, וגם נותנים שם הערלה, וכשנתמלאה ערלות נותנה בביה"ק.
זהו משהו דומה, לְמה שהוא אומר.
ובהמשך [בדף פ"ד] הוא כותב בהדיא, **על כן מנהגינו להקפיד להניח כלי עם עפר תחת הסנדק, שדומה למזבח שיהיה מזבח אדמה.**
הרי כתוב, כי רגלי הסנדק – הברכיים שלו, שמניחים עליהן את התינוק – הם נחשבים כמו מזבח. אם כן, צריכים שיהיה עפר מתחת המזבח.
ואחר המילה, מניחין בתוכו הערלה והדם עם היין, וקוברים הכל בקרקע.
טוב, אם כתוב – כתוב. אבל איך אף אחד – כל גדולי וחכמי ישראל, בכל התפוצות – נראה שלא הבין ככה את מאמר הזוה"ק הזה, למרות שכולם ראו אותו. ולא עוד, אלא שהרי רבים נוהגים לקרוא את המאמר הזה, שבספר הזוה"ק פרשת לך לך, בליל ברית המילה. ישנו שם מעשה מפורסם, שאירע בליל ברית מילה, וכל אחד מן המסובין דרש. פתח אידך ואמר וכו', ושם בין היתר מוזכר העניין. כולם קוראים את המאמר הזה, ואף

אחד לא הבין כך, שצריכים להניח את העפר מתחת הסנדק.

מה כן?

חושבני שהעולם מבינים, כי 'לסדרא מדבחא' פירושו אחרת. אכן נכון שהסנדק נקרא מזבח, ככה כתוב, אבל כאן המלים 'לסדרא מדבחא' אינן חוזרות כלפי הסנדק, אלא הכוונה ע"ג השולחן שעל יד הסנדק. הרי הגמרא בברכות [דף נ"ה ע"א] אומרת, כי השולחן דומה למזבח. ממילא, הכוונה להניח ע"ג השולחן. ואכן ככה עושים.

[**הלא** מהגמרא שם מתבאר דהיינו דוקא בשעה שאוכלים עליו. אבל מדברי האחרונים באורח חיים סימן קס"ז סעיף ה' שכתבו בשם ספר חסידים שמטעם זה אסור להרוג כינה על השלחן, משמע אפילו שלא בשעה שאוכלים עליו, עיין פסקי תשובות שם אות ו' והערה נ"ב. וכבר כתבתי למעכ"ת בהערה לשו"ת עולת יצחק חלק ד' (יהי רצון מלפני המקב"ה שיצ"ל בקרוב. יב"ן) סימן 199קיג (בעניין אם יש להקפיד שלא יהיה השלחן עגול) שאבותינו היו נזהרים מאד בעניין זה שהשלחן דומה למזבח, והיה שגור בפיהם. ושאם אני זוכר, היו גם מזהירים אותנו בילדותנו שלא לעלות על השלחן (אפילו שלא בשעה שאוכלים עליו), לפי שהוא מזבח יעו"ש. וכעת ראיתי כזאת בפסקי תשובות שם, ואכמ"ל. איתמר].

אבותינו בתימן, לא הניחו זאת ע"ג שולחן, מכיון שהם היו עושים את ברית המילה בישיבה, מיושב. כל הציבור היו עומדים, כפי שנאמר [מלכים ב' כ"ג, ג'] **וַיַּעֲמֹד כָּל הָעָם בַּבְּרִית**, אבל היה נהוג שם כי המוהל והסנדק יושבים. הסנדק יושב, והמוהל יושב מולו, ומי שהחזיק את הצלחת היה אחד מן הציבור, אשר היה עומד. או הכי הרבה, יושב על ידם. לא היה שם שולחן. כי שמה, כך היתה דרכם כל הזמן, גם האכילה היתה ע"ג הקרקע.

אמנם כתוב, כי מילה זהו אחד מן הדברים אשר צריך לעשותם בעמידה, אבל ישנן בכך שתי גירסאות, 'מילה' או 'מגילה'. האם מילה מעומד, או מגילה מעומד. עיין מ"ש בס"ד בשולי המעיל סי' ד' אות מ"ח. אבל היום בזמנינו, כבר עושים זאת בעמידה, גם בקהילותינו, כפי דרך התרבות כיום, שיושבים ע"ג כסאות, א"כ מתאים יותר בעמידה. לא משנה. אין קפידא בכך.

עכ"פ לגבי המלים 'לסדרא מדבחא', נראה שהכוונה כי ע"ג השולחן – הנקרא מזבח – לשים עליו כלי מלא עפר.

וכך משמע מסתימת מפרשי הזוה"ק, אף כי הם לא עמדו על כך בצורה מפורשת. עכ"פ לפי מה שראיתי.

ברם גדולה מזו נראה לי, כי מפירוש כתם פז [בספר בדפוס, זה בדף רל"ב עמוד ד'] על הזוה"ק – למהר"ר שמעון לביא, מחבר הפיוט המפורסם בר יוחאי – אפשר להבין כך, דהיינו כדברינו. ובכל אופן, סנדק, מאן דכר שמיה בעניננו.

הוא כותב כך, ויהיה שיעור הכתוב 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי', כאלו זבחת 'את עולותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך', וכאלו בנית מזב"ח לפָני.

ואמר, כי על סוד מזבח אדמה, צריך להזמין שָׁם כלי מלא עפר, להשליך הערלה.

אינו מזכיר, סנדק. רצונו לומר, כי כיון שישנו סוד של 'מזבח אדמה', ע"כ צריכים להזמין שם כלי מלא עפר.

והסוד בזה, "ונחש עפר לחמו", וזה חלקו מהמזבח ההוא, ולא יותר. והבן.

'**האיי מזבח אדמה ודאי**' – כך לשון הזוה"ק אח"כ **– כלומר מזבח ישראל, הנקראים אדם–ה', אשר חלקם ונחלתם האדמ"ה אדמת קדש – למעלה ולמטה.**

ויש מנהג שמוהלים על המים שלוקים, ובהם הדם ומיני בשמים, אמנם הנכון שיהיו מוהלין בעפר, מן הטעם שאמרנו.

'**בתריה מה כתיב, ואם מזבח אבנים תעשה לי**' – כך לשון הזוה"ק אח"כ **– שהרמז על הגרים הבאים לבנות המזב"ח הזה, לכרות את בשר ערלתם הקשה "כאבן נגף וצור מכשול", כי קשה הוא להם לפרוש מסורם הרע.** הגר, הוא 'מזבח אבנים'. מכיון שהוא גוי, הוא אבן, הנשמה שלו היא רחוקה, קשה לו לפרוש מהרגליו הרעים. אבל 'מזבח אדמה', זה עם ישראל, וכדלעיל.

*

ראיתי בספר טהרת התורה [חלק ב'–ג' סימן ח' דף שנ"ב שנ"ג], של הרה"ג סנדר חזקיהו ארלנגר, **לגבי החשיבות של־סנדק, וז"ל, מי שהוא סנדק, ירחץ ויטבול עצמו, להכנים התינוק לברית בטהרה** וכו', **ויבואו טהורים ויטפלו בטהור.**

ובביאורו מקור הטהרה [הערה נ"ט] כתב בזה"ל, **מדברי מהרי"ל נראה לכאורה, דמנהג הטבילה, הוי רק לסנדק. ומפני הטעם שכתב, שגדולה מצות בעל הברית ממצות המוהל, מפני שרגליו נדמו למזבח כאילו מקטיר קטורת** וכו', **וגם מקדימין אותו בקריאת התורה למוהל** [כש"כ לעיל ס"ק נ"ח]. **וכן פסק הרמ"א בה' מילה סי' רס"ה סעי' י"א, דיפה כח הסנדק מכח המוהל, להקדימו לקה"ת. והגר"א ז"ל כ' שם, דהוא דומה לקרבן, כש"כ בזוהר פ' לך לך** [דף צ"ד ע"ב] **האיי מאן דאקריב** וכו', **ושם** [דף צ"ה ע"א] **פתח אידך ואמר, מזבח אדמה** וכו' עכ"ד. זהו המאמר, שאנו מדברים עליו.

ונראה כוונתו, דכיון שהמילה נעשית על ברכיו, דומה למזבח.

ובאמת דצריך עיון, דמדברי הזוה"ק שם משמע, שהמזבח הוא מקום העפר שזורקין בו הערלה.

הדבר היה לו לא כ"כ מובן, כי המשמעות 'מזבח', זה אינו המקום שבו יושב הסנדק, אלא מקום העפר שזורקים בו את הערלה. הצלחת, היא המזבח. היא 'מזבח אדמה'.

ואמנם כל ענין הסנדק צ"ע טובא, שאין לו מקור בגמ' כלל. וגם בזוה"ק אינו כתוב. וא"כ היאך יתכן, שיהיה קודם למוהל שעושה כל המצוה בפועל, ומקריב הקרבן הזה.

ודבר זה, נעלם מאד מאתנו, להבין גודל מעלת חסנדק, יותר מן המוהל שעושה כל המצוה עצמה.

איך יכול להיות, שהסנדק אשר אינו מוזכר כלל, לבסוף אומרים כי הוא יותר חשוב מן המוהל, אשר עושה את כל המצוה?

תשובה לשאלתו, בספר זכר דוד [מהדורת אהבת שלום, ח"ב פרק ע"ה דף תקכ"ב], למהר"ר דוד מודינה. הוא מאריך על כך, לגבי המקורות של עניין הסנדק, ומביא מאמר מהפסיקתא רבתי – וכן **מובא בתנחומא, ובילקוט שמעוני – וז"ל, אמרו רז"ל בפסיקתא רבתי, מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ [משלי ד', כ"ג], א"ר אחא, רמ"ח מצות עשה בתורה, כנגד רמ"ח איברים שבאדם. שכל אֵבֶר ואֵבֶר צווח על האדם, עשה בי מצוה שתחיה בזכותה ותאריך ימים. ושס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה, שבכל יום משעה שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת, צווחת ואומרת לאדם, גּוֹזְרֵני עליך במי שהגיע ימיך ליום הזה, שלא תעבור בי עבירה, ואל תכריע אותו ואת כל העולם לכף חובה.**

דרך אגב, גם כאן עניין 'הצווחה' איננו מובן, כמו הכרוז והב"ק שדיברנו קודם. וכי מישהו שומע את הצווחות שהם צווחים? כנראה גם זה כעין משל, משהו רוחני.

על כן היה אומר דוד המלך ע"ה, כמ"ש במדרש שוחר טוב, כתיב [תהלים ל"ה, ב'] **הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה. אמר דוד לפני הקב"ה, מה אתה אומר לי, אני משביחך בכל איברי. אשר בראשי, אני** (קורא) [מניח] **תפילין, בשערי לא תקיפו, בברכי אני עושה סנדיקוס לילדים.**

הנה כבר דוד המלך אומר, כי הוא עושה סנדיקוס לילדים. בכל שאר אברי הגוף, אני עושה בהם מצוות. ואיזו מצוה ישנה בברכיים? אני סנדיקוס.

אח"כ הוא מביא, הגם הלום מצאתי ראיתי ענין הסנדק נרמז בתורתנו הקדושה, שהרי בפרשת ויחי על פסוק [בראשית נ', כ"ג] **גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף, תרגם יונתן בן עוזיאל, אוף בני מכיר בר מנשה, כד אתיילידו, גזירינון יוסף. ופירש שם המפרש, דס"ל ליונתן שמל אותם על ברכי הסנדק. א"נ יש לומר, שיוסף היה הסנדק, וזהו על ברכי יוסף היו נימולים.**

ובתוספות דיומא כ"י הביאם רבינו בצלאל בליקוטיו כ"י וז"ל, יש במדרש טעם, דיש לדחוק עצמו האדם להיות בעל ברית. שהאדם ישתדל בכך. מותר שהאדם יחפש להיות סנדק. וק"ו אם אומרים לו להיות סנדק, שלא יתחמק מכך. אלא אדרבה.

לפי שדומה אותה המצוה לקטורת, כמו שאכתוב בסמוך.

ובמדרש ויקרא רבה [פכ"א], רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה [משלי ו', י"ח], הוי רץ אחר המילה, שהיא בין הברכים.

הכוונה היא, כי זהו התיקון לאדם שחטא, אם רץ ברגליו לעשות עבירה. ואולי גם תיבת 'לרעה' נדרשת בהיפוך אותיות 'ערלה', כמו שמצינו בכמה דוכתי לעניינים אחרים.

ופירש היפה תואר וז"ל, ונקט ברית מילה, לפי שיש בה מצוה מיוחדת לרגלים, דהיינו להיות שושבין למילה, כמ"ש חז"ל שזו המצוה מיוחדת לברכים. ולזה אמר כאן שהמילה בין הברכים, כלומר ליקח התינוק לְמוֹל.

מוסיף ואומר על כך מהר"ד ממודינה, בספרו זכר דוד – זהו ספר מיוחד על ענייני המילה, ספר ממש נפלא ומקיף, הוא היה מחכמי איטליה – בזה"ל, **ואתה הראית לדעת, מהראיות החזקות שהבאתי כראי מוצק, שמצות הסנדק גדולה היא, אף שאינה מצוה מפורשת. וכמו שאינו מפורש החיוב, שאיש הישראלי היודע למול שימול את בן חבירו, אלא דלזכות יחשב את מתעסק בה, דהחובה מוטלת על האב למול את בנו, כן נימא בסנדק.**

והתורה לא דיברה בזה – תשמעו תשובה מעניינת – **לפי שהוא ענין מובן מעצמו, והשכל מחייבו, שצריך ודאי לתפוס בנער בעת המילה ולאחוז בברכיו, כדי שהמוהל יוכל לעשות מלאכתו יותר בנקל ובלי סכנה.**

המוהל לבדו, אינו יכול לעשות ברית מילה. כי התינוק עלול פתאום להזיז את הרגליים, לבעוט בו כשבידו הסכין, ותהיה ח"ו סכנת נפשות.

ואל תשיבני, דאין למדין הלכה מן המדרש. וכיון שמצות הסנדק, לא הביאוה הפוסקים הראשונים, זולת נזכרה במדרשים הנ"ל, א"כ אינה בכלל שאר הדינים. דהלא כבר הוכחנו לעיל בפ"ד, דשפיר ילפינן מהמדרשים דין ומשפט, כל כמה שאינם חולקים עם התלמוד. אם לא כתוב בגמרא אחרת, ובמדרשים הדבר מפורש, אזי עושים כפי המדרש.

ובזה מבוטלים דברי ספר התורה והפילוסופיאה דף פ' – כנראה זהו מישהו שהיה משכיל, כסיל – **שכתב דהסנדק הוא חידוש שנתחדש בימי בעל המפה** – דהיינו הרמ"א – **שכתב כן בהגהותיו יו"ד סי' רס"א, על פי מה שמצא כתוב בהגהות מיימוניות פ"ג דמילה, והן עצמם בנו סברתם על סמך חלוש הנמצא במדרש שוחר טוב על פסוק 'כל עצמותי תאמרנה', וידוע שאין להוציא שום דין מן המדרשות. והוסיף, דראוי לידע ולהודיע, שאינו רק מנהג מחודש. והביא ראיה, דאפי' לשון סנדק, אינו נגזר לא מלשון עברית, ולא מלשון כשדית. ובעל הערוך לא הביאו כלל. גם ר' אליה בחור ובעל צמח דוד תמהו על שם זה, ולא ידעו מוצאו. אך האמת, כי הוא שם יוני, וממנו בלשון רומי צינדקו"ס, שהוראתו על מי שהוא ממונה לעשות איזה שליחות, עכ"ד.**

כל מיני דברים בטלים. הוא דוחה אותו שם.

ולגבי הטענה, כי הדבר מוזכר רק במדרשים, 'ואין למדין מן המדרשים', חושבני כי ישנה לכך תשובה יותר פשוטה.

גם אם כתובה איזו הלכה במדרש, ותטען א"כ למה לא כתוב זאת בגמרא, הדבר סימן שזאת אינה הלכה. בסדר, ישנן דעות כאלה, אבל זה לא נפסק להלכה. ברם בנ"ד, זאת אינה הלכה, אלא גילוי מלתא בעלמא. בעל המדרש אומר, כי דוד המלך ע"ה נעשה סנדק. א"כ אתה רואה, כי הדבר היה גם בזמן דוד המלך. וכי המדרש חלילה משקר? זהו סיפור. היה היה. זהו רק גילוי מלתא בעלמא, לא קביעת הלכה.

ישנם הרבה דברים, אשר אינם כתובים בגמרא, ופתאום רואים בספרים אחרים, כי אלו דברים שהיו כבר בזמן התנאים והאמוראים.

וכי בגמרא כתוב את כל הדברים שהיו אז בעולם? ישנם פרטים רבים, שאינם מוזכרים.

יש אפילו ברכות שלא נז' בש"ס, הגם שהיו נהוגות כבר אז, כמ"ש בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך ראשון הל' ברכות השחר ס"ק כ"ב דף פ"ט ד"ה ועל.

לאחר מכן [שם בדף תקכ"ד] הוא אומר בזה"ל, **הן אמת שאמרו רז"ל, דזהו כבודו של־סנדק, כי רגליו דומות למזבח, והמוהל אינו כי אם כמו הכהן המקריב את הבן לשמים, ודם מילה כדם פרים וכבשים לפני ה' יתברך, כמ"ש על הפסוק [ויקרא א', ב'] אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַי"י.**

אמנם עדיין לא הונח לנו, למה יהיה חשוב יותר מאבי הבן.

ומוצא אני ישוב לזה, בשום שכל. דבשלמא אבי הבן, מקיים חיובו המוטל עליו למול את בנו – כתוב בתורה, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ [ויקרא י"ב, ג'] – והמוהל אינו אלא שליח האב, לא זולת.

אבל הסנדק, אינו שליח. מי הביא אותך לפה?

מאחר ואין לו שום חיוב לעשות מצות סנדק, באופן שמרצונו הטוב חפץ במצות ה', וכל עמלו אשר יעמול לנפשיה הוא דעביד, ואין לאחרים שום חלק במעשה ידיו להתפאר.

והוא מוסיף כאן, עוד דבר מעניין. **ועוד, דהוא מפזר ממונו להרבות בדורונות לזכות אליה, כמ"ש מהר"י מברונא הביאו השיירי כנסת הגדולה הנ"ל, דנקרא בעל ברית לפרסם חיבוב המצוה שקונים אותה בדמים יקרים** וכו'.

וכן הוא המנהג אצלנו, שהסנדק מרבה במנות יותר מהמוהל, להראות חביבות המצוה.

לא ראיתי את המנהג הזה, לא שמענו אצלינו על כך, שהסנדק יתן מתנות, לכבוד המצוה. אבל אצלם היה מנהג כזה. זאת תוספת. זהו עוד חיזוק. כי גם דבר זה, מראה את המעלה של־סנדק. אבל גם בלא"ה הסנדק חשוב יותר, מהטעם הראשון דלעיל.

נחזור לענייננו, לגבי צלחת העפר על הרצפה. מי שיוכל להמשיך לעיין בנושא ומהו שורש העניין מפי ספרים ומפי סופרים, לבררו וללבנו, הדק היטב, ברוך יהיה ונשמח שיודיעני מה עלתה במצודתו, ושכרו כפול מן השמים.

המשך בעניין אלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה משום ש'זמר יוני' לא פסק מפיו, מדוע נשאר השם 'זמר יוני' למרות שהיוונים נעלמו וכבר באו אחרים הרומיים, ומה הפירוש שזמר יוני 'לא פסק מפיו', כי א"כ מתי למד והתפלל.

דיברנו בס"ד [בשיעורים האחרונים], לגבי אלישע אחר, כי זמר יווני לא היה פוסק מפיו. וכשהוא היה עומד מבית המדרש, הרבה ספרי מינים היו נושרים מחיקו. כמובא בגמרא חגיגה דף ט"ו ע"ב.

ורש"י מסביר, שהיה לו להניח את הזמר מפני החרבן. ומהרש"א שואל, א"כ למה דוקא 'זמר יווני'? **אם** מפני החרבן, הרי לאו דוקא 'יווני'? לכן מהרש"א מסביר, כי ב'זמר יווני' עצמו מונחת המינות. טומאת הזמר, משפיע על הנפש לכפירה וכו', כי התרבות שלהם מונחת בזמרה ובניגון שלהם.

בספר אור הישר [הילמן, עמ"ס חגיגה שם, דף 68] הסביר בזה"ל, **ולולא דבריהם** – של רש"י ומהרש"א – **נלע"ד, דמה שאמרו זמר יוני, הוא בדוקא. דהנה כבר דרשו חז"ל בע"ז [דף ל"ה ע"ב] עה"פ לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים [שיר השירים א', ג'], לְמה ת"ח דומה? לצלוחית של־פלייטין. מגולה, ריחה נודף. מכוסה, אין ריחה נודף** וכו' **ע"ש.**

צלוחית מלאה בשמים, משהו מעולה, אם היא סגורה, לא יודעים מה יש בתוכה. אולי יש שם אקונומיקה, או נפט, וכדומה. אבל כאשר פותחים אותה, ריחה נודף. זהו תלמיד חכם, 'לריח שמניך טובים'.

והענין הוא, כשתראה צלוחית סתומה, אין אתה יודע מה בתוכה, אם נֶפְט או שמן אפרסמון. ורק כשנפתח פי הצלוחית, אז תתגלה לך ע"י ריחה, מה בתוכה. וכן הוא האדם, כשפותח פיו לדבר נוכחת, מתוך דבריו פנימיות לבו.

מכירים את האדם, כאשר הוא פותח את פיו. ישנו אדם שהוא שותק, כפי שנאמר [משלי י"ז, כ"ח] גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב, אינך יודע מה הן הדעות שלו, מהי הרמה שלו, היכן הוא נמצא, צדיק או רשע. ברם, כאשר הוא פותח את פיו, ניכר מדבריו פנימיות ליבו.

והיינו דאמרי אינשי, 'חכם, מה הוא, אומר'. ר"ל יאמר מעצמו מה הוא.

זאת מליצה נחמדה, על פי שני הבנים שבאגדתא דפסחא. אם רצונך לדעת, האם האדם הזה צדיק, או הפוך, תבדוק. כי לפי המלים שלו, תדע כי זהו האדם.

וכן 'רשע, מה הוא, אומר'. את מה שהוא, את המהות שלו, הוא בעצמו אומר. לפי הפה שלו.

זה משבח צדיקים ומגנה רשעים, וזה להיפוך.

וכמו כן בניגונים. השגור כמעט בפי כל אדם, להיות מתרונן מעצמו אפילו בשעה שאינו מתעתד או מתכוין לזמר – לפעמים יוצא לו מפיו

איזה שירים. נפלט. מהיכן נבעו השירים הללו? – **בזה יורה לנו ג״כ הנסיון, תוכן הניגונים אצל כל אחד מתבלט מפנימיות הלב. אצל חסידים ואנשי מעשה, מתרוננים מעצמם פסוקים וזמירות בדביקות השי״ת וכהנה. ולסתם בני אדם, סתם ניגונים. ומתבוללים ינגנו זמירות של עמים זרים, ומהם גם זמירות של שונאי ישראל.**

וזה אלישע אחֵר, שלא פסק מפומיה זמר יוני. הדבר מראה, היכן הלב שלו נמצא. לכן הגמרא אומרת, כי התורה לא הגינה עלו, למרות שעסק בתורה.

ודוקא יָוָנים, שהיו אז לעת כזאת, כידוע. וזה בעצמו היה עֵד נאמן, דטינא היתה בלבו כנ״ל.

הוא אומר, כי היוונים היו ׳לעת כזאת׳.

לכאורה, קצת לא כ״כ מובן לי, וכי בזמן אלישע אחר היו יוונים? הרי כבר היו אז רומיים. הלוא מדברים פה, על אחרי חרבן בית המקדש. היוונים היו, מאתים ושש שנה לפני חרבן בית שני, בזמן החשמונאים. כאשר החשמונאים נצחו אותם, לא נשאר מן ההילה שהיתה ליוונים. יוון שהיתה אימפריה, מאז היא אפס וריק, כבר לא שומעים עליהם. רק הקב״ה העלה לפני כן את האומה, כדי שיהיה כבוד לעם ישראל, שלא מושלת עליהם אומה שפלה. עיין תוספות בחגיגה דף יג: ד״ה שלא. היוונים שלטו על ארצות רבות, וגם על עם ישראל ביניהם. הדבר מפני כבודם של ישראל. אולם אחרי שהם נפלו, כבר אין סיבה שימשיכו להיות מפורסמים ושולטים, והם נהיו קטנטנים. כמ״ש בס״ד במאי חנוכה, נר ששי, דף נ׳ אות ח׳. אם כן קשה, למה זה נקרא [זמר] ׳יווני׳?

הערה מהקהל: כי החכמה שלהם והשיטה שלהם נשארה. המשיכו להחזיק בפילסופיא שלהם.

תשובת מרן שליט״א: אבל אפשר להגיד כך סתם מסברא? שלוש מאות שנה אחרי כן? הוא – בעל ספר אור הישר – רוצה להסביר מה הפירוש ׳זמר יוני׳, והוא בטוח כי היוונים היו ׳לעת כזאת׳.

המשך ההערה מהקהל: המדובר לגבי ההשפעה התרבותית שלהם.

תשובת מרן שליט״א: בסדר. אבל מניין לנו? יכול להיות שכן, ויכול להיות שלא. אולי כן. אינני אומר כי הדבר לא יכול להיות, יכול להיות. אבל לאחר שהם כבר אבדו, נגמר.

הערה מהקהל: אולי כוונת השואל היא, כי הרומיים היו בהשפעה התרבותית של יוון, כי גם האלילים שלהם, אמנם הם קראו להם בשמות אחרים, אבל השיטה שלהם נשארה.

תשובת מרן שליט״א: תראה, אם היה כתוב ככה בגמרא, לא הייתי שואל שאלות. אבל מי שאמר זאת, זהו מישהו בשם הרה״ג שמואל יצחק הילמן, שהיה חי לפני זמן לא רב. וכי הוא יכול להגיד דבר כזה כיום?

אם היה כתוב זאת בספרי חז״ל, לא הייתי שואל. אם כתוב, פשיטא כי זה נכון. אולם הוא מסביר, על פי השׂערה, שהדבר כך.

ברם, אכן בגוף העניין אתם צודקים. רק רצוני להסביר את מקור הדבר.

כי בעצם, הרומיים הם המשך של־יוונים. יוון ורומי, הא בהא תליא. נאמר בתורה, **וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ, כִּתִּים וְדֹדָנִים** [בראשית י׳, ד׳]. כתים, אלו הרומיים. שכן תרגום הפסוק **וְצִים מְיַד כִּתִּים** [במדבר כ״ד, כ״ד], **וְסִיעָן יְצִטָרְחָן מֵרוֹמָאֵי**. כתים, הוא בן של יוון בעצם. ולפי הר״א אבן עזרא בספר דניאל, יון ורומי זהו דבר אחד. ׳מלכות שלישית׳, אלו יוון ורומי. זה היינו הך. לכן כתוב בדברי חז״ל, ׳איטליה של יון׳. שהרי לכאורה, יון זו ארץ אחרת, ואיטליה זאת ארץ אחרת. אלא התירוץ הוא, כי אכן הם ההמשך שלהם.

לכן לא פלא, כי עניין הזמר של אלישע הוא מיוון. כי כמעט היינו הך. מתקבל בהחלט שהדבר כך.

מלכות הרומיים, נחשבים מלכות יוונים, היא מלכות שלישית, כך דעת הראב״ע בספר דניאל [ז׳, י״ד].

הרמב״ן בפרשת בלק, לא מסכים לכך, הוא סובר כי רומי זאת מלכות רביעית, אולם הרמב״ן כותב בעצמו כי בודאי שהם הבנים של יוון. הדבר כתוב במפורש בתורה, אין חולק בזה. הסיבה שמחשיבים אותם בנפרד, הוא מסביר שם באריכות, כי היא כיון שהם נהיו מלכות חשובה בפני עצמה. פעמים רבות רואים זאת, הוא מביא דוגמאות של כמה עניינים, כאשר היה מישהו

חשוב בעל שם, שיש לו כמה בנים, אם הבנים אינם מפורסמים אזי הם נקראים על שמו. אבל אם ישנו מישהו מפורסם מתוך הילדים שלו, הבן נהיה מלכות עצומה וחשובה, אזי הוא כבר עומד בפני עצמו, אפילו שהוא הבן שלו. הוא לא נכלל עם יתר הילדים, אשר נזכרים ונכללים יחד עם אביהם. לכן הרמב"ן אומר, כי מלכות רומי היא נחשבת המלכות הרביעית. למרות שהוא הבן של יוון, אעפ"כ זאת – יון – שלישית, וזאת – רומי – רביעית. יעוש"ב.

אבל בסך הכל, כולם מודים כי זהו בעצם שורש אחד.

שאלה מהקהל: א"כ למה הגמרא לא אומרת, 'זמר רומאי'.

תשובת מרן שליט"א: כי כנראה אצל הרומיים, המשיך זמר היוונים. המשיכו לשיר את השירים הקודמים. השלטון היה של־רומיים, אבל הניגונים התחילו מיוון, והדבר המשיך. לא נשתנה. הרומיים שלטו לא בתרבות, אלא שלטון בפועל, צבא, מלחמות, וכדומה. אבל חכמת יוון, הפילסופיא של יוון, תרבותם, זהו דבר שהמשיך גם תחת שלטונם.

*

כתוב לגבי אלישע אחר, כי זמר יווני 'לא פסק מפומיה'.

לכאורה, מה הפירוש? כל הזמן הוא היה שר? מתי הוא למד? זהו כפי שאומרים, לאידך גיסא בעסק תוה"ק, 'לא פסיק פומיה מגירסא'. וכי כל הזמן הוא היה שר? ובתפילה, מה הוא עשה?

אלא מסתברא שפירושו, כי הוא למד את הגמרא, את התושבע"פ, בניגון יווני. וכן התפלל בזמר יווני. ניגן ככה. עשה מנגינה יוונית, בעת לימוד התורה. בסגנון הזה.

אף כי אין הדבר מוכרח, יתכן שזה סגנון–לשון בעלמא, והכוונה שלא פסק רק בזמן פנוי, ולאו דוקא נקטו.

אבל לכאורה קשה, הרי אז הוא עדיין לא היה מקולקל. אם היינו שואלים את אלישע אחר אז, תגיד, איך אתה מתפלל בניגון יווני? כיצד הינך לומד גמרא, תורה שבעל פה, בניגון יווני? מה יענה?

יש לו תירוץ נפלא. כתוב 'יפת אלהים ליפת' – יפיפיותו של יפת באהלי שם [עיין מגילה דף ט' ע"ב].

הרי מסבירים בזה, כיצד הוא התחיל להתקלקל. זאת אומרת, עדיין לא ראו אצלו קלקול חיצוני. הגמרא רק מראה בזה, כי מלכתחילה הוא היה מקולקל. וזה הסימן. לא חשו בכך.

הוא היה יושב בבית המדרש, ונשרו ממנו ספרי מינים. מה יגיד? שזו מצוה. 'ודע מה שתשיב את האפיקורוס' [עיין אבות פרק ב' משנה י"ד]. אני צריך את הספרים הללו, בכדי לדעת להתווכח איתם.

היו לו תירוצים. אבל האמת היא, כי הוא היה מקולקל מעיקרו. כתוב במס' מגילה כי לכן מותר לכתוב את התורה בכתב יווני, בגלל 'יפיפיותו של יפת באהלי שם', אבל הוא הסביר זאת לשיטתו, לקח את זה גם לעניין שלו, לפי דרכו. כנלע"ד.

תמיד לרשעים ישנם תירוצים, לכסות על חטאיהם, לחפות. אבל החכם והמבין, יבין לאשורו, את כוונותיהם הסמויות.

בעניין כתר בן אשר, התחלת השלמת התשובות למכתבו האחרון של הרה"ג יהודה עדס שליט"א, לקראת הוצאת ספר מיוחד ע"י בני הרה"ג שאול שליט"א, הכולל את כל דברינו שנאמרו [בשיעורים השבועיים] בעניין זה.

בשנה שעברה, דיברנו פעמים רבות בעניין 'כתר בן אשר', התאג של חאלב. הפעם האחרונה שדיברנו, נראה כי זה היה בפרשת מטות, תמוז התשפ"ד. שם הפסקנו, זהו השיעור האחרון שדיברנו על כך.

השבנו בס"ד על ראיות וטענות כמה תלמידי חכמים, אשר רצו להצדיק את החשיבות של כתר בן אשר, ובעיקר ידידנו הרה"ג יהודה עדס הי"ו, שהוא בנו של־מקובל המפורסם הרה"ג יעקב עדס שליט"א, ונכד של ראש ישיבת קול יעקב, השם ישמרהו ויחיהו, וישלח לו רפואה שלימה.

אבל מן השמים – אף שהיו ממנו מכתבים רבים, עם משא ומתן וכו', ועינינו עליהם – הפסקנו בשיעור האחרון, במכתב האחרון שלו. היגענו רק עד אות ה'. וכל פעם רציתי להמשיך, ולא אסתייעא מלתא משום מה. וגם עכשיו, בכל פעם שהיתה לי תכנית

לדבר על כך, דחיתי זאת בכל פעם לשבוע הבא, ולשבוע הבא, וכן הלאה. כל פעם זה נדחה.

בזכות בני הרה"ג שאול הי"ו, אני רואה כי צריכים להמשיך ולגמור עכשיו את הנושא. לפעמים קשה לעשות את ה'מכה בפטיש', זו מלאכה בפני עצמה. לענות עד סוף המכתב האחרון. כי לרב שאול ישנה תכנית, לאסוף את כל הנושא הזה, ולהדפיס זאת בספר מיוחד בשם 'יש אב למסורת'. הב"ה יזכנו להוציא זאת לפועל. אכי"ר.

א"ב זהו ראשי תיבות, ישר והפוך, א'הרן ב'ן א'שר. יש אם למקרא, ויש א"ב למסורת. זאת המסורת שלנו. זכה בן אשר.

דרך אגב, חושבני כי לא לחנם כתוב את סימני הפרשיות, הריוח המקובל בין הסופרים הוא – כפי שהרמב"ם כתב בהל' ס"ת – ט' אותיות אשר אשר אשר. למה בחרו דוקא בזאת?

כי את הפרשיות, יש לנו מבן אשר.

והנה הר"י עדס כתב בהמשך מכתבו [באות ו'] כך, ו] **אבוא לבאר עוד בענין יובל הוא, שכתבתי שבכתר היה הנוסח המקורי יובל הוא בוא"ו, ורק אח"כ פרח התיקון (או שנמחק התיקון ע"י מי שחשב שאין התיקון בר סמכא) וחשבו שכתוב יובל היא ביו"ד. וטען על זה מרן שליט"א, שאם כל התיקונים של בן אשר נתקיימו ורק זה נמחק, נראה שאין זה תיקון של בן אשר, אלא תיקון של איש אחר. ועוד טען, שנוסח יובל היא ביו"ד אינו שיבוש, אלא בתנ"ך גינזבורג מובא שיש נוסח כזה, ולכן יש יותר סברא שבן אשר כתב כך.**

לא אאריך פה בשקלא וטריא, ובכל הפרטים, כי רק מי שנמצא בתוך העניינים יבין, והוא ילמד את זה. העורך ידפיס את כל המכתב שלו.

העניין הוא, לגבי הפסוק בפרשת בהר, כִּי יוֹבֵל הִוא, קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם. מִן הַשָּׂדֶה, תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ [ויקרא כה יב]. כתוב שם, יובל היא.

זאת אחת הטענות שלנו, כי בכתר ישנן שגיאות. להוכיח כי הכתר הזה, זהו אינו הכתר אשר היה לנגד עיני הרמב"ם. כי בכתר, ישנן שלוש שגיאות. הרמב"ם העתיק את בן אשר, והתימנים העתיקו מהרמב"ם, ואין את השגיאות הללו אצל התימנים. אם כן, מי תיקן זאת?

אצלנו כתוב 'כי יובל היא', בוא"ו, הִוא, רק שישנו ניקוד חירק. אולם בכתר, כתוב יובל היא. א"כ הוא בא וטען, כי בן אשר הוא כבר שתיקן את זה. הוא עשה וא"ו, אבל זה נמחק במשך השנים. זהו הויכוח, לגבי הנושא הזה.

הוא טוען כך, **הנה ראשית כל, יש תיקונים של בן אשר שנמחקו. ויש עמודים בכתר שנמחק כמעט לגמרי הדיו של המגיה, ונשאר רק הדיו של הסופר (ויש עמודים להיפך, שנמחק לגמרי הדיו של הסופר, ונשאר רק הדיו של המגיה).**

ושנית כל, יתכן שכאן לא רק יד הזמן היתה כאן, אלא אפשר ששלטה כאן יד מגיה שחשב שהוא רק תיקון מאוחר ולא מוסמך, וע"כ עמד ומחקו.

ועכ"פ הדבר ברור שבס"ת המזרחי הקדום בריטיש מוזיאום א.ר.1462, שעשה כהכתר באליהן ורעיך וכסיה, כתב יובל הוא בוא"ו. וכן בס"ת מאר"צ שעשה כמותו רעיך וכסיה (ואליהן חסר מהס"ת) כתב ג"כ יובל הוא בוא"ו. וכן בספר עזרא שהעיד עליו ר' ישי עמאדי, שהיו בו נוסחאות אליהן ורעיך (ועל תיבות מורכבות, אין עדות על נוסח ספר זה), היה הנוסח יובל הוא בוא"ו. ורק במקורות מאוחרים יותר מתחיל להופיע שלפי הכתר יובל היא ביו"ד.

וא"כ אף אם נאמר דהאמת הוא לא כך, אלא באמת עיקר דעת סופר הכתר יובל היא ביו"ד, אבל חזינן שבמשך שבע מאות שנים הראשונות לקיומו של הספר, סברו לדעתו יובל הוא בוא"ו, מפני המתקן שתיקן בוא"ו. ורק בארבע מאות שנים האחרונות התחילו לסבור לדעתו יובל היא ביו"ד, מפני שנמחק התיקון. א"כ לא שייך לומר שיש כאן סתירה נוספת בין הכתר לספרי תימן, שהרי מנ"ל שספרי תימן העתיקו מהכתר בארבע מאות שנים האחרונות ולא לפני זה. (ואדרבא הרי הדר"ג טוען שהעתיקו עוד בחיי הרמב"ם, וברור שאותם שידוע לנו שהעתיקו מהכתר בזמן זה, העתיקו יובל הוא בוא"ו).**

ומה שהביא הדר"ג מתנ"ך גינצבורג שיש נוסח כזה, יובל היא ביו"ד. כך טענתי בין היתר, למה אתה חושב שזאת טעות? ישנה גירסא כזאת. אל תתפלא, שהדבר אינו יכול להיות. בן אשר

במהדורא קמא סבר שזה בחירק, ואח"כ הוא חזר בו. אנחנו הרי אומרים, שהכתר אשר היה בפני הרמב"ם, הוא היה כתר אחר. יותר מדוייק. אבל בנ"ד, מהי הבעיא? יכול להיות 'יובל היא'.

על כך הוא כותב, הנה הביא שם כן רק משלשה כתבי יד, ואותם שלשה כתבי יד, העיד התנ"ך גינצבורג בשמם, כמעט בכל הוא שבתורה, שהם גורסים היא ביו"ד. וא"כ מהם ודאי אין ראיה.

הוא משיב, כי היכן שכתוב 'הוא' וקוראים 'היא', זה לא רק פה. בתנ"ך גינצבורג, כמעט בכל המקומות זה כך. אולם בבן אשר, זה רק פה.

אשריו ואשרי חלקו. אני מודה לו. כנראה שבכך הוא צודק. האמת איתו, לפי איך שהוא בדק. אמנם אני בעצמי לא בדקתי זאת, אבל אם הדבר כך, אזי בטח שמן הבחינה הזאת, הראיה הזאת אינה מוכרחת.

*

בהמשך [באות ז'] הוא כותב כך, **ואבוא כעת לדון במה שדן מרן שליט"א בדבריי בענין הלה' תגמלו זאת והמסתעף.**

בפרשת האזינו, הֲלַיְיָ תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם [דברים ל"ב, ו'], ישנו ויכוח האם האות ה"א נכתבת בפני עצמה, דהיינו אות ה"א ואח"כ ריוח, ואח"כ לי"י, ריוח כמו כל בין תיבה לתיבה, או שזאת מלה אחת, הלי"י. זאת מחלוקת עצומה, בין בעלי המוסרה.

הנה תמה מרן שליט"א על מה שכתבתי בשם האו"ת שנוסח ספרים הירושלמיים הוא ה לי"י ב' תיבות, ולא הזכרתי שהאו"ת כתב בשם כת"י ספרדי חשוב שלמערבאי מילה חדא.

טענתי עליו, כי אם אתה מדבר על האור תורה, הרי כאשר ישנה מחלוקת בין מדנחאי למערבאי, והעיקר הוא כדעת מערבאי. א"כ למה אתה מדלג ומשמיט זאת? הרי האור תורה בעצמו, הביא כת"י ספרדי חשוב, כי למערבאי זאת מלה אחת. הנה הוא סובר, כפי שאנחנו כותבים, ולא כמו הכתר. זאת היתה אחת ההוכחות, כי הוכחנו מכך שמערבאי – שהם חכמי טבריה, בארץ ישראל – הם כותבים כי זאת מלה אחת.

והוא עונה כך, אמנם האמת הוא שדברי האו"ת, הבאתי מן הזכרון ולא היו לפני כשכתבתי הדברים. ומה שלא זכרתי שכתב האו"ת בשם כת"י ספרדי חשוב שלמערבאי מילה חדא, הוא מפני שאין ערך לעדות זו, כי במחלוקות מערבאי ומדנחאי או בן אשר ובן נפתלי, אין ערך רק לעדות כת"י מזרחיים קדומים. אבל בכת"י משאר ארצות, הנה הדבר ידוע כל אחד מנסה לסחוב את העגלה לכיוון שלו, ומגיה באופן שיימצא מערבאי או בן אשר כפי מנהגו, ולכן נשתבשו חילופי מערבאי ומדנחאי ובן אשר ובן נפתלי מאד מאד.

קשה לי לקבל את התשובה הזאת, לעשות אותם שקרנים. למה שהם ח"ו יכתבו דברים שאינם נכונים? כל אחד, עושה כפי הנוסח שלו? משנה מעצמו? מדעתו? היו חילוקי נוסחאות. היו טעיות. גם לפני כן הוא כתב עליהם, שישנו חשד שהם משקרים, כי ספרי ספרד הוגהו על בן אשר. למה לחשוד באנשים כשרים? חילופי נוסחאות, לא חסר. לגבי עניינים דקים כאלה, להתבלבל מה מדנחאי ומה מערבאי? רואים שישנם בלבולים.

ואגלה אוזן מרן שליט"א, שבמסורת הדפוס כתוב פלוגתא דמערבאי ומדנחאי בענין כסיה, למערבאי ב' תיבות למדנחאי תיבה חדא. אבל כיון שבכת"י המזרחיים הקדומים שכותבים על זה, כולם כותבים הפוך, למערבאי תיבה חדא למדנחאי ב' תיבות, ממילא מובן שאינו אלא שיבוש בדפוס מפני שרצה איזה מעתיק להתאים נוסח מערבאי לנוסח המקובל אצלו. וכן הוא גם בנד"ד, שבאו"ת כתב בשם כ"י ספרדי חשוב אחד למערבאי מילה חדא, ובכת"י אחרים נמסרה המחלוקת להיפך שלמערבאי ה לי"י.

ולכן לא היתה חשובה אצלי רק עדות האו"ת מה שמעיד שראה בעצמו בספרים ירושלמיים (ואין הם ספרים ירושלמיים מאוחרים, אלא ספרים קדמונים הם, כפי שמבואר בדבריו שאחד היה תק"מ שנה לפניו, ואחד עוד יותר ויותר ישן. ואו"ת נדפס בשנת השע"ג, א"כ האחד היה משנת ד'תתל"ג לכה"פ, והקודם לו יותר ויותר, בסביבות שנת ד'תשפ"ג). ושזה מתאים גם למה שנמצא ברוב ככל הספרים המזרחיים הקדומים, ה לי"י ב' תיבות.

ח' מיהו כל זה הוא רק לבאר דבריי הקודמים במכתב. אבל לגופו של ענין איך צריכין לכתוב, הנה חזרתי לעיין היטב בספר הכתר בתיבה זו – תשמעו איזה חידוש – **[ונתעוררתי לעיין בזה ע"י שראיתי ס"ת אחד (כת"י ששון 750) שיש לו מקצת מהנוסחאות המיוחדות לכתר. ובס"ת זה הנוסח הלי"י תיבה א'. ובאמת שגם בס"ת ב.מ.א.ר.1462 תוקן הלי"י בתיבה אחת, ויש להוכיח שתיקון זה נעשה ע"פ ספר הכתר ולא ע"פ נוסחי הספרדים, וכן בהס"ת מאר"צ שעשה לפי הכתר הנוסח הלי"י תיבה אחת], ונתברר לי, שאף שהסופר של ספר הכתר כתב ה לי"י ב' תיבות (כמו שהוא ברוב ככל כת"י המזרחיים הקדומים)** – הסופר, בן בויאעה, הוא זה שכתב בשתי תיבות – **עכ"ז המגיה של ספר הכתר (שהוא ר' אהרן בן אשר) נראה שחולק עליו וסובר שכותבין מלה חדא,**

והארכתי בזה במאמר בפ"ע, ואשגרנו בס"ד להדר"ג שליט"א בקרוב.

לא קיבלתי את המאמר הזה, אבל יה"ר שנראה זאת, כשישלח. או שידפיס לרבים את זה.

ולכן לענ"ד הכותבין ס"ת כפי הכתר, יש להם לכתוב הלי"י מלה חדא (ולא כמו שכתבתי במאמר בזה בשנת תש"פ, והדרי בי ממש"כ שם).

גם בזה אשריו ואשרי חלקו. יישר כוחו. זאת סייעתא עצומה לדידן. כי לפי איך שהוא כותב, בן אשר תיקן את זה, ועשה הלי"י במלה אחת, ולא בשתי תיבות. הד"ר הוא לכל חסידיו הללריה. אצטמיד חצבא דידן. גם לפי שיטתו.

בהמשך מכתבו, ישנם עוד דברים חשובים, אולם יקח זמן לעמוד עליהם כעת. ובל"נ נעשה זאת בשיעור שיבוא.

תוספת דברים בעניין צורת הכריעות בעת אמירת עושה שלום במרומיו וכו', מקור מהגמ' בקידושין לכריעה שעושים באמצע, ואמירת המלה 'ובחסדיו' גם בקדיש, כאשר כורעים לצד ימין.

נשלים בעזרתו יתב' דבר נוסף.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק וירא] בעניין הפסיעות שבאמירת עושה שלום במרומיו וכו', היכן כורעים? אמרנו כי כורעים בצד שמאל, וגם בצד ימין, וגם באמצע. אבל לגבי הכריעה באמצע, לפי מה שכתוב בראשונים, בראבי"ה ובאור זרוע, זהו רק מנהג. אין לכך מקור בש"ס.

והבאנו בין היתר [שם בדף 12], את מהר"ם לונזאנו שהקשה על רבינו יונה וכתב בזה"ל, **כריעה לשמאל וכריעה לימין, מה טיבן של כריעות הללו, ומאן דכר שמייהו? והלא אין להם זכר וראיה בתלמוד.** לכן הוא דחה זאת.

יישר כוחו של חתני הרב יאיר תאם הי"ו, שהעביר לי כי אכן ישנו מקור נפלא לכך, בגמרא מסכת קידושין [דף כ"ט ע"ב], על פי המבואר בספר שיטה לא נודע למי. זאת תשובה נפלאה, לגבי הנושא הזה.

בגמרא שם כתוב כך, **הוא ללמוד ובנו ללמוד, הוא קודם לבנו.** האב קודם לבנו, בלימוד התורה. הרי הוא צריך לשלם למלמד.

ר' יהודה אומר, אם בנו זריז וממולח, ותלמודו מתקיים בידו, בנו קודמו. אם הבן יותר מוכשר, אזי עדיף שישלם כדי שהבן ילמד.

כי הא דרב יעקב, בריה דרב אַחָא בר יעקב, שדריה אבוה לקמיה דאביי. רב אחא בר יעקב שלח את בנו, רב יעקב, לפני אביי, כדי שילמד אותו תורה.

כי אתא, חזייה דלא הוה מיחדדין שמעתיה. אמר ליה, אנא עדיפנא מינך. תיב את, דאיזיל אנא. תחזור אתה, כי אינך קולט את הלימוד, חבל על הזמן ועל התשלום, ואני אלך ללמוד.

שמע אביי דקא הוה אתי – שרב אחא בר יעקב בא ללמוד, כנראה הוא היה צדיק וחסיד עוד לפני שנהיה חכם – **הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי, דכי הוו עיילי בתרין, אפי' ביממא הוו מיתזקי.**

היה רח"ל מזיק בבית המדרש של־אביי, ואפילו כאשר היו נכנסים שניים, היה קורה להם נזק.

אמר להו, לא ליתיב ליה אינש אושפיזא, אפשר דמתרחיש ניסא.

מובן כי מכיון שהמזיק הזה היה בבית המדרש, הם עזבו את המקום, לא היו שם. הלכו ללמוד במקום אחר. כעת שבא רב אחא בר יעקב, הוא – אביי – אמר להם, כי אף אחד לא יתן לו מקום לינה. ואז המקום היחידי שיהיה אפשר לו ללון, הוא רק שם.

ואולי יתרחש ניסא, בזכות צדקתו, ויתבער אותו מזיק.

עָל, בָּת בההוא בי רבנן. הוא – רב אחא – ראה שאין לו איפה לישן, הלך לישן שם, ב׳ההוא בי רבנן׳.

אידַּמִי ליה, כתנינא דשבעה (רישוותיה) [רשוותא]. המזיק הזה, היה נראה לרב אחא כמו תנין בעל שבעה ראשים. אוי ואבוי.

מה עשה רב אחא? כל כריעה דכָרַע, נָתַר חד רישיה.

הוא ראה פתאום כי ישנו שם המזיק הזה, אז הוא התחיל להתפלל. עשה כריעות והשתחוויות, שינצל ממנו. בכל השתחוויה, ראש אחד היה נופל. נושר.

אמר להו למְחַר, אי לא איתרחיש ניסא, סכינתין. **למחרת** כשהוא בא, הוא אמר להם, היה לי נס. הכנסתם אותי לסכנה.

מפרש רש״י [בד״ה כל כריעה דכרע], **רב אחא מתפלל על אותו מזיק, נתר חד רישא.** בכל כריעה, נפל ראש אחד. כך כתוב ברש״י.

אבל לכאורה, הרי היו שבעה ראשים, א״כ איך הספיקה לכך התפילה, שאין בה רק ארבע כריעות?

אומר השיטה לא נודע למי, **לאו מכריעות דבתפילה של שמונה עשרה קאמר, אלא שהיה מתפלל על התנין, ובכל כריעה שהיה כורע היה נתר חד רישא, כפרש״י ז״ל.** הוא היה מתפלל תפילה אחרת. תפילה מיוחדת להינצל מן התנין.

ואיכא דאמרי, שהתפלל שמונה עשרה, ובד׳ כריעות דכרע באבות תחילה וסוף, והודאה תחילה וסוף, נתור ארבעה רישי. וכיון דנתור רובייהו, מת.

כיון שישנן ארבע כריעות בתפילה, שתים בברכה ראשונה ושתים בברכת מודים, ואז ארבעה ראשים הלכו. וכיון שרוב הראשים כבר נשרו לו, הלך הרוב, והתנין הזה מת. יצאה נשמתו.

אי נמי – זהו פירוש אחר – **בג׳ כריעות דבשלוש פסיעות, הוו להו ז׳ כריעות.** חוץ מארבעת הכריעות [באבות ובמודים], ישנן עוד שלוש כריעות, בשלוש פסיעות.

אשתְּכח דְּנָתוּר כולהו. נמצא שנשרו כולם. כי על כל כריעה, נפל ראש אחד.

לפי הפירוש האחרון, יוצא כי יש לנו מקור מן הגמרא, לשבע הכריעות. ארבע באבות ומודים, ועוד שלוש בעושה שלום וכו׳.

אם־כן, מה שכתבו כי הכריעה האחרונה היא רק מנהג, לפי מה שכתוב כאן יוצא כי ישנו מקור לכך מן הגמ׳, וא״כ זהו דין. זהו גילוי מלתא מהגמרא, בדרך אגב. שם [לעיל] זאת גמרא במסכת יומא, וכאן זה בדרך אגב. א״כ מה שטען מהר״ם לונזאנו, כי אין לכך מקור בגמרא, זהו מפני שהוא לא חשב על פירוש כזה. הוא לא הכיר את הפירוש הזה. אולם בסופו של דבר, יש לנו עכ״פ תירוץ על רבינו יונה.

[**בני** הרה״ג נסים שליט״א מבית שמש, העיר לאחר השיעור שאפשר לתרץ באופן אחר איך היו ז׳ כריעות, לפמש״כ בשלחן ערוך סי׳ קי״ג סוף סעיף א׳ שבאמצע הברכות, יכול אדם להוסיף כריעות. ויישר כוחו. אלא שיש חולקים על היתר זה, כאשר ימצא המעיין.

ועוד הוסיף מה ששמע כי מבואר בס׳ המִקְנָה בקידושין שם, וגם בספר פנים יפות על התורה, בשם מגלה עמוקות, שנרמזו ז׳ כריעות הללו, במה שמצינו אצל יעקב אבינו כשפגש את עשו, **וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע׳ פְּעָמִים** [בראשית ל״ג, ג׳] ואחז״ל שהיה מתכוין לשמים בהשתחויות הללו. עכ״פ אולי היו מקבילות לז׳ כריעות שלנו בגמ׳, ונמצא שיש לנו עוד אסמכתא לכריעה השביעית בתיבות ועל כל ישראל. והוא דבר נחמד].

ראיתי שמציינים ב׳ילקוט ביאורים׳ מתיבתא, כי הפירוש הזה שכתוב בשיטה לא נודע למי, נמצא גם בפירוש מהר״י בירב, הוא רבי׳ יעקב בירב, שהיה רבו של מרן הבית יוסף. לא מצאתי זאת בספרו, אבל אכן יש לו שיטה על מסכת קידושין, ואולי ישנו ביניהם הבדל. מי שיכול לבדוק שיבדוק, אם ישנו איזה שינוי או איזו תוספת. [לבסוף נמצא הדבר בספרו, ובלנ״ד נביאנו בשיעור נוסף].

בכל אופן, יש לנו כאן מקור נפלא. הדבר נאה ומתקבל. וזהו חיזוק גדול למה שהיסקנו, למרות שהדבר אינו מוזכר ברמב״ם. מהרמב״ם משמע, כי

רק פונים לימין ולשמאל. אבל כפי שאמרנו, לשמאל ולימין, ועם כריעה וכו'.

לכן נשארנו בכך, לומר גם את המלה 'וחסדיו', בנוסח עושה שלום וכו'. בתפילת שמונה עשרה, אומרים את הנוסח המלא, וינחמנו בציון וכו'. אבל גם בקדיש, 'עושה שלום במרומיו', זה מתחיל בצד שמאל. 'הוא ברחמיו וחסדיו יעשה שלום עלינו', לצד ימין. בעבר היינו מדלגים את המלה 'וחסדיו', כי היא לא נמצאת בנוסח הקצר. אבל כעת, לפי מה שהסברנו בס"ד בזמנו, שהדבר רומז על חסד גבורה ותפארת, א"כ גבורה מתחילים בצד שמאל, וכאשר כורעים לצד ימין אומרים 'הוא ברחמיו וחסדיו'. ישנו עניין להגיד זאת. טוב שהוסיפו – אלה שהוסיפו – את המלה 'וחסדיו', כי החסדים הם בצד ימין, א"כ הדבר מתאים. כפי שאמרנו, עוברים דרך החסדים, ומגיעים לצד ימין. בזמנו הסברנו זאת באריכות. ובלנ"ד עוד נרחיב קצת בשיעור נוסף, גם על כך.

ויצא ג"כ, כי בצד ימין אומרים הכי הרבה מלים. 'עושה שלום במרומיו', בצד שמאל, זה רק שלוש מלים. 'הוא ברחמיו וחסדיו יעשה שלום עלינו', בצד ימין, זה שש מלים. שיהיו החסדים מרובים, שפע טובה וברכה. פי שתים. 'ועל כל ישראל', באמצע, שלוש מלים. וזהו הסוף. כי זאת הכריעה השלישית.

השלמה בעניין שיעור זמן אמירת פסוקי דזמרא חצי שעה, ביאור מ"ש בספר החיים בעניין אופן אמירתם, ומקורות מן הספרים לגבי אלה המזלזלים באמירת פסוקי דזמרא.

דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק ויצא ווישלח התשפ"ה] גם בעניין ה'זמירות', הפסוקי דזמרא, איך יצא להם – כפי שמובן מדברי הפוסקים, כאשר כתבו בספריהם – שזה חצי שעה? התלבטנו בכך, איך לפרש זאת? וכי כל כך הרבה זמן, חצי שעה, לקח להם לומר את הזמירות אפילו בימות החול? הבאנו בס"ד כמה דרכים בזה.

ראיתי כעת דבר חידוש, בספר החיים [ספר סליחה ומחילה, פרק ח' דף קמ"ה] – שזהו אחיו של מהר"ל מפראג, מהר"ר חיים בן בצלאל מפרידבורג – שכתב בזה"ל, **אנו נוהגים שאין לומר פסוקי דזמרה, רק בשנים. שזה אומר פסוק אחד, וזה אומר פסוק אחד. והטעם, לפי שעיקר לשון של "זמירות", הוא מלשון [ויקרא כ"ה, ד'] (ואת) וְכַרְמְךָ לֹא תְזַמֵּר, לפי שהוא מזמר וכורת כל מיני משחיתים הבאים לקטרג על התפילה על ידי הפסוקים הללו.**

הוא אומר, כי אצלם המנהג, שאומרים זמירות רק בשניים. דהיינו, לא שאדם אחד יגיד מתחילה ועד סוף, אלא שניים. זה אומר פסוק, וזה אומר פסוק. זהו חידוש. והוא מסביר כי הסיבה היא, מפני ש'זמירות' זה מלשון 'לזמר עריצים'. כל המשחיתים.

לכך לא יאמר אותם ביחידי, שמא יבא לידי סכנה. אבל שנים, רואים ואינם ניזוקים [ברכות דף מ"ג ע"ב] עכ"ל.

כתוב בגמרא שם, כי המזיק, לאדם אחד ההולך יחידי בלילה, הוא נראה ומזיק. ואם הולכים אז יחד שני בני אדם, הם רואים את המזיק, כי הוא נראה להם, אך הוא אינו מזיק להם. ואם הולכים שלושה בנ"א, אינו נראה כל עיקר.

לכן, כיון שהזמירות הם בכדי להשחית ולכלות את המקטרגים, ככה – ע"י האמירה בשנים – חשׁכנו לנו את הנזק. כך הוא מסביר טעם לְמַה שהיה להם מנהג זה בזמנם.

[**ושמעתי** אחרי השיעור כי יש מתי־מעט גם בזמנינו, ששנים אומ' כל פסוק שני, וק"ו כולם. דהיינו בתי כנסיות יקים, וגם חסידי קרלין, שאחד אומר פסוק, ואח"כ כל הקהל אומ' את הפסוק שאחריו. מדובר בפסוקי דזמרה. וזה כעין מה שכל האשכנזים עושים בקריאת פרקי תהלים שש"צ אומר פסוק, וכולם חוזרים אחריו אותו פסוק. יב"ן].

ובעל חוות יאיר [מקור חיים סי' נ"א סעיף ח'. הובא בהערות לספר החיים, הערה 7] משבח זאת, וכתב בזה"ל, **טעם הגון ומתוק, על מה שאומרים פסוקי דזמרא בשנים, בספר החיים חלק ד' פרק ח' סימן ו'. ובקיצור הלכות, מנהג שאומרים פסוקי דזמרא, פסוק חליפי פסוק. וטעם נפלא מספר החיים.** הוא משבח מאד את הדבר.

ובספר מנהגים דק"ק וורמיישא [חלק א' דף י"ב] מובא כך, **אומרים החזן והשמש, או מי שמיוחד לכך, פסוקי דזמרא. וכן מנהגם, ביום ראשון דחול המועד בפסח, מתחילין לומר פסוקי דזמרא**

באריכות – כתוב פה, 'באריכות'. אולי זאת הסיבה, שלקח להם אז חצי שעה. כיום לא, לפי מה ששמעתי מאברך אחד. כי היו מנגנים את זה, אמרו זאת בשירה ובזמרה – **בשנים, פסוק בחליפין פסוק, מהודו לי"י קראו בשמו, עד ביום ההוא יהיה י"י אחד וגו', ובתורתך וכו', עד יום ראשון דסליחות.**

גם בהערה 3 מובא כך, **המנהג "המפואר" לומר פסוקי דזמרא ע"י שנים, מא' דחוה"מ פסח עד א' דסליחות, היה מקובל בכל קהילות אשכנז.** 'קהילות אשכנז', היינו גרמניה. היה אצלם מנהג כזה, ומצאצאיהם יש שממשיכים כך גם בזמנינו.

אינני יודע, למה זה דוקא עד יום א' דסליחות? הם לא עשו כך בכל השנה, אלא רק מפסח עד יום א' של־סליחות.

בכל אופן לענייננו, כך הוא מסביר את המנהג.

ברם, היה קצת תמוה לי, מה הדבר קשור, לעניין של 'שנים רואים ואינם ניזוקים'? הרי מדברים שם, לגבי שדים ורוחות. משא"כ בנ"ד, הזמירות הם לא בשביל שדים ורוחות, אלא בשביל מלאכי חבלה.

לכאורה, אין קשר.

עניין סוד הזמירות מובא בהרבה ספרים, רק כעת כדי לקצר אני מביא זאת מדברי מהרי"ץ בעץ חיים [דף ט"ז ע"א], וזה לשונו, **נקראים זמירות, מלשון [ישעיה י"ח, ה'] וְכָרֹת הַזַּלְזַלִּים בַּמְּזַמְּרוֹת, ומן [ויקרא כ"ה, ד'] וְכַרְמְךָ לֹא תְזַמֹּר.**

והענין, כי ידוע היות האויר מלא גדודי מקטרגים ומשטינים ולסטים, והם מעכבים ומונעים התפילה מלעלות, כשאין לאותו אדם זכות. והן נקראים ענן, דכתיב [איכה ג', מ"ד] סַכּוֹתָה בָּעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה. ואין מן הארץ לרקיע מקום פנוי, אלא הכל מלא המונים המונים. ולזה תיקן דוד המלך ע"ה הזמירות, כדי לפנות דרך לתפילה לעבור ולעלות למעלה, מעלוי לעלוי. ועל זה נאמר [תהלים קי"ט, נ"ד] זְמִרוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי, כי בהם היה דוד המלך ע"ה כורת הקוצים סביב כרם ה' צבאות, והיה האור מתפוצץ עד שמגיע אל ביתו, והמלכים אשר מלכו בארץ שעיר נבהלו נחפזו רעדה אחזתם שם. ולסוד זה תיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה הזמירות. עיין ת"י וש"א – תולעת יעקב ושערי אורה – ז"ל.

א"כ מה הדבר קשור עכשיו, שאם יחידים יגידו את הזמירות, הם יבואו לידי סכנה? הרי מדברים על משטינים, ולא על שדים? המשטינים מגמתם לכאורה אך ורק לעכב ולמנוע את עליית תפילותינו לכסא כבודו ברוך הוא, ולא להזיק לנו.

דרך אגב, אנחנו הרי נוהגים שאומרים את הזמירות כולם ביחד, הדבר עוד יותר טוב. אני אומר זאת, מבחינתו. אולם אני שואל לפי דבריו, כי משמע מדבריו שאם אדם יחיד יאמר זאת, אזי הדבר מסוכן.

שאלה מהקהל: אולי המזיקים, הם התולדות שלהם?

תשובת מרן שליט"א: מה כוונתך? שמלאכי החבלה הולידו שדים? לא. השדים נבראו בערב שבת בין השמשות. הדבר אינו קשור. המלאכים נבראו ביום השני, והמזיקים נבראו בע"ש בין השמשות.

כנר' הוא לא הסביר היטב את עצמו. קיצר. אבל תשמעו דבר שצריכים לדעת, וממילא יובנו דבריו בס"ד.

אנחנו אולי צריכים קצת תוכחת מוסר לעצמנו, כי לצערינו לא יודעים, מדוע לפעמים מתפללים, משתדלים, מתאמצים וכו', והתפילה בכל זאת אינה מתקבלת. כי איך אומרים את הזמירות? אנשים מאחרים, ואומרים זאת במרוצה. בלא טעם ובלא ריח. בספרים ישנם דברים חמורים, לגבי העניין הזה.

למשל, בספר זכירה [דף כ"ז ע"ב] הביא עשרה דברים, שעליהם בית דין חייבים לנדות. אחד מהם [הדבר השביעי] הוא, **האומר שירות ותושבחות במרוצה, ואינו מוציא מפיו התיבות בשלמות, בשפה ברורה, מברוך שאמר עד ישתבח.** כתוב שם שחייבים הם לנדות על כך.

ובספר קב הישר [פרק מ"א] כתוב כך, **בכלל העונש** – עונש גדול – **זה האומר שירות מזמורים פסוקי דזמרא ברהיטות, ומבליעים אותיות ותיבות. ונכשלים בזה רוב העולם. ובפרט שצריכין להזהיר את חזני הארץ, ע"פ הרוב הם מדקדקין בהרמת קולם אל הניגון, ואין כוונתם כלל אל התפילה, רק כוונתם הוא להתפאר**

בקולם. ומקום עיקר שיר ושבח להקב"ה, מבליעין וחוטפין.

ובספר שבט מוסר [פרק ל"ד אות ג'] כתב בזה"ל, צריך החזן להתפלל בנחת מלה במלה, ולפי פירוש המלות, ולא במהירות. ולא ישגיח על אותם קלי־דעת שאומרים לו למהר כדי שלא יאריכו בבית הכנסת, כי עול בית הכנסת הוא משא כבד עליהם. כי על ידי זה שהוא מתפלל במהירות, הוא מקצר בשבחו של־מקום, ואינו יכול להתפלל בכוונה לפי פירוש המלות וכו'.

*

בספר אספקלריא המאירה [פרשת צו, דף ס"ח], כתב על כך דברים קשים מאד, בזה הלשון, גדול עונש מי שרוצה לשבח המלך, ומלגלג בלשונו וכו'. רצונך לשבח את הקב"ה, אולם אתה אומר זאת בצורה נלעגת.

בפרט בזמירות. שעיקר התפילה, היא תלויה בזמירות. שא"א לתפילה לעלות למעלה, מכח המקטרגים, אם לא מכוונים תחילה בכל נפשם את הזמירות, מברוך שאמר ואילך עד ישתבח. ומייתי המשל, כמי שרוצה להראות גבורתו הגדולה, כנגד ארי היושב במסתרים, ורוצה לנצחו. הרי האיש ההוא מזיין עצמו בכל עוז, ובא ומתחיל להשסה בו כדי שיתעורר כנגדו לצאת, וממילא ילחם עמו ויהרגהו. והאיש ההוא בהילחמו, לא שמר בחרבו אשר בידו, בבָטחו על כחו, ולא ראה שנתהפכה החרב הלהט למעלה, ושאינו שנון למטה. ונמצא, מה שסבור שיכהו בחרבו הקשה, וינתחהו בבת אחת, לא עלתה לו ולא מידי. והתמרמר יותר (מן) הארי, עד שהארי מתגבר עליו ומהדקו. גמר עליו. מלשון אדיקו.

וטוב היה לו לזה, שלא לפתוח עמו כלל, כי במקומו היה יושב. ומה גרמה לו? שטותו הגדולה, שלא דקדק בחרבו. גם בטחונו על גבורתו.

כן הדבר הזה ממש. כל אחד בטוח על זה, באשר יודע הוא על פה את הזמירות. והנה עיקר הזמירות נתקנו, באשר יש מקטרגים בעו"ה, מלאכי חבלה מלא כל אויר השמים עד לארץ, כנזכר בשערי אורה, ואי אפשר לתפילה לעלות, כי הן הם הענן, דכתיב 'סכותה בענן לך מעבור תפילה'. ותיקנו חכמים בתוקף חכמת קדושתם, הזמירות שהתקין דוד המלך ע"ה ברוח הקודש. שלפיכך נקראים זמירות מלשון זמיר עריצים, שהוא לשון כריתה. שהרי בזמירות האלו, נכרתים כל המקטרגים, והזמירות כורתים אותם בחרב חדה. ואח"כ בהכרית כל האויבים הללו, אז התפילה שאח"כ עולָה בלי פגע ונגע.

והרי לפניך, שאם חוטף ומבליע הזמירות, הוי כמנענע בחרבו ואין לו להב. ומנענע במקום סכנה ולסטים, שמביא הרעה על עצמו בחנם. ומוטב היה לו, שלא לכנוס – להיכנס – במקום ההוא.

הכנסת את עצמך לסכנה. אתה מתגרה במקטרגים, בא נגדם, ואתה עושה ההיפך. מביא רעה על עצמו. היה עדיף, שלא תתחיל בכלל.

דהא כשמגיד הזמירות, נמצא מנענע כל המקטרגים ומעורָר(י)ם, ואינו עושה להם כלום, כי חרבו אינה חריפה. ונמצא מתגברים עליו, ויכולים להרע לו, וגורם רעה לעצמו. ודאי מוטב היה לו, שלא היה מעוררם.

זאת היא הנקודה.

שאלה מהקהל: א"כ הלכה למעשה מוטב שלא לומר?

תשובת מרן שליט"א: לא בטוח. נראה שהוא לא התכוין דברים כפשוטן, רק כתב כך בדרך הפלגה ומוסר. מה גם למנהגינו שאומ' הציבור ביחד, לפחות בזה, אין סכנה. הוא – האספקלריא מאירה – דיבר על אדם בודד. יחיד.

הוא השתמש במלה מקטרגים, ולא מזיקים. שמה – בגמ' ברכות – זה מזיקים, אבל פה גם המקטרגים האלה, כיון שהתגרו בהם, אזי הם מסוכנים. משא"כ ההם, שהם מזיקים אפילו סתם בחנם. אבל אלה, מלאכי חבלה, כיון שבעצם באים נגדם, הרי אנחנו באים לכרות אותם ולסלקם כדי שהתפילה תעלה, ומתגרים בהם, אז הם משיבים מלחמה שערה.

כנראה בספר החיים השווה את שני העניינים, כי זה דומה האחד אל השני. עכ"פ זהו מה שיכול להיות, חס ושלום.

ע"כ צריכים לדעת, כמה חשוב עניין הזמירות, שאלו שירים ותושבחות, שבחי השי"ת והלֵלו,

דברים העומדים ברומו של עולם. והאנשים מזלזלים בזה.

צריכים לדעת, אם קובעים זמן לתפילה, למשל בשעה 6:00 בבוקר, הוא – העצלן – לא מגיע בשעה 6:00, אולי הוא יוצא מהבית בשעה 6:00, הכי הרבה. יוצא שהזמירות נאמרים בלי טעם ובלי ריח, אחת למעלה וז׳ למטה, כל אחד אומר לעצמו, ומפסידים את הדבר החשוב של־קבלת התפילה.

השם ברוך הוא יזכינו, אולי לכל הפחות בימים הללו – ימי השובבי״ם – להתעורר לתקן את הדבר הזה. אני מדבר על ימות החול, קל וחומר בשבת־קודש. אז אנחנו צריכים תיקון, גם לגבי המזמורים שאומרים לפני ברוך שאמר, שגם דבר זה הוא לצערינו מוזנח. והצרה היא, בתי כנסת שכותבים במודעא, מתי זמן ׳המהולל׳, מתי ברוך שאמר. צריכים להגיד את הזמן, לכל הפחות של ׳הודו׳. אבל אם קובעים זמן לברוך שאמר, רוב ככל האנשים מגיעים אחרי ברוך שאמר. כפי שלא קובעים זמן, מתי אומרים שירת הים, כך אין לקבוע מתי המהולל וברוך שאמר. צריכים לקבוע את הזמן של ׳הודו׳, לכל הפחות. כי לצערינו, הדור שלנו הוא עצלן. ויש עוד סיבות. ואכמ״ל. אבל לפחות זה. כי החשיבות של־מזמורים המיוחדים שתיקנו לכבוד שב״ק, לכל הפחות זה.

המקום ברוך הוא ינחנו בעצה טובה כיצד לתקן. ישר דרכינו למען חסדך.

שאלה מהקהל: בקשר למגילת אסתר, ברצוני לקנות מגילה, האם ישנו עניין לקנות גויל או קלף? מה כדאי? נניח שזה עולה באותו המחיר, למרות שהגויל עולה יותר יקר.

תשובת מרן שליט״א: לגויל ישנן מעלות, השאלה האם זה גם בדור שלנו. אתה צריך לבדוק, שלושה דברים. דבר ראשון, מי מייצר את הגויל? האם אלו אנשים יראי שמים, או אנשים שהם בעלי דעות חיצוניות וכוזבות כמו שמצוי. דבר שני, האם בגויל הזה, השרטוט נעשה עם חריץ. כי הרבה עושים זאת, בלי חריץ. דהיינו, רואים בסוף קו, אבל בפועל בעצם אין חריץ. כאשר הם עושים את ה׳פֶּרֶס׳, בכדי ליישר ולהחליק את הגויל, זה נעלם. צריכים לראות, שישנו משהו שקוע. אפילו קצת.

שאלה מהקהל: ומהו הדבר השלישי?

תשובת מרן שליט״א: הדבר השלישי, הוא באיזה חמרים מעבדים את הגויל? האם מעבדים זאת בחמרים כימיים, או בחמרים טבעיים?

הערה מהקהל: גם בקלף, כולם כיום עושים עם חמרים כימיים.

תגובת מרן שליט״א: א״כ אין הבדל מן הבחינה הזאת. בשביל זה נעצרתי ולא אמרתי את הדבר השלישי [כפי שהעליתי בס״ד בזמנו בשו״ת ויען יצחק ח״א], אבל זה ששאל לא ויתר ...

והמקום ב״ה יסייענו תמיד לעשות רצונו כרצונו, אכי״ר.

שובו בנים שובבי״ם

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ״י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט״א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט״א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי״ץ
טלפון: 050–4140741.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

וארא

טבת התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין ימי השובבי"ם, ביאור מ"ש בספר מוסרי השל"ה כי שעבוד מצרים היה כדי לזכך עוונות ראשונים וכו', ומ"ש בספר יסוד ושורש העבודה בעניין קבלת הייסורים באהבה, כגון מי שמרגיש צורך לגרד ולחכך בגופו – שלא יגרד.

השלמה בעניין אדם המבדיל במוצש"ק לבני ביתו, לאחר ששמע הבדלה בבית הכנסת, והערה על מה שכתבנו בס"ד בשע"ה לגבי ברכת בורא מאורי האש, שלא יברך שוב.

טעם נפלא לעניין תוספת שבת, בערב שבת ובמוצאי שבת, ועל פי זה תירוץ לגבי השאלה שהרי עדיין ישנה מחלוקת בין ימות השבוע, כי תוספת שבת היא רק ביום ששי ויום ראשון.

לגבי השאלה בדבר ס"ת שנמצא בו ספק בעת הקריאה, והקטן אשר ראה את הכתב ושעל פיו הכריעו נתברר אח"כ שהיה ערבי, האם אפשר לסמוך על כך?

דברי הגר"ד לנדו שליט"א בעניין תפקיד בני הישיבות הקד' בזמנינו, כי לימוד התורה הוא שמציל את היישוב היהודי בא"י, וכי ישנו לימוד חובה גדול על עם ישראל מכך שהישמעאלים מאמינים יותר באל אחד. אין לנו לדאוג מכך, כי יש תשובה לסתום את פי השר שלהם. עניין הביטוי שלהם 'אללה אכבר', והרחבה לגבי אמונת הישמעאלים באלהים, כי אמונתם היא להם לרועץ, ומשתמשים בזה מחמת תאוותיהם. ובדבר החות'ים שבתימן.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 773

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי מנחם בן ציון גולן ב״ר דוד הי״ו, וכל משפחתו. שיזכה לבריאות ופרנסה טובה, נחת מהילדים וכל הישועות. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי״ץ.

וכן מוקדש השיעור ע״י הנדיב היקר רבי אריה ליב בן שמואל יצחק רוטמאן הי״ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי״ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע״י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי׳, מארצות הברית, להצלחתה המרובה בפרנסה, שתמשיך להחזיק תורה לאורך ימים ושנות חיים. בעבור שהתנדבה למוסדות נתיבות מהרי״ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

המשך בעניין ימי השובבי״ם, ביאור מ״ש בספר מוסרי השל״ה כי שעבוד מצרים היה כדי לזכך עוונות ראשונים וכו׳, ומ״ש בספר יסוד ושורש העבודה בעניין קבלת הייסורים באהבה, כגון מי שמרגיש צורך לגרד ולחכך בגופו – שלא יגרד.

אנחנו בפרשת **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם** וגו׳ [שמות ו׳, ג׳], ולפני כן התחלנו מפרשת **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** וגו׳ [שמות א׳, א׳], את הפרשיות של השעבוד, ונמשך בס״ד עד יציאת מצרים. אלו ימים שמסוגלים בקדושתם, להתם פשע ולכלות חטאת.

ראיתי בספר מוסרי שני לוחות הברית – מוסרי השל״ה – לגבי הפסוק **וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם** [שמות א׳, י״ד] בזה הלשון, **עניין השעבוד והיסורין, היה לטהר ולזכך עוונות הראשונים.**

מה פשעם ומה חטאתם של אבותינו, שסבלו במצרים שעבוד ויסורים? התשובה היא, ׳לזכך עוונות ראשונים׳. צריך לדעת איזה עוונות?

וכן האדם המקבל על עצמו סיגופים, כדי למרק, הוא בעל תשובה. וכל ענין מירוקין ששולח הקב״ה, הוא בתורת תשובה, למרק העוונות.

אדם המקבל על עצמו סיגופים, ישנן הרבה צורות של סיגופים, הרי הוא בעל תשובה. הקב״ה שולח אל האדם יסורים, כדי למרק את עוונותיו. ׳למרק׳, זהו מלשון [ויקרא ו׳, כ״א] **וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם.** הכוונה לשפשף, לגרד ולחכך, כדי לנקותם.

מה הפירוש, ׳לזכך עוונות ראשונים׳?

כנראה הוא מתכוין, למה שמפורסם בספרים הקד׳ בשם האר״י ז״ל [שער רוח הקודש, תיקון כ״ז], וזה לשונו, **ביארנו בענין גלות מצרים בחומר ובלבנים, מה ענינו. ושם נתבאר, כי אותם שנשתעבדו בגלות מצרים, היו אותם הניצוצות של־נשמות שיצאו מאדם הראשון, באותם מאה ושלושים שנה שפירש מן אשתו, והיה מוליד שדין ורוחין על ידי טפות קרי. וכל אלו ניתקנו בגלות מצרים ההוא.**

נשמות בני ישראל במצרים, הם גלגולים של מה שהיה אז. אלו דברים, אשר רק ׳איש די רוח אלהין קדישין ביה׳, יכול לגלות סודות נוראים כאלה. הדבר מובא ג״כ בכף החיים [סימן ר״מ ס״ק ו׳], ובעוד הרבה ספרים. כי גלות מצרים, באה לתקן ולכפר על זאת.

*

זכורני כי בעבר ראיתי בספרי חסידות, שאם האדם מרגיש איזה גירוד בגופו, אזי שלא יגרד, שיסבול את זה, כי זה יהיה לו לכפרת עוונות. זאת מדה כנגד מדה.

חשבתי לשעבר כי עניין זה נמצא רק בספרי חסידות, אולם הופתעתי לראות זה מקרוב כי הדבר מובא בספר יסוד ושורש העבודה. אך יש עדיין לברר אולי בכל זאת יש קשר, לכה״פ בעקיפין, כי הבעש״ט נולד בסביבות שנת ה׳תנ״ט ונפטר בשנת ה׳תק״כ, ובעל יסוד ושורש העבודה נולד בשנת ה׳תצ״ט ונפטר בשנת ה׳תקצ״א. הוא מביא את העניין הזה, לגבי ימי הסליחות [שער המים, פרק רביעי]. מובאים שם עניינים של סיגופים, בפרט בחודש אלול, אבל אנחנו יכולים לקחת זאת לענייננו.

וזה לשונו שם, **וכתבו ספרי יראים, מי שמפסיק באמצע אכילה, בעודו בקברות התאוה לאכול, וכובש תאותו, וכוונתו למען השם יתעלה ויתרומם, נחשב לו כאלו התענה יום שלם.**

גם שמעתי רבים – כך הוא אומר – **שמקבלים עליהם מר״ח אלול, שלא יתחככו, ויסבלו היסורים, ויקבלו באהבה למען שמו הגדול, לכפרת עונותיהם שהכעיס בהם להש״י ויתעלה.**

מובן שאי אפשר, קשה מאד, לעשות זאת במשך כל ימות השנה. ע"כ לכל־הפחות הוא אומר, מראש חודש אלול. כנראה עד יום הכיפורים.

כך כתוב בספר שלפָני, אבל ראיתי בספרים אחרים, כי לא רק אם יש לאדם גירוד, אלא אפילו אם עוקצת אותו כינה או יתוש, שיסבול זאת ולא יגרד את גופו. כתוב שם בזה"ל, אף אם יעקצו אותו הכנים והפרעושים מאד ע"כ.

ודבר זה, הוא סיגוף גדול ועצום מאוד. שהאדם יסבול, ולא יגרד.

הרי ידוע, כי ישנם בכך שני דברים. א' האדם חושב כי אי אפשר לסבול את הגירוד, אבל למעשה הדבר עובר אח"כ מעצמו. ב' זאת גם תרופה. כי כאשר ישנו גירוד, למשל כמו פצע שהוא מגליד, מתחיל להבריא, אזי אז מרגישים את הגירוד. אם מגרדים אותו, זה חוזר וחוזר. אם סובלים זאת, אזי אדרבה, הדבר הוא טוב, בכדי שתושלם ההגלדה וההבראה שלו. אבל האדם קצר רוח, עושה חשבון רק של אותו הרגע.

זכור לי סיפור על מישהו שביקש מהמלך, שישאירו בבית הכנסת את הקיר אשר בו הוא מגרד את גבו... שלא יוריד אותו, כי הדבר היה כ"כ חשוב לו, התענוג הזה של־גירוד. זה היה בשבילו פרס.

בספר אגרא דפרקא, הביא זאת בעל בני יששכר על צדיק אחד, בשם מהרי"ם מזלאטשוב. הוא מעולם לא חיכך את עצמו. זהו כבר צדיק יסוד עולם. הוא כותב שם שלושה דברים, שהיו הנהגות שלו.

וזה לשונו [דף מ"ג], **הרב הקדוש המגיד מו"ה יחיאל מיכל זצלה"ה אמר, שבג' דברים היה מרחיק את עצמו. מעולם לא חימם את עצמו אצל תנור בית החורף, שזה מעצת היצה"ר (שזה ממשיך עצלות. נ"ל).**

מעולם לא היטה את עצמו אל המאכל, רק ישב בקומה ישרה, והמשיך המאכל בידו אל פיו (הדברים הללו מובנים, למשכיל על דבר אמת בכתבי מרן). הוא לא התכופף אל האוכל, אלא לקח את האוכל אליו.

מעולם לא חיכך את עצמו (הדבר הזה שמירה מעולה לשמירת הברית. נ"ל).

זאת כבר הנהגה, ליחידי דיחידי סגולה.

כמובן שאדם המקבל זאת על עצמו, שיעשה שיאמר בלי נדר, כי לפעמים עושים את זה – מחככים – באופן אוטומטי, לא מרגישים אפילו בכך. אבל לא משנה, מתי שהוא תופס את עצמו, שיעצור.

בספר דרך פיקודיך [מל"ת ל"ה, דף קנ"ז] הוסיף בעניין תאוה וכתב בזה"ל, **תדע עוד ידידי, הרודף אחר הזנות, הנה הוא מפסיד בריאות גופו, כנודע מספרים ובחקירות הרופאים. והנה כל אדם יודע זה, ואעפי"כ רודף אחר הזנות, הגם שיודע שמפסיד בריאותו וחיותו, עכ"ז אינו מונע בשביל זה תאותו.**

ע"כ קיבלתי, שישנו בכלל זה – לא תנאף – גם הרודף אחר שאר התאוות המפסידות לגוף. והאדם יודע מזה, ואעפי"כ הוא עושה להנאתו, הוא בכלל ענפי האזהרה הזאת. המשכיל יבין.

וסיפרו לי מצדיק אחד מופלג בדורו, שהיה רואה איזה מאנשיו, שהיה מתחכך על איזה מכה מצרעת שהיה לו. ואמר לו, שהחיכוך מזיק, ומגדיל הצרעת ח"ו. העיר לו, לא כדאי לך לחכך. הדבר הזה מגדיל לך את הצרעת. אתה מגרד, ואדרבה זה יותר מתפשט.

והשיב, שאינו יכול להתאפק, כי יש לו הנאה במה שמתחכך. הה, איזה תענוג.

ואמר אותו הצדיק ע"ז, שהדבר הזה, הוא תולְדַת הניאוף. הכל נכלל בענפים של־עניין הזה.

הגם שיודע בעצמו שמזיק ומפסיד הגוף, עכ"ז אינו חוסם תאוותו והנאתו כרגע. הבן הדברים.

צריכים לשמוח בעצה הזאת. כי זהו סיגוף שהוא יותר קל לכאורה, מאשר אם האדם צם, שאינו אוכל ושותה. זה רק לסבול את הדבר. אדם אשר מקבל זאת על עצמו, הדבר יכול להועיל לו הרבה. תשובת המשקל.

ולאו דוקא גירוד בגוף, הוא הדין בשערות הראש, וכדומה. תיקון נפלא.

השלמה בעניין אדם המבדיל במוצש"ק לבני ביתו, לאחר ששמע הבדלה בבית הכנסת, והערה על מה שכתבנו בס"ד בשע"ה לגבי ברכת בורא מאורי האש, שלא יברך שוב.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק וישב ומקץ התשפ"ה] בעניין ההבדלה, לגבי אדם שמבדיל בכדי להוציא את בני ביתו, לאחר שכבר שמע הבדלה בבית הכנסת ויצא יד"ח.

בני היקר הרה"ג משה שליט"א העיר, כי אולי לפי מה שדיברנו, צריכים לעיין ולתקן בספר שלחן ערוך המקוצר [סימן ס"א סעיף ה'], את הפרט של ברכת 'בורא מאורי האש'.

הארכנו בזמנו בשיעור, כי מצד אחד מהרי"ץ כותב בעץ חיים, כי האשה לא תבדיל לעצמה, לצאת מן הספק. והסברנו בזמנו שלושה נימוקים, למה אנחנו בכל זאת אומרים אחרת. ובין היתר אמרנו, כי מאז נשתנו הדברים, ונתקבל המנהג שכן. הסברנו זאת בהרחבה, לא נחזור על הדברים.

גם בשו"ת פעולת צדיק [חלק א' סימן קנ"ה], רואים כי מהרי"ץ הסתפק בכך. אמנם הוא לא כתב זאת בשם עצמו, אלא הביא זאת בשם הספר פרח שושן [כלל ג' סי' ב']. וזה לשונו, **אם מותר ללמוד קודם הבדלה, או לשתות עשן.** הרי כאשר האדם לומד, הוא נהנה מן האור. ועדיין לא בירך על האש.

מהרי"ץ מביא שם תשובת הפרח שושן, בעניין הזה, ובסוף הוא כותב כך, **ויכול לחזור ולסדרה על הכוס, להוציא את בני ביתו, שהם חייבים ודאי.** דהיינו, שהוא יברך בורא מאורי האש, אם הוא רוצה ללמוד וליהנות מן האש, ויוציא את בני ביתו שהם חייבים בודאי.

לאפוקי נשים. וכמו שהיה עושה רבי וכו' ע"ש.

דהיינו, אם המדובר ב'בני ביתו' אחרים, או קטנים שהגיעו לחינוך, יברך שוב. כי הם בודאי חייבים בברכה זו. אבל אם הן רק נשים – מובן שזה לא ודאי, אלא רק ספק – אזי אל תחזור. רואים כי החשיבו זאת, בתורת ספק. לכך הפרח שושן – ומהרי"ץ בעיקבותיו – התכוונו. אלא שהוא לא הסביר בהדיא את עצמו.

בשלחן ערוך המקוצר [שם] כתבנו בזה"ל, **מי שהבדיל כבר, יכול להבדיל בשביל בניו שהגיעו לחינוך להוציאם ידי חובתם, וכל-שכן בשביל איש או אשה שאינם יודעים להבדיל. וכשמברך על הבשמים, צריך גם הוא להריח בהם, שלא יהא חשש ברכה לבטלה. ומכל מקום את ברכת מאורי האש, לא יברך שנית, אלא הם יברכו לעצמם.**

לגבי 'בורא פרי הגפן', הרי אתה תשתה. ולהריח אתה תריח. וברכת המבדיל, הרי זאת ברכת המצוה, להוציא אותם ידי חובה. אולם לגבי 'בורא מאורי האש', הם יברכו לעצמם.

והמקור לכך, הבאנו שם בעיני יצחק [הערה כ"ב], **כף החיים סימן רח"צ סק"ב.**

[ועיין שו"ת פעולת צדיק חלק א' סוף סימן קנ"ה]. זהו מה שקראתי מקודם.

למעשה, הרואה יראה בכף החיים [שם] שהביא הרבה פוסקים הסוברים, שכן אפשר לברך בורא מאורי האש, אבל מסקנתו היא שלא.

וזה לשון הכה"ח, **מי שכבר בירך בורא מאורי האש, יכול לחזור ולברך להוציא בני ביתו. ברכ"י אות א' בשם מהר"י פראגי. והביאו השע"ת, וכן מסיק הרב ב"ד** – בית דוד – **סי' תצ"א. וכ"כ הרב תורת חסד. והב"ד הערך השלחן אות א'.**

אמנם הר"ז – ר' זלמן בשלחן ערוך שלו – **בסי' רצ"ז או' ט' הביא פלוגתא בזה, וכתב דיש לחוש לדברי החולקים, שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה יעו"ש.**

וע"כ מי שהבדיל כבר, ובא להבדיל לאחרים שאין יודעים, אינו חוזר לברך ברכת האש, אלא יברכו הם בעצמם, וכמ"ש לעיל סי' רצ"ז או' ל"ו בענין ברכת הריח אם אינו יכול לברך יעו"ש. וכ"כ הרב בן א"ח פ' ויצא או' ט"ו.

כך הוא כותב. זה מה שציינתי בשע"ה.

אולם עכשיו כאשר עיינתי בשלחן ערוך הגר"ז, תמיה אני על הכף החיים, אשר כתב כי הגר"ז כתב ש'יש לחוש'. כי הגר"ז לא כתב 'יש לחוש', אלא 'טוב לחוש'. דהיינו, רק בתורת חומרא.

בש"ע הגר"ז כתוב כך, **מי שהבדיל כבר לעצמו, וחוזר ומבדיל להוציא אחרים שאינם יודעים להבדיל בעצמם, לא יברך להם על הריח שיריחו הם, אלא צריך גם הוא לחזור ולהריח עמהם, כדי שתהא ברכתו בשביל עצמו ולא בשבילם בלבד.**

אבל ברכת בורא מאורי האש, יכול לברך להם, אף על פי שאינו צריך לברך אותה בשביל עצמו.

לפי שברכת האור, לא נתקנה בשביל הנאת האדם, אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת, כמו שיתבאר בסמן רח"צ, לכך אינה דומה לברכת הנהנין.

אם־כן, הוא כותב ב'סתם', כי גם על ברכת מאורי האש, אפשר לחזור. שהרי ברכת מאורי האש – לפי ה'סתם', ולדעת הפוסקים שהבאנו מקודם – היא ג"כ נחשבת ברכת המצוה. כי ברכת מאורי האש, אינה על כך שהינך נהנה מן האור, אלא בשביל העניין של אדם הראשון, שבמוצאי שבת הקיש על שתי אבנים וכו' כדי להציל אותו מן החושך.

ובהמשך הוא כותב, **ויש חולקין על זה ואומרים, שאף שלא נתקנה בשביל הנאת האדם, מכל מקום הואיל ואינו צריך לחזר אחר האור לברך עליו במוצאי שבת, כדרך שצריך לחזר אחר כל המצוות שהן חובה, כמו שיתבאר בסמן רח"צ, לפיכך אין ברכה זו דומה לברכת המצוות, שמפני שהן חובה יכול לברך אותן מי שיצא כבר ידי חובתו כדי להוציא אחרים שלא יצאו עדין ידי חובתן, כמו שנתבאר בסימן קס"ז.**

הדבר שונה. כיון שלא חייבים לחזר, אחרי ברכת האור. אם יש לך אור, תברך. ואם לאו, לא מחזרים אחרי זה. תעשה השתדלות קטנה, אולם אין צורך להתאמץ הרבה בשביל אש במוצאי שבת. לכן הברכה הזאת, אינה דומה לברכת המצוות, אשר הן ממש חובה, כי בנ"ד זה לא כ"כ חובה.

וטוב לחוש לדבריהם, שלא להיכנס בספק ברכה לבטלה.

ב'קונטרים אחרון' שם הוא ג"כ מאריך על כך, והוא חוזר שוב הפעם בסוף על הסגנון, 'טוב לחוש'.

האמת היא, כי גם הבן איש חי, אשר כתב את המנהג הזה, שחוזרים לברך לבני הבית, הוא ג"כ כותב שזה חוץ מברכת מאורי האש. והכף החיים כתב בלשון, 'יש לחוש'.

רבני הספרדים, חוששים ל'ספק ברכות', אפילו לשיטות יחידיות. למרות שישנו רוב לברך. א"כ למעשה, לפי מה שאנחנו אומרים, לדידן היינו צריכים לפסוק אחרת. כי ראשית, ישנם רוב פוסקים הסוברים שאפשר לברך. ודבר שני, גם אלה בקהילותינו שנהגו כך, להבדיל שוב בבית, הרי הם נהגו לחזור גם על ברכת מאורי האש. ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל.

לכן, אין הכי נמי, אני מסכים עם הדבר, כי צריכים לתקן זאת, ולהביא את זה רק בתורת חומרא, מי שירצה להחמיר על עצמו. אבל לא מבחינה הלכתית, או מבחינת המנהג. אמנם איננו יכולים לסמוך כ"כ על המנהג, כיון שהמנהג הזה אינו כ"כ נפוץ, אבל בודאי שישנה לכך חשיבות, כי סוף סוף רבים נהגו כך. על כן הנטייה העיקרית היא, שבעצם אפשר לו לברך גם בורא מאורי האש. ורק בתורת חומרא, אפשר שיגיד להם – לאשתו או לבנו – שהם יברכו במקומו בורא מאורי האש, ובכך יצאו ידי חובת הכל. ילד דוקא כשאין שם אשה, כי קטן אינו יכול להוציאה.

טעם נפלא לעניין תוספת שבת, בערב שבת ובמוצאי שבת, ועל פי זה תירוץ לגבי השאלה שהרי עדיין ישנה מחלוקת בין ימות השבוע, כי תוספת שבת היא רק ביום ששי ויום ראשון.

כידוע, ישנה מצות 'תוספת שבת', בערב שבת ובמוצאי שבת. 'לפניה ולאחריה'. הדבר נרמז בפסוק [שמות ט"ז, כ"ג] **שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ**, וישנו פסוק [ויקרא ט"ז, ל"א] **שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן**. כך הרד"ק מביא בשם אביו. זהו רמז נחמד. 'שבתון', בדרך כלל כל דבר שמוסיפים לו 'ון', זהו דבר קטן. כמו 'אישון' של־עין, רואים איש קטן בעין. איש קטון. זהו כפי שאומרים בעברית, על 'פטיש' – 'פטישון'. שזהו פטיש קטן. א"כ 'שבתון שבת' היינו, שבת קטנה לפני השבת הגדולה. וישנו פסוק 'שבת שבתון', ישנה עוד שבת קטנה אחרי שבת הגדולה.

עכ"פ לגבי דין תוספת שבת, י"א שזה מן התורה, וי"א שזה מדרבנן, וי"א שבכלל אין תוספת שבת לפי דעת הרמב"ם, אלא רק תוספת יום הכיפורים. אבל נתקבל להלכה ולמעשה, שיש תוספת שבת.

והנה בזמנו [שיעור תולדות התשפ"ה] הבאנו, כי היתה מחלוקת בין ששת ימי בראשית, באיזה יום יהיה שבת. כל יום דרש שיהיה ביום שלו. והקב"ה לקח מכל יום, ארבע שעות, ועשה 'שבת שלום'. צירף אותם יחד.

ברם לכאורה, אם ישנה תוספת שבת, אזי עדיין תישאר מחלוקת, כי התוספת שבת היא ביום

ששי, וכן ביום ראשון, ואת זאת אין לשאר הימים. כי מהם הקב"ה לקח ארבע שעות, אולם התוספת היא רק ביום ששי ויום ראשון, א"כ עדיין ישנו מקום לקנאה ולחילוקי דעות. כמובן המדובר הוא למאן דאמרי שזה מדאורייתא.

שאלה מהקהל: אבל את זאת לא היום גורם, אלא האדם הוא שעושה זאת.

תשובת מרן שליט"א: אמנם אתה צודק, שאין שיעור לכמה שהאדם יכול להוסיף מן החול על הקודש, אבל זמן מסויים – נניח עשר דקות – את זאת הוא בודאי חייב מן הדין, הוא לא יכול להתעלם מכך. רק הוא יכול להוסיף מִפֶּלֶג המנחה, זה עדיין בגדר תוספת שבת. וי"א אפי' מחצות היום, ובמוצ"ש עד חצות.

המשך השאלה מהקהל: אבל סוף סוף לא חייבים על התוספת מיתה, כמו השבת עצמה.

תשובת מרן שליט"א: אפי' לא מלקות. כי זה אינו לאו. זאת מצות עשה לפי דעות אלה, ולאו הבא מכלל עשה, הוא רק עשה.

בכדי ליישב את השאלה דלעיל, מצאתי בס"ד דבר נפלא, לגבי עניין תוספת שבת.

אצל המוסלמים, השבת שלהם היא ביום ששי. והנצרים, זה ביום ראשון. הרי נאמר, **כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם** [שמות ל"א, י"ג], **בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם** [שמות ל"א, י"ז]. למרות שהגויים למדו הרבה מצוות מעם ישראל, לקחו מן התורה, עכ"פ לגבי שבת, 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם', אין שום אומה ששומרת שבת ביום השבת. גם אם עשו שבת, עשו לא ביום השביעי, אלא הקדימו זאת ליום ששי, ואלה עשו זאת ביום ראשון. על כן, בכדי לבטל את הקליפה של־מוסלמים, שאצלם שבת היא ביום ששי, ואת קליפת הנצרים שאצלם היא ביום ראשון, לבטל מהם את הזכות הזאת, על כן אנחנו עושים את התוספות הללו. הפלא ופלא.

אם־כן, כבר אין לשאר הימים על מה להתווכח, כי חובה שהדבר יהיה ביום ששי וביום ראשון. על כך לא תהיה מחלוקת, כי הדבר הכרחי מצד עצמו.

כך כתב בספר בקדושתו של אהרן [א', דף תרי"ג], בשם בצילא דמהימנותא, בזה"ל, **שתי הקליפות בעולם הם, מלפני השבת, ולאחריה. שלפני השבת, ביום ששי, ישנה הקליפה של־מוסלמים. ולאחר השבת, ביום ראשון, הוא של־נצרים. והתוספת שבשבת, הוא כדי לבטל אותם.**

ואם מישהו ישאל, הרי גם ביום טוב ישנה תוספת? **התירוץ** הוא, שהדבר בא לבטל את הימים של ימי חגיהם. פעם זה ביום ראשון ופעם ביום שני וכו'. א"כ התוספת של יום טוב, באה לבטל את החגים שלהם, אשר באים ביתר ימות השנה. שאינם קשורים ליום מוגדר.

לגבי השאלה בדבר ס"ת שנמצא בו ספק בעת הקריאה, והקטן אשר ראה את הכתב ושעל פיו הכריעו נתברר אח"כ שהיה ערבי, האם אפשר לסמוך על כך?

מעשה שהיה כך היה. ורצוני שתגידו לי, מהי דעתכם?

באחת מבתי הכנסת, היתה שאלה לגבי צורת אחת האותיות בספר תורה. הרב בא לראות את השאלה, הסתפק בכך ואמר, כי זאת שאלת תינוק. תביאו ילד שיראה.

חיפשו ילד, ולא מצאו. כנראה היו שם ילדים, או יותר מהגיל, או פחות מהגיל. או קטנים או גדולים. הרי צריך, 'לא חכם ולא טיפש'. אחד שיודע לקרוא אותיות, אולם אינו יודע להבין עניין, שיבין לפי העניין איזו אות זאת. לכן הגבאי יצא לרחוב, מצא ילד מתאים, הכניס אותו לביהכ"נ, וביקשו ממנו לראות את האות בס"ת. אותו ילד הסתכל בס"ת, ויצא שהס"ת הוא כשר.

אחד המתפללים, הסתכל על הילד ושאל אותו, מה השם שלך? כי הוא היה נראה לו קצת משונה. ענה לו הילד – חוץ מכבוד המקום ברוך הוא, וכבוד בית המדרש ובית הכנסת, וכבודכם – [השם שלי הוא] מחמד אבו סנינה...

התברר א"כ שהילד הוא ערבי. ואז נתעורר ויכוח, האם אפשר לסמוך על כך, או שלא?

זאת שאלה שהביא הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א – הראו לי זאת עכשיו, ביום ששי – בקונטרים 'אוצר הפרשה' [פרשת ויחי התשפ"ה, 670, דף 14].

הערה מהקהל: לפני שבועיים הוא אמר זאת, בשיעורו הקבוע ברמת אלחנן. הוא אמר שהשאלה היתה בעיר לוד.

תגובת מרן שליט"א: פה בחוברת כתוב, שזה היה בעיר רמלה. לא משנה. בשניהם ישנם ערבים... זאת שאלה שיכולה להיות, רק בזמנינו.

מה אתם חושבים? איך נראה לכם? מצד אחד, הדבר נשמע מוזר, וכי מכשירים ס"ת על פי גוי?

*

מובא שם בזה"ל, **ביום שבת קודש באחד מבתי כנסיות בעיר רמלה, נעצר לפתע ה(בעל) קורא באמצע קריאתו בתורה, מחמת ספק בנוגע לכשרותה של אחת האותיות בספר התורה. רב בית הכנסת התבונן היטב, והורה להביא ילד קטן שיקרא את האות, כפי המבואר בשולחן ערוך [או"ח סי' ל"ב סט"ז], שכאשר קיים ספק בנוגע לאות בספר תורה, האם יש בה צורת אות או לא, אזי שואלים ילד, ואם מכיר את האות, הרי היא כשרה. (בלשון השולחן ערוך נאמר, שבדיקה זו נעשית על ידי "תינוק לא חכם ולא טיפש", כלומר ילד שאינו חכם כל כך לזהות את האות על ידי הבנת תוכן העניין, אבל את צורת האותיות הוא כבר מכיר).**

שאלה מהקהל: אבל זהו רק גילוי מלתא.

תגובת מרן שליט"א: יפה מאד. תמתין.

בבית הכנסת, לא היה ילד העונה על ההגדרה המתאימה לבדיקת האות. מִשֶּׁכָּךְ, לקח הגבאי יזמה. הוא יצא לרחוב, וחיפש אחר ילד המתאים לבדיקת כשרות האות. מיד בצאתו, הבחין בילד שהלך לתומו ברחוב, וביקשו להיכנס לבית הכנסת, ולקרוא את האות בספר תורה. הילד זיהה את האות באופן ברור, כך שהתברר שהאות כתובה כראוי, וכעת ניתן להמשיך לקרוא בספר. אלא, שבלב אחד המתפללים עלה חשד באשר לטיבו של הילד. הוא ניגש ושאלו: "תאמר לי בבקשה, מה שמך?"

– – –

"מוחמד אבו–סנינה", השיב הילד...

התברר שהילד הינו ערבי!! תוך שניות אחדות בית הכנסת נעשה כמרקחה. ויכוח מעניין התפתח בית המתפללים סביב השאלה – האם ניתן לסמוך על בדיקת האות על ידי הילד הערבי, ולהמשיך לקרוא בספר התורה?...

תשובה. היצגתי את השאלה בפני מורי חמי, מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב לי: אין לסמוך על דברי הילד הנכרי, משום שהוא אינו ה'תינוק' שעליו דיברו רבותינו. 'תינוק' הוא אך ורק תינוק יהודי של בית רבן!

לפני שנמשיך, הדבר נשמע לענ"ד תמוה. קשה להבין זאת. בודאי שחז"ל דיברו על תינוק יהודי, כי בזמנם הגויים לא ידעו את הכתב של עם ישראל. הרי בכל הדורות, לא היתה יכולה להתעורר שאלה כזאת. ואם היה, זהו דבר נדיר מאד. לכן לא כתוב 'תינוק ישראל', כי הדבר ברור, לא היה צד שיביאו תינוק גוי.

זהו כפי שגם לא אמרו, להביא תינוקת–ילדה לשאול. רק בזמנינו כיום יכול להיות, שסופר סת"ם ישאל את הבת שלו לגבי האות, אם ישנה נפקא מינה לגבי כסדרן, האם זה כסדרן או שלא כסדרן. וגם בדבר זה דנו, לגבי ילדה, כתבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ג' סימן ח', כי אפשר לסמוך על ילדה, מכיון שבזמנינו הנשים לומדות ויודעות את האותיות. אבל למה חז"ל והפוסקים לא אמרו זאת? כי בזמנם הבנות לא למדו, ולא ידעו.

א"כ לדייק מכך שאמרו חז"ל 'תינוק', שזהו תינוק יהודי? בודאי שלא יכלו לדבר על תינוק אחר, כי בזמנם לא היתה שאלה כזאת.

בכל אופן, הוא – הגר"י זילברשטיין – מסביר כך. **ונראה לבאר את דברי מורי חמי זצ"ל כדלהלן. מאחר וילד נכרי, אינו רגיל בצורת אותיות הספר תורה, אי אפשר לסמוך עליו ולהכשיר על סמך קריאתו את הספר.**

הילד הערבי, למד את האותיות מן הספרים, וכדומה. בגלל שהוא מסתובב בין היהודים, הוא יודע אותן. הוא רואה שלטים וכו', מכיר את האותיות שלנו. אבל גם ילד יהודי, אינו יודע כפי שכתוב בס"ת. אלא אם כן הוא תימני, שעולה לקרוא ששי... אבל אז כבר אי אפשר לקרוא לו לראות, מכיון שהוא כבר בקי. א"כ צריך שיהיה פחות מזה.

ואף שיתכן שגם סתם ילד יהודי אינו בקי בצורת אותיות הספר תורה, מכל מקום, הדבר חקוק

בנשמתו מאביו ואבות אבותיו, כי לכל יהודי יש חוש מיוחד לגבי האותיות הקדושות הללו שבהם נבראו שמים וארץ. וכמו שמצינו במסכת נדה [דף מ״ה:], ״מתוך שהתינוק מצוי בבית רבו, נכנסת בו ערמומיות וחכמה״. שם המדובר לגבי ההבדל שבין בן לבת, אבל הוא מביא זאת לענייננו.

וכתב הרא״ש: ״ואפילו אין לו רב, אין תולדתו משתנית מאבותיו ואבות אבותיו״!

לסיכום: לא ניתן לסמוך על הילד הנכרי ולהכשיר על סמך קריאתו את ספר התורה! [מתוך הספר ״אחת שאלתי״ חלק ב׳].

נשמע כי בדברים הללו, ישנו לכאורה משהו מבחינה רוחנית. ברם נראה לי, כי הדברים מרפסין אִגֶּרי.

הרי כל ילד, אינו יודע לקרוא אותיות של ס״ת. כבר כתבו זאת הפוסקים, לגבי האותיות של ס״ת, כאשר ישנו הבדל בין הדפוס, לבין הכתב של סת״ם. למשל, אם תשאל ילד לגבי האות חי״ת בס״ת, שיש לה חטוטרת, הוא אינו יודע מה זה. הוא יגיד, כי אלו שני זיני״ן. הוא בודאי לא יכיר. אם ישנו הבדל, בין מה שהילדים מכירים בדפוס לבין מה שכתוב בס״ת, בודאי שצריכים להרגיל אותו מקודם לאותיות של ס״ת, ואח״כ לשאול אותו. אם לאו, אם הוא יכשיר או יפסול, והדבר לא מעלה ולא מוריד, כי הוא מדבר לפי מה שהוא מכיר. לא בגלל הקדושה, לא מפני שהוא יהודי שהיתה נשמתו בהר סיני, והוא מזהה עפי״ז את האותיות. זה לא עניין של קדושה, אלא עניין של גילוי מלתא. הפסק הזה, הוא פלא עצום.

הדבר מפורש בעיקרו בספרי האחרונים. למשל, בספר קול סופרים [סימן ו׳] כתב בזה״ל, **כשבא לשאול תינוק, צריך לראות מקודם אם התינוק בקי בכתב ההוא, ובתמונת הללו, שלא יפסול בחנם. וכ״ש כששואל על כ״ף פשוטה שנראית כרי״ש, וכן נו״ן פשוטה כזי״ן.**

אם הוא הסתפק בכך. הרי כשכותבים בס״ת נו״ן פשוטה, רגל האות יוצאת מהאמצע. אם תראה לילד נו״ן פשוטה, שהיא כשרה בודאי, הוא יגיד שזאת האות זא״ן. הוא מכיר נו״ן אחרת, שהרגל יוצאת מצד ימין, לא כפי שכתוב בס״ת. וכן האות כא״ף, תהיה נראית לו כמו רי״ש. בפרט בכתב של־אשכנזים, העושים כא״ף פשוטה עם עיגול. הם לא עושים לה זוית. לכן, בגלל העיגול, האות נראית לו כמו רי״ש.

שצריך לראות מקודם, האם אינו אומר אפילו על כ״ף שכשרה לכתחילה רי״ש, ועל נו״ן כשירה זי״ן, שכן הרבה תינוקות קורין לכ״ף פשוטה שבסת״ם רי״ש. תשאל אותו מה הוא יגיד. כא״ף שאינו מסתפק בה. ולפי מה שהוא יגיד, תראה האם הוא מפענח נכון.

והוא מוסיף עוד דבר, **כי בהנדפסין יש בכ״ף פשוטה או שוא או קמץ, וכן הם מרובעים כדל״ת, ועי״ז אומר התינוק בסת״ם על כ״ף רי״ש. וכן בנו״ן בהנדפסין, נמשך ראשה מן הצד.** ילד רגיל, מכיר כא״ף פשוטה שהיא מנוקדת עם שוא, או עם קמץ, הוא אינו מכיר כא״ף עם חלל. לכן כאשר הוא רואה כא״ף פשוטה, הוא חושב שזאת רי״ש, כי אין ניקוד בספר תורה.

חידוש נוסף. **וכן יו״ד כלמ״ד, יוכל להיות שהתינוק יאמר למ״ד.**

לפעמים ישנו ספק לגבי האות יו״ד, שהיא עם תג למעלה בצד שמאל, וכאשר הוא מראה לתינוק הוא אומר שזאת למ״ד. גם אם תראה לו אות יו״ד רגילה, הוא יגיד שזאת למ״ד, ע״כ אינך יכול לשאול אותו לגבי אות יו״ד שהינך מסופק לגביה.

לפי שאינו רגיל בהנדפסין ביו״ד עם תג, ויאמר גם על יו״ד כשרה לכתחילה, למ״ד. כאשר כן ראיתי לסופר שפסל עי״ז יו״ד כשרה פרשיות נאים. הוא מוחה ומצטער על כך, כי זאת טעות.

וצריך להבחינם אם בקיאין בזה הכתב. והבחינה תהיה בהשכל ודעת, באופן שלא ישערו מה רוצים לשָׁאלם.

הרי גם בין ספרי התורה, ישנם הבדלים בכתב. גם אם הוא מכיר ספר תורה, אולי הכתב הזה הוא שונה. הרי לגבי כל דבר בס״ת, דנים לפי הכתב של אותו הסופר. כגון אם ישנו הבדל בין מי״ם סתומה לבין סמ״ך, לא כולם עושים את ההבדל באופן ברור, אזי צריכים לראות איך הסופר הזה כותב סמ״ך ומי״ם סתומה, וכיצד הוא מבדיל ביניהם. כי ישנם הבדלים, במושב האות למטה. ישנם כאלה עושים זאת קצת עגול, וישנם העושים

זאת עם זויות. או אפילו עם בליטה לצד ימין, שיהיה ניכר. וישנם לאידך גיסא העושים רק הבדל קטן ביניהם. על כן, אי אפשר לשאול אותו סתם, רק על האות הזאת.

הוא נותן דוגמא אחרת. **כגון אם רוצה לשָׁאלו על וי"ו קצרה שנראית כיו"ד, לא יראה לו ווי"ן זה אחר זה, שעי"ז יאמר גם ע"ז וי"ו, משיגרא דלישנא. וירגילו היטב בכתב ההוא (וכ"כ בשו"ת בית שלמה).**

גם בספר פסקי תשובות [סימן ל"ב אות כ"ד] הביא זאת בשם כמה ספרים, והוא ג"כ מביא את הספר שו"ת בית שלמה הנז' לעיל, שהוא ספר מפורסם ומוסמך. וזה לשונו, **וכיון שאותיות מרובעות דזמנינו, כותבים בסגנון שונה מכתב אשורי, ובלא תגין ועוקצין וכו', יש בתחילה להראות לתינוק כמה וכמה תיבות, וביניהם גם תיבות כשירות של־אות המסופקת, כדי לימנע מלפסול או להכשיר שלא בצדק, מפני שהרגל התינוק לתמונת אותיות אחרות.**

והוא מציין בהערה [143], **שו"ת בית שלמה סי' ד', שו"ת מהרש"ג** – זהו מהר"ר שלמה גרינפלד – **ח"א סי' ג', קול סופרים סימן ו'** – מה שהבאנו לעיל – **כי פעמים גם בכ"ף פשוטה כשירה יוכל התינוק לראותו כרי"ש** וכו'.

בשו"ת מהרש"ג לא מצאתי לפו"ר מפורש נדון דידן, אך בהשלמות לשו"ת בית שלמה שם, ראיתי בהשלמות בדף מ"ה כי **בשו"ת מהרש"ם [חלק ג' סי' רי"א] כתב עוד, ומצאתי בשו"ת מים רבים וכו', אבל בשו"ת בית שלמה חאו"ח סי' ד', וחיו"ד ח"ב סי' קנ"ו פסק להקל אם התינוק קורא יו"ד אחר שירגילוהו ביו"ד שבס"ת שיש בהן עוקצין בצד שמאל, והגם שלא ראה דברי תשו' מים רבים הנ"ל, מ"מ נראה שהדין עמו, כיון שהיודי"ן יש בהם עוקץ שמאלי אינו דומה ללמ"ד** וכו' יעו"ש.

הערה מהקהל: באותו השיעור אמר הגר"י זילברשטיין, כי גם ילדה יכולה לראות.

תשובת מרן שליט"א: ילדה, יותר פשיטא. כבר הזכרנו למעלה.

המשך ההערה מהקהל: הוא קישר זאת עם המלאך שמלמד את התינוק תורה.

תגובת מרן שליט"א: יפה, זאת כן מסתברא שילדות אינו מלמד, כי הם פטורות מת"ת. אולי בזמנינו שאני... מי יודע. אבל עכ"פ הדבר אינו קשור בהכרח, לפי מה שאמרתי שזה רק גילוי מלתא. מאי נפק"מ. הגם שניתנה בינה באשה יותר מן האיש, מסתברא ששייך עכ"פ תינוקת שאינה חכמה ולא טפשה.

*

בחוברת אוצר הפרשה הנז"ל, הוא מציין את המקור שלו, לספר אחת שאלתי [חלק שני דף נ"ו]. הראו לי את הספר אחת שאלתי, וראיתי כי יש שם לפני כן הקדמה בזה"ל, **וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים [בראשית ל"ג, י"ד] בשם האלשיך שכתב לפרש, כי אתנהלה בזכות תינוקות של בית רבן, שהוא הבל שאין בו חטא** יעו"ש.

ברם, אין קשר. הדבר אינו שייך לעניין הקדושה, אם הילד הוא יהודי. וכמובן שאין המדובר לכתחילה, להביא גוי לשאול, בודאי שזהו בזיון.

אבל כאשר דיברתי על כך כאן בביהמ"ד בליל שב"ק, שאל ידידנו הרה"ג אלעזר יוסף הי"ו, ומה יהיה אם אין שם ילד יהודי מתאים, ואין ס"ת אחר? אם לא, יסגרו את הס"ת, ויחזירוהו להיכל. מה לעשות? עניתי לו, כי זאת שאלה 'ממדת הדין'... מה הדין, באופן כזה? אם לא נקרא לו, אזי תתבטל הקריאה בס"ת. פה הנדון לקרוא לכתחילה לילד גוי. זאת כבר שאלה, שהיא לא בדיוק השקפתית, אלא אולי ישנו מקום לכך, להימנע ולבטל קס"ת בעבור זאת, אין לגויים נחלה בספר תורה המקודש. אולם עכ"פ איננו יכולים לגזור גזירות מדעתנו.

עוד טען ידידנו הרב אהרן אהרוני הי"ו, וכי אנחנו ניתן זכיות לגויים, שבזכות הילד הערבי קראנו בס"ת?

ברם, לא מצאנו זאת, לא לתת להם זכיות, אלא רק לגבי צדקה. שאם הגוי יתן ליהודים צדקה, הדבר מרחיק את הגאולה, **בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבֵרְנָה** [ישעיהו כ"ז, י"א], כדאיתא בבבא בתרא. אבל בעניינו שפיר יכול להיות, שתהיה קריאת ספר תורה רק באמצעות גוי. זאת לא זכות של ממש. מה לעשות?

מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' [סימן רע"ג] הביא שאלה, אם מותר לומר לגוי לעבד עורות לס"ת. זאת שאלה שהגיעה אליו מהעיר גְּבַלַה, שהיא בדרום תימן.

ומהרי"ץ עונה, תשובה. כתב הרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות תפילין [הלכה י"א] וז"ל, גויל של־ספר תורה וקלף של־תפילין או של־ספר תורה, צריך לעבד אותן לשמן וכו'.

הרי בבירור דברי הרמב"ם, שהוא פוסל אא"כ עיבדו ישראל לשם ספר תורה.

ובמקום שאין עבדנים ישראל מצויים כלל – אם אין יהודים אשר מעבדים עורות – יש מהפוסקים מקילים לומר לגוי לעבדם לשם ספר תורה, וגם לסייע הישראל עמו. וכל זה מטעם עת לעשות לה', שלא יתבטלו מקריאה בספר תורה. אבל במקום שישראל עבדנים מצויים בכל אותו הארץ וסביבותיה, אין להקל כלל וילכו מעיר לעיר.

ובכל ארץ התימן, מצויים ומצויים. ולכן אין זה כי אם רוע לב עצת היצר הרע, והשמרו ברואכם ואל תבגודו. ואתה שלו' ואל"ש.

אל תסמכו על עיבוד של גוי. כך מהרי"ץ כותב להם, בסגנון של התראה. כנראה שהם רצו לסמוך על כך.

רואים כי לוקחים ומשתמשים בס"ת, אף שעיבדו גוי, כדי שלא להפסיד קריאת ס"ת. אולי שם שונה, כי המדובר לגבי הרבה זמן, לא לגבי פעם אחת. אבל עכ"פ אנחנו מדברים כעת מצד הדין, כי הדבר לכאורה צריך להיות כשר.

כמו כן לגבי אוכל, לפעמים מתירים על פי גוי, כמבואר בש"ע יו"ד תחילת הלכות תערובות. כפי שכתוב בגמרא חולין, שמטעימים לקִפּילָא.

בשלחן ערוך המקוצר [חלק רביעי, יורה דעה סימן קל"ו, בעיני יצחק הערה נ"ג] **הבאתי בזה"ל, איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, פסק מרן סימן צ"ח סעיף א' שיטעמנו גוי, ואם אמר שאין בו טעם האיסור, מותר. ואם אין שם גוי, משערים בששים. וכן משערים בששים, אם הוא מין במינו, כיון שאי אפשר לעמוד בזה על הטעם יעו"ש. אבל הרמ"א שם הגיה, שאין נוהגים עכשיו לסמוך על גוי, ומשערים תמיד בששים.** והרי המדובר על כל סוג של אוכל, אפילו אוכל של סעודת מצוה.

והשת"ז לא השמיטו, ואדרבה הוסיף עליו דברים שם בסק"ט. משמע שגם בתימן נהגו בזה כהרמ"א. וכן כתב השת"ז בפירושו בכמה דוכתי בהדיא, דלא סמכינן אטעימת גוי, כיעויין בסימן צ"ג סק"ב, ובסימן צ"ו סק"ה. [ומוכח דלא מפני שבלא"ה לא ירצה הגוי לטעום, כפי חוקיהם שם שלא אכלו משחיטת ישראל כלל ועיקר, וכדלעיל בהלכות טריפות סימן קכ"ו סעיף ב', אלא אנן הוא דלא סמכינן עליה. ונפק"מ לשאר תערובת איסור שאין בה בשר].

וכן כתבו כמה מרבני הספרדים כהרמ"א, כמו שציין שם בכף החיים ס"ק ב' וס"ק י"א. ומהריק"ש ששתק, משמע דאית ליה כסתימת מרן. ובפרי חדש מבואר שנהגו הספרדים בזה שלא כדעת מרן, וכמובא בארץ החיים סימן צ"ח.

וע"ע מ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"א סימן צ"ו אות ב', ובחידושנו על הגמרא חולין דף צ"ז ע"ב.

עכ"פ, הדבר אינו בגלל החשש הזה, שלא רוצים לערב גוי במאכלים שלנו, אלא בגלל שלא סומכים עליו, לא מאמינים לו. אולי הוא משקר, בפרט מפני שהגויים יודעים מנהג היהודים [עיין בב"ח שם בסי' צ"ח בשם האגור, ובמעדני השלחן דף ג' הערה כ"ח], ואולי כוונתם להכשילנו, חלילה.

בקיצור, זהו כפי שאמרתם בהתחלה, כאשר מראים לתינוק, הדבר הוא רק גילוי מלתא. ולא בגדר הוראה. ישנם כאלה הסוברים, כי הדבר בגדר 'בהמה שהורה בה חכם', ונפקא מינה שזה לא נחשב מהודר, ישנו בכך חסרון בהידור. כך ישנם רבנים שאומרים. אבל למעשה, הפשטות אינה כך. כי כאשר תינוק קורא, ואומר שזה כשר, מצד הדין לא חייבים בכלל לתקן. ויש אומרים, שכן צריכים לתקן. אבל אחרי התיקון, פשיטא שהדבר אינו מוריד בהידור. לא ניכנס כעת לפרטים. יש לנו בזה תשובה בחלק ד' של שו"ת עולת יצחק אשר עודנו בכתובים, ויה"ר מלפני המקום ברוך הוא שנזכה להו"ל בקרוב.

שאלה מהקהל: אם ספק דאורייתא הוא לחומרא מדאורייתא, א"כ ע"י התינוק הוא בעצם מכשיר את הס"ת מחדש. נוצרה כאן מציאות חדשה של היתר.

תשובת מרן שליט"א: ואז מה? הרי קריאת התורה, היא אינה מדאורייתא. ולדעת הרמב"ם בתשובה, מותר בכלל לקרוא בס"ת פסול. והרמב"ם בהלכות טומאת מת ספ"ט אומר כי ספק דאורייתא, הוא רק מדרבנן לחומרא. אבל בלא"ה מבחינת הדינים של קריאת התורה והברכות, הדבר הוא מדרבנן.

ואולי השאלה מעיקרא ליתה, דכל ספק שיכול להתברר, כגון בנדון דידן שיכול להתברר על ידי קטן, אינו בגדר ספק כלל, כנודע מכמה עניינים. ולכן יש סוברים דספיקא דאורייתא כשיכול להתברר, אפילו להרמב"ם הוא לחומרא מן התורה.

*

בספר העמק דבר, בפרשת אחרי מות, לגבי הפסוק [ויקרא י"ח, ה'] **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי**, כתב הנצי"ב לגבי הזכות של לימוד התורה.

דיברנו בס"ד [בשיעורים האחרונים] לגבי אלישע אחר, שהגמרא שואלת הא כיצד הוא נכשל? למה התורה שעסק בה, לא הגינה עליו?

הוא כותב בזה"ל, **אין קדושת עיון תורה מועיל להציל מעבירה, אלא לישראל, ולא לאומות העולם.**

המוציא לאור [במהדורא החדשה דף רס"א, הערה 163], מעיר כך, **חידוש גדול של רבינו קא חזינא הכא. בעוד עיון בתורה בקדושה (ולא כמקצוע בעלמא) מועילה להציל יהודי מעבירות, עיון של בן נח בשבע המצוות שלו, לא יועיל להצילו מלעבור על אותן המצוות שהוא אמנם חייב בהן.**

כך הוא שואל. הרי יש לגוי שבע מצוות, ואם הוא עוסק בהלכות שלהם, הקדושה הזאת לא תציל אותו? בכל אופן, הנצי"ב אומר כך, כי זה רק בישראל.

ברם כמובן, אין קשר בין הדברים. קדושת התורה וכו', אלו עניינים אחרים. משא"כ בנד"ד, המדובר בסה"כ לגבי האות. כאשר אנחנו מסתפקים, האם זאת אותה האות, או שלא. כי הגדולים, יש להם כל מיני 'הבנות', התחכמויות. אולם הקטן קורא לפי תומו, הוא קורא בפשטות מהי האות, לכן סומכים עליו. אין כאן איזו הוראה, או סברא.

הערה מהקהל: זה כמו בגטין, גוי מֵסיח לפי תומו, שפלוני מת, שמתירים עפ"ז את האשה להינשא.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. אבל אינו דומה, כי שם החשש מצד נאמנותו, שמא אינו דובר אמת. ובלנ"ד בשיעור נוסף נרחיב בעניין הבחנת והכרת אותיות בס"ת, כשהתינוק אינו מורגל בצורתן.

דברי הגר"ד לנדו שליט"א בעניין תפקיד בני הישיבות הקד' בזמנינו, כי לימוד התורה הוא שמציל את היישוב היהודי בא"י, וכי ישנו לימוד חובה גדול על עם ישראל מכך שהישמעאלים מאמינים יותר באל אחד. אין לנו לדאוג מכך, כי יש תשובה לסתום את פי השר שלהם. עניין הביטוי שלהם 'אללה אכבר', והרחבה לגבי אמונת הישמעאלים באלהים, כי אמונתם היא להם לרועץ, ומשתמשים בזה מחמת תאוותיהם. ובדבר החות"ים שבתימן.

בחוברת אוצר הפרשה הנז"ל, ראיתי דבר נוסף, שנכתב לפני כן [בדף 11]. הביאו שם, כי תלמידי חכמים – רבני וראשי ארגון 'לב שומע, ומשגיחים של ישיבות קד' – שאלו את הגאון הגדול הרב דב לנדו שליט"א, לגבי התפקיד של בני הישיבות בזמנינו.

בהתחלה הוא מדבר, לגבי כל ההסתה שישנה כיום כנגד לומדי התורה, והוא אומר כך, **התעמולה ברחוב היא בעיא גדולה מאד, אבל זה דבר פשוט כפי שכבר דיברנו על כך בעבר, וכיום כבר כולם אומרים את זה.**

המצב היום בארץ ישראל, שהערבים לא באו ושטפו את הארץ, ולא הרגו וחיסלו את כולם רח"ל. אין לזה שום הסבר שכלי והגיוני, כי הם רבים, ושטופי שנאה. וכשאין הסבר שכלי, אז זה מוכח, כמו שמרנא רבי ברוך בער זצוק"ל אמר, שיש משהו מיוחד שמציל את היישוב, ואין שום דבר אחר לתלות בו את זה, אלא לימוד התורה!

יש גם הרבה חילונים עם כנות, שלא יודעים להתמודד עם השאלה, 'מה קורה כאן'? העם כאן מוקף באויבים, אנשים מלאי שנאה, כי לדעתם

לקחו להם את הארץ שלהם. לכאורה, הם היו צריכים לקום ולעשות את הדברים הכי נוראים, והם לא עושים. אין שום הסבר לזה, מדוע הם לא קמו ועשו, כי בטבעם של־ערבים שהם פראים ובעלי תרבות של נקם.

וההסבר היחידי זה לימוד התורה!

לאור מה שכתוב בתורה, וְלֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ [ויקרא י״ח, כ״ח]. זה שהיהודים נמצאים בארץ כל כך הרבה שנים, ומקיימים אורח חיים נגד התורה ונגד המצוות – אלו אחינו התועים – הן הארץ, היתה צריכה חלילה להקיא את יושביה. וכנגד זה, יש רק את לימוד התורה. ולכן ברור לכולם בעת הזו, שרק לימוד התורה הוא שמציל את ארץ ישראל.

הדברים הם ברורים ופשוטים, וכל התעמולה בחוצות באה משנאה, וגם מחוסר הבנה. הבעיא היא שהחילונים של היום, זה לא החילונים שאני זוכר. אני בארץ די הרבה שנים. החילונים של פעם, היו שנה ופירש או לא שנה ופירש! החילונים של היום, לא התחנכו כלל על יהדות. אין להם שום דבר, הם חילונים אחרים לגמרי.

בגיל צעיר גרתי ברחובות, ואני זוכר את החילונים של אז. היום, אלו אנשים שאין להם שום חיבור ליהדות, הם לא מחוברים לשום דבר. ולפעמים יש גם יוצאים מן הכלל.

אבל בגלל זה שאין להם חיבור עם היהדות, אי אפשר להסביר להם, וכיום אין עם מי לדבר, כי אין להם שום דבר ביהדות, והכל בנוי להם על אפיקורסות. מהתחלה, משחר ילדותם חינכו אותם עם כל הכפירות הידועות.

*

כעת הוא אומר, תשמעו דבר מעניין. יש דבר שלא נעים וקשה להגיד.

לצערינו, האויבים הערבים הם כן מאמינים בבורא עולם, וזה רח״ל לימוד חובה על עם ישראל. זה מרגיז ומדאיג מאוד, כי הם מאמינים באמת. הרמב״ם בתשובה אומר לדינא, שהם מייחדים ייחוד גמור, לגבי כמה דברים, לגבי היין ועוד.

ידוע שהרמב״ם כותב בתשובותיו, כי הישמעאלים הרי היו עובדי ע״ז, ו׳המשוגע׳ הביא אותם להאמין באל יחיד, ולכן היין שלהם לא נחשב יין נסך. אמנם הוא אסור בשתיה, אולם בהנאה הוא מותר.

זה רע מאד, שהם הערבים ה׳פראי אדם׳, מדברים בשם ה׳. זה נורא ואיום. ולדעתי זה עצמו חילול ה׳ גדול מאד שאין דוגמתו, ומסוכן. ברוך השם שיש היום בעלי תשובה, אבל זה שעם ישראל שהם עם ה׳, עשו מדינה של שמד ושל כפירה, זה לימוד חובה גדול.

אלו שלומדים תורה ושקועים בלימוד, רק הם אלה שנותנים את האפשרות לחיות בארץ ישראל, רק זה.

אני מבקש מכם, שתמצאו את השפה, איך להעביר את זה, לבני הישיבות הצעירים. שידעו כי התורה שלהם, היא שמקיימת את העולם. עד כאן.

מקור העניין הזה, שהתורה מצילה, כפי שנאמר ולא תקיא הארץ אתם, ידוע מהנצי״ב בספרו העמק דבר. ולמעשה כבר בזמנו, הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ״ל – בעל חזון יחזקאל – שאל זאת מהרב מבריסק זצ״ל.

ואם זה אז, לפני כשבעים שנה, ק״ו בקבנו של ק״ו כיום בעוה״ר.

הדבר מובא בכמה ספרים, וכעת אביא בפניכם כפי שהובא בספר זבח משפחה [פרשת קדושים דף 371], בזה״ל, **מסופר בספר פניני רבנו יחזקאל, שהגר״י אברמסקי זצ״ל נכנס פעם אל הרב מבריסק זצ״ל, ושאל שלכאורה, לאור המצב של פריצות וגילוי עריות בארץ הקודש, אולי מחוייבים לעזוב את הארץ לחו״ל, מחשש שהארץ תקיא את יושביה, כמש״כ בתורה שכשמטמאים את הארץ היא מקיאה את יושביה. ומסופר שם, שהרב מבריסק לא השיב. וצ״ע, מדוע לא הסכים עם הגר״י אברמסקי זצ״ל?**

גם אני אינני יודע, מדוע הרב מבריסק לא ענה? הרי הוא בודאי ידע, את הנצי״ב הזה. הלוא בישיבת ואלאז׳ין היו, גם הגר״ח מבריסק וגם הנצי״ב. זהו אותו בית המדרש בעצם, למרות שהיו להם שיטות שונות. הם לא אותו הדבר.

אגב, מי שרוצה לדעת, מהו ההבדל שבין בריסק לבין הנצי״ב מואלאז׳ין, ניתן לראות זאת לדוגמא

*

על פי מה שסיפר מישהו, כי הוא היה בליל הסדר אצל שניהם. שנה אחת בבריסק, אצל הבית הלוי, ושנה אחת אצל הנצי"ב. או שהיה זה באותה שנה בליל יום טוב שני של גליות.

אצל הגר"ח מבריסק, המצות היו שרופות, והיה מתח כל הלילה וכו', ובסוף ליל הסדר **נאנח** הגר"ח ואמר, מי יודע האם יצאנו ידי חובת אכילת כזית מצה בליל הסדר. זהו נוסח בריסק.

ובשנה השנייה, כשהיה אצל הנצי"ב, ראה כי בסוף ליל הסדר הוא אמר, אהה, ברוך ה', זכינו לקיים כל כך הרבה מצוות, ישתבח שמו לעד. ממש היה מאושר.

אינני יודע למה הוא לא ענה, אבל בכל אופן הוא שתק.

עכ"פ דברי הנצי"ב הללו הם מפורסמים, כפי שכתב בפרשת קדושים, [וכמובא גם בספר זבח משפחה שם] בזה"ל, **והנה הנצי"ב כתב בהעמק דבר, 'ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה', ששמירת המצוות ולימוד התורה, משמרים את האדם שלא יבוא לידי עריות. וכאן הוסיף הקרא, שאפי' אם חלילה הדור פרוץ בעריות, וא"כ הוא סיבה לגלות מהארץ, מ"מ אם שוקדים בתורה, מועילה זכות התורה שלא תקיא אותם הארץ, אלא יהיו נענשים בארץ.**

יהיה עונש, אבל בארץ. יקבלו את העונש במקום. לא יגלו.

ומביא ראיה ע"ז מהגמ' בנדרים דף פ"א, **על הפסוק 'על מה אבדה הארץ וגו' כל עזבם את תורתי וכו', דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים, והשיב ה' 'על עזבם את תורתי'. ולכאו' הרי ידוע שבית ראשון נחרב על ג' עברות החמורות, ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, כדאי' ביומא דף ט' ע"ב. א"כ זו היתה סיבת החרבן, ולא החיסרון בלימוד התורה.**

ומבאר הנצי"ב, **שלמרות עבירות אלו, אילו לא היה חיסרון של 'עזבם את תורתי', לא חרבה הארץ לגמרי. ובמס' בבא בתרא דף ח' ע"א איתא, 'גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם', אי תנו כולהו, עתה אקבצם מן הגלות. א"כ כל שכן שעי"ז לא היו הולכים בגלות, אלא היו נענשים בארץ.**

ברם כעת ברצוני לומר, לגבי האמונה של־ערבים. על כל דבר, הם צועקים 'אללה אכבר'. ובעצם אלו מלים, שאין בהם בעיא. המקור שלהם, הוא מאצלינו, 'האל הגדול הגיבור והנורא'. האל הגדול, זה אללה אכבר. כמו שתאמר, אֵל כַּבִּיר.

אפילו רבותינו נע"ג, לא נמנעו להגיד את המלים הללו, ולהשתמש בהם. שהרי מי שיראה בספר הדיואן, ישנו שיר הפותח כך, 'קאל אלאדיב אללה אלאכבר'. ומובא זאת בעוד כמה מקומות. הדבר לא היה 'מוקצה', לא להגיד את זה. 'קאל אלאדיב' היינו, אמר הסופר, או אמר המשורר. או 'אדיב', אדם בעל מדות טובות. מנומס. המלה הזאת נכנסה לעברית החדשה, מהערבים. 'אֲדַאבּ' בלשונם, זה מוּסָר.

שאלה מהקהל: אולי המשורר אינו מדבר שם בעד עצמו, שאם לא כן הפירוש השני – שהוא אדם אדיב – לא יתכן, כי לא ישבח את עצמו.

תשובת מרן שליט"א: כנראה כוונתו להקדים שמדבר כלפי השי"ת במורא ובעדינות ובדרך ארץ, מאחר שמתלונן שם בעינים זולגות דמעות, על קושי גלותנו, קושי היפָּרדותנו ממנו יתברך.

ואפילו התירו בשעת הדוחק לשוחטים לומר זאת, לפני השחיטה, כמובא בכף החיים [יו"ד סימן י"ט ס"ק ל"ח] בזה"ל, **במקומות שהגוים אינם מניחים לישראל לשחוט, אלא א"כ אומר השוחט קודם השחיטה סמוך לשחיטה, אלה"ה ואכב"ר. ור"ל אל כביר בלשון ערבי, ובלה"ק אלוה הגדול. יש להשתדל לבטל זה המנהג, דנראה כחוקות הגוים. פר"ת או' יו"ד. שמ"ח או' ח' מש"ז או' ד' זב"צ או' כ"א.**

ובהמשך [בס"ק ט"ל] הוא כותב, **ואם א"א לבטלו, יש להשתדל לאמרם קודם הברכה. ואם גם זה א"א, כיון דהישראל מכוין במלות אלו שהשחיטה היא לשם הקב"ה, שהוא אל כביר** (ר"ל הגדול) **שציונו לשחוט, לא הוי הפסק, דמדבר מענייני שחיטה הוא, וא"א בלא"ה. אבל לא יאמר מלות אלו וישחוט ויברך בבת אחת, דבעינן הברכה עובר לעשייתן. שמ"ח שם. זב"צ או' כ"ב.**

ומיהו אם אפשר – הוא אומר עצה אחרת – **יש לשחוט תרנגול קודם, ויברך עליו ויכוין על הבהמות, ואח״כ יאמר אלה״ה אכב״ר, וישחוט הבהמות.** על התורנגול הראשון, שאינו קשור אליהם, יברך כרגיל, ואח״כ בתורנגול השני שיגיד זאת.

וכ״ז בדלא אפשר אם לא יאמר כנז׳. אמנם צריך ליזהר לומר אלה״ה הוא אכבר, או אלה״ה אכבר בלא וא״ו, דאל״כ הוי כמשתף שֵׁם שמים ודבר אחר.

הנצרים בארצות אירופה, אינם מבטאים את האותיות חי״ת ועי״ן. כידוע. לכן, גם האשכנזים אשר היו ביניהם, במשך הדורות בגלות הושפעו מהם, עד שהיום אינם יכולים לבטא את האותיות הללו, או בקושי גדול.

ספר הנצחון אומר, שתי סיבות, מדוע אינם יודעים לבטא חי״ת ועי״ן. חושבני כי כבר הבאתי זאת בעבר [שיעור בהעלותך התשע״ד, דרשת הילולת מהרי״ץ התשע״ז, ושיעור בא התשפ״ד]. דבר ראשון, כי הם אינם מאמינים, ב׳חי עולמים׳. דבר שני, כי דוד המלך התפלל עליהם, קילל אותם, **פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ** וגו׳. **כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם** [תהלים קט״ו, ח׳]. אלה שעשו אותם. כיון שהם – הנצרים – עובדי עבודה זרה.

שאלה מהקהל: אבל אומרים כי הנצרים אינם מוגדרים כעובדי ע״ז.

תשובת מרן שליט״א: בסדר. אבל גם אם לא, הרי הם ׳באיזור׳. בשורש שלהם, הם היו כך. קרובים לזה.

בני ישמעאל, מאחר שהם כן מאמינים, שפיר יש להם את האותיות חי״ת ועי״ן. אבל אין להם את האות פ״א, הם לא יכולים לבטא אותה. למשל, אין להם יכולת להגיד ׳פיתה׳, הם אומרים ׳ביתה׳. וכן פורים, הם אומרים בורים. והסיבה היא, כי הפה שלהם הוא מלוכלך ומטונף, ע״כ הקב״ה לקח להם את ביטוי האות פ״א.

ברם, האמונה שיש להם, מונחת בשם שלהם, ישמעאל. אין אומה בעולם, שבשם שלה יש את האותיות ׳אל׳, חוץ מעם ישראל ולהבדיל ישמעאל. ישרָ–אֵל, ישמָע–אל. אבל, ישנו הבדל. במלה ישראל, האות אל״ף יוצאת במבטא. אולם במלה ישמעאל, האל״ף היא נעלמת. הדבר אינו רק בשפה שלנו, אלא אפילו בשפה שלהם. למשל וכ״ה בתפסיר רס״ג, ישראל זה ׳אִסְרַאִיל׳, וישמעאל זה ׳אסמַאעִל׳, לא שומעים את האל״ף כלל.

בפרקי דרבי אליעזר [פרק ל׳] כתוב כך, **אמר בלעם, משבעים לשונות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא שם שמו לאחד מהם, אלא לישראל. הואיל והשוה הקדוש ברוך הוא שמו של ישמעאל, לשמו של ישראל** – גם לישמעאל, יש את השם הזה. הרי נאמר [להגר], **וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל** [בראשית ט״ז, י״א], א״כ הדבר בעצם הוא מהקב״ה. אבל, אוי ואבוי – **אוי מי יחיה בימיו, שנאמר [במדבר כ״ד, כ״ג] אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל.** בגלל זה, אנחנו סובלים הרבה צרות.

ובהמשך [שם בפרק ל״ב] כתוב כך, **ולמה נקרא שמו ישמעאל? שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמע נאקת העם** – דהיינו עם ישראל – **ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ** – דהיינו בארץ ישראל – **באחרית הימים. לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר [תהלים נ״ה, כ׳] יִשְׁמַע אֵל וְיַעֲנֵם.**

מהרי״ץ זיע״א מעיר בחלק הדקדוק [שם], כי יש להבדיל בין המלים. ׳ישמע אל׳.

אבל למעשה, כתוב שהתפילה שלהם, אינה נכנסת לפני כסא הכבוד, כיון שהם אינם נימולים. למרות ש[בפועל] הם כן נימולים, זה לא נקרא ברית מילה, כי מל ולא פרע, נחשב כאילו לא מל.

אין השוואה בין התפילה של עם ישראל, לתפילה של אומות העולם, כמבואר בפרקי דרבי אליעזר [פרק כ״ט]. הביא זאת מהר״ר יהודה בן יקר בפירושו [פירוש התפילות הברכות, דף י״ב] בזה״ל, **אין תפילתם של-ערלים, נכנסת לפני הקב״ה.** והוא מביא ראיה, שנאמר **לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ** [תהלים קט״ו, י״ז]. **אבל ישראל שהם נמולים, תפילתם (נשמעת) נכנסת לריח נחוח, שנאמר [תהלים שם י״ח] וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ** וגו׳ **הַלְלוּיָהּ.**

מהרי״ץ זיע״א מביא זאת [בעץ חיים דף מ״ח ע״א], לגבי ׳שומע התפילה׳, בה״א הידיעה. רק תפילת המולים, לא הערלים.

כפי שאמרנו, הישמעאלים נחשבים ערלים, לכן הדבר נרמז בשם ישמעאל. האל״ף נעלמת. הם לא נשמעים.

*

בזמנו [שיעורי מטות מסעי וְרְאה התשפ״ד בשל״ה] דיברנו בס״ד, לגבי לסתום את פיו של שר ישמעאל בשמים, בעניין הצניעות בלבוש וכו׳. אמרנו שתי תשובות, שלא יהיה קטרוג עלינו מצד הצניעות שלהם, כי אין להם זכות בדבר הזה. ראשית, כי המקום גורם. טבע המקום, כמו שמצינו לגבי השִיטים. כל שכן שעם ישראל נמצא בארץ ישראל, שהיא ארץ לא מטוהרה וגו׳. ודבר שני, כי הצניעות שלהם היא, מפני שהם אוכלים את הגמל.

מישהו שאל אותי, וכי הישמעאלים אוכלים בשר גמל? עניתי לו, כן. אם תלך למשל לחברון, תראה שמוכרים זאת בשוק. הגמל אצלם, הוא נאכל. הנצרים אוכלים חזירים, והם גמלים. הגמל בטבעו הוא צנוע, אבל ׳טמא הוא לכם׳. הסברנו זאת באריכות.

צריכים לדעת, כי אותו הדבר בקשר לאמונה שלהם.

בספר חזון למועד [שפירא, חלק שני, דף רמ״ד], כתב על כך דברים חשובים מאד, וז״ל, **מזה עצמו ששמו של הקב״ה נקשר לישמע–אל, הוא הגורם לכל הצרות, שיביאו את ישראל לצעקה כה גדולה, שה׳ ישמע תפילתם.**

והביאור בזה שמעתי, שבניגוד לגויים שיש מהם עובדי ע״ז, ויש מהם עובדי ע״ז בשיתוף, ויש הכופרים האומרים עזב הקב״ה את עולמו, ישמעאל נתייחד, שעד היום כל מעשיהם הם עושים בשם ה׳.

וראוי להבין, מדוע א״כ הם נדחים מהשלימות, ואינם נרצים (כדברי הרמב״ם באיגרת תימן)? מדוע מלכות ישמעאל, משתייכת לצד הרע?

כתיב וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע יְיָ אֶל עָנְיֶךָ. וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם, יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וגו׳ [בראשית ט״ז, י״א–י״ב]. ופרש״י, ידו בכל, לסטים.

׳פרא׳, זהו חמור הבר, אין לו תרבות.

עצם היותו של ישמעאל ׳פרא׳, באה לידי ביטוי בתכונתו היסודית, ׳ידו בכל׳. ישמעאל פרק מעליו עול דרך ארץ, הכל אצלו הפקר, ואין דבר עומד בפני רצונותיו. היותו ׳פרא׳, אינה מדה חיצונית באישיותו, אלא זוהי מהותו.

וכך מדייק מהרי״ל דיסקין זצ״ל את הפסוק, והוא יהיה ׳פרא אדם׳, התורה מקדימה תמיד, את שם העצם, לשם התואר. כמו שמצינו [שמואל א׳, כ״א], ״דואג האדומי – אביר הרועים״. דואג הוא שם העצם הקודם לשם התואר, ׳אביר הרועים׳. אולם אצל ישמעאל נאמר תחילה ׳פרא׳, ואח״כ ׳אדם׳. אלא הוא אשר דיברנו, ׳פרא׳ הוא שם העצם של ישמעאל, ואילו ה׳אדם׳ שבו טפל למהות הפרא שבו.

פירושו, כי גם הישמעאלי ילמד, ויהיה פרופסור או רופא, אפי׳ שיהיה אדם הכי מחוכם, עדיין הוא פרא.

הדבר מזכיר, את מה שידוע על הגר״י איבשיץ, בעל כרתי ופלתי ויערות דבש, שמישהו הראה לו כיצד תרבתו חתול. היה ביניהם ויכוח, האם אפשר לשנות את הטבע שלו, או שאי אפשר, וטבעו לא ישתנה. אמר מישהו להגר״י איבשיץ, אני אראה לך במו עיניך שהדבר אפשרי. הוא הכניס לחדר חתול, שאילפו אותו להגיש מגש עם כוסות. החתול נכנס עם ידים למעלה, ועם מגש שהכוסות עומדים עליו. אותו אדם הראה זאת להגר״י איבשיץ בנצחון, הנה אתה רואה, חתול מאולף.

הגר״י איבשיץ הביא עכבר, וכאשר החתול רק ראה את העכבר, מיד זרק וניפץ את כל הכוסות, וקפץ על העכבר.

אמר לו, הינך רואה? הוא לא נשתנה. אין לו תרבות. כך הטבע שלו, ואין אפשרות לשנות את טבעו.

לִיתֵר ביאור, נביא זאת מה שנזדמן לי למצוא זאת בספר דולה ומשקה [סוכות ושמע״צ דף תקי״ב] בזה״ל, **ידוע המעשה ברבי יהונתן אייבשיץ, שפעם התווכח עם חכמי הגויים בעירו אם יכול**

האדם לנצח את הטבע, והגויים טענו שהאדם חזק מהטבע, בעוד הגר"י אייבשיץ טען כי הטבע חזק מהאדם. ויהי היום, והגר"י אייבשיץ הוזמן לסעודה בה שמשו חתולים כמלצרים, ועל צווארו של כל חתול היה שלט 'האדם חזק מהטבע'. הגר"י אייבשיץ הוציא מקופסת הטבק שבכיסו עכבר, וברגע שהחתולים ראו את העכבר מיד השליכו את המגשים שבידיהם, והחלו לרדוף אחרי העכבר, כטבעם של החתולים. כך הוכיח הגר"י אייבשיץ כי הטבע חזק מהאדם יעו"ש.

ממשיך בספר חזון למועד, וכך מובא בשם החפץ חיים, תורתנו נצחית היא, וכאשר היא אומרת 'והוא יהיה פרא אדם', משמעו לנצח ישאר ישמעאל פרא אדם. אפילו אם עמי התרבות בעולם, ינסו לחנכו ולעשותו לבן־תרבות, לא יעלה הדבר בידם, כי לא בן תרבות הוא. והוסיף החפ"ח זצ"ל, "אוי מי יודע מה הפרא אדם הזה עוד עלול לעשות לעם ישראל באחרית הימים". (פנינים משולחן גבוה עמ' ע"ח).

ולפי זה נבין, שאף כי מלכות ישמעאל מאמינה בה', אמונתם אינה מועילה לרסן את רצונותיהם. אדרבה, האמונה שלהם בה', היא הגורמת להם לפעול ככל שיעלה על רצונם, בהיותם תולים הכל ברצון ה'.

הם משתמשים בהקב"ה, בשביל התאוות שלהם. הרי גם אם הם מוכנים להיהרג, להתפוצץ, רק בשביל להרוג יהודי עמהם, זהו מפני שהם בטוחים, כי בגן עדן יהיה לכל אחד שבעים כלבות...

אם הוא מאמין בזה, מטורף כזה, אזי הוא עושה זאת רק בשביל תאוה. אמרתי בלשון מליצה, מי שיודע מבין. במוח מטונף שלהם, יש דמיונות מאד פרועים שגעוניים, כבר כתב הרמב"ם שהם טפשים ואוילים. ויש להם בראש רק צורות נאות. וזה מה שמשגע אותם. חרבם תבוא בליבם, וקשתותם תישברנה.

אמונה ותאווה, הם אינם דברים סותרים. זהו כפי שהיה אצל לוט. צריכים לדעת את הכלל הזה. יכול להיות אנשים שהם מאמינים, וגם יש להם תאוות. המעלה של זה, היא רק שאפשר להחזיר אותם בתשובה בקלות, כיון יש להם אמונה, אבל הדבר אינו סותר את התאוות שלהם.

ישמעאל אינם עושים את רצונם כרצונו, אלא רצון ה' הוא כרצונם רח"ל. אמונתם בה' היא בעוכריהם, והיא להם לרועץ. שכן הם עושים את כל הרע בעולם, באיצטלא של רצונו יתברך.

וזהו שאמר בלעם הרשע, 'אוי מי יחיה משומו אל'. והיינו, שמחמת ששמו של ה' משותף בשם ישמעאל, דבר המורה על אמונה חזקה, הרי שזה גופא גורם לו לפעול באפנים החורגים לגמרי מדרכי ההגינות והמוסר השכלי.

הן כלפי עצמם, המוכנים למות כדי להשיג את מטרתם. והן בנוגע לאחרים, שמוכנים להזיק בצורה אכזרית ביותר, ותוך כדי ביצוע להכריז שה' הוא האלהים רח"ל.

השימוש שלהם בזה, הוא לתאוותיהם המגונות. חסרי בינה.

*

ישנו שיר של אחד מחכמי תימן, לא מהיום אלא מלפני כ–500 שנה, או יותר, הפותח במלים 'אִמרו לגוי נבל'. הוא חי ביניהם, ויודע מה הם, ומה מעשיהם. ואם כך אז, ובתימן, אז מה היום? בזמנו דיברנו ופירטנו מהספרים לגבי המעשים 'הטובים' שלהם, בצניעות – שהיא צביעות, לכן אני אומר גם כעת – כדי שיהיה תשובת המשקל – כי יש לדעת זאת, לגבי האמונה, כדי להרגיע את העניין הזה שאמר הגר"ד לנדו. הוא אמר שזה לא נעים. לימוד חובה על ישראל. אנחנו נלמד חובה עליהם, ושר ישמעאל ידום.

שיר זה, 'אמרו לגוי נבל', שחיבר רבי אברהם בן חלפון, ויש מְשַעֲרִים כי הוא היה אבי משפחת משתא, של רבי' שלום שבזי זיע"א.

הרי ידוע, לגבי הפסוק [קהלת א', ב'] **הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת, הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל**, ברמז אומרים קדמונינו – הדבר נפוץ אצלינו – כי הב"ל, זהו ראשי תיבות, ה' תפילות ביום, ב' מועדים בשנה, ול' ימים צום רמדאן. 'הכל הבל'.

הם החליפו את חוק ה'. הקב"ה קבע יום אחד לצום, והם עשו שלושים יום צום. הם מוסיפים בזה עון.

תשמעו את המלים שלו, **חושך לְאוֹר, לִילה לְיוֹם ישימו.**

תאכלו בלילה – כך הוא אומר עליהם – **עד אשר מֵאַפְכֶם יצא, ותיעורו ולא תנומו.**

לנאוף ולרצוח ולחתור בֶּאֱשׁוּן־חושך, מְעוֹן בתים אשר נחתמו.
נגזר לְעַנות נפשכם, בהיותכם, טרם שְׁאוֹל תֵּרדו, ושם תִּדָּמו.
הוא חי ביניהם, וידע מהו טִיב הצום שלהם. תראו איזה 'צדיקים'. 'תאכלו בלילה עד אשר יצא מאפכם, ותיעורו ולא תנומו, לנאוף ולרצוח וכו'. הם נשארים ערים בלילות הרמדאן, כדי לזלול. הרי הם צמים ביום, ע"כ הם נשארים ערים בלילה. וביום הם קמים, 'לנאוף, ולרצוח, ולחתור בֶּאֱשׁוּך חושך'. לא מדובר לגבי היהודים, אלא אפילו בינם לבין עצמם, הם גנבים וליסטים. 'מְעוֹן בתים אשר נחתמו', הם פורצים בתים נעולים. 'נגזר לענות נפשכם, בהיותכם, טרם שאול תרדו, ושם תידמו'. הוא צוחק ולועג עליהם, קיבלתם עונש שתצטערו, בעודכם בחיים. עוד לפני שתגיעו שמה לגיהנם, יש לכם סבל. לצום חודש שלם, סתם. לא יוצא מזה כלום.
הרב הנז' גילה את חרפתם, חשף את קלונם. ק"ו שאר ארצות, שהם גרועים טפי.
אכן לצערינו, אחינו התועים, בעוה"ר אפילו בקושי הם אינם מזכירים שם שמים. ואם מזכירים, זה ככה בסוף, ורק קצת. צריכים לדעת ללמד זכות גם על זה, כי השטן מקטרג על ישראל. השטן אינו בא לפתות אף אומה בעולם, כל העיניים של ס"מ הם רק על עם ישראל, כי הוא יודע שעם ישראל הם עצם בגרון שלו. הוא מסית ומדיח רק את ישראל. לכן הנסיונות שלהם, הקושי שלהם להודות באמונה. גם אם בליבם הם מאמינים, והראיה בעתות משבר הם מוציאים את שם ה', אבל הדבר קשה להם מאד, כי היהודי חייב בתרי"ג מצוות. ולא רק זאת, אלא יש לו גם את כל המצוות שהן מדרבנן. היהודי קשור. ומי שאינו מחונך ככה, קשה לו מאד לקבל את האמונה.
מישהו פעם אמר, אחד שהיה רחוק מתורה ומצוות, וחזר בסוף בתשובה, כי קשה מאד לחילונים שיחזרו בתשובה. לפעמים עולה להם בראשם כי בעצם הם טועים בדרך, והוא חושב לעצמו, א"כ אני צריך להיות כעת דתי? שומר תורה ומצוות? הוא אומר, יום כזה, זהו היום הכי חשוך בחיים שלו. הוא חושב שאיבד את הכל, איבד את טעם החיים, כי הוא צריך לקבל עליו כזה עול כבד. אמרנו גם בזמנו, כי ישנו צד של תינוקות שנשבו.
נשיאי ארצה"ב אומרים בנאומיהם, אלהים יברך את כולכם, יברך את אמריקה. כה יעזור לנו אלהים. אבל מה זה מחייב אותם? כלום. הם לא צריכים לשמור שבת, ולא להניח תפילין, ולא להתרחק מעריות. מאומה. לכן אצל אותם יהודים רחוקים, האמונה קבורה בלב. מפחדים משמירת מצוות שיגבילו אותם. והמקום ברוך הוא יפקח עיניהם, טעמו וראו כי טוב ה'.
אני אומר זאת, רק כדי שלא לעשות השוואה בין יהודים לבין גויים. יהי רצון שיחזרו כולם בתשובה שלימה בקרוב. הקב"ה עושה, שכל הצער הזה, יעורר את ליבותיהם. אני רק אומר, כי אם הערבים צועקים אמונה, והיהודים לא, לא צריך להיבהל. זה לא טוב, אבל לא גרוע. יש למלאך מיכאל, שר ישראל, תשובות טובות לענות.

*

אסיים בדבר נוסף, שצריכים לדעת.

בזמנו [בשיעור מוצש"ק לך לך התשע"ג בשכ"ד] הבאתי מידידנו הרב פאיז גראדי הי"ו מארצה"ב, שהוא כתב [בספרו בחירי סגולה] כי בארץ תימן, שליש מן הערבים, הם מגזע של יהודים. בעוה"ר, במשך הרבה דורות, רבים השתמדו. הכריחו אותם. שליש מהערבים בתימן, במקור הם יהודים. ורבים מהם כבר אינם יודעים שבמקור הם יהודים, חקרו את הדבר, ומתוך עשרים וארבע מליון, שמונה מליון הם הועברו על דתם במשך הדורות. וישנם ארבע מאות אלף, שיודעים גם כיום שהם כהנים לווים וישראלים, והם רוצים לחזור לדת משה וישראל, אבל הם מפחדים.

כעת תשמעו, מה הוא כותב בספרו בחירי סגולה [בדף פ'], לגבי החוּתִ'ים שבתימן. מי הם החות'ים? **וזה** לשונו, **השיטה הראשית של־קיצונים המוסלמים היא** – הרי הם חיו ביניהם, לפני שהם עזבו את ארץ תימן ועברו לארצה"ב – **שכל הגויים, וכל שכן היהודים, חייבים להקדישם ולהעריצם ולהעריכם, כיון שהם מייחסים את עצמם לישמעאל בן אברהם. יש עוד כמה עניינים תקיפים בשיטותיהם, שאף לפי שאר בני**

הקבוצות המוסלמיות, המה שיטות כוזבות, ואינן מִדַּת האסלאם. ולפיכך, תמיד מתחדשות ביניהם מחלוקות ומריבות.

כך ברוך ה', לשמחתנו, 'וסכסכתי מצרים במצרים'. מה שהם רבים בינם לבין עצמם, הדבר נותן לנו קצת שקט. זהו ג"כ מאת ה'.

קבוצת המורדים הנקראת חוּתִים, היא קבוצה שיעית, שייסדוה הצורר – חוץ מכבוד המקום ברוך הוא, וכבוד ביהכ"נ וביהמ"ד, וכבודכם – חֶסֶין בַּדְּר אַלְחוּתִי 'אַלחוּתִי' ובניו, והתחילה להתפרסם משנת ה'תש"ס (2000), והיא מתנגדת בתוקף לשלטון הרפובליקני בתימן. בני כת החותים, שאינם מיוחסים לישמעאל בן אברהם, קיבלו עליהם שיטות פוליטיות רבות, קיצוניות עד מאד, ורובן נגד היהודים, ולהבדיל הנָּצרים. וקל וחומר נגד הציונות, שהיא תנועה פוליטית שמוצאה מן היהודים.

בראש שיטתם של־חותים, עומד החיוב ללחום ביהודים, ולהבדיל בנָּצרים. לא רק נגדינו, אלא נגד כל מי שאינו מוסלמי.

וכן החיוב להתנגד לשלטון התימני (הרפובליקני והדמוקרטי) המנהיג את תימן. מאז שנשתנה השלטון, נהיה קצת יותר טוב ליהודים, אבל הם נגד זאת.

מטעם שלדעתם אינו עושה מספיק, למען תושבי תימן המוסלמים. ובפרט הם רואים בחומרא רבה, את המציאות, שיש לשלטון התימני קשרים הדוקים עם מדינות המערב. ולכן המה רוצים לתפוס את השלטון, ולהנהיג את כל המדינה על פי שיטותיהם הקיצוניות.

בשנת ה'תשס"ג (2003) עמדו המורדים החותים הקיצונים ופרסמו את דגלם, שחרתו עליו הזהרה זו: "הקב"ה הכביר, המות לארצות הברית, המות לישראל, הקללה על היהודים, הניצחון לאסלאם". [בדף רצ"ה, הערה 148] הוא כתב זאת בלשון ערבית, אַללַה וַאכּבַר, אַלמַוּת ל(אעדא) אַמרִיקַה, אַלמַוּת ל(אעדא) אסרַאיל, אַללַענהּ עלַא (אעדא) אַליהוּד, אַלנַצר (ללסלאם) לַלאסלַאם.

זהו הדגל שלהם. בעוונותינו הרבים. צריכים לדעת זאת.

ובהמשך [בדף פ'] הוא כותב, ומשנת ה'תשס"ד (2004) עד ימינו אלה, המורדים החותים דרדרו את בטחונה של מדינת תימן בכלל, ושל קצה צפון תימן בפרט. מאז ועד עתה, נערכו מלחמות רבות ביניהם לבין הממשלה התימנית.

המלחמות השתרעו והתפשטו גם בין החותים, ובין ממלכת ערב הסעודית. במלחמות הללו נהרגו אלפי נפשות, ויותר מהם נפצעו, למעלה משלוש מאות אלף נפש נטשו את אדמתם ושדותיהם, ברחו מבתיהם אל מדבר השממה, וישבו באהלים בחורף ובקיץ, מחמת המציק.

תחילה היו המלחמות בין כוחות היבשה, אך במשך הזמן ממשלת תימן וממשלת ערב הסעודית, נלחמו במורדים החותים באמצעות כוחות האויר. ואז נחרבו כמה שכונות וכפרים במחוז צַעדַה, וקברו תחתם את תושביהם המורדים השוכנים בתוכם.

עם כל זה, המורדים שבים לאיתנם ואינם מסכימים להתפשר עם הממשלה התימנית.

זהו זה [כפי שאמרנו לעיל], 'פרא אדם'. כמה שהם אכזריים, יכולים עשרות אלפים ללכת. לא איכפת להם חיי אדם.

ולפיכך הם עומדים וממשיכים להסית ולהדיח גם את תושבי שאר מחוזות ארץ תימן, להתקומם נגד הממשלה. ותמיד מתרחשים ביניהם ריב ומדנים והרג רב מכל הצדדים, מחמת רוב הרוגז וחרון האף שיש ביניהם.

צריכים לדעת, מי אלה שהקב"ה עושה אותם נגדנו. הקב"ה בעצם משתמש בהם לטובתנו. אל תקרי חותים, אלא חֲטאים. שנדע כי הכל זה בעוה"ר. החותי הזה, הקבוצה הזאת שלו.

על כן אני אומר, שצריך להשתדל להחזיר בתשובה את אותם תינוקות שנשבו, אלה שאינם יודעים כלום מהתורה וכו', לכל הפחות שיאמינו בי"ג עיקרי הדת, כדי שלפחות הם ייחשבו בכלל יהודים, שאפשר לגמול איתם חסד וכו'. גם אם אינם שומרי תורה ומצוות, לפחות את יסודות האמונה. לקרב את אלה שרחוקים מן התורה, למעט את חילול ה'.

אבל עכ"פ לאידך גיסא, הישמעאלים, האמונה שלהם היא בשבילם לרועץ, אין להם בזה שום

זכות, ועם ישראל בעז"ה עולים עליהם באלף מונים. וברוך ה' בעיקבות המלחמה, רבים רבים חוזרים בתשובה, הבינו מה ה' רוצה מאתם. דוד מלך ישראל חי וקיים. ויה"ר מלפני המקב"ה שנזכה בקרוב לגאולה שלימה, אכי"ר.

שובו בנים שובבי"ם

בשורה טובה ל"מנויים לחיים"
המקבלים את חוברות "שערי יצחק" בדואר.

בעיקבות פניות רבות חוזרות ונשנות מידידינו ה"מנויים לחיים", אשר מקבלים לביתם את החוברות "שערי יצחק" דרך הדואר, בבקשה לכלול את כל השיעורים הנשלחים באותו המשלוח ולרכזם בקובץ אחד עבה, ע"מ להקל להם על קריאתם ושמירתם, החלטנו בס"ד להיענות לבקשתם זו, למרות העלות הכספית הנוספת בגלל כך, והחל משיעור מוצש"ק שמות התשפ"ה, תישלח אליכם חוברת אחת עבה שתכיל מספר חוברות ביחד.

כמו כן בעיקבות הסכמת מרן שליט"א לעבור שוב בל"נ על החוברות הבודדות היוצאות לאור מדי שבוע, לתקן או להוסיף הערות ומקורות וכו', הוחלט כי אנו נעמול עוד, ונוסיף את הכל בחוברת העבה לפני שליחתה למנויים, כך שהיא תהיה המהדורא המתוקנת והמושלמת.

אנו קוראים לכל המעיינים בחוברות הבודדות מדי שבוע, לנצל הזדמנות זו ולשלוח שאלות והערות או תיקונים וכו', בכדי שנעבירם למרן שליט"א, שיבחן אם ניתן להכניסם לשיעורים אשר יופיעו בחוברת העבה.

ברוכים תהיו!

הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ
050-4140741

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

בּא

שבט התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

מקור דברי הרמב״ם בהלכות תשובה [פרק ח׳ הל״ו] בעניין ׳הערבים הטפשים השטופים וכו׳, ומ״ש מהרי״ץ בע״ח [בפיוט אשר בגלל אבות וכו׳] לגבי המלים ׳טפשו כולם בני ישמעאל׳, כי ט׳ קבין טפשות נטלו הישמעאלים.

על פי האמור לעיל, מלתא דבדיחותא, כי אי אפשר להכשיר את הס״ת על פי תשובת תינוק ערבי, מפני שהערבים הם טפשים.

מקור הדין שצריך תינוק שהוא ׳לא חַכִּים ולא טפש׳, בירור הגירסא ׳חֲכִים׳ בכא״ף רפויה, ונפקא מינה מכך.

בעניין תרגום הפסוק בפרשתנו [בא], ׳כי אמרו כולנו מתים׳.

המשך בעניין אמונת הישמעאלים, ׳אללה אכבר׳, כי אמונתם היא להם לרועץ.

המשך בעניין הכשרת ס״ת ע״י שאלת תינוק דלא חכים ולא טפש, ולגבי חי״ת העשויה בשתי זיניי״ן וחטוטרת שאינה נוגעת. ובירור הכלל, כאשר מרן הש״ע העלה דין בלשון ׳יש מי שאומר׳, אף שבבית יוסף לא הביא שום חולק עליו.

המשך התשובות למכתבו של הרה״ג יהודה עדס שליט״א, לגבי ׳כתר בן אשר׳.

הודעה בדבר מעמד הכתרת רבני בית הוראה ׳פעולת צדיק׳ חדשים במוצש״ק הבא.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א
השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 774
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א,
וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

שיעור מוצש"ק בא – 'כי אני הכבדתי' [עיין בשיעור מוצש"ק בא התשע"ח בשכ"ט, מדוע שינו אבותינו והעדיפו לקרוא את שם הפרשה 'בא', ולא 'כי אני הכבדתי' כפי שהיה נהוג בעבר. העורך].

השיעור מוקדש להצלחת החתן רבי אבישלום מהצרי הי"ו, בן ידידנו היקר הרב אריאל מהצרי הי"ו, מעיר עמנואל ת"ו, לרגל נישואיו עב"ג נועה תחי', בת ידידנו היקר הרב ניר טיירי הי"ו – מנכ"ל פעו"צ. יה"ר שיזכו לבנות בית נאמן כשר וטהור בישראל, ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, אכי"ר.

ב"ה שניהם ידידים ותיקים. אני עדיין זוכר את החופה וקידושין שעשינו לרב ניר. הוא אחד מהראשונים. בעבור שהתנדב אבי החתן למוסדות יד מהרי"ץ. ב"ה שיתקיים 'תחת אבותיך יהיו בניך', ממשיכים את השושלת, את השרשרת. כן ירבה וכן יפרוץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת חתן הבר־מצוה הבחור משה לוי הי"ו, בן ידידנו הרה"ג מאיר ליאור לוי הי"ו, מח"ס אור ההלכה, מירושלם עיקו"ת. הוא רב פעלים בהפצת המסורת, להמחיש את הדברים בתמונות באופן מעשי, זאת ברכה גדולה בקרב הארץ. כן ירבה וכן יפרוץ. יה"ר שיזכה לגדול ולעלות בתורה ויראת שמים, וללכת בדרכי אבותינו ורבותינו נע"ג, אכי"ר. בעבור שהתנדב אביו למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו"כ השיעור מוקדש ע"י הנדיב היקר רבי יעקב בן אדמון ידיד הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י הנדיב היקר רבי אברהם בן נסים הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י הנדיב היקר רבי יעקב בן עזרא גינדי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו שיזכה הוא ובני משפחתו לכל מילי דמיטב בעז"ה, בעבור שהתנדב לכולל נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

מקור דברי הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ח' הל"ו] בעניין 'הערבים הטפשים השטופים וכו', ומ"ש מהרי"ץ בע"ח [בפיוט אשר בגלל אבות וכו'] לגבי המלים 'טפשו כולם בני ישמעאל', כי ט' קבין טפשות נטלו הישמעאלים.

בעזרת השי"ת, נפתח במלתא דבדיחותא. על דרך שמצינו בגמ' שבת דף ל. (ועוד כמה מקומות) **רבא מקמי דפתח להו לרבנן בְּשַׁמַּעְתָּתָא, אמר להו מלתא דבדיחותא.**

רבינו הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ח' הלכה ו'], מדבר בעניין השכר הצפון לצדיקים, לחיי העולם הבא. זהו פרק מיוחד, שהוא כותב על כך. לפני כן [בהלכה ב'] הוא מסביר, כי זהו אינו שכר גשמי, **אלא כך אמרו חכמים הראשונים, העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן, ונהנין מזיו השכינה. הרי נתברר לך, שאין שם גוף, לפי שאין שם אכילה ושתיה** וכו'.

ובהלכה ו', הרמב"ם כותב כך, **שמא תֵּקַל בעיניך טובה זו, ותְּדַמֶּה שאין שכר המצוות והוויית האדם שלם בדרכי האמת, אלא להיותו אוכל ושותה מאכלות טובות, ובועל צורות נאות, ולובש בגדי שש ורקמה, ושוכן באָהלי שן, ומשתמש בכלי כסף וזהב, ודברים הדומין לאלו, כמו שמדמין אלו הערביים הטיפשים האווילים השטופים בזימה.** [עיין שיעור מוצש"ק חיי שרה התשע"ו, בשלח התשפ"א, בא התשפ"ד].

אבל החכמים ובעלי דעה ידעו, שכל הדברים האלו, דברי הבאי והבל הם, ואין בהם תועלת.

מי שיש לו שכל, מבין כי כל התענוגות הגשמיים הללו, הם שטיות.

ואינה טובה גדולה אצלנו בעולם הזה, אלא מפני שאנו בעלי גוף וגויה – לכן אנחנו חושבים שזהו התענוג – **וכל הדברים האלו צרכי הגוף הם. ואין הנפש מתאוה להם ומחמדתן, אלא מפני צורך הגוף. ובזמן שאין שם גוף** – כאשר ישנה רק נשמה **– נמצאו כל הדברים האלו בטלים.**

אלא התענוגות שם, הם רוחניים. ובבחינת עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ, יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ [ישעיהו ס"ד, ג']. אלו דברים, אשר אי אפשר לתארם.

לכאורה, הרמב"ם כותב זאת מעצמו. אבל, כמעט לכל מלה והגדרה של־רמב"ם, ישנו מקור בספרי רבותינו.

חז"ל אומרים, עשרה מיני טפשות ירדו בעולם. תשעה נטלו בני ישמעאל [עיין לקמן].

מהרי"ץ זיע"א מביא זאת בשמחת תורה [עץ חיים ח"ב דף פ"ז ע"א], בפיוט אשר בגלל וכו', לגבי המלים, **חרדה לבשו כל בני עשו, כי משעיר י"י זרח,** וזה לשונו, **כלומר, חרדה ופחד נפל עליהם כשבא השי"ת ליתן להם תורה, כדכתיב [דברים ל"ג, ב'] וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, וכתיב [חבקוק ג', ג'] אֱלוֹהַ מִתֵּימָן יָבוֹא וכו', ולא רצו לקבלה, כדאיתה במדרשים ובתלמוד, וגם בזוהר בלק דף קצ"ב.**

לגבי בני עשיו כתוב – [זאת האות חי"ת שבפיוט] – 'חרדה לבשו'.

ובאות טי"ת [שבפיוט] כתוב, **טפשו כולם בני ישמעאל, כי מפארן י"י הופיע.** לגבי הישמעאלים, כתוב בלשון 'טפשו'.

מסביר מהרי"ץ בזה"ל, **הוא מלשון טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם [תהלים קי"ט, ע'].** ור"ל **השמינו לבם בני ישמעאל, ולא רצו לקבל תורה כשהופיע ה' מהר פארן ופתח להם שיקבלו את התורה ולא רצו, אמרו מה כתיב בה, א"ל לא תגנוב וכו'. כדאיתה במדרש.**

ונקט לומר טפשו כולם וכו', לרמוז – 'על הדרך' – **מאמרם ז"ל בילקוט, עשרה מיני טפשות ירדו לעולם, תשעה נטלו (עכו"ם) [גויים], ואחד לכל העולם וכו'.**

*

גם לגבי מה שהרמב"ם כתב, כי הם 'שטופים בזמה', ישנו לכך מקור במדרש.

בספר בעלי החיים בחז"ל [פרק שני, דף 116], אסף את המקורות לעניין דלעיל, ואביא זאת ממנו. וז"ל, **הובא על ישמעאל שנקרא 'פרא אדם' [לך לך פט"ז י"ב], ביאר בתרגום יהונתן 'פרא אדם' – דומה לחמור הַבַּר בין בני אדם. וכן כתב הרד"ל** – זהו מהר"ר דוד לוריא – **על המובא במדרש [אסת"ר א' י"ז] עשרה חלקים טפשות ירדו בעולם, תשעה בישמעאלים ואחד בכל העולם.**

העניין הזה מובא בכמה מקומות. הוא מביא זאת בשם מדרש אסתר רבה, אבל הדבר מובא גם באבות דרבי נתן, ריש פרק כ"ח.

וביאר – הרד"ל – **כמו שניבא המלאך להגר, והוא יהיה 'פרא', חמור הבר. חֲסַר־תרבות ושכל.**

והטעם שישמעאל נחשב לטפש כחמור, הובא בפרי צדיק [שמות זכור י"א], וקליפת ישמעאל היא התאוה והמדות הרעות, ועל זה מרמז חמור. שכן כתוב במצרים, 'אשר בשר חמורים בשרם', כי היו שטופי זימה, וישמעאל בן שפחה מצרית, ועל כן נמשל לחמור. וכן כל בעל תאוה, עושה מעשה שטות, והוא בא על אתונו של בלעם שזו הטפשה (שבבהמה) [שבבהמות]. וכן בגמ' בבא בתרא ברש"י, שוטה כחמור.

ובזה יובן המובא בגמ' קידושין [דף מ"ט ע"ב], עשרה קַבִּים זנות ירדו לעולם. תשעה נטלה עַרְבִיא, ואחד כל העולם כולו.

'ערביא', זאת ארץ ערב. בעיקר מתכוונים על הסעודים [ערב הסעודית], כי זהו המרכז שלהם. הם הנקראים 'ערביא', בלשון חז"ל. כתוב לגבי הפסוק [בראשית י"ז, כ'] שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד, כי המדובר בהם. והיֶתר, הם ההמשך וההתפשטות שלהם. ההתחלה שלהם, היתה שם.

כך גם לגבי ארץ מִדְיָן. כמה ספרים כתבו כי העיר 'מֶדִינָה', זאת 'מדין' הכתובה בתורה.

ואילו במדרש [אסת"ר שם] הובא, עשרה חלקים של טפשות בעולם. תשעה בישמעאלים, ואחד בכל העולם. וזה היות וזנות הישמעאלים, נובע מטפשות.

וכן מצינו הקשר של ישמעאל עם חמור, הובא בילקוט ראובני [במדבר פ' בלק, וכן הובא בגאון חחיד"א], שישמעאל בא על חמותו ועל זכרים.

ישנה גירסא, 'בא על חמורתו'. כגון במדרש תלפיות וכו'.

לכן בא בגלגול חמור(ת)ה, שקודם ניתקן בגלגול באתונו של בלעם, שמתה באותו מעשה של מלאך שאמרו חז"ל 'ואותה החייתי'. ואחר כך חזר בגלגול חמור(ת)ה של ר' פינחס בן יאיר. ידוע כי חמורו של רבי פינחס בן יאיר לא רצה לאכול טבלים, למרות שניקו זאת מהאבנים, כמבואר בגמ' במסכת חולין [דף ז' ע"א].

שניצוץ ר' פינחס היה אברהם, וחמורו היה ישמעאל שבא לתקן נפש ישמעאל. והיות והישמעאלים גנבים, לכן גנבו החמור. זהו השורש שלהם, לסטים.

ועוד כתב [בראשית פ' וישלח], 'אברהם' בגימטריא 'חמור'. [היינו חמֹר חסר וא"ו, שכן הוא בכמה מקומות במקרא. אי נמי מלא וא"ו, וכמו שהוא ברוב המקומות במקרא, אלא שלעניין גימטריא הוא"ו אינה נחשבת, לפי שאינה חלק מן המלה אלא להוראת חולם, וכדאשכחן בכמה דוכתי. איתמר]. **וכנגדו יש בקליפה חמור מזיק, שהוא ישמעאל. לכן נגנב חמורו של ר' פינחס בן יאיר, לתקן נפש ישמעאל שיש בה גנבים, כי ר'**

פינחס ניצוץ אברהם אבינו היה, ממילא חמור בימין היה וכו', וזה סוד אתון בלעם.

ומעשיו הרעים של ישמעאל, בא בגלל אמו הגר, כמובא בכלי יקר [בראשית כ"א, י'] כי ראתה שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם, מצחק בגילוי עריות. מצד שהיה בן הגר המצרית, הולידה בדומה לה, כי כל המצריים שטופי זימה שכתוב [יחזקאל כ"ג, כ'] וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם, ותולדותיהן כיוצא בהם.

וזהו שהדגישה התורה על ישמעאל הכ' [בראשית כ"ה, י"ב] 'אשר ילדה הגר המצרית', כלומר אין זה בנו הנקרא על שם זרעו, אלא בן שפחה, כמובא ברשב"ם. ושרה אמרה 'גָּרֵשׁ (את בן הגר המצרית) [הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ]', ולא אמרה את ישמעאל, כי היה דומה לאמו המצרית והכשפנית, אף על פי שילָדַתּוּ לאברהם, כמובא בצרור המור.

לעומת זה, יצחק יתייחס לאברהם אביו, כמובא באור החיים הק' [תחילת תולדות] 'אלה תולדות יצחק בן אברהם'. כיצד היה בנו? 'אברהם הוליד את יצחק'. כלומר, זה הוא עיקר תולדתו של אברהם.

*

המדרש דלעיל, כי ט' קבים טפשות נטלו בעולם, העלוהו גם חכמי תימן הראשונים, כגון רבינו נתנאל בן ישעיה, באור האפילה [פרשת לך לך, דף ח"פ]. ורבינו סעדיה בן דוד, במדרש הביאור [חיי שרה דף קל"ז].

ובספר המוסר [מחברת מ"ד], שחיבר מה"ר יחיא צ'אהרי ב"ר סעדיה, כתב בחרוזים בזה"ל, **לא נמצא כאנשי תימן סכלים** – כוונתו כמובן לאומות העולם. הוא הסתובב בכמה ארצות כידוע, ולכן יכל לכתוב כך – **לקחו תשעה חלקים היתולים, כָּסו פניהם חרולים, הכל הבלים, כולם נבלים** וכו' עכ"ל. הוא מדבר על לפני כחמש מאות שנה, בדורות ההם. ואף לגבי הדור שלנו האחרון, כתב הר"ר יוסף שמן בקונטריסו 'חיי התימנים', כי הקב"ה העניש אותנו, שם אותנו בין אומה, טפשים שבטפשים. אין מה לדבר איתם, כי אינם מבינים בין ימינם לשמאלם. וזה בעוונותינו הרבים.

שאלה מהקהל: 'זרמת סוסים זרמתם' זה נאמר גם על כל הגויים.

תשובת מרן שליט"א: בעיקר – מה שכתוב שם בנביא – זה על מצרים. בסוף פסוק הקודם לזה נז' בהדיא ארץ מצרים. אמנם מהגמ' בברכות [דף כה: ודף כח.] מתבאר לגבי 'אשר בשר חמורים בשרם', הכתוב לפני 'וזרמת סוסים זרמתם', שזה לאו דוקא המצרים. אך עיין ביבמות צח. ושאר מקומות.

על פי האמור לעיל, מלתא דבדיחותא, כי אי אפשר להכשיר את הס"ת על פי תשובת תינוק ערבי, מפני שהערבים הם טפשים.

מה אני אומר, מלתא דבדיחותא?

דיברנו בס"ד [בשיעור הקודם] לגבי מ"ש בספר אחת שאלתי, הובא באוצר הפרשה, לגבי התינוק הערבי שהביאו אותו כדי שיקרא את האות בס"ת, האם אפשר לסמוך עליו? הוא כתב כי אי אפשר לסמוך עליו, מכיון שהוא גוי. ותמהנו על דבריו.

ברם, אפשר לומר כוותיה, ולא מטעמיה. הרי צריך שהתינוק יהיה, לא חכם ולא טפש. והם הרי טפשים...

מצד זה, אי אפשר. כי צריך תינוק שהוא לא טפש, והם הרי טפשים. אם הגדולים שלהם טפשים, אז מה הקטנים?

אבל אם כן, תהיה נפקא מינה לגבי ילד שאינו ערבי. כי כפי שאמרנו לעיל, לגבי בני עשיו לא כתוב שהם טפשים. וה"ה לשאר אומות, או עכ"פ רובן.

שאלה מהקהל: וכי לומדים הלכה מן האגדה?

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם פסק זאת להלכה, שהם טפשים. רק אמרנו, מהו מקורו של־רמב"ם. **ומי** כמו הרמב"ם שיודע זאת. מספרים כי מלך מצרים, ראה את הרמב"ם בחג הסוכות, חוזר לביתו מהתפילה עם הלולב וכו'. אמר לו המלך, לא חשבתי שחכם גדול כמוך, יתעסק עם כאלו 'דברים בטלים'. ענה לו הרמב"ם, טפש מי שזורק אבנים על האבן השחורה במכה. שם זהו מקום של עבודה זרה. ואכמ"ל.

[**רש"י** במנחות שם פירש, לא טפש. שאם טפש, אינו יודע לקרות אלא אות שלימה ע"כ. ומשמע דר"ל שאין לסמוך עליו לפסול את האות אם יאמר שאין כאן שום אות מפני שאינו מכיר אות

שאינה שלימה. ולפי זה אם אירע שהביאו תינוק טפש והכיר את האות, אפשר לסמוך עליו להכשירה. וחיפשתי קצת, ומצאתי שנאמרו כמה פירושים בכוונת רש"י בזה, ואכמ"ל. גם מלשון הפוסקים שכתבו דטפש היינו שאינו יודע לקרות האותיות, משמע שאם הוא יודע לקרותן, סומכים עליו אף אם הוא טפש בשאר עניינים. ונמצא לפי כל זה, שאין זה עניין לטפשות הישמעאלים. איתמר].

מקור הדין שצריך תינוק שהוא 'לא חַכִּים ולא טפש', בירור הגירסא 'חֲכִים' בכא"ף רפויה, ונפקא מינה מכך.

לגבי העניין הזה, שצריך תינוק שהוא 'לא חכם ולא טפש', מקור הדין הוא במסכת מנחות [דף כ"ט ריש ע"ב]. הדבר מובא בשורה אחת בגמרא.

מובא שם כך, אגרא חמוה דר' אבא, איפסיקא ליה כרעא דה"י ד'העם' – בתפילין – בניקבא [פי' על ידי שהרגל ניקבה]. **אתא לקמיה דר' אבא. א"ל, אם משתייר בו כשיעור אות קטנה, כשר. ואם לאו, פסול.**

ראמי בר תמרי, דהוא חמוה דרמי בר דיקולי, איפסיקא ליה כרעא דוי"ו ד'ויהרג' בניקבא. היה נקב באמצע האות, והיה נראה כמו יו"ד.

אתא לקמיה דרבי זירא. א"ל, זיל אייתי יָנוֹקָא, דלא חכים ולא טפש. אי קרי ליה וַיַּהֲרֹג, כשר. אי לא, יֵיהָרֵג הוא, ופסול.

*

אם איננו טועה, אבא מארי זצ"ל לא היה קורא 'לא חַכִּים ולא טפש', חי"ת פתח וכא"ף דגושה, אלא לא 'חֲכִים' ולא טפש, חי"ת שוא־פתח, וכא"ף רפויה. ואם כן, זהו חידוש גדול. לא הספקתי כעת לעיין ולבדוק.

ישנו הבדל, בין 'חַכִּים' לבין 'חֲכִים'. חַכִּים זה חכם, כגון בתרגום הפסוק כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ [בראשית ל"ז, ג'] הוא, אֲרֵי בַר חַכִּים הוּא לֵיהּ. אולם בפסוק וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם [בראשית ג', א'], התרגום הוא וְחִוְיָא הֲוָה חֲכִים. כך הגירסא שלנו בתרגום.

אם כי הדבר אינו מוצא חן בעיני מהרי"ק, בעל מרפא לשון, הוא טוען שזה לא נכון, וז"ל, 'והנחש היה עָרוּם'. הוה עֲרִים. כך הוא בכל הישנות. וכ"כ היא"ר ז"ל, ונתן בה טעם, שאין נופל לשון חכמה, במיני הנבראים השפלים, אלא במין האדם לבדו. למה כתוב, 'והנחש היה 'ערום'? תכתוב, היה 'חכם'? אבל, לא. וכי נגיד 'חכמה', על בעלי חיים? ועוד, כי לא מחכמה, העביר הנבראים על מצות בוראם ע"כ.

אבל עכשיו נשתכחה גירסא זו, ומתרגמים חכים, כגירסת הדפוסים. אבל לא כמו שניקדו [הדפוסים] 'חַכִּים', אלא על משקל הגירסא הראשונה 'עֲרִים', כי רישומו אינו מתבטל, ופוסחים על ב' הסעיפים.

הוא ראה, כי בנוסחאות הישנות שלנו כתוב 'ערים' – כך הוא אומר, בכל אופן בספרים שהגיעו אליו – ובדפוסים כתוב 'חכִּים', א"כ נשתנתה בדורות האחרונים הגירסא. מצד אחד, נשאר המשקל 'ערים', אבל לא הלכו לפי הדפוסים לגמרי, שיגידו כמותם 'חַכִּים'. אבל לענ"ד עדיין צריך לבדוק זאת, האם אין גירסא כזאת.

עכ"פ לפי המובן, ישנו הבדל בין ערום, לבין חכם. ערום, זה בעל תחבולות. זה לא רק פקח. אלא ערמומי. א"כ לפי המסורת – אם ישנו לכך בסיס – זהו מובן של אדם שהוא מחוכם ביותר. ממילא, אם הגירסא היא, תינוק דלא חֲכִים ולא טפש, אזי ישנו הבדל גדול. כי ילד חכם, הוא כן טוב, אפשר לשאול אותו, העיקר שלא יהיה טפש. אבל לא אחד שהוא מחוכם מאד, כי אז הוא יוכל לקרוא את האות הזאת לפי רוב חריפותו. לא ניתן לסמוך עליו. משא"כ חכם ממש, אפשר לסמוך. אם הגירסא הזאת נכונה. אם לא טעיתי. לפי זכרוני. כי שגור לי ככה בפה, ואני יודע שאחרים לא קוראים כך.

שאלה מהקהל: מה אומר התרגום, לגבי המלים נֶעֱרְמוּ מַיִם [שמות ט"ו, ח']?

תשובת מרן שליט"א: חֲכִימוּ מַיָּא. יפה. נכון. גם שם, המים התחכמו. נערמו לפי זה הוא מלשון עָרְמָה. ולפי הפשט הוא מלשון עֲרֵמָה, ועי' רש"י שם.

אולי מכך באה הגירסא 'חֲכִים', משם למדו זאת. גם תרגום הפסוק בפרשת האזינו, עַם נָבָל וְלֹא חָכָם [דברים ל"ב, ו'], עַמָּא דְּסַכְּלוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חֲכִימוּ.

הערה מהקהל: שם זה בני אדם.

תגובת מרן שליט"א: אכן. אבל ר"ל כי המושג – המשקל 'חכימו', אולי העבירו אותו משם. צריכים לבדוק, שמא ישנה שיטה כזאת בראשונים, כי אין המדובר על תינוק סתם חכם, אלא על תינוק בעל תחבולות. אם ישנה דעה כזאת, אזי יש לכך לכאורה בסיס גם במסורת הקריאה שלנו. של אאמו"ר זצ"ל. אבל הכל צריך עיון גדול.

שאלה מהקהל: בשו"ת אור הנר [חלק א' סימן ז' אות א', דף כ"ב], כתובה השאלה הזאת.

תשובת מרן שליט"א: לא זכרתי. שאלתי אותו על כך? ומה הוא ענה?

תגובה מהקהל: אין את התשובה.

תשובת מרן שליט"א: לא זכינו לתשובה. טוב שהזכרתָ לי. [המדובר הוא על בני הרה"ג שאול שליט"א, עורך ספר אור הנר הנז"ל, בתוספת הערותיו וכו']. מה היתה השאלה?

תשובה מהקהל: איך לגרוס? חכים או ערים.

תגובת מרן שליט"א: טוב, אם כך, אז הזיכרון שלי לא איכזב אותי. אם כבר כתבתי זאת לפני כשלושים שנה.

שאלה מהקהל: אבל הרמב"ם בפרק א' הלכה י"ט נקט תינוק שאינו לא חכם ולא סכל, גם מרן בשלחן ערוך אורח חיים סימן ל"ב סעיף ט"ז נקט לא חכם ולא טפש, וכן נקטו רבים מן הפוסקים, ומוכח דפשיטא להו כגירסא המקובלת. וכן משמע מלשון רש"י במנחות שם, דלא חכים. דאי חכים, מבין שמחרף הוא לומר ייהרג כלפי מעלה, ואומר ויהרג ע"כ, שהרי לזה סגי בחכם.

תשובת מרן שליט"א: אמת נכון הדבר. ולכן דייקתי ואמרתי מקודם 'אם ישנה גירסא כזאת'. צריך לחפש ולפשפש. אכן מרש"י אפשר להבין בהיפך, שזאת חכמה יתירה להבין שאם זה ייהרג הוי חירוף, ולכן הוא עונה שזו וא"ו.

אבל בס"ד גם לעת עתה מצאתי און לי מדברי הר"מ המאירי בקרית ספר [ח"ב מאמר שני חלק שני דף ס"ח], שם הוא נוקט בנדוננו חכם ביותר, וז"ל, **ניקב באמצע הרגל, עד שנפסק הרגל צדו העליון מן התחתון, ותיקון זה תלוי כשיהא הנקב דק כ"כ, שאין ההפסק מונע הקריאה המתוקנת לתינוק בינוני. שאם הוא חכם ביותר, אף בהפסד צורת האות קוראו כתקנו. ואם טפש, אף בהפסק דק שבדקים אינו קוראו כתקנו, שרוח קמעא שוברתו והפסד מועט מבלבלו. אבל כל שתינוק בינוני קוראו כתקנו, אין כאן הפסד צורת אות** ע"כ.

בעניין תרגום הפסוק בפרשתנו [בא], 'כי אמרו כולנו מתים'.

אם כבר אנחנו מדברים לגבי גירסאות בתרגום, נוסיף לגבי מה שקראנו בפרשתנו את הפסוק, **וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם, לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ, כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים** [שמות י"ב, ל"ג]. התרגום הוא, **אֲרֵי אֲמַרוּ כּוּלַּנָא מָיְתִין.**

נדמה לי שישנן קהילות או עכ"פ קהילה אחת – חושבני מדרום תימן – שהם גורסים, ארי אמרו 'כל מְצָרָאֵי' מיתין. דהיינו, בכדי 'לכנות'. שלא יהיה 'כולנא' ח"ו, אלא 'כל המצרים'. כמדומני ששמעתי זאת ממישהו בהיותי בעיר רחובות ת"ו, לפני שנה–שנתים. תבדקו שם באיזור, אם ישנו מישהו שקורא כך. שמעתי זאת, אין לי ספק בכך, וכמדומני על הפסוק הזה.

בכל אופן, מה שהתברר כעת הוא, שהדבר אינו המצאה חדשה. מצאו זאת בכת"י ישנים בזה"ל, 'בציבור מתרגמים כל מצראי מיתין'. כך בספרים ישנים. הדבר מובא במהדורת מקראות גדולות המבואר עוז והדר, הם מציינים זאת בהערות שבסוף.

הרב מיכאל פוזן שליט"א שלח אלי השבוע מכתב בעניין זה, ע"כ אם תוכלו לבדוק מי הם הגורסים כך, ואם יש עוד פסוקים כגון דא.

המשך בעניין אמונת הישמעאלים, 'אללה אכבר', כי אמונתם היא להם לרועץ.

כפי שאמרנו [בשיעור הקודם], אמונת הישמעאלים היא להם לרועץ.

ועיקר הסגנון מה שהם אומרים, אללה אכבר, גם דבר זה גנוב בעצם מאיתנו. ישנו פסוק כזה בספר איוב [ל"ו, ה'], הֵן אֵל כַּבִּיר, **וְלֹא יִמְאָס.** 'אל כביר', לפי הפשט היינו, 'אל גדול'. כך זה המובן לפי התרגום [שם], ובתפסיר רס"ג, ובמצודת דוד. אבל חכמינו דורשים מכאן [ברכות דף ח' ע"א], לגבי חשיבות תפילת רבים, כי הקב"ה אינו מואס בתפילת רבים. לפי זה, הפיסוק הוא, 'הן אל, כביר

ולא ימאס'. ברם, זהו דרש. הדבר איננו כפי הטעמים. זה לא הפשט. אלא הפשטות היא כדלעיל.

בכל אופן, הביטוי שלהם בלמ"ד זו, אין ביטוי כזה בלשון הקודש, 'אללה'. זאת איננה כמו שאר למ"ד דגושה, לַ, אלא עושים פה הדגשה משונה ביותר.

צריכים לדעת, שהדבר אינו לחנם. כי סתם אות דגושה בדקדוק, פירושו שזה כמו אות כפולה. למשל, כאשר אומרים [בתפילת שמו"ע, בחתימת ברכת על הצדיקים] 'נשעַנוּ', או 'נשעָנוּ' [עיין שיעור מוצש"ק קרח התשע"ט], הדגש בא להגיד שזה כפול, 'נשעַנְנוּ'. זה כביכול כפול. כאשר מצמידים זאת ביחד, זה דגש חזק. כמו כן למשל 'הבַּיִת', זה כמו 'הַבְּבַּיִת'. ביחד, זהו דגש חזק.

בנדון דידן, שהערבים מבטאים זאת כך – זה לא רק דגוש, אלא הרבה יותר – ורבי' סעדיה גאון כותב בפירושו על ספר יצירה, כי לערבים ישנה אות, שאין אותה בלשה"ק, והיא למ"ד מעובה. והוא מביא שם, כי ישנן עוד ביטויים, בלשונות אחרים, שמצרפים שתי אותיות. זה לא אותיות אל"ף בי"ת המקוריות. ניתן דוגמא למשל, כמו שכותבים בעברית החדשה צ', צֵ'ק, זאת איננה הברה חדשה, אלא זה אותית טי"ת ושי"ן, טש. זה טְשֵק. לכן אומר הרס"ג, כי כל האותיות האחרות שתראה, כגון פ"א קשָה, באיזה שפות, זאת איננה אות מקורית, אלא צירוף של שני דברים. בלשון הקודש, האותיות הן רק ממוצא אחד, בלי תערובת של חיבור שני אותיות.

עכ"פ לגבי 'אללה' – שרס"ג קורא לזה למ"ד מעובה – ישנו כאן רמז, כי ישנן כאן כמה למדי"ן. הדבר מלשון, אללי לי אללי. אוי כמה ילולות... כבר רמוז, כי מרה תהיה אחריתם. מה יהיה בסוף.

המשך בעניין הכשרת ס"ת ע"י שאלת תינוק דלא חכים ולא טפש, ולגבי חי"ת העשויה בשתי זיניי"ן וחטוטרת שאינה נוגעת. ובירור הכלל, כאשר מרן הש"ע העלה דין בלשון "יש מי שאומר", אף שבבית יוסף לא הביא שום חולק עליו.

לגופו של עניין, לגבי ההלכה הזאת בעניין ילד גוי ששאלו אותו, הבאנו [בשיעור הקודם] את מ"ש **בספר אחת שאלתי, כי ואף שיתכן שגם סתם ילד יהודי אינו בקי בצורת אותיות הספר תורה, מכל מקום, הדבר חקוק בנשמתו מאביו ואבות אבותיו, כי לכל יהודי יש חוש מיוחד לגבי האותיות הקדושות הללו שבהם נבראו שמים וארץ. וכמו שמצינו במסכת נדה [דף מ"ה:], "מתוך שהתינוק מצוי בבית רבו, נכנסת בו ערמומיות וחכמה".**

אבל הדבר לא רק 'יתכן', אלא זהו דבר ברור.

כך כתוב מפורש בספרי הפוסקים, כמובא בבית יוסף. זאת בעצם תשובת מהרי"ל, והב"י הביא זאת בסימן ל"ו. אקרא זאת מן המקור, בתשובת מהרי"ל [סימן קל"ז] וז"ל, **על עניני תפילין, אם חוטרא דחי"ת מלעיל אינם נוגעים זה לזה – הרי** עושים חי"ת עם חטוטרת, דהיינו חוץ מהראש עושים כעין גג גבוה למעלה, א"כ מה הדין כאשר זה לא נוגע – **אך מכל מקום אין ניכר להדיא פרידתם, אם אפשר לתקנם אחרי כתיבתם** – מובן למעיין שהמדובר זהו דוקא בתפילין (או מזוזה) כמו שהקדים, משום דבעינן בהו כסדרן – **אחרי שאין הדבר ההוא מתיקון סופרים כמו א' וע' וכיוצא בזה, ואם נחזיהו לר' וד' הוא חלופי אותיות. וכבר הראינו לתינוק חכם, וקורא כב' זיניי"ן, ואין התינוקות מורגלים באלו, דאפילו המוכשר כתקנו קורין לו ב' זיניי"ן.**

מרן בבית יוסף, ג"כ הביא זאת, בסימן ל"ו, בשם מצאתי כתוב.

קצת לא מובן לי, למה מהרי"ל כתב, 'הראנו לתינוק חכם'? הרי אדרבה, צריך תינוק שהוא לא חכם. אינני יודע, מדוע הוא כתב כך? גם הב"י הביא זאת, ולא העיר כלום. הב"י מביא זאת [בסימן ל"ו] בזה"ל, **מצאתי כתוב, אם חוטרא דחי"ת** וכו'. הגיע לידו הספר הזה, אלא שהוא לא כותב שם מיהו המחבר. במקומות אחרים הוא מזכירו בשם 'תשובה אשכנזית'.

שאלה מהקהל: אולי 'חכם' היינו, שמכיר את האות חי"ת.

תשובת מרן שליט"א: אבל הוא כותב ההיפך, שהתינוקות לא מורגלים באלו, דהיינו שהוא לא מכיר. אפילו תינוק שהוא חכם, הוא לא רגיל בס"ת, כי הוא קורא בספרים הרגילים.

שאלה מהקהל: אולי זאת התשובה, כי אפילו שהוא חכם הוא לא מכיר. זהו החידוש.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אבל למה מלכתחילה הראו לתינוק כזה? אח"כ הוא אומר כי לא מורגלים, אבל למה לכתחילה הבאתם תינוק כזה? אם רצית לראות, האם להכשיר או לא להכשיר, היו צריכים להביא תינוק שהוא לא חכם ולא טפש. אמנם לפי דברינו קודם, שהמדובר לא להביא תינוק ערמומי, אזי הדבר בסדר. אבל אינני חושב, שהוא התכוון לכך...

יש להעיר, כי מרן הבית יוסף עצמו כתב לפני כן [בסימן ל"ו] בזה"ל, ו"ו, **תהיה עגולה לצד ימין, שלא תדמה לזי"ן, ואף על פי שראש הזי"ן עובר משני צדדין, מכל מקום חיישינן פן תינוק דלא חכים ולא טיפש יקראהו זי"ן ויהיה פסול.**

הוא אומר, הרי ראש הוא"ו, צריך להיות עגול. כי אם תעשה זאת עם זוית, אזי אולי תינוק דלא חכים ולא טפש, יקרא זאת זא"ן, ואז יהיה פסול. לכאורה, מה איכפת לך שהתינוק יקרא זאת זא"ן? אם בהלכה זה וא"ו, אז זה וא"ו. זא"ן צריך להיות עם בליטה לצד ימין, לא שיש רק זוית. לכאורה נראה, שהב"י סותר את עצמו.

אבל כנראה זאת אינה סתירה, כי ישנו הבדל. כיון שיכול להיות תינוק, שיקרא את הוא"ו עם זוית – זא"ן, א"כ יש אות וא"ו ויש אות זא"ן, השאלה איפה הגבול. הוא קורא זאת וא"ו, וזה זא"ן. משא"כ בנ"ד, לגבי חי"ת עם חטוטרת, הוא בכלל לא יודע מה זה, הוא לא מכיר כזה סוג של חי"ת.

הב"י העתיק זאת, ופסק כך להלכה בש"ע. וכך מסבירים כל האחרונים, כי התינוקות אינם מורגלים באות חי"ת כזאת.

כל הפוסקים כתבו את ההלכה הזאת, עד אחרוני האחרונים, כגון המשנה ברורה, והקול יעקב (מאת בעל כף החיים), כולם מביאים את העניין הזה.

מרן בשולחן ערוך, הביא זאת בסימן ל"ב סעיף כ"ה. הדבר מעניין, כי בבית יוסף זה בסעיף ל"ו, ובש"ע הוא הכניס זאת לא שם במקומו, אלא בסימן ל"ב. ולכן באר הגולה לא ציין את מקורו. נראה דאשתמיטתיה.

וזה לשונו, **יש מי שאומר, דהוא הדין אם חוטרא דחי"ת למעלה אין נוגעין זה לזה, אך אין ניכר להדיא פרידתן, אף על פי שהתינוק קורא שני זיני"ן, מותר להדביקם.**

מביא הקול יעקב [אות קל"ז] כך, **הטעם, משום דאין התינוק מורגל בחי"ת כזה. מג"א סע"ק ל"ז. וכן כתבו האחרונים.**

גם במשנה ברורה [ס"ק קכ"ה] כתב בזה"ל, **דאין התינוק מורגל בחי"ת כזה. דאפילו המוכשר כתיקונו, יקראהו ב' זיני"ן.**

בספר יריעות שלמה מועלם [פרק י"ג סעיף ד', בהערות, דף קס"ז] הביא בנדון זה מכמה ספרים וסופרים, וכולם אומרים כך. לכאורה לא ראיתי מי שחולק על העניין הזה.

*

בספר הלכה ברורה [דף שס"ח, אות קל"א] ג"כ הביא זאת בזה"ל, **ואפילו ילד קטן קוראה שתי זי"ן, יש להקל לתקנה, שהרי אין הקטן מורגל באות חי"ת העשויה כשתי אותית זי"ן, ומחמת כן קראה שלא כהלכה.**

ובשער הציון [שם הערה שנ"ב] הביא, **כן כתב מרן הבית יוסף להלן [סימן ל"ו בד"ה מצאתי כתוב]. והיא תשובת מהרי"ל [סימן קל"ז, ובדפו"י סימן קמ"ט]. וכן פסק בשלחן ערוך כאן. וכן פסק הרמ"א בדרכי משה כאן [סק"ה].**

כעת, ישנה כאן שאלה. **ומה שכתב בשלחן ערוך דין זה, בשם יש מי שאומר.** זאת תשובת מהרי"ל, ומרן בש"ע לא כתב זאת בפשטות, אלא יש מי שאומר וכו' מותר להדביק אותה. לכאורה, למה רק בסגנון 'יש מי שאומר'?

היינו משום שלא מצא כן, אלא בשם פוסק אחד. הוא לא ראה את ההלכה הזאת, בשום ספר נוסף. **וכמו שכתבו כמה אחרונים כלל זה, בדברי השלחן ערוך. וכן כתב הט"ז [ס"ק כ'], שאין כאן מחלוקת, אלא חידוש דין. וכן כתב הפרי מגדים [משבצות זהב סק"כ], שכל שלא כתבו כן רוב הפוסקים, כותב השלחן ערוך בשם יש מי שאומר. ועיין עוד בדין זה בשו"ת מנחת שמואל [סימן י"א], ובשו"ת חבצלת השרון [חלק אורח חיים סימן ז'], ובשו"ת והשיב משה [סימן ד'].**

כבר הכף החיים, בספרו קול יעקב [אות קל"ה] כתב בזה"ל, **מה שכתב המחבר אח"כ בשם יש מי שאומר, אין כאן מחלוקת, רק חידוש דין. ט"ז סע"ק כ' פרמ"ג במש"ז אות כ', וכ"כ האחרונים להתיר.**

יש פה מקום לטעות, היה אפשר להבין, כי ישנה כאן מחלוקת. כי לפני כן כתוב בש"ע, שאם חי"ת היא כמו שני זיניי"ן, זה פסול. א"כ כביכול ה'יש מי שאומר' הזה, חולק על מה שכתוב ברישא. אבל הטורי זהב מסביר, לא. מה פתאום. אין קשר בין הדברים. לגבי האות חי"ת, הרי לא כל הסופרים עושים חי"ת עם חטוטרת. ישנם סופרים שעושים בס"ת, חי"ת רגילה, כמו בכתב הרגיל. סופרים רבים בדורות שעברו, וכנראה גם בזמנינו ישנם כאלה, שעושים חי"ת רגילה. אז אם נהיה הפסק בחי"ת באמצע, זה יהיה נראה כמו שתי זיניי"ן, שהרי ישנה בליטה לצד ימין ובליטה לצד שמאל. על כך כתוב, שהדבר פסול. אולם בנ"ד, שזה רק בחטוטרת, הדבר יותר קל. כך הט"ז מתרץ. ה'יש מי שאומר', לא חולק על ההוא. זהו דין מוסכם.

בשו"ת מנחת שמואל [סימן י"א] הרחיב על כך, וכתב בזה"ל, **אמנם מצינו גם שיטה אחרת בזה, והוא דעת הגה"ק מהרש"ז ז"ל בש"ע שלו** – זהו ש"ע הג"ר זלמן – **דהא דכתב המחבר לעיל, דאם אות אחת חלוקה לשתי אותיות וכו' או חי"ת שכתב שני זיניי"ן, לא מהני תיקון אח"כ משום של"כ, היינו דוקא אם ניכר פרידתן להדיא תֵּכף ומיד שרואין אותן.** גם אם ישנה חטוטרת – שההפרדה ניכרת. ישנה הפרדה גדולה. מיד כשמסתכלים, רואים שיש הפרדה. על זה כתוב, פסול.

אבל אם לא ניכר פרידתן להדיא עד שמסתכל בהן, יכול לתקן אח"כ. כאן מדובר שההפרדה אינה ניכרת, היא לא מורגשת להדיא. רק אם מסתכלים טוב, רואים שישנה הפרדה. לכן, אין כאן מחלוקת. [וע"ע להמשנ"ב בביאור הלכה שהאריך בזה].

לפני כן הוא מביא [בתשובתו לשואל] כך, **הנה מה דפשיטא לך כי איכא בזה פלוגתא בש"ע, לא עיינת שפיר בזה, כי בהדיא כתב הט"ז בס"ק כ' דליכא בזה שום פלוגתא. רק הא דכתב שם בש"ע לעיל מזה, דחי"ת שכתב ב' זיניי"ן לא מהני תיקון אח"כ, היינו דוקא בלא כתב החטוטרא. אבל אם כתב החטוטרא, רק שלא נדבק יחד, בזה שפיר מהני תיקון אח"כ. והיינו שכתב המחבר, ויש מי שאומר דאם חוטרא וכו', ואין כאן מחלוקת רק חידוש דין ע"ש. והא דכתב המחבר בשם יש מי שאומר, עיין בפמ"ג שם משבצות ס"ק כ', ועיין בס' יד מלאכי כללי הש"ע אות י"ב ודו"ק.**

לגבי הכלל הנז"ל של יש מי שאומר, הפרי מגדים שם, מוסיף עוד כמה מלים – שבהלכה ברורה הנז"ל לא העתיקם – בזה"ל, **'כדרכו הטוב תמיד'.** אינני יודע, למה כתב כך, שזה 'כדרכו הטוב תמיד'. הוא משבח את מרן על כך, שכתב בלשון 'יש מי שאומר'. אולי דעתו שבזה הלומד שם לב לחידוש הזה, שלא נמצא בשאר רוב הספרים, שיזכור אותו. [אפילו שיש בודאי מקום לו' לאידך גיסא, שנותן לו בכך מקום לטעות שיש חולקים על כך, וצ"ע].

כעת אם כן, אם הדין הזה מוסכם, אזי בטח צדקנו בעניין שאמרנו מקודם, לגבי התינוק הערבי וכו', כי זהו רק גילוי מלתא. דהיינו, אין מקום להגיד, שזהו עניין מיוחד של נשמת יהודי מהר סיני, ולכן רק תינוק יהודי קובע, והערבי לא. אלא זהו עניין טבעי ופשוט, אשר שייך לכל ילד בעולם באשר הוא.

אבל הנקודה היא, כי לגבי 'יש מי שאומר', ידוע ששיטת מהרי"ץ אינה כך. אמנם הרבה אחרונים כתבו – כגון הכף החיים, וכמ"ש בהלכה ברורה וכו' – כי ה'יש מי שאומר', למרות שלא מובא בב"י אף אחד שחולק, הב"י כתב 'יש מי שאומר' כיון שהוא לא מצא זאת בשום פוסק, אבל אעפ"כ כך היא ההלכה למעשה. זהו פסק ההלכה. וכן דעת השתילי זיתים בכללים שסידר בסוף הקדמתו אות ח' ואות ל'.

מהרי"ץ לא מסכים לזה. מהרי"ץ סובר, כי אם כתוב בלשון 'יש מי שאומר', גם אם לא נמצא בב"י מי שחולק, ישנה בכך מחלוקת. ומה שלא מצאנו בפוֹעַל בַּספרים מחלוקת בזה, ישנה על כך תשובה מעניינת שכתב מהרי"ץ, וכדלקמן.

הארכתי על כך בס"ד בבארות יצחק, הלכות דברים הנוהגים בסעודה [אות קכ"ט, דף קפ"ג], בזה"ל, **בספר כף החיים ס"ק טו"ב ביאר, דהא דכתב בלשון יש מי שאומר, לאו משום דאיכא פלוגתא בזה, אלא כן דרך מרן כשהסְּבָרָא כתובה בשם פוסק יחיד, כותב בסגנון זה ע"כ. ורגיל הכף**

החיים לפרש כן בכל מקום ומקום, ואזיל בשיטת הסמ"ע בחשן משפט וסיעתו שסוברים כן.

אבל דעת רבינו המחבר – דהיינו מהרי"ק – **אינה כן, וכמו שהובא בדבריו** דְּלַהֲלַן **חלק אבן העזר (מתשובותיו ח"ב סי' רנ"ב) וחלק חשן משפט (מתשובותיו סימן ל"ב וס"ג) בשם כמה אחרונים דפליגי על זה, והכי סבירא ליה בחלק יורה דעה הלכות חלה (מתשובותיו ח"ב סי' רנ"ה).**

שאף אם לא נזכרו החולקים בס' בית יוסף – תשמעו איך הוא מסביר, תראו איזה מלים – **מ"מ כל סתום לא עממוהו, וסוד ה' ידע, וכל שערי הדחיות וכו' ע"ש.**

דהיינו, נכון שהוא לא מצא מישהו שחולק ע"ז, אבל הוא הבין לבדו, מעצמו, שלא יסכימו גדולים אחרים לסברא הזאת.

מרן ידע את 'כל שערי הדחיות'. כל הסברות והצידודים שיש לדחות ולומר בהיפך מהדעה הזאת. 'סוד ה' ידע', זה גם בבחינת רוח הקודש. כי הוא הבחין שצריכים פה לכתוב זאת בשם יש מי שאומר. שאר רבוותא לא כתבו על הנושא הזה, אבל אני מבין ומרגיש, שהרבה יחלקו על זה, אם היו שואלים אותם.

וכתבתי על כך, והם דברים צודקים בטעמם ונימוקם. וראייה לזה, מדאשכחן כמה וכמה דינים אשר הובאו בית יוסף בשם פוסק יחיד, ואפ"ה העלם בשלחן ערוך סתמא, גם כשאינו מגדולי הפוסקים המפורסמים. ונרגש דרק כאשר אותו הדין הוא מחודש וסברא גדולה לומר הפכו, נזהר שלא לכתוב אלא בלשון יש מי שאומר, לגלות דעתו שאין הלכה זו ברורה ופשוטה, גם אם לא מצא בהדיא מי שחולק.

ובעוד מקומות הרחבתי על כך, והמה מצויינים במפתח שבסוף שע"ה חלק שמיני, ממונות.

*

כעת ראיתי חיזוק לכך גם בספר יד מלאכי. כי בכללי שלחן ערוך ורמ"א [מהד' מכון ירושלם, ח"ב דף קי"ג–קט"ו, אות י"ב], האריך לגבי הכלל הזה, וכתב תחילה בזה"ל, **כשפוסק דין בשו"ע בלשון יש מי שאומר, נראה שהוא דין שאינו נזכר בשאר פוסקים, ואין שום חולק בו. סמ"ע בחו"מ סי' ט"ז ס"ק ח'.**

והוא מביא רבים שכתבו כך. וז"ל, וכן כתב הכנסת הגדולה שם סי' ל"ה הגהות הטור אות ז', ובכמה דוכתי. וע"ש סי' ת"כ בטור אות ל"ט.

וכן כתבו עוד בספר פרי צדיק דף קי"ז ג' [חו"מ סי' ס"ו סעי' ל"ו], ובספר בני יעקב דף כ"ח א' [מאמר א'], ופ"ז סוף ע"ג [מאמר ב'] וכו'. הוא מאריך שם.

אבל הוא ממשיך ואומר, **ודע דלאו מילתא פסיקתא היא לכל המקומות אשר נמצא לשון זה. שהרי בחו"מ סי' ס"ו סעי' כ"ד ובסי' קכ"ו ס"כ כתוב בלשון יש מי שאומר, ותמה שם הש"ך למה זה כתבו בלשון יש מי שאומר, כיון שהוא דין מוכרח מן הש"ס ומן הפוסקים.**

וכן תמה עוד ביו"ד סי' ק"ב ס"ב [ס"ק ז'] יע"ש, שכתב בזה הלשון, לא ידעתי למה כתב המחבר דין זה ביש מי שאומר, שהרי הרשב"א והטור סוברים כן, ואין חולק עליהם וכו' ע"כ. ועיין עוד שם סי' (ל"ט) [מ'] ס"ק ז', ופ"ג ס"ק כ"א, וקכ"ד ס"ק י', ושכ"ה ס"ק ה'.

מתוך דבריו – של הש"ך – **אתה** לָמֵד, **דלא סבירא ליה הך** דְּלַלָּא, **מכיון שתמה על מוהר"י קארו דהיה לו לכתבו סתם, כיון שאין חולק בדבר. דאם איתא דסבירא ליה שכך היא דרכה של־תורה, מה זו תמיהה למה** כְּתָבוֹ **בלשון יש מי שאומר.**

וכן תמצא עוד ביו"ד סי' ל"ח שכתב יש מי שאומר, בדין שהרשב"א חולק עליו, יע"ש בפרי חדש [ס"ק א']. וכן במקומות אחרים ימצא המדקדק היטב היפך מזה.

ומי לנו גדול ממוהר"י קארו גופיה, שביו"ד סי' קי"ב ס"ח כתב בלשון יש מי שאומר, בדין אחד שהוא עצמו פסק להיפך בס"ב.

לכן הנכון אצלי הוא, דכוונת הסמ"ע היא, שברוב המקומות יהיה כן. לא שהוא כלל גמור לכל המקומות. ואף גם זאת, כשהיא סברת יחיד דוקא. אבל אם ב' או ג' מהפוסקים סבירא ליה הכי, לא יתכן לכתבו בשם יש מי שאומר, כמו שכתבו הכנסת הגדולה יו"ד סי' מ"ג הגהות הב"י אות ב', והפרי חדש ביו"ד סי' פ"ג ס"ק י"ח, ובאו"ח סי' תרע"ה ס"ב. ועיין בני חיי חו"מ סי' ת"כ בהגהות הטור אות ג'.

אחר זמן מצאתי בגינת ורדים חלק יו"ד כלל ג' סי' (י"ג) [י"ד] דלא ציית כלל להך כללא יע"ש.
המוציא לאור שם, מביא [בהערה 54] את מה שכתב הגינת מגדים בזה"ל, **לא זו הדרך שכבשוה אבות העולם. ורבינו הקדוש כשסידר המשנה, כל דין שנראה לו שהוא הלכה, אפילו שהוא דברי יחיד, שְׁנָאוֹ במשנתו בלשון סתום. ומה לו לרבינו ב"י, לעָזוב דרכו של רבינו הקדוש, דרך הקודש יִקָּרא לה, ולברור לו דרך לעצמו. לא תהא כזאת בישראל.**
אם רבינו הקדוש במשניות, הביא דברי יחיד בלשון רבים, כיון שכך היא ההלכה, מדוע הב"י נטש זאת והלך בדרך אחרת?
וחזינא דגם הרב סמ"ע, הוא גם הוא שַׁדֵי נַרְגָּא בקצת מקומות שנכתבו בשם יש אומרים, שאינם הלכה ברורה.
ותו, דאשכחן טובא כמה דינים, שכתבם השולחן ערוך בלשון סתום, והם דברי יחיד.
ע"כ ישנה שאלה, בהרבה מקומות שזה דעת יחיד, והוא כתב זאת בלשון סתום. א"כ מהו הכלל הזה?
אני הקטן ג"כ חיזקתי זאת בבארות יצחק שם, מכל מיני ראיות.
ובסוף הוא – היד מלאכי – אומר, **ויש לתמוה על הר"ב שער יוסף, שבדף ט"ו ד' בתשובותיו [סי' ו'] תמה על להקת רבנן בתראי דלא סבירא ליה הך כללא, כאילו הוא להלכה למשה מסיני.**
זאת אינה הלכה למשה מסיני. רבים סוברים כי 'יש מי שאומר' זה חולק.
א"כ לענייננו, לפי שיטת מהרי"ץ וסיעתו – הגינת ורדים וכו' – אשר סוברים כך, אז לכאורה אם כתוב כאן בש"ע, יש מי שאומר שמותר להדביק, ש"מ כי אכן ישנה בכך מחלוקת. מה יכולה להיות הסברא ההפוכה? פה צריכים להבין.
לכאורה הדבר פשוט. שיטת החולקים על זה, כי אולי הם סוברים כמו הספר אחת שאלתי, דהיינו שאין חילוק כזה בין תינוק מורגל לתינוק שאינו מורגל, כי התינוק עונה 'מהר סיני', לפי הנשמה שלו, הוא מרגיש.
זהו הפשט, לכאורה. כי אחרת, מה הם יגידו? איזו סברא אפשר לומר ההיפך?
כך אולי אפשר לחשוב, ברגע הראשון.
אולם גם זה, אמנם אין זו מלתא דבדיחותא, כמו העניין שהקדמנו, אבל עכ"פ אֵלו הם דברי נביאות. לא מסתבר סברא כזאת. לא מתקבל על הדעת. אלא, צריכים להגיד יותר פשוט. ישנה כאן סברא הלכתית להגיד ההיפך.
ישנה לך כאן אות חי"ת – בס"ת או בתפילין – שהחטוטרות לא נוגעות זו בזו למעלה. כעת הינך מסתפק, והבאת תינוק, אשר קרא זאת שתי זיינ"ן. אז אתה אומר, שזאת אינה ראיה, כי התינוק לא מכיר את החי"ת הזאת. שהרי אפילו על חי"ת רגילה הכשירה בודאי, הוא יגיד שזה ב' זיינ"ן. טוב, א"כ מי פסק?
התינוק, אינו הוכחה. ואתה בעצמך, אינך יודע. א"כ למה שתכשיר זאת? איך אפשר להדביק?
זאת הסברא, שאפשר לחלוק. כי אין לנו מי שיפסוק.
והחולקים סוברים, נכון ששאלנו תינוק, אבל זה כאילו לא הראינו לו. מה שהראינו לו זאת היתה טעות, לא היינו צריכים להראות לו, כי הוא לא ראיה.
כך מסבירים יפה ב'עוז והדר' ס"ק קכ"ה, את דברי המשנה ברורה. **הרי זה כמו שלא הראוהו לתינוק, שהדין הוא שכשר אם אין ניכרת להדיא פרידתן, כמבואר לעיל [ס"ק קכ"ב]**. כך הוא הדין. אכן שאלנו תינוק, אבל התינוק לא מעלה ולא מוריד. כך הם סוברים.
לפני כן מובא שם לגבי ס"ק קכ"ב כך, **כתב הביאור הלכה לעיל [סט"ו ד"ה כשר] בשם הכנסת הגדולה, שהולכין אחר קריאת התינוק להחמיר אף במקום שאינו תלוי בהכרת התינוק, דכל שלא קראו התינוק יש חסרון בצורת האות יעוש"ב.**
תשמעו חידוש. מה הדין, אם הראו לתינוק בטעות? דהיינו, באופן שלא היו צריכים לשאול תינוק, ההלכה ההיא איננה תלויה בתינוק, אבל התינוק החמיר? על כך הוא אומר, כיון שהתינוק לא רואה את זה, יש חסרון בצורת האות.
א"כ ישנם כאן צדדים לכאן ולכאן. אפשר להבין צד אחר. ישנה כאן מחלוקת.
במלים אחרות, למסקנא, אין ראיה לאחת שאלתי. זהו מה שברצוני להגיד, בשורה

התחתונה. חושבני שהדברים ברורים כשמש בצהרים, שגם תינוק שאינו יהודי מועיל בנ"ד.

המשך התשובות למכתבו של הרה"ג יהודה עדס שליט"א, לגבי 'כתר בן אשר'.

בעזרתו יתב' אנחנו חוזרים כעת, לעניין של כתר בן אשר. להשלים בעזהי"ת את כל השקלא וטריא עם ידידנו הרה"ג יהודה עדס הי"ו, לענות על המכתב האחרון שלו.

הוא מדבר [באות ט'], לגבי שירת האזינו.

הרי הבאנו בס"ד עשרים ושש הוכחות, שהכתר של בן אשר שהיה בחאלב, מה שמפורסם היום, זה לא מה שהיה בפני הרמב"ם. אחת ההוכחות היתה, כיון שספרי תימן מועתקים מס"ת של הרמב"ם, ולפני שירת האזינו ישנן בהם שש שורות צרות, הן לא ממלאות את כל השורה, מכיון שבכדי למלא את השורה צריכים להרחיב את האותיות, ע"כ עשו זאת צר באמצע. ואילו בכתר של בן אשר, ישנן שם שורות מלאות. אותיות ארוכות הוא לא עשה, אלא הוא עשה שם חצאי אותיות.

בזמנו [בסוף החוברת שערי יצחק, מוצש"ק בחוקותי התשפ"ד בשל"ה] הבאנו כבר את הצילום של זה, מהכתר של בן אשר. הוא כותב את הפסוק, ואעידה בם את השמים ואת הארץ וגו', וישנם שם חלקי אותיות. אפשר לחשוב שכתוב ו' ר' וכו', רואים רי"ש, וחצי אל"ף, אך רואים שהן אינן אותיות. 'כי ידעתי', הוא עושה מילויים. כדי למלא את השורה, הוא עשה חלקים של אותיות, דבר שכולם מבינים שזהו סתם מילוי.

זאת היתה ההוכחה שלנו. כעת, תשמעו מה הוא עונה.

ט' עוד אבוא לדון קצת בקרקע בדברי מרן שליט"א בשיעור מוצ"ש בהר ובחקתי, שנאמרו בהם דברים שלא כתבתי עליהם במכתבי הקדום. טען מרן שליט"א שבספרי תימן השורות שקודם האזינו הם צרות, וזה אינו מתאים למה שיש בספר הכתר, ומונה בזה עוד חוסר התאמה בין הכתר ובין ספרי תימן.

ואמנם מִספֶּר הכתר אין להביא שום ראיה איך צריכים לעשות בס"ת. מפני שֶׁמה שעשה בספר הכתר, שעשה סימני מילוי – הנה מובן שדבר זה **לא יתכן לעשות בס"ת כשר.** וכי הסופר יעשה ככה בס"ת? את זאת, הוא לא יעתיק ממנו.

וממילא יש לדון, לדעתו של ספר הכתר, אם בס"ת כשר צריכים למשוך השיטות, או לעשות טור צר.

*

כעת תשמעו, איזו תשובה מחוכמת. הדבר קשור בעקיפין לְמה שאמרנו מקודם, תינוק דלא חכים ולא טפש. תשובה חכמה, מחוכמת מאד.

ומה שי"ל דמִסְתַמָא צריכים למשוך השיטות, אין זה הכרח. דאם סובר סופר הכתר שצריכים למשוך השיטות בס"ת, למה לא משך השיטות גם בספר הכתר. אלא נראה, שהסתפק סופר הכתר בדבר זה, ולא הכריע בו. וע"כ כדי להימלט מלהכריע בספק, אם בס"ת עושין טור צר או שורות משוכות, עשה צורה שהיא בודאי אינה נעשית כן בס"ת – הסופר בעצמו לא ידע מה לעשות, לכן עכ"פ הוא עשה משהו שבודאי אתה לא תעשה בס"ת – **וממילא נמלט מהכרעה, והניח הכרעה זו לבאים אחריו שהם יכריעו, מפני שהוא עצמו לא ברירא ליה.**

זאת תשובה חכמה. לגבי תשובה כזאת, אפשר להגיד, כי אין צורך להתייחס אל הטענה. אבל בכל זאת, אתן לו תשובה לפי 'הראש שלו'.

*

ולא עוד אלא שהוא מוסיף עוד דבר, **וגם הרמב"ם עצמו כנראה לא ברירא ליה מילתא, שלא כתב בספרו אם לעשות טור צר או שורות משוכות.** למה הרמב"ם לא כתב, לעשות שורות צרות?

ובודאי ידע הרמב"ם, שלמעשה צריכין לעשות או כך או כך. ואי ברירא ליה מילתא להרמב"ם, למה לא כתב בספרו, כדי להודיע לכל ישראל את המעשה אשר יעשון. אלא נראה שהרמב"ם עצמו לא ברירא ליה, ונמלט מלהכריע, וכתב רק את ראשי השיטין. גם הרמב"ם, לא ידע מה לעשות. כך הוא חושב.

וסופרי תימן, לפי המסורת שהעתיקו מס"ת הרמב"ם, הנה הם מצאו ס"ת של הרמב"ם ועשו כמו שעשה הוא למעשה. שבסוף דבר, הרי היה הרמב"ם מוכרח להכריע כך או כך בס"ת שלו, והם עשו כמותו. אבל למסור הלכה לכל ישראל

היאך לעשות בזה, לא רצה הרמב"ם, מפני שלא נתברר לו הדבר כנ"ל.

ואדרבא מזה יש דוקא ראיה וסמך, שספר בן אשר שעליו סמך הרמב"ם הוא הספר הזה שלפנינו. שלכך לא היה להרמב"ם דבר ברור בזה, כיון שראה שאפי' בן אשר נסתפק ולא הכריע, ע"כ לא סמך על הכרעת עצמו לקבוע מסמרות בזה לכל ישראל. אבל אם ספר בן אשר שעליו סמך הרמב"ם היה טור צר, א"כ היה לו להרמב"ם על מה שיסמוך, ולמה לא מסר זה לכל ישראל, ולא חָשַׁשׁ שמא יטעו להבין שצריך למשוך השיטות.

מה שהוא מדבר מהרמב"ם – שוב הפעם, אם זאת בכלל טענה. אני עונה, רק בכדי לסתום כל פרצה – הרי הרבה דברים, הרמב"ם לא כתב בחיבורו. למשל, שבס"ת שלו כל דף נגמר בסוף פסוק. כמר כן שכל החומשים – ואלה שמות, ויקרא וכו' – מתחילים בראש הדף. וכן 'ביה שמו', 'יולך', 'וישחט'. הרמב"ם לא כתב.

ולא רק בהלכות הללו, אלא ישנם עוד דברים רבים שהרמב"ם לא כתב אותם בחיבורו. עניינים שלא ידענו אותם ממנו. למשל, שכורכים את התפילין כמו כנפי יונה. הרמב"ם לא כתב זאת, אבל בנו רבי' אברהם כתב את זה כדבר פשוט ומוסכם. [עיין בשיעור מוצש"ק כי תשא התשע"ט]. כמו כן, הרמב"ם לא מזכיר בחיבורו את אמירת מזמור שיר ליום השבת וגו' בתפילות, אבל בתשובותיו מוזכר כי זהו 'מנהג קדום'. מישהו כתב לו כך בשאלתו. אפילו בהגדה של פסח, הרמב"ם השמיט כמה קטעים, ובנו הר"ר אברהם כותב בזה"ל, אבא מארי וכל חכמי המערב היו נוהגים לומר, את הפיסקאות אמר רבי יוסי וכו', אמר רבי עקיבא וכו'. והסיבה שהרמב"ם אעפ"כ לא כתב זאת, כי הדבר הזה אינו נוהג בכל הארצות, ואין חובה לאמרו וכו'.

וישנם הרבה דברים כיו"ב, שהרמב"ם לא כתבם.

שאלה מהקהל: לכאורה שאני התם שאינם לעיכובא. מה שאין כן בנדון דידן שהלומד עלול לסבור בטעות שאם יעשה שורות צרות פסול מצד פרשה שלא במקומה, היה לו לכתוב בהדיא שהשורות צרות.

תשובת מרן שליט"א: יש דוגמאות אחרות שהם לעיכובא. מה שאמרתי היה רק לדוגמא בעלמא, מה שבזכרוני כעת לפוֹם רְהָטָא.

נראה לענ"ד שצריכים לומר, בדיוק ההיפך. הרי הבאנו בזמנו בשיעור ראיות, שהיה מנהג פשוט ונפוץ לעשות אותן שורות צרות. לכן הרמב"ם לא חשב שמישהו יסתפק כיצד לעשות, כי כולם עשו זאת צר. הבאנו בזמנו כי לא רק אצלינו עשו זאת צר, אלא הדבר היה כך בהרבה ארצות, שעשו את השורות של ואעידה בם וגו' שורות צרות. על כן, הרמב"ם לא ראה בזה חידוש. כעת אני אומר, בדיוק הפוך ממנו.

לגופו של עניין, ברצוני להקדים משהו.

*

וראשית, נזכיר לשבח את ידידנו הרב בעז דחבש הי"ו, המו"ל של תאג יכין ובועז, תיקון קוראים וסופרים, ב"ה הוא הדפיס במהדורא חדשה בזמן האחרון, ותיקן שם ג"כ שהשורות הללו הן באמצע.

דרך אגב, ישנם שם עוד כמה דברים מתוקנים, שעד היום לא נדפסו בשום ספר. אמרתי לו שכמה דברים הוא צריך לתקן. כעת אני זוכר, רק דבר אחד. רבים אינם יודעים – וכך זה בכל הספרים כיום – תרגום הפסוק **פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים** [שמות ל"ד, א'. ודברים י', א'] הוא ג"כ, **פְּסָל לָךְ** וכו'. אמרתי לו, שהדבר אינו נכון. התרגום הוא לא 'פְּסָל', אלא 'פְּסוֹל'. כך ראיתי בספרים מדוייקים. כפי שבפסוק **כְּתָב לְךָ** [שמות ל"ד, כ"ז], התרגום הוא **כְּתוֹב לָךְ**. מה שכתוב בפסוק 'פסל', זהו בגלל המקף, כפי הכלל הידוע. אולם התרגום לא הולך לפי הכללים הללו. זה רק בלשון הקודש. ב"ה הוא תיקן זאת.

שמחתי עוד לראות, בא אלי זה מקרוב סופר מהעיר עכו, בשם מדמוני, הוא הראה לי ס"ת שהוא כתב, עם לפופות ועקומות, הוא רצה שאשלים אות בסוף הס"ת, כפי שעושים כיום לפני שמחת הכנסת ס"ת למלא את האותיות שבסוף, והתפלאתי לראות כי הוא עשה את ואעידה וגו' באמצע. שאלתי אותו, איך עשית זאת? והוא ענה לי, שמעתי את השיעור, וגם ראיתי כך בתיקון של דחבש.

כמו־כן הראני, כי הוא עשה תגין נוספים, חוץ משעטנ"ז ג"ץ. שאלתי אותו, מאיפה זה? והוא ענה לי, עשיתי לפי המאירי, בספרו קרית ספר. שאלתיו, מהיכן אתה יודע? והוא ענה, מהספר שלחן ערוך המקוצר.

זהו חידוש נחמד. שמחתי לראות זאת. לא ידעתי שישנם כיום סופרים העושים את זה. בהו"ש.

הבאנו זאת בשע"ה, בהל' כתיבת ספר תורה [סימן קס"ה, בעיני יצחק הערה ק"ט, דף ק"ע] בזה"ל, **אודות התגין, נתקבל המנהג אצלינו בדורות האחרונים כדעת המפרשים שכל אותיות שעטנ"ז ג"ץ בספר תורה מתוייגות בשלושה תגין בראשן השמאלי, והוא הדין לתפילין ומזוזות. אלא שרבים לא נהגו לתייג כלל בפרט תפילין ומזוזות, הואיל ואינן מעכבין, כנראה מפני המחלוקות שנפלו בהם, במניינם ובצורתם ובמקומותם, וגם אולי מפני חשש קלקול צורת האותיות על ידן** וכו'.

ודעת הרמב"ם וסיעָתו, שבספר תורה ותפילין יש תגין מיוחדים על אותיות שונות במניין בלתי קבוע, מאחד עד שבע. כגון אות שי"ן, עם שבע תגין. דהיינו, בראש הימיני שתים, ובראש האמצעי שתים, ובראש השלישי שלוש.

כמתבאר מדבריו פרק ב' הל"ח, ופרק ז' הל"ח, ובתשובותיו סימן קנ"ד. ושעטנ"ז ג"ץ נאמר רק לעניין מזוזה, וגם זה לא בכולן אלא שי"ן ועי"ן של־שמע וכו', כמ"ש בפרק ה' הל"ג.

וכבר הארכתי על פתגמא דנא בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות תפילין ס"ק נ"ו דף ס"א ס"ב, וס"ק נ"ז דף ע"ב ע"ג, ובספר האותיות המשונות בתורה פרק א' דף ע"ז ע"ח.

המסורת הזאת כמעט נאבדה. אינה קיימת. ישנם לכך שרידים. למשל שבתיבת בראשית, כותבים ארבע תגין על האות בי"ת וכו'.

וכתבתי שם בס"ד על זאת, **ונלע"ד כי טוב ונכון לעשות כשתי השיטות, דהיינו גם אלו התגין המרובין שכתב הרמב"ם, וגם שעטנ"ז ג"ץ. וכמ"ש בס"ד בשולי המעיל סוף סימן ג' דף קט"ז בשם מהר"י בשירי בחבצלת השרון. כי אינם לעיכובא, בין אם החסיר בין אם הותיר. אחוז בזה, וגם מזה אל תנח את ידך. ובספר תַּאגֵי ומחזור ויטרי, יש רשימת אותיות אלו בפרוטרוט, על סדר פרשיות התורה.**

והנלע"ד שעדיף ללכת אחרי המאירי, שסידרם בספרו קרית ספר חלק שני, על פי ספרים מדוייקים [ומה שנחסר שם על תחילת פרשת בראשית בדפוס אזמיר דף כ"ד, נמצאת השלמתו בכת"י כפי שהובא בחומש כת"י גסטר דפוס לונדון דף נ"א] כגון ברא אלהים [בראשית א', א'], על הרי"ש שני תגין, ועל הה"א של־אלהים שלושה תגין, ועל המ"ם שנים. ולמשל ביום ובלילה [שם י"ח] ששה תגין על השי"ן, שנים בכל ראש ממנה. נתן אברהם מתנות [שם כ"ד, ו'] שלושה תגין על הה"א. וכן על המ"ם הסתומה, מה זאת עשית לנו [שמות י"ד, י"א] ארבעה תגין על המ"ם.

זאת מסורת מיוחדת. כיון שיש לנו 'מאירי', אז זו הדרך הסלולה. ליהודים היתה 'אורה' ושמחה. א"כ יישר כוחו.

*

דבר נוסף. חושבני שצריכים לשים לב, כי בדף השני, ר"ל בחמשת השורות שאחרי השורות שירת האזינו, הן מאד צפופות. נראה לי, כי דבר זה מראה, שצריכים להרחיב את הדף. לא יכול להיות, שיעשו צורות צפופות. חובה להרחיב את הדף, לכתוב זאת בצורה נורמאלית. כך דיברנו בזמנו, על פי מה שכתבנו בזמנו בקונטריסנו אמרת ה' צרופה. הרי הם לשעבר בודאי לא צופפו, אין להם סיבה לצופף, הדבר סימן שהם עשו את הדף רחַב, וממילא גם בדף הראשון, זכור ימות עולם וגו', כנשר יעיר קנו וגו', יהיו כל השורות הארוכות, אין צורך לצופף אותם, יכולים לכתוב זאת בצורה מרווחת, ושש השורות שלמעלה יהיו באמצע. צריך ששני הדפים הללו יהיו יותר רחבים ממה שעושים.

כיון שהדברים היו מפורסמים, לפי גודל הדפים, ממילא מבינים כי השורות למעלה יהיו באמצע. לא היו צריכים לפרש זאת. רק בדורות האחרונים, היו שינויים רבים, נעשו כל מיני התחכמויות, וערבבו זאת.

*

לגופו של עניין, מה שהוא – הר"י עדס – טוען, כי הסופר של הכתר – ר' שלמה בן בויאעא – עשה

צורה, שכולם יבינו שאין כזה דבר בס"ת, על כך ברצוני להוכיח שזה לא ככה. ישנם רבים אשר בהחלט יחשבו, שכך צריך להיות בס"ת, וכי הדבר מותר. וממילא אולי גם הוא עצמו כך סבר.

לדוגמא, הבאנו בזמנו [בשיעור מוצש"ק קרח התשפ"ד בשל"ה] את דברי שו"ת הר"ן, חידוש גדול שהוא כתב, לגבי סופר ששכח מלה בס"ת. דילג מלה.

מה עושים בספרים הרגילים, כאשר רואים שדילגו מלה? עושים עיגול, סימן, וכותבים את החסר בצד. הר"ן סובר, כי גם בס"ת מותר לעשות כך.

אין כוונתי לומר שאנחנו סומכים על כך, אני רק אומר כי אי אפשר להגיד, שסופרים בודאי לא יעשו ככה. כי הר"ן חושב, שמותר לעשות דבר כזה.

כך הר"ן כותב [בסימן ט"ל], **נמצאו הֵנה ספרי תורה, השמיט בהם הסופר תיבות או פסוקים באמצע השיטה, והגיהן וזרקן בין דף לדף, ותלה נקודות או עגולות לסימן ביני חיטי במקום ההשמטה, כמנהג הסופרים בשאר ספרים. חששנו וחשבנו פן ייחשב הספר תורה כחסר ויתר, ויהא פסול לקרות בו בציבור** וכו'. כך כתב השואל.

עונה על כך הר"ן, **תשובה. דבר זה לא נמצא בגמרא בבלית וירושלמית, ואף לא בתוספתא, שלא הזכירו חכמים בהגהת הטעיות אלא ג' דרכים** וכו'. לא מוזכר דבר כזה. מוזכר לתלות בין השיטות, או לגרור או למחוק. אולם דבר כזה, לא מפורש.

אלא מיהו נראה לי להלכה, מתוך דברי הראשונים ז"ל, **שהוא כשר. אלא שאין שיטתן נכונה בעיני** וכו'.

ובסוף הוא כותב, **ולפיכך אין להכשיר לקרות באותן ספרי (תורות) [תורה], אלא אם כן יעידו אנשים שראוי לסמוך בהן, שנהגו לקרות בהן עפ"י גדולים. ואז נסמוך על מה שנראה לי מדברי הראשונים** ז"ל, **ועל המנהג. אבל זכורני שכשהייתי תינוק, שקנה א"א** ז"ל **ספר תורה שהיה כתוב על דרך זה, עודנו אתי, ולא הכשירו א"א** ז"ל **לקרות בו.**

הרי שישנן דעות, שהדבר לא מעלה ולא מוריד, ומותר לדידהו לעשות את זה.

יתירה מכך. שיטת הנודע ביהודה, שחסר ויתר בס"ת, זה רק אם הדבר בתחילת האותיות, באמצען או בסופן. אבל אם האות, בין מלה למלה, אזי הדבר כשר. למשל, אם תכתוב 'בראשיתו', במקום 'בראשית', זה פסול. אבל אם תכתוב, בראשית ו [וא"ו] ברא, דהיינו בהפרדה, אזי זה כשר, כי זה בין המלים.

ולשיטת הראב"ד, **גם מלה שלימה שהיא כפולה, זה כשר.**

אמנם לא פוסקים כמותו, אבל הנודע ביהודה סובר שזה לכולי עלמא. וישנם רבים הפוסקים כך להלכה ולמעשה. **אם כן, אם לגבי מלה שלימה – לפי הראב"ד, או אות שלימה – לפי הנוב"י, הם סוברים שהדבר כשר, אזי קל וחומר בנדון חלקי אותיות. ועוד מעט בס"ד נראה, דוגמאות נוספות.**

בספר שבט הכהונה להר"ג רבינוביץ [חלק ח', דף ק"פ] כתב בזה"ל, **ודע, כי אפילו במוסיף אות ממש מיותר בין תיבה לתיבה, והיינו שלא הוסיף תיבה שלימה שאז ודאי יש בזה פסול גמור [ואפילו תיבה כפולה פסול לרוב הפוסקים], רק הוסיף אות מיותר העומד בפני עצמו בין תיבה לתיבה [דאילו הוסיפה באמצע תיבה, וכגון שכתב את החסר מלא וכדומה, פסול לכו"ע], נחלקו האחרונים מה דינו, וכמש"כ הבה"ל – ביאור הלכה להמשנ"ב – בסימן ל"ב [סעיף כ'] וז"ל, ואם אות הַיֶתֶר, לא היה מחובר לשום תיבה, רק שעמד בין תיבה לתיבה, או בין השיטין, אם נפסל התפילין משום זה, עיין בנו"ב חיו"ד ח"א בסימן ע"ד שמקיל בזה. והשער אפרים בשער ה' בפ"ש – בפתחי שערים – חולק עליו, ומסכים עם רש"ל שמחמיר בזה.**

ובנוב"י שם הסביר לשיטתו, כי הוספת ניקוד או טעמים או הפסק פסוק, גרע מהוספת אות גרידא. וז"ל, **ומ"ש מהרש"ל שהרי אפילו פיסוק טעם או נקודה בדיו פוסל ס"ת, לדעתי אין מזה ראיה. כי מה שניקוד בדיו פוסל, היינו משום דיש אֵם למקרא ולמסורת, וע"י הניקוד גורע המסורת ומחליט הקרי.**

מהרש"ל – רבי' שלמה לוריא – סובר, כי אם עשו טעמים בס"ת, כגון טפחא, אתנחא וכדו', או נקודה בדיו, אזי הס"ת פסול. אם כן, אם כאשר הוספת

טפחא, הס"ת הוא פסול, ק"ו אם הוספת אות. אומר על כך הנוב"י, שזאת איננה ראיה בכלל. כי הסיבה שהס"ת פסול, כאשר הוספת נקודה או ניקוד, כגון קמץ, זהו מפני שהרי ישם אם למקרא ולמסורת, וכעת הוא החליט כי כך הניקוד צריך להיות. משא"כ בנ"ד, אם אתה מוסיף אות, אין לך שום משמעות.

והראיה שאפילו גורר הניקוד, עדיין נשאר הס"ת בפיסול, אף דלא בעינן בס"ת כסדרן. והיינו הואיל והסופר גילה דעתו שאינו חושש במסורת, וכמבואר ביו"ד סימן רע"ד בט"ז ס"ק ו', וכן כתב שם הרב"י בשם רבינו ירוחם ובשם רבינו הַאיֵי ורשב"א.

הרי משם רָאיָה לסתור דעת רש"ל, דאי לאו האיי טעמא דיש אם למסורת, לא היה הניקוד פוסל, אף שהוא יתיר, שהרי תורה שמסר לנו משה רבינו לא היתה נקודה. הא קַמַן, שאין היתיר פוסל. ופיסוק הפסוקים, שפוסל אם עשאן ע"י שריטת דיו, וכמבואר בי"ד שם, ג"כ אין הטעם משום יתיר, אלא נ"ל הטעם משום שאין אנו בקיאין בפסוקים, וכל פסוקא דלא פסקיה כו'.

ומ"ש מהרש"ל שפיסוק טעם פוסל בתורה, דבר זה לא מצאתי מפורש, רק פיסוק פסוקים, ובשגגה יצא הדבר ממהרש"ל. אבל מ"מ הדין דין אמת, ואם לא נתפרש בפוסקים, נראה לי כי פיסוק טעמים פוסל מהך טעמא גופיה שהניקוד, משום שגם לענין הטעם יש הפרש גדול בין כתיב לקרי עכ"ל. כך אומר הנודע ביהודה.

ובספר משנת הסופר על קסת הסופר [סימן ד' סעיף ז', אות כ'] כתב בזה"ל, **אם כתב תיבה כפולה, פסול וצריכים למחקו. וכן אם כתב אות יתר בין השיטין, יש להחמיר לגָררו. וכשהאות היתרה עומד בין התיבות, אף דגם בזה יש מי שהחמיר, אבל אחרונים כתבו להקל בזה.**

והוא מציין [בשער הציון אות ל"ה], מי הם האחרונים שמקילים. **בנ"י** – בני יונה – **נוב"י סי' ע"ד, בית אפרים יו"ד סי' ס"ד, גידולי הקדש סי' רע"ד ס"ק י"ח, ועיין חזו"א סי' ח' ס"ק י"א.**

אמנם כמדומני סוגיין דעלמא לפסול אף בכי הַאיֵי גְוַנָא.

שאלה מהקהל: מכאן לכאורה אמורים לכתוב כך לכתחילה בהאזינו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כי כאן זה לא אותיות שלימות. אם לגבי אותיות שלימות, הס"ת כשר, ק"ו לגבי חלקי אותיות, כאן כיון שמרגישים כי זה לא חֵלק מן הכתוב, הדבר יהיה כשר לכתחילה. עוד מעט נביא דוגמא, שהיא ממש דומה למ"ש בכתר בן אשר. אבל, אתה צודק.

שאלה מהקהל: בפרט לפי שיטת החולק, כי יש בזה צורך, שזה לא יהיה צורת פרשיות מן הצדדים של ואעידה בם וגו'.

תשובת מרן שליט"א: נכון. בכדי למלא עי"ז את השורות.

שאלה מהקהל: לכאורה עדיין יש פתחון פה לומר שזהו הכתר שראה הרמב"ם, רק סבר הרמב"ם שליופי צורת הדף עשה הסופר כך, לפי שאינו ספר תורה, ומשום הכי לא הגיה בן אשר כלום. ופשיטא ליה להרמב"ם מדנפשיה, דבספר תורה אין לעשות אלא שורות צרות, וכפי שראה בכל ספרי תורה. ולא הוצרך לכתר בן אשר אלא להכריע בעניינים שיש בהם מחלוקת בין הספרים, ולא בכגון נדון דידן שמוסכם כך בכל הספרים, ויש טעם מדוע בכתר אינו כך.

תשובת מרן שליט"א: אדרבה, יותר יפה שהשורות הללו באמצע. וגם זה מיוחד. אין כך בשום מקום בתורה, ואף לא בנו"ך.

*

בספר אגרות משה [חלק ה', יו"ד חלק ב', סימן ק"מ, דף רל"ד] חולק על הנוב"י, וכתב בזה"ל, **איכא שיטת נודע ביהודה קמא יו"ד סימן ע"ד, שסובר דרק בכתב אות היתר סמוך לתיבה, שנראה כתיבה אחת, פוסל, שמקלקל את התיבה. אבל ביתר אות בתורה כשאינה סמוכה לתיבה, אין לפסול הס"ת. ומשמע שכן סובר גם במזוזה ותפילין, דהא הביא ראיה מהראב"ד שהכשיר תיבות כפולות בתפילין, כדהביא המג"א. וסובר הנו"ב, שלא פליגי על הראב"ד. דמה שפסלי כל הפוסקים יתר אות, הוא רק בסמוך לתיבה, שמקלקל התיבה.**

אבל שיטתו תמוהה, דהא הוא נגד הרמב"ם [פרק ה' מהלכות מזוזה], שמפורש שעל שם דשי

[כוונתו לשם הקדוש שד"י. יב"ן] **שכותבין, אין בזה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. הרי אם היה כותב בפנים, היתה נפסלת, אף שהיא תיבה מיוחדת. וכן ממה שהביא כתר"ה מה שבכתב שמות מלאכים, או שמות קדושים, או פסוק, שביטלו המצוה אף שהם הוספת דברים בפני עצמן, ולא מקלקלין שום תיבה, ואף לא את ענין הפרשיות, שהרי כותבין זה אח"כ תחת המזוזה, כדאיתא בהגמ"י. ומ"מ כתב** – הרמב"ם – **שביטלו המצוה, משום שנפסלה. ודין זה הוא דין מיוחד בפ"ע, לא מצד שעשו כאילו הוא קָמַיַע, כמדויק לשון הרמב"ם וכדדייק כתר"ה.**

וגם רְאָיית כתר"ה ממ"ש הרמב"ם, או שהוסיף מבפנים אפילו אות אחת אחר שכתב, שלא דקדק במלא וחסר, אַלְמא דהוא שהוסיף במקום שאינו מקלקל שום תיבה נמי פסול, היא ראיה ברורה. וממילא פשוט שגם הראב"ד סובר כן, דהא לא השיג כלום על הרמב"ם. וא"כ מוכרחין לפרש, שמה שהביא המג"א שהכשיר הראב"ד בתפילין תיבות כפולות, הוא רק לאחר שגררן, כדפי' בשערי אפרים בפתחי שערים, דלא כהנו"ב. אבל אף אם הראב"ד פליג, כדסובר הנו"ב, נמי לא היה לו להכשיר נגד הרמב"ם והטור והש"ע והרמ"א.

לגבי טענתו, מכך שהראב"ד לא השיג עליו, זאת לא כ"כ ראיה, כי לא בכל דבר הראב"ד השיג. ישנם דברים, שהוא לא השיג. או בגלל שאז הוא עדיין לא חלק על כך, או שהוא לא חייב לכתוב את כל ההערות שהיו לו על הרמב"ם. הוא מבין שיש מקום לזה, ועבר הלאה. לא משנה. כבר דנו בזה בכמה ספרים. בכל אופן, ישנן הרבה שיטות כאלה.

שאלה מהקהל: יש גם רש"י שמכשיר את כתיבת המלאכים.

תשובת מרן שליט"א: במזוזה. כן, בסדר. אבל שם זהו ויכוח יסודי, בעיקרון, האם הדבר מותר, והוא מכשיר. והארכנו על זה לפני שנים רבות. שם זה למַטה, לא בתוך כתב המזוזה עצמו. אבל בנדון דידן שיהיה בתוך הכתב, לא שמענו. ברם יכול להיות שגם רש"י יסכים.

*

נאמר דוגמא, כמו הנושא דלעיל. דומֶה יותר.

הטורי זהב והש"ך ביורה דעה [סימן רע"ד סעיף ז'], מדברים, לגבי סופרים העושים בס"ת סימן שרטוט של שני קווים. כאשר הם כתבו את שם ה' בסוף שורה, או בסוף הדף, הם עשו שני קווים אחרי זה. והפוסקים שהזכרנו – הט"ז והש"ך – כותבים, שאסור לעשות כך בס"ת, כי זה לא כנתינתו מסיני.

כמובן אינני מתכוון להביא ראיה מזה להלכה, אלא כוונתי להגיד כי הרבה סופרים עשו כך בס"ת. על כן, אי אפשר לומר בצורה ודאית, כי הסופרים שמעתיקים מהכתר בן אשר, לא יעשו את האותיות הללו. כי רואים, שהיה מקובל אצל סופרים לעשות דברים כאלה, עד שגדולי ישראל באו ואמרו להם שאסור לעשות זאת. ומהגם שאפילו הפסק שלהם, הוא איננו מוסכם. אבל עכ"פ רואים, שהדבר כן היה מקובל. סופרים עשו שני קווים בס"ת, בסוף השורה, בכדי להראות שזה לא יוצא מן השורה. עוד מעט נסביר זאת במדוייק. **א"כ** מי שמעתיק מהכתר, בהחלט יכול לחשוב כי גם בס"ת צריך ומותר לעשות את זה. בודאי שישנו מקום לטעות, להעתיק מהכתר חלקים של אותיות. ואולי גם הסופר עצמו היה בטוח שמותר לעשות כך.

הט"ז שם כותב בזה"ל, **ראיתי בהרבה ספרי תורה, שאם נזדמַן שֵם בסוף השיטה – אם יצא להם לכתוב את שם ה' בסוף השיטה – עושים שָם סמוך לשֵם שני שירטוטין בדיו דקות, כזה ||.** כמו שני פסיקים.

ונראה כוונתם, לפי שמצינו בסימן רע"ו סעיף ח', שיהיו כל אותיות השם תוך הדף כו'. וע"כ מסמנין כן, כדי שלא יהיה נראה חוץ לדף.

למעשה הם לא עושים זאת חוץ לדף, אבל הם חשבו להראות, שהם לא יצאו מחוץ לשורה. כביכול זהו כבוד ה'. הם עשו שני קווים אחרי זה, כאילו הֲנה זה ישר. ככה הם עשו.

אומר על כך הט"ז, **וטעות הוא בידם. ד'תוך הדף' היינו, שלא יהיה חוץ לשיטה, יותר משאר שיטות. דאם היה חוץ לשיטה, מה מועיל זה הסימן? ויש בזה עבירה, שעושה שינוי ממה שהיה בתורת משה. על כן יש לגרוד אותן השירטוטין לגמרי כנ"ל. ועמ"ש בסי' רע"ו סעיף ח'.**

עכ"פ רואים, שהיו הרבה ספרי תורה כאלה.

ובנוסף אני אומר, שגם לא ברור הפסק שלו. כי זה רק לשיטת אלה הסוברים, כי כל שינוי מתורת משה רבינו פסול.

בקונטרים ספר תורה המנוקד, הבאנו בס"ד ראיות שהרמב"ם לא סובר את מין הפיסול הזה. לא חייב להיות כל דבר, 'כנתינתו מסיני'. רק איזה דבר שהוא מהותי. הנה גם לפי מ"ש הר"ן, דעות שעושים עיגול המציין בצד, וכי בסיני היה הדבר כך? הבאנו הרבה ראיות, שזה לא פסול. לכן אני אומר, כי מכיון שלא מופרכים הסופרים האלה, לכן בהחלט יכול להיות שהסופרים יעתיקו כך מן הכתר.

מרן בשלחן ערוך [יו"ד סימן רע"ו סעיף ח'] כותב בזה"ל, **צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף.** זה לא כבוד השם, שחֵלק ממנו יצא בצד.

אומר הטורי זהב, **פי' על הגליון, חוץ לשיטה. ובבית יוסף מביא בשם הגהות מיימון החדשות כתוב פירוש, לא יכתב השם בסוף הדף, שלא יהיה כתוב אחר כך עכ"ל. וזה חומרא בעלמא.** היתה דעה, ששם השם לא יהיה בסוף, כי לא מכובד ששם ה' יהיה בשורה האחרונה. אבל הט"ז אומר, שאין הלכה כזאת, והדבר רק חומרא בעלמא.

ולהכי לא מביא כאן בש"ע, אלא שלא יצא חוץ לדף.

והרבה סופרים עושים עצמם שרטוטים בדיו על הגליון אצל השם, והוא טעות גדול, ויש בו איסור, וכמ"ש סימן רע"ד סעיף ז'.

גם הש"ך שם מאריך על כך, וכותב בזה"ל, **מכאן נראה לי, שאותן סופרים המדקדקים שלא לכתוב שֵם בסוף השיטה, ומתוך כך לפעמים מקצרין או מאריכין אותיות שלא כהוגן, גם אם נזדמן להם שֵם בסוף הדף הם עושים רשומים או נקודות ארוכות בסוף הדף, כדי שלא יהא השם בסוף הדף. ושיבוש הוא בידם. דהא הכא שרינן לכתוב שם בסוף הדף, רק שלא יצא מאותיות השם כלום חוץ לשיטה. וכן משמע בהגמי"י, ומביאה בית יוסף וד"מ, שכתבו לא יכתוב השם בסוף הדף, אלמא דבסוף השיטה שרי. וא"כ מאריכין ומקצרין האותיות, שלא כדת. גם הרישומין שעושין בסוף הדף, הוא אסור, שהרי אסור להוסיף בתורה אפילו נקודה אחת. על כן יש לבטל מנהגם בזה.**

שאלה מהקהל: הר"י עדס רוצה להגיד, שהרמב"ם לא היה ברור לו מהי ההלכה, ולכן הוא התחמק? הרי לא לכתוב דברים פשוטים, מילא. אולם דברים שאינם ברורים, את זאת הוא הכי צריך לכתוב, בכדי שידעו. בעיקר שהמדובר לגבי ס"ת.

תשובת מרן שליט"א: מצאנו דברים כאלה. תעיין בבארות יצחק, בהלכות ספר תורה, סימן קס"ה אות ו'. ישנם שם ציונים להרבה מקומות, שמרן הב"י וזולתו התעלמו מהם, מכיון שהם היו מסופקים. הם השאירו לרב שיבוא הנושא לפניו שיכריע.

אבל אולי בנ"ד אתה צודק, שזה דוקא לגבי שאלות במקרים מסויימים, היכי תמצי וכו'. אולם בנ"ד הרי צריכים להכריע, לדעת מה לעשות בס"ת. איך אתה משאיר את הקורא, בלי לדעת? אכן, גם דבר זה תמוה. במקרה דנן זה בודאי תמוה, כי זהו דבר שחובה להכריע, והדבר מצוי. אבל לפי דברינו זה פשוט, הרמב"ם לא היה צריך להכריע, כי היה כבר ידוע ומפורסם שעושים את השורות הללו צרות. האמת יורה דרכו.

אני רואה שצריכים כבר לסיים. חשבתי שאספיק להתייחס לכל שאלותיו בעניין הכתר, עד הסוף, עד תֻּמם, אבל הספקתי לענות רק על הדבר הראשון [הערה ט' במכתבו]. בעז"ה ובל"נ אשתדל להמשיך בכך, בשיעור הבא. לַכֹּל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים.

הודעה בדבר מעמד הכתרת רבני בית הוראה 'פעולת צדיק' חדשים במוצש"ק הבא.

בעזרת השי"ת, גדול יהיה המעמד לכבודה של־תורה. והללריה זמרי למלכך בת ציון, הנותן עליך בסיני הודו וכו'. מזמינים את כלל שוחרי התורה וההלכה למעמד כבוד התורה, הכתרת מורי הוראה שליט"א לכהן פאר בבית ההוראה פעולת צדיק. המעמד יתקיים אחרי השיעור השבועי הבא, מוצש"ק בשלח.

שובו בנים שובבי"ם

בעז"ה יש כמה מורי הוראה חדשים, שברוך ה' ידידנו הרה"ג אביחי שרעבי הי"ו ועוד, פעלו לקרב אותם, לבקש מהם שיענו תשובות בהלכה למעשה לציבור, בדרך גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, ומסורת אבותינו ורבותינו הקדושים נע"ג. אשריהם ואשרי חלקם. זהו זיכוי הרבים גדול מאד. יהי רצון, ישועת ה' כהרף עין.
השם ברוך הוא יהיה בעזרנו, וימלא כל משאלות ליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשורה טובה ל"מנויים לחיים", המקבלים את חוברות "שערי יצחק" בדואר.
בעיקבות פניות רבות חוזרות ונשנות מידידינו ה"מנויים לחיים", אשר מקבלים לביתם את החוברות "שערי יצחק" דרך הדואר, בבקשה לכלול את כל השיעורים הנשלחים באותו המשלוח ולרכזם בקובץ אחד עבה, ע"מ להקל להם על קריאתם ושמירתם, החלטנו בס"ד להיענות לבקשתם זו, למרות העלות הכספית הנוספת בגלל כך, והחל משיעור מוצש"ק שמות התשפ"ה, תישלח אליכם חוברת אחת עבה שתכיל מספר חוברות ביחד.
כמו כן בעיקבות הסכמת מרן שליט"א לעבור שוב בל"נ על החוברות הבודדות היוצאות לאור מדי שבוע, לתקן או להוסיף הערות ומקורות וכו', הוחלט כי אנו נעמול עוד, ונוסיף את הכל בחוברת העבה לפני שליחתה למנויים, כך שהיא תהיה המהדורא המתוקנת והמושלמת.
אנו קוראים לכל המעיינים בחוברות הבודדות מדי שבוע, לנצל הזדמנות זו ולשלוח שאלות והערות או תיקונים וכו', בכדי שנעבירם למרן שליט"א, שיבחן אם ניתן להכניסם לשיעורים אשר יופיעו בחוברת העבה. ברוכים תהיו!
הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ ב"ב, טל' 050-4140741

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

בשלח

שבט התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

יסוד מעולה שכתב המלבי"ם בפירושו על המזמור בתהלים [י"ד] אמר נבל בלבו וגו', וממנו נלמד לגבי הישמעאלים כי למרות שהם מזכירים את שם ה', אין אמונתם שלימה, רק מן השפה ולחוץ. ושתי ראיות לכך, שהם אויבי הי"ת.

השלמה לגבי 'כתר בן אשר', האם ישנה ראיה מדברי הרמב"ם כי שש השורות שלפני שירת האזינו צריכות להיות צרות, בגלל סברתו שאין להרחיב אותיות.

בעניין הסכנה שהצבת אנטנות סלולריות בקרבת בניני מגורים ומוסדות חינוך. ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

עניין הוצאת עין הרע 'בעופרת', לא היה ולא נברא בק"ק תימן יע"א. וכן סגולת ר' מתיא בן חרש.

דברים לרגל השמחה במעמד הכתרת רבנים חדשים לבית ההוראה פעולת צדיק. יראת שמים, סייעתא דשמיא הנצרכת לכל מורה־הוראה. קסם על שפתי מלך. להשגיח שיהיה השרטוט בס"ת ובמגילות, בעל חריץ, ואם לאו הם פסולים. ארדי, צ"ל חסר יו"ד. מקצת שבחי הרבנים שליט"א ומעלותיהם.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 775
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות למרת מזל בת סאלם למשפחת מַלַאכי תחי'. (כתוב פה 'מלאכי' בכא"ף, כנראה במקור זה 'מלאחי' בחי"ת). המתנדבת למוסדות פעולת צדיק.

וכן לזיווג הגון לשיראל בת ר' יוסף תחי', ולמירי (מרים) בת ר' מיכאל תחי', ולהודיה בת ר' מיכאל תחי', שהתנדב הרב אביעד מעודה יצ"ו בעבורם למוסדות פעולת צדיק.

וכן על ידי ידידנו הרב אביעד מעודה ב"ר יוסף הי"ו, להצלחתו ולהצלחת נו"ב אביטל בת מיכאל שתחי', והילדים ניתאי, נוה, פאר, והדר שיחיו. (דרך אגב, כתוב פה ניתאי עם יו"ד, אבל אנחנו גורסים במסכת אבות, נַתאי, הנו"ן בפתח). שיזכה לעלות בתורה ויר"ש, בריאות איתנה ופרנסה טובה לכל המשפחה, לרוות נחת מהילדים, וכל הישועות. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת ר' דניאל יוסף סאלם הי"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו במהרה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן מוקדש השיעור ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי', מארצות הברית, להצלחתה ולהצלחת כל בני ביתה, ושפע רב בעז"ה. בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי עקיבא יצחק חיים בן צבי הי"ו, מארצות הברית לעילוי נשמת אמו מרת בלימה שרה בת קלמן ראובן ע"ה, תנצב"ה. שבשבוע שעבר חל יום היאר–צייט שלה, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

יסוד מעולה שכתב המלבי"ם בפירושו על המזמור בתהלים [י"ד] אמר נבל בלבו וגו', וממנו נלמד לגבי הישמעאלים כי למרות שהם מזכירים את שם ה', אין אמונתם שלימה, רק מן השפה ולחוץ. ושתי ראיות לכך, שהם אויבי הי"ת.

בספר תהלים פרק י"ד, ישנו יסוד מאד חשוב באמונה, שכתב גאון ישראל המלבי"ם זצוק"ל. **המזמור** הזה, חוזר פעמיים בספר תהלים, בשינויים מסויימים. גם על כך המלבי"ם עומד, לבאר אף את העניין הזה.

לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד, אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים. הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה, אֵין עֹשֵׂה טוֹב: יְיָ מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם, לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל, דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים: הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ, אֵין עֹשֵׂה טוֹב, אֵין גַּם אֶחָד: הֲלֹא יָדְעוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן, אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם, יְיָ לֹא קָרָאוּ: שָׁם פָּחֲדוּ פָחַד, כִּי אֱלֹהִים בְּדוֹר צַדִּיק: עֲצַת עָנִי תָּבִישׁוּ, כִּי יְיָ מַחְסֵהוּ: מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, בְּשׁוּב יְיָ שְׁבוּת עַמּוֹ, יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל:

לכאורה, מהו הנושא? על מה מדובר? אודות מה ש'אמר נבל בלבו', מיהו ה'נבל' המנוול הזה? אולי נבל הכרמלי? אך לפי הנושא, לפי ההמשך, לא נראה כי מדובר עליו [אך עיין בפירוש חזה ציון, למה"ר עמנואל חי ריקי]. מה שהוא עשה לדוד, שלא רצה לתת בזמן שהוא עשה את משתה השמחה לרגל מה שהוא גזז את צאנו וגו', לא נתן לדוד כלום, למרות שדוד ואנשיו עשו לו שמירה, כמבואר בשמואל ראשון פרק כ"ה. 'נבל' – כשמו כן הוא – נבל שמו ונבלה עמו. אבל לא על זה המדובר במזמור כאן.

ולאחר מכן, 'י"י משמים השקיף על בני אדם, לראות היש משכיל וגו' אין גם אחד', אם מדובר כפשטו על כל בני האדם ממש, וכי אין בעולם צדיקים? האמנם 'אין גם אחד'? מהו הביאור כאן?

ומה הפירוש, 'הכל סר יחדיו נאלחו'? ישנם המפרשים, כי 'הכל סר' היינו, הכל בָּאֵשׁ. אם כן, הדבר קשור לפרשת השבוע שקראנו השבת [בשלח], **וַיֵּרֶם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ** [שמות ט"ז, כ'], התרגום הוא 'וסרי', דהיינו הבאיש והסריח. ו'נאלחו' זה כמו נתעבו. 'הכל סר יחדיו נאלחו'. המלבי"ם בעצמו לא מסביר כך, וכדלקמן. אבל ישנו פירוש כזה המובא ברד"ק.

המלבי"ם אומר כך, **"למנצח לדוד", מזמור זה הוכפל בספר זה (סימן נ"ג), עם קצת שינוי. והתבאר אצלי, שמזמור זה אמרו דוד על נס שנעשה לו, שניצול מאויב שהֵרע והֵצר לישראל. וכאשר בא נס סנחריב בימי חזקיה, ראו שמזמור זה טוב להודות בו גם על נס זה, ותיקנוהו עם הוספה קצת, ויחסוהו לדוד כי הוא תיקנו.**

זאת הקדמה, על מה מדובר במזמור. יוצא שזה לא על נבל הכרמלי, אלא על אחד מאומות העולם, לא כתוב את שמו, אויב שעשה צרות ורעות לעם ישראל, ונעשה נס לעם ישראל. ודוד משבח את הקב"ה, אחרי הנס הזה.

המזמור הזה חוזר אחר, בפרק נ"ג, כמעט אותו הדבר. והמלבי"ם מסביר, כי זאת בגלל שהיה נס דומה, גם אחרי כמה דורות, בזמן חזקיהו המלך. ואמרו, אהה, יפה מאד, יש לנו מזמור מוכן לשבח

את הקב"ה בבית המקדש על הדוכן. כבר דוד המלך אמר אותו, רק נעשה בו מספר שינויים, כיון שכמה פרטים נשתנו כעת בנס הזה, אבל העיקר מתאים לו.

ולכן גם שם כתוב, משכיל 'לדוד', כי סוף סוף דוד המלך חיבר זאת. למרות שעשינו כמה שינויים, אבל הבסיס והיסוד זה הוא, ממנו, והדבר נשאר על שמו.

*

המלבי"ם לשיטתו, כי ישנם דברים בספר תהלים, שהוסיפו אחרי דורו של דוד המלך. כגון [תהלים קל"ז] **עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל** וגו', וכן [תהלים קכ"ז] **שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה** וגו'. לא דוד המלך כתב זאת.

כך הוא מסביר בהקדמתו באריכות [ד"ה כל עוד] וז"ל, **עוד הוסיפו זקני דור ודור למלא אסמיו תבואת הדורות, בין שתילי ימי קדם, כמו 'תפילה למשה איש האלהים', בין מטעי אנשי הרוח הבאים אחריו, 'שיר המעלות לשלמה', 'על שושנים לבני קרח שיר ידידות' על שלמה ביום חתונתו [סי' מ"ה], הלל הגדול על נס סנחריב, 'נגינות אסף' על נס זה [סי' ע"ו], וכן מאיתן האזרחי** וכו'.

ברם את צְפוּדְלִיבו, הוא מגלה בהערה, שם הוא כתב בזה"ל, **על כן פירשתי לפי הפשט, לסתום פה המעוררים והנוקפים. כי גם לְמה שאמרו חז"ל, שנאמר ספר זה על ידי עשרה זקנים, ובתוכם בני קרח ואסף וחלוקים על ידותן, אין הכרח שהיה הכל בימי דוד.**

כי כל עוד שהיתה הנבואה בישראל, עד חוֹתֵם הנביאים מלאכי זה עזרא, היה הצינור פתוח, והלוים המשוררים חזו ברוח ה' ודבריהם קודש, עד עזרא שחתם כתבי הקודש, ומאז לא נוסף עליהם דבר.

כל זה כפי דרך הפשט, אשר במסילתו הלכנו בפירושנו זה, אשר שמתי לי למטרה לכונן חֲצַי נגד להקת המבארים, אשר כוונתם להשפיל כבוד כתבי הקודש.

הוא אומר, כי המסילה שסלל בפירוש שלו היא, ללכת עפ"י הפשט. כידוע, חיבור המלבי"ם היה מיועד נגד המשכילים–כסילים של דורו, ע"כ הוא לא יכל לבוא ולהגיד להם דרשות ורמזים ועניינים, אשר בלאו הכי הם לא יקבלו אותם. המטרה של אותם רשעים היתה להשפיל את כבוד כתבי הקודש, למצוא בהם פגמים, ביקורת וכו', והמלבי"ם בא והראה כי כתבי הקודש, אפילו לפי הפשט, מאירים ומזהירים, נכללים בהם דברים עצומים ונשגבים וכו' ואכמ"ל.

אולם אצלינו אמונה אוֹמֶן, כי שבעים פנים לתורה. וכפי דרך הדרוש והרמז והקבלה, כל המזמורים הללו, כבר צפו במחזה הנביאים והמשוררים בני קרח ואסף בימי דוד, והיו גנוזים וצפונים ביד אנשי הרוח דור דור, עד עת שיצא הדבר אל הפועל, ואז נאמרו בקול רם על הדוכן כל אחת בשעתה.

כל הדברים הללו אשר נאמרו על העתיד, הם צפו אותם ברוח הקודש. זה 'אמונה אומן'. זוהי עיקר אמונתנו, ותֵדע לך הקורא הזאת, את האמת. אפילו שקיצרתי בזה. אבל אני מוכרח לפרש רק עפ"י הפשט, כדי לסתום בכך את פיות אותם הרשעים.

והרי עכ"פ גם הפשט, הוא אמת. זאת ג"כ דרך בתורה. כל דבר שהוא ע"ד הפשט, יש בו ג"כ לימוד. אלו ואלו דברי אלהים חיים. מסתמא אפשר להסביר ולחבר ולתרץ את הכל, כנודע.

*

העיקר לענייננו, הוא אומר כך, **'אמר נבל בלבו, אין אלהים'. שהמלך שבא עליו** – אותו מלך שבא להילחם נגד דוד – **הכחיש מציאות ה', כמו שגם סנחריב** – במזמור השני – **כחש בה', ושלח לגדף אלהים חיים.** הרי שלוחו של סנחריב – רבשקה – הוא השוה את הקב"ה, כמו כל אלהי האומות שכבש וכו'. לא עזר להם כלום. כבשתי את כולם. ככה הם צחקו ולעגו על חזקיהו וישראל, כיצד אתם תעמדו נגדנו?

הרי כולם הבל וריק. מה מקום לְדַמות? זהו ממש חירוף וגידוף. הוא השוה את הקב"ה לכל האלילים והעבודות הזרות.

הוא מכחיש, כופר גמור.

וגם 'השחיתו והתעיבו עלילה', שכל חילו כולם השחיתו מעשיהם לעשות רעות ותועבות, עד ש'אין עושה טוב', אפילו טוב נימוסי חסד או רחמים. לא רק דברים נגד האמונה והמצוות, אלא

אפי' עניינים אנושיים, דברים נימוסיים, חסד ורחמים. אין בהם עושה טוב.

ובאשר נמצא ביניהם איש אחד שהיה נראה שמאמין בה' ונותן לו כבוד – כעת הוא מכניס משהו 'בסוגריים', כיון שזה שייך למזמור השני, זה לא מתאים לפה, אבל הוא מביא דוגמא מהמזמור השני – **(כמו שהיה במחנה סנחריב, שאמרו חז"ל שנבוכדנאצר נתן כבוד לה', ורץ אחר השליח ששלח מרודך בלאדן שהקדים שמו של חזקיהו לשמו של הקב"ה, ובעבור זה נשארו ממחנה סנחריב הוא ועוד עשרה אנשים עמו כמ"ש חז"ל).**

הרי סנחריב בא לכבוש את ירושלם, הוא כבש את ארץ ישראל, כמובא בגמרא [סנהדרין דף צ"ד ע"ב] **עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, שנאמר [ישעיהו י', כ"ח] בָּא עַל עַיָּת** וגו'. עד שהגיע לירושלם. ובסופו של דבר, **וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְיָ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר, מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף. וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר, וְהִנֵּה כֻלָּם פִּגְרִים מֵתִים** [מלכים ב' י"ט, ל"ה]. **ואמר ר' אבהו, הללו ראשי גייסות הן** [סנהדרין דף צ"ה ע"ב]. כולם פגרים מתים. השכימו בבוקר, ונתברר שכולם הלכו לאבדון. מי שניצל מהם, הוא נבוכדנאצר ועוד כמה אנשים שהיו איתו. והסיבה היא, בזכות שנבוכדנאצר נתן כבוד להקב"ה. כאשר חזקיהו חלה והבריא, הנס הזה התפרסם בכל העולם, הגיע לבבל, ראו זאת לפי השמש שנעמדה, המלך התפלא וחשב וכעס, כיצד נתנו לו לישון כ"כ הרבה זמן, עד היום השני. אבל אמרו לו, לא. זה אותו יום. נעשה לחזקיהו נס, השמש עמדה לכבודו. ואז הוא שלח אליו מכתב, 'שלמא למלכא חזקיה שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא'. נבוכדנאצר לא היה בזמן שכתבו את האיגרת הזאת, ולאחר שהם כבר יצאו הוא אמר, מה אתם כותבים את 'אלהא רבא' השלישי, הוא צריך להיות הראשון. תחזרו בחזרה. הוא פסע ג' פסיעות לכבודו. נתן כבוד להקב"ה. היתה לו אמונה. בזכות זאת, הוא ניצל.

בל תאמר, שאֵלה יש להם זכות. סוף סוף, יש להם אמונה. **עז"א** – ע"ל ז'ה א'מר – **'י"י משמים השקיף על בני אדם, לראות היש משכיל'. כי באמת גם הם** – אותם הבודדים האלה מהם, אשר הם בכל זאת קצת שונים, כי יש להם אמונה, אבל גם בזה אין ממש. לא מדובר על כל 'בני האדם', אלא על אנשים מסויימים בלבד – **לא האמינו באלהים מצד שדרשו את אלהים ע"פ השֵּׂכל, להשכיל באמִתו, ולדרוש דרכיו וארחותיו. כי לא היה זה, אלא מן השפה ולחוץ.** וכי אכן הם רוצים לעשות את רצון ה'? נכון שיש להם אמונה, אבל זהו אך ורק עד גבול מסויים.

וה' היודע מצפוני לב, השקיף אם מאמינים בו באמת, ע"י שישכילו דרכיו וידרשו ארחותיו. אתה אכן מאמין בהקב"ה? טוב, תבדוק מה הוא רוצה, ותעשה את רצונו. וכי ישנו לכך אצלם המשך? לא.

כנראה שהוא מבין, כי אין מנוס מלהאמין בהקב"ה, בזה הודה. אבל בכל זאת הוא עשה מה שהוא רוצה. ככה הוא מְחַשב בליבו.

וראה, כי 'הכל סר'. שגם היחידים האלה, סרו מן הדרך. הוא מסביר, לא כפי הפירוש שהסברנו מקודם.

אבל לגבי 'ויחדיו נאלחו' – את זאת גם הוא מסביר כך – **בתועבות. עד 'שאין עושה טוב, אין גם אחד'. שגם האחד, שנראה לנו שהוא נותן כבוד לה', ג"כ אין עושה טוב, כי לבו מלא אָוֶן, והוא מכחיש וכופר ג"כ.**

והראיה לכך. 'הלא ידעו כל פועלי און, אכלי עמי אכלו לחם, 'י"י לא קראו'. הרשעים הללו, פועלי און, הם יודעים 'כי אלהים בדור צדיק'. הרי הקב"ה עשה לעם ישראל נסים ונפלאות, אתם רואים שהוא ניצל, פלא עצום, בנסים ונפלאות.

שאַחַר שנעשה נס לישראל וניצולו, אז ידעו פועלי און אלה, 'אוכלי עמי', שיש אלהים בדור צדיק, ומשגיח עליהם בהשגחתו הפרטית.

*

ומ"ש 'אכלו לחם' – תשמעו פירוש נפלא, נראה כי זה כמעט ברוח הקודש להגיד פירוש כזה – **מוסב על ישראל. שאמרו במדרש, שבימי דוד היו מתים מאה ילדים בכל יום, ותיקן להם מאה ברכות.** זהו דבר מפורסם.

מבואר שבימי דוד, לא היו נזהרים בברכות השבח, ששורש ברכות אלה נסתעף ממ"ש ואכלת ושבעת וברכת, שמחוייבים לברך את ה'

על אכילת מזון. ומזה למדו, שה"ה – כי הוא הדין – שצריך לברכו על כל טובותיו וחסדיו, בין הכוללים, בין המיוחדים. ובאשר לא היו נזהרים בכ"ז בימי דוד, נענשו ע"ז. ופשפשו במעשיהם – דוד המלך ראה כי בכל יום מתים מאה, א"כ 'הלא דבר הוא'. מן השמים רומזים לנו, מעוררים אותנו, שצריכים לתקן זאת – **ותיקנו את הדבר.**

מזה מבואר, איך היו צדיקים, עד שעל מה ש'אכלו לחם, וי"י לא קראו', ר"ל שלא בירכו את ה' על הלחם, מזה 'שם פחדו פחד', ונתיראו מעונש, ושבו בתשובה.

וא"כ 'הלא ידעו פועלי און אוכלי עמי', והם – אותם הרשעים הגויים – **מכחישים את האלהים לגמרי, חלף שבישראל היה בהיפך, שפחדו גם כשלא קראו את ה' על אכילת לחם. ובזה היה ראוי שה' יעזור לישראל המאמינים בו, נגד הכופרים האלה, עד שידעו 'כי אלהים בדור צדיק'. אתם, 'תבישו עצת עני' וכו'.** זהו הפירוש שהוא אומר, ויעו"ש עוד.

*

ב'סוגריים' דהיינו אגב אורחא, ישנן כאן כמה הערות. הוא אומר כי 'לחם', כי זה לגבי מאה ברכות. אבל זה לא לגבי לחם ממש ר"ל פת, אלא על דברים אחרים. אלא מאי – כבר אמרנו זאת בעבר, על פי המבואר בספרי הפוסקים – המלה 'לחם' כוללת גם שאר מאכלים. וסימנך, בְּלְשַׁאצַר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם [דניאל ה', א']. הוא עשה סעודה עם דברים רבים, אבל כל הסעודה נקראת על שם ה'לחם'. השורש של זאת, הוא מברכת הלחם, אשר כתוב בתורה, אבל זהו גם כלפי דברים אחרים.

דבר זה, הוא מובן.

אבל ההערה השנייה היא לגבי מה שהוא אומר, כי מתו מאה 'ילדים' מעם ישראל, לפי מה שידוע לנו בעניותנו, לא כתוב כך. כתוב בספרי חז"ל, כי מתו אז מאה אנשים. וכגון שיראה המעיין במקומות שציינתי בס"ד בקונטרים מילי דברכות, שנדפס בתחילת פסקי מהרי"ץ חלק שני, פרק חמישי. אינני יודע, מהיכן הוא לקח שמתו מאה 'ילדים'.

האמת שהמלבי"ם איננו יחיד בזה. יש עוד רבים מִספרי אחרונים שכתבו כך בנ"ד, מאה 'ילדים'. בכללם בס' אור פני משה על פ' בראשית, ועל מגילת איכה. לא ציינו מקור, ויש שציינו למדרש במב"ר פ' קרח פי"ח אות (כ') כ"א, אבל המעיין ימצא שגם שם כתוב מאה 'אנשים'.

[**ידידנו** הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א שלח לי אחרי השיעור בזה"ל, כמה רבותא קמאי נקטו מאה 'בחורים'. וכבר ידוע שלפעמים מכנים לבחרות ילדות עכ"ל.

וזה נכון, כגון הארחות חיים ח"א דין מאה ברכות סימן ב'. כתוב שם מאה 'בחורים'. אך עדיין לא נחה דעתי. והמקום ב"ה יאיר עינינו, אכי"ר. יב"ן].

כמו־כן תמוה, למה הוא אומר בלשון, 'ברכת השבח'. וכי מאה ברכות, הן רק ברכות השבח? מה עם ברכות הנהנין? זאת הערה השלישית.

טוב, אולי לאו דוקא נקט. וצ"ע.

הערה מהקהל: מסתברא שאם היה זלזול, זה היה יותר בברכות השבח.

תגובת מרן שליט"א: אבל וכי המאה ברכות, הן רק ברכות השבח? רק לברך על אכילת פירות, וכדומה? לא כתוב שישנו הבדל. המדובר הוא לגבי כל ברכה וברכה.

המשך ההערה מהקהל: אבל אולי הוא הבין מסברא, כי בזה היה יותר זלזול?

תשובת מרן שליט"א: העניין פה אינו הזלזול. הרי מאה ברכות, אפשר לברך על כל מה שרוצים. הרי הדבר איננו מן התורה. יכולים להגיד כל ברכה שרוצים, כגון מתיר אסורים, פוקח עורים, מגביה שפלים, הנותן ליעף כח [שאנחנו לא אומרים], שומר את גרים, גדול העצה, הנוטה שחקים. יכולים היו אז להמציא ברכות. הרי זה לא מאנשי כנסת הגדולה. אין כאן עניין של ברכה לבטלה, מסתמא גם לא היה להם את הסגנון והנוסח שלנו. אצלינו ישנו עניין של ברכה לבטלה, כי אחרי שכבר ישנו מטבע ברכה, אזי הדבר נחשב ברכה לבטלה, (כמו שביארנו בס"ד באגד"פ פרי עץ חיים אות כ"ד דף קכ"ו ד"ה ודינו). אבל בזמנם, יכלו לברך כל ברכה שירצו. הרי לפי רש"י, אפילו אין כאלהינו וכו' אין כאדוננו וכו', כל אחד נחשב ברכה. אם אמרת אין כאלהינו, זה נחשב ברכה. (עיין שו"ת עולת יצחק ח"ג סימן י"ג אות ה'). לא היה נוסח קבוע בזמנם.

תברך את הקב"ה, על מאה דברים. זהו מה שצריך להיות, בשורה התחתונה.

*

בכל אופן לענייננו, למדנו מדברי המלבי"ם דלעיל, כי אין להתפעל מאנשים שיש להם אמונה בהקב"ה. כפי שאמרנו [בשיעורים האחרונים] לגבי בני דודנו הישמעאלים, אשר מזכירים בפיהם את שם ה'.

בעזרת ה' וישועתו, ברצוני להביא שתי ראיות, שהדבר אכן כך.

הרי ברוך ה', הקב"ה נשא לנו פנים. עם ישראל חזר מקרוב לארצו, נגד כל הסיכויים. נגד כל מה שאומות העולם חשבו כי לעם ישראל אין תקומה ח"ו, כמו שאנחנו אומ' בתיקון שני וחמישי כי אמרו גויים אבדה תקותם. מה שהיה היה, וזהו. ח"ו. ולכן הדבר 'מקפיץ' אותם, מרתיח אותם, כיון שזה נגד יסודות האמונה העיקרית שלהם. ולכן הם מנסים להילחם עִם עַם ישראל, מנסים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, והם לא מצליחים. שולחים אלפי טילים, נסים ונפלאות אשר לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגויים, אין דבר כזה בעולם. כולם מבינים זאת, אפילו הגויים.

אומרים כי בצבא ארצות הברית, מלמדים כל מיני תכסיסי מלחמה, ונותנים דוגמאות מכל מה שקורה כיום. שאלו את המפקד הראשי אשר מלמד אותם, למה אינכם מלמדים על המלחמות שבארץ ישראל?

הוא ענה, לא. ארץ ישראל, זה נסים ונפלאות. הדבר אינו טבעי. אין מה ללמד, כי זה לא תכסיסי מלחמה אנושית. אין מה לקחת דוגמא מזה.

שאלו על כך, את אחד מהראשים שלהם בעזה. מסתמא היום הוא כבר שְׁחִיק עצמות.

כידוע, המקום נקרא רצועת עזה, כי זאת כמו רצועה קטנה. בצד, על יד הים הגדול. אבל בשבילנו זהו רמז, זאת 'רצועת מרדות לישראל'. אנשים 'עזים' וקשים. רואים זאת כבר בימי קדם. בזמן הפלשתים. בדורות השופטים אחרי יהושע, וכן בזמן שאול המלך וכו'. כנראה זהו טבע המקום. יש ארץ מגדלת גיבורים, ויש ארץ מגדלת חלשים. משהו שָׁם עז וקשה. קשוח ואכזרי. 'עזה', כשמה כן היא. אבל בשבילנו, זה בכדי לעורר אותנו.

עכ"פ שאלו אותו, זה לפני כמה שנים, הרי אתה רואה כי אתם משגרים עשרות ומאות טילים, ובכ"ז אינכם מצליחים. א"כ למה אתם ממשיכים? וכי אתם משוגעים? הרי אתם רואים, שהקב"ה עוזר ליהודים. שומר עליהם.

תשמעו מה הוא ענה. תשובתו היתה, אכן אנחנו יודעים זאת. אבל אנחנו מחכים לאיזו הזדמנות, אולי יהיה איזה זמן שהוא יכעס עליהם, ואז אנחנו נצליח.

זהו דבר שהתפרסם.

א"כ הינך אכן מבין שהקב"ה עוזר לעם ישראל, ומצליח אותם, רק שאתה רוצה לחפש איזו פִּרצה ועילה.

ישנו הבדל, בין הנצרים לבין המוסלמים. הנצרים מאמינים בתנ"ך, הם מכירים ויודעים את תולדות עם ישראל מן העבר, רק שהם חושבים כי זאת ברית ישנה, ולהם יש ברית חדשה, כל הקשקושים שלהם שהם הוסיפו. אבל עכ"פ מה שכתוב בתנ"ך, הם מאמינים.

משא"כ הערבים – המוסלמים –להם אין את התנ"ך, אלא את ה'קורען'. בקורען העתיק הרבה דברים מעם ישראל, אבל ישנם דברים רבים שאינם יודעים. בשורה התחתונה, הם למשל מכחישים את בית המקדש שהיה לנו כאן. יש להם שמה את ה'מסגף' שלהם, שני המסגדים. וכאשר אומרים להם, היהודים היו פה לפניכם, הם אומרים מה פתאום, שקר וכזב. הם מכחישים זאת. לא היו פה יהודים. רק אנחנו היינו פה, וזה שלנו. אולי – אם היה בית המקדש – הוא היה במקום אחר. פה הוא לא היה.

ברם, הרי ישנם חפירות, חופרים ומוצאים עתיקות, גם באיזור של הר הבית, מוצאים הוכחות אשר אף אחד נורמלי בעולם אינו יכול להכחיש אותם, כל הארכיאולוגים מודים כי במציאות הדבר היה. אבל הם בכל זאת מכחישים. ואם הם מוצאים, אזי הם מעלימים זאת, והם לא נותנים שיחפרו אצלם. למה? אלא שמע מינה, הם יודעים בליבם את האמת, רק שהם כופים עליה פסכתר.

זאת ראיה, כי הם עושים מה ש'הם' רוצים, לא את רצון ה'. מנסים להתחכם ולעקוף. ודבר זה נחשב

'אויבי י"י'. מי שקם נגד עם ישראל, פירושו נגד הקב"ה.

[**לפני** כמה שנים הם חפרו שם בהר הבית, כדי לבנות קומות תחתיות, והשמידו את כל מה שמצאו. איתמר.

ואני ראיתי שאת כל העפר וכו' הם אספו במשאיות רבות והעבירו למקום רחוק לזרוק ולהשליך שם. אך באו יהודים שעקבו אחריהם, וסיננו וניפו את העפר, ומצאו בהם שרידים חשובים, כלים, מטבעות וכו'. יב"ן].

*

הסברנו בס"ד בזמנו [שיעור בהעלותך התשע"ד, דרשת הילולת מהרי"ץ התשע"ז, ושיעור מוצש"ק בא התשפ"ד, ומוצש"ק וארא התשפ"ה], למה מבטא אותיות חי"ת ועי"ן הגרוניות, חסרות בארצות אירופה, הבאנו מ"ש על כך בספר הנצחון. ואמרנו מה הסיבה שאין לערבים את האות פ"א, מפני שה'פה' שלהם הוא מלוכלך.

צריכים לדעת, כי הדברים הללו בודאי אינם לחנם. זה בחינת נסים נסתרים. לרוסים, אין בשפה שלהם מבטא של־אות ה"א. דהיינו, בגלל זה, מי שגדל ברוסיה – היהודים שגרו שם – למשל כהן, בשפה הרוסית אומרים קוגן, כי אינם יכולים להוציא את האות ה"א. ומשפחת קאהן, קאגן. או כַּגַן. היטלר, גיטלר.

והדבר הוא פלא עצום, מה שאינם יכולים להוציא את האות ה"א, כי האות ה"א היא בעצם הכי קלה להוצאה. זה יוצא בנשימה. הראיה שישנם אנשים רבים, שמוציאים זאת בלי כוונה, כגון שהם אומרים אתה. או כגון 'מלאכתו', **כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ** [בראשית ב', ג'], הוא אומר מלאכתה. הדבר יוצא מעצמו. והם אינם מסוגלים להוציא את האות הזאת? מהי הסיבה? בגלל שהם רשעים קומוניסטים כופרים, אזי את האות ה"א הרומזת על שם ה', האות של־נשימה, אין להם אותה, הקב"ה מנע מהם, לקח להם את זאת. מפליא עצה. **שאלה** מהקהל: הלא לפני כן הם היו כשאר הנצרים.

תשובת מרן שליט"א: אינני יודע. כנראה שהרוסים לפני שפיתחו את שיטת הקומוניזם והשליטו אותה וכו', הם כן יכלו לבטא ה"א.

אותו הדבר אמרנו לגבי חי"ת ועי"ן, כי אינם מאמינים בחי' ע'ולמים. ואם יש, זאת אמונה חלושה. אבל הם – הישמעאלים – כן יש להם ביטוי חי"ת ועי"ן, כי הם כן מאמינים בחי עולמים. אולם ישנה האות בי"ת הרפויה, שהערבים אינם מסוגלים לבטא אותה. אמרנו בס"ד כבר טעם לגבי האות פ"א, וכעת נוסיף בעזרתו יתב' לגבי בי"ת רפויה. אלו שתי אותיות, שהם אינם מסוגלים להגיד. פ"א דגושה, ובי"ת רפויה. תגיד לו להגיד אברהם, הוא יגיד אברהם. הוא אינו יכול לבטא את האות ב'י רפויה. לכן ישנם יהודים בעיקבות כך גם בארצות המזרח, בכמה עדות, שאינם יכולים לבטא את האות בי"ת רפויה, כיון שהם רגילים לדבר בשפת המדינה. לכן גם בלשה"ק ואפילו בקריה"ת, הם אומרים אברהם, כי הם אינם מסוגלים להוציא את האות הזאת.

בכדי להבין זאת, תשמעו דבר הפלא ופלא.

בעצם, למה ישנם אותיות דגושות ורפויות? אמנם בדרך־כלל אנחנו לא שואלים שאלות כאלה, חושבים כי כך היא לשון הקודש, וזהו. אבל ברוך ה', ישנם גדולי ישראל שנתנו תשובות לגבי הדברים האלה, ואלו סודות נסתרים.

ישנו ספר בשם פתחי שערים, של הרי"א חבר – מהר"ר יצחק איזיק חבר – מבית מדרשו של הגר"א, שהוא היה מקובל אלהי, והוא כותב שם [נתיב אורות דעקודים, דף כ"ז–כ"ח] בזה"ל, **אהו"י הם במספר כ"ב, נגד כ"ב אותיות, וזהו סוד יהו"א דסמיך לבג"ד כפר"ת שהוא רפה.**

אהו"י, אלו אותיות אל"ף ה"א וא"ו יו"ד, הגימטריא שלהן זה עשרים ושתים. והרי ידוע כשבאות אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י, זה רפה. למשל, **וְעַתָּה יֵרֶא פַּרְעֹה** [בראשית מ"א, ל"ג], הפ"א רפויה כי היא באה אחרי אל"ף. וכל כיוצא בזה.

הוא אומר, בג"ד כפר"ת, וכך היא האמת, אולם הדבר אינו מקובל, מכיון שאנחנו לא יודעים להבדיל בין ר"ש דגושה לרי"ש רפויה, זהו דבר שנשכח מכל עם ישראל. אבל בספר יצירה ועוד כתוב, בג"ד כפר"ת. דגש ורפה.

בכל אופן, כולנו יודעים – וחלק רק התימנים – לגבי כל בג"ד כפ"ת, כי ישנן בהן דגוש ורפוי. בֵּ–בַ, גֵּ–גַ, דֵּ–דַ, כֵּ–כַ, פֵּ–פַ, תֵּ–תַ.

גם באות ר"ש, צ"ל דגושה ורפויה. אמנם אין בידינו מסורת זאת, אבל כמו שאמרנו כתוב זאת בספר יצירה, ומי שיחקור ויחפש על כך בספרים הקדמונים, יראה כי רק אנשי טבריה ידעו לבטא את זה. אנשי טבריה היו צחי לשון, היכן שהיה בן אשר. וכתוב בספרים כי ישנה סיבה, למה רק הם מסוגלים להגיד את זה, בגלל האויר של עיר טבריה, וים כנרת אשר היא יושבת לנגדו. הרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פ' ואתחנן ע"פ ובָתִּים מלאים כל טוב. במקומות אחרים, זהו משהו שאי אפשר לבטאו.

[**משמע** מדברי כת"ר, שכך היה מעולם, כי רק אנשי טבריה יכלו לבטא ר"ש דגושה ורפויה. ברם מסתברא דמעיקרא כל ישראל יכלו לבטא זאת, אלא שנשתכח ונשאר רק אצל אנשי טבריה הקדמונים. ונראה שנשתכח לפני חרבן בית המקדש, כדרך שכבר נשתכח אז ההבדל בין סמ"ך לשי"ן שמאלית. שאם לא כן, מסתמא היה נשאר בקהילותינו. איתמר].

ואולי לפי מה שנאמר בהמשך, יהיה אפשר להבין למה הדבר קרה, לפי פנימיות העניינים. יש סיבות טבעיות, ויש רוחניות.

למשל במחברת התיגאן [דף פ"א] כתוב בזה"ל, **דע, שיש לבני ארץ ישראל באות ר"ש, דרך אחרת ביציאתו, פעם מחזקין ופעם מרפין, והוא קשור בלשונם, ואינו מצוי אצלינו, לפיכך אינו צריך להזכירו** וכו'. רואים כי כבר בדורות הקדמונים, גם אצלינו לא ידעו זאת.

אין הכוונה לר"ש דגושה, כמו בפסוק שֻׁחֲאשְׁי נְמָלָא טָל [שיר השירים ה', ב']. וכגון בברכה, שְׁחָצִית והנחלת לאבותינו. זה אנחנו יודעים להבדיל. במחברת התיגאן שם דף קל"ח מובא הכלל, **שכאשר תיסמך ר"ש לשש אותיות, ויהיה שוא תחת האות הסמוכה לה, כגון** עָזְרֵנִי וכו' יעוש"ב.

על כל פנים, ישנן שבע אותיות, בג"ד כפר"ת. אולי על־פי מה שהפתחי שערים כתב [וכדלקמן], הדבר יהיה מובן, למה הדבר נעלם כיום מכל העולם. אגיד לכם זאת ברמז. הוא מסביר כי בג"ד כפר"ת הן כנגד שבע ספירות, חג"ת נהי"ם. אם כן, אם זה לפי הסדר, דהיינו האות בי"ת כנגד ח'סד, והאות גימ"ל כנגד ג'בורה, והאות דל"ת כנגד ת'פארת וכו', והאות תי"ו, היא כנגד מדת המלכות. אזי נמצא כי האות ר"ש היא כנגד מדת י'סוד. והמבין יבין, כי היא צריכה תיקון מכל פגמיה.

הוא כותב כך, **כי בג"ד כפר"ת הם ז"ת** – שבע תחתונות – **שהם ז' כפולות, שיש בהם דין וחסד, דגש ורפה. שאם הדין גובר, אז האור בא בסיתום וקימוץ, בסוד נקודה לבד. ואם הם בסוד החסד, אז האור מתפשט, בסוד קו על האות שהוא הרפה. ולכן כאשר ז"ת מתחברים עם ג"ר** – שלוש ראשונות – **וכתר, ששָׁם הוא עולם הרחמים כידוע, אז הם נעשים רפויים, אם לא כשיש דבר המבטל, וגורם איזה הפסק בין הג"ר לז"ת.**

מי שרואה את הדברים הללו, זה ממש להבין את נשמת העניין. אצל רוב העולם, ישנם כללי דקדוק 'יבשים', בגלל שיש הפסק, דהיינו שזה מופרד, אז יהא דגוש, כפי הכלל בג"ד כפ"ת בתר אהו"י רפי, בָּר ממפיק, 'מפסיק', אבל פה הוא ממש מאיר את העיניים בטעם העניין הפנימי והנסתר. כי אם ישנו איזה הפסק, בין ג' המדות הראשונות לבין שבעת האחרונות, אזי ההפסק גורם שזה נהיה דין וכו'. **דגש** זה דין, ורפה זה רחמים.

שאלה מהקהל: אבל יש ארבע, אהו"י.

תגובת מרן שליט"א: כי יש מוסיפים את ספירת דעת. הם עושים ח'כמה ב'ינה ד'עת, וביחד זה ארבע, הכתר מעל כולם. לכן הוא אומר, 'שלוש ראשונות וכתר', כי הוא מכניס ומחשיב גם את הדעת. עכשיו תבין למה בליל הסדר ישנה מחלוקת כמה מצות לוקחים, האם שתים או שלוש. אנחנו אומרים שתים, ואחרים אומרים שלוש. המחלוקת היא בסוד הזה, אם לצרף את ה'דעת'. כמ"ש מהר"ל מפראג בהגש"פ דברי נגידים דף מ"א, כי דעת הפוס' לסדר רק שתי מצות, סוב' שמדרגת הדעת אינה מן המספר יעו"ש. ואלו ואלו דברי אלהים חיים.

שאלה מהקהל: אבל לא רק בג"ד כפ"ת, יש גם יש למ"ד דגושה, ולמ"ד רפויה.

תשובת מרן שליט"א: לא רק למ"ד. ישנן י"א אותיות כאלה, והן ט"ס שק"ץ נוזלי"ם, שיש בהן דגש ורפה. טי"ת דגושה, וסמ"ך דגושה, ושי"ן דגושה וכו'. ההבדל כי שמה – באותיות ט"ס שק"ץ נוזלי"ם – זה רק דגש חזק. אבל באותיות בג"ד כפ"ת, יש את שני סוגי הדגש. דגש קל, ודגש חזק. כגון 'בית' – 'הבית'. אבל באותיות ט"ס שק"ץ נוזלי"ם, יש רק דגש חזק. זהו משהו אחר.

עכ"פ באותיות בג"ד כפר"ת, יש דגש ורפה. והוא – הפתחי שערים – אומר, כי אם הדין גובר, אזי האות באה עם נקודה. הדין הצטבר והתרכז. ואם זה רפה, אזי החסד מתפשט, וזהו רמז הקו הרפה שעל האותיות. זהו מה שמצוי בספרים הישנים, קו רפה נטוי מלמעלה, כגון בַּ פַּ כַּ תַּ, זאת התפשטות של מדת חסד. חבל שבספרים, בדר"כ בדורות האחרונים שכחו מכך, אבל ישנם כאלה שבכל זאת עושים זאת, אפילו כיום, בספרים מדוייקים. עפ"י הזוה"ק, ישנו בכך סוד גדול. וגם מבחינת הפשט, זה נחוץ. כי הסופרים לפעמים משמיטים דגש בטעות, לא בטוח שהאות פה רפה, לכן עושים קו, שיהיה בטוח שאין כאן שכחה. או שמא נדבק דיו, או נשפך. עלול להיות, כי בטעות ישנו כאן דגש, או אולי הם עשו טעות. אבל כאשר ישנו קו, אזי הדבר בטוח שזה רפוי. העולם חושבים לכאורה שזה מיותר, שלא צריכים את הקו הזה, אולם יש לו משמעות גדולה, כל־שכן עפ"י הסוד שישנו בכך עניין חשוב וגדול.

לפי האמור יובן למה ומדוע בספרים שלנו סימון הרפיון הוא בקו נטוי, ואצלם – בכתב שלהם – רק נקודה כגון דַּ כַּ תַּ, כמו שידוע למי שרגיל בתפסיר רס"ג וכיו"ב בשירים בלשון ערב שבדיואן, וכל כיו"ב. אבל מפני שהנקודה מצמצמת את העניין, החסד שלהם אינו מתפשט ומתרחב, אלא כל־כולו רק כנקודה אחת בלבד. אשרינו מה טוב חלקינו וכו'.

א"כ יוצא כך. נלך לפי הסדר. בג"ד כפר"ת, הן כנגד חג"ת נהי"ם. האות בי"ת, שהוא הראשון, זה כנגד החסד. אין להם – לישמעאלים – את הרפה, אם כן פירושו שהוא רק דין. דהיינו, החסד שלהם הוא לא אמיתי. הם מצד אחד צאצאי ישמעאל – אף כי לא כולם, רק ישמעאל הוא כנר' העיקר שבהם אבל נתאספו ונסתפחו אליו אחרים – הם אכן עושים חסד, מכניסים אורחים, זאת המדה שלהם, ירושה מבית זקינם, אבל זהו רק כאשר מגיע אליהם האורח לביתם. אולם לאחר שהוא הולך, הם מסוגלים אפילו לרצוח אותו. או לשדוד אותו. החסד שלהם, הוא אינו חסד, לכן אין להם את האות בי"ת רפויה, כי אין להם את החסד האמיתי. יש להם רק את האות בי"ת הדגושה, החסד שאינו מושלם.

הערה מהקהל: וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת [משלי י"ד, ל"ד].

תגובת מרן שליט"א: זה נאמר כלפי כולם. דהיינו לאו דוקא על בני ישמעאל.

השלמה לגבי 'כתר בן אשר', האם ישנה ראיה מדברי הרמב"ם כי שש השורות שלפני שירת האזינו צריכות להיות צרות, בגלל סברתו שאין להרחיב אותיות.

בקשר לנושא שדיברתי בשיעור הקודם, בעניין כתר בן אשר, לגבי השורות הצרות שאנחנו עושים לפני שירת האזינו, חכם אחד הי"ו צלצל אלי השבוע, דיבר בטלפון, אך את שמו הוא לא הגיד לי, אבל חושבני כי זהו ידידנו הרה"ג יוסף אלשיך הי"ו, מעיר בית שמש ת"ו, והוא אמר כי נראה לו שישנה ראיה, שהרמב"ם סובר כי השורות שלפני האזינו צריכות להיות צרות בדוקא.

שהרי הרמב"ם בפרק שביעי מהל' ספר תורה [הלכה ה'] כתב בזה"ל, **לא ימעט הכתב, מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. נזדמנה לו – לסופר – תיבה בת חמש אותיות, לא יכתוב שתים בתוך הדף, ושלש חוץ לדף. אלא כותב שלש בתוך הדף, ושתים חוץ לדף.**

לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב שלש אותיות, מניח המקום פנוי, ומתחיל מתחילת השיטה.

הרי בזמנם לא היה 'תיקון סופרים' מסודר, אלא כל סופר היה עושה את תכניות הכתיבה בעצמו, א"כ עלול להיות שהוא יגיע למצב שאינו יודע מה יהיה, פתאום הוא רואה כי אין לו מספיק מקום, או שיש יותר מדאי מקום מיותר. מה עושים?

אומר לו הרמב"ם, אל תמעט את הכתב. ואם יצא לך דבר כזה, אם רצונך לכתוב מלה בת חמש אותיות, ואין מספיק שם מקום לכתוב עוד ג' אותיות, אזי תניח את המקום פנוי, ותתחיל

מהתחלת השורה הבאה. מי שיעיין בספרים הישנים, יראה כי מצוי שבצד שמאל השורות הן אינן ישרות, רק בצד ימין הן ישרות. והסיבה היא, מפני שלא האריכו את הכתב, מפני שכל אות צריכה להיות כשיעורה. אולי אפשר קצת להאריך, אבל למתוח ולהאריך את האות, כפי שעושים כיום, הם סברו שהדבר אינו כדאי. עדיף שישאר ככה, מאשר להאריך. כך הם אחזו. הבני יונה אומר ההיפך, שמקובל בדור שלנו הפוך, כי להשאיר כך זה פחות נוי לספר, וככה אנחנו מבינים.

בכל אופן, הרמב"ם סובר, לא למעט ולא להרחיב. אם כן, לגבי ואעידה בם וגו', אם אתה תאריך, הדבר יהיה נגד ההלכה הזאת, שלא טוב להאריך. **וכך** כתב שם בהגהות מיימוניות [אות ה'] במפורש, **אבל למשוך האותיות ולעשותן גדולות עד סוף השיטה, אסור. שאין לשנות אות אחת מחבירו, ולא לגדלו ולא להקטינו, זולתי המקובלים לבעלי המסורות להיות גדולות או קטנות.**

א"כ מאחר שהרמב"ם כתב הלכה זאת, אזי בודאי יֵצא שלגבי ואעידה בם וגו', הרי יש ראשי שיטין ויש האזינו, ממילא בודאי שהשורות למעלה יהיו צרות.

כך הוא אמר לי. אמרתי לו, אני מסכים איתך, אבל המתעקש לא יסכים לזה. דהיינו אפשר להתעקש ולדחות את הראיה הזאת. הוא יגיד לך כי ואעידה בם וגו' שאני. בעלמא אכן ישנה שאלה, האם להרחיב או לקצר, זה הכל. אולם בנ"ד ישנה שאלה של ריוח 'פרשה'. הרי הם חושבים, כי הריוח שישנו בצד ימין ובצד שמאל, הריוח נחשב כמו פרשה. כך כתב מהר"ם לונזאנו, וכמו שהבאנו בשיעור בזמנו. א"כ על כך, לא נאמרה ההלכה הזאת. בנ"ד עדיף לחשוש לפיסול, מאשר שלא להרחיב את האותיות.

ברם, לגופו של עניין, דעתי נוטה כי האמת היא איתו. יש מקום לפלפל עוד בזה, ואכ"מ. ובתשובה שעדיין לא נדפסה הרחבתי בס"ד.

שאלה מהקהל: מהו המקור של־רמב"ם?

תשובת מרן שליט"א: ואם אין מקור? ברצוני להבין את שאלתך. הרי עכ"פ הרמב"ם כתב כך. א"כ מה זה כעת משנה, מהו מקורו?

המשך השאלה מהקהל: אם יש מקור, זה הכי טוב.

תשובת מרן שליט"א: הוא – הרמב"ם – מדבר על רוב ככל התורה. על כל ההלכות. היכא דאי אפשר, שאני.

לא מציינים מקור להלכה זאת שברמב"ם. הדבר מעניין, כי הכסף משנה מסביר זאת, אבל אינו מציין מקור. א"כ יכול להיות שזה כמו דברים נוספים המובאים ברמב"ם כאן, שאין מקור לגביהם בש"ס, אבל זאת היתה מסורת מקבלת הסופרים כמ"ש הרמב"ם עליהם בהדיא, או שזה מהגאונים.

עכ"פ מובן מה שהבני יונה ושאר אחרונים אחריו, הסכימו לְמַה שהסופרים בדורו אמרו שיותר נוי שיהיו השורות ישרות אף בצד שמאל, ולצורך זה הרחיבו את האותיות, כי אין מקור מהש"ס להקפיד על כך. וגם בקהילותינו נתקבל כך בדורות האחרונים למשוך את האותיות, כידוע.

המשך השאלה מהקהל: אם כך, יותר מסתבר שזאת ראיה.

תשובת מרן שליט"א: עניתי לך מקודם, שזאת אינה ראיה, כי נדון דידן שאני. הוא – הרמב"ם – לא כתב את ההלכה הזאת, לגבי פרשת ואעידה בם וגו', אלא כמעט לכל התורה. וכי בשביל כמה שורות בתורה, הוא חייב להתייחס כאן? הוא דיבר על הרוב.

*

דרך אגב, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

לפני פסוקי ואעידה בם, בדף שלפניהם, ישנו פסוק, **וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת** [דברים ל"א, י"ז]. ישנם כאן שורות 'צרות'... כי הרי נאמר שם, ואעידה בם וגו', כי ידעתי אחרי מותי וגו'.

כתוב פעמיים את המלה 'צרות', כי מלבד הפסוק דלעיל, כתוב עוד 'והיה כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות'. ללמדנו כי יש שורות 'צרות', מצד ימין ומצד שמאל. השורות הללו צרות, משתי הצדדים. אל תחשוב כי הן צרות רק מצד אחד, לכן כתוב עוד הפעם. ובנפלאות מתורתך שם הרחבתי בס"ד. הדבר הפלא ופלא.

*

אני מתלבט במה להמשיך, כי הזמן קצר והמלאכה מרובה. האמת היא כי רציתי להמשיך

בנושא של בן אשר, אבל אולי נעשה הפסקה. בני הרה"ג שאול הי"ו ימתין לנו עם חיבורו על כתר בן אשר, כי לבסוף עלול שיהיה 'לא כמר ולא כמר'. על כן עדיף שנדבר על נושא אחר.

בעניין הסכנה שהצבת אנטנות סלולריות בקרבת בניני מגורים ומוסדות חינוך. ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

קיבלתי מכתב חשוב מהנכד של הגאון הרב יהודה סילמן שליט"א – דיין מפורסם פה בעירנו בני ברק, לגבי נושא חדש שמדברים עליו כיום רבנים ודיינים שליט"א, **'בעניין הצבת אנטנות סלולריות בקרבת בנייני מגורים ומוסדות חינוך'**. הוא מאריך כאן בכמה דפים, אבל אביא בפניכם רק 'ראשי פרקים'.

לכבוד מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א.

שמי יצחק סילמן, ואני נכדו של ראב"ד בד"צ בני ברק הגאון רבי יהודה סילמן שליט"א. בשבועות האחרונים אני עוסק – לצד מספר יהודים יקרים – בליבון סוגיא חמורה, שעד כה לא נתנו עליה גדולי הפוסקים את דעתם כל הצורך. נשמח להסב את תשומת ליבו של הרב שליט"א לנושא, ולקבל את חוות דעתו התורנית.

הנדון, האם מותר להציב אנטנות סלולריות – שמטרתן לאפשר קליטה סלולרית וגלישת אינטרנט – בקרבת בניני מגורים ומוסדות חינוך? וביתר שאת יש לברר, האם הדבר ראוי ומותר, באופן שקיימת לכך התנגדות נחרצת של התושבים המתגוררים בקרבת מקום?

ובהמשך הוא כותב כך, במקומות רבים, תושבים המתגוררים בסמוך לאנטנות, או הורי תלמידים במוסדות החינוך הסמוכים, מביעים לכך התנגדות נחרצת – וטענתם בפיהם, כי הוכח שהתקן הישראלי אינו בטוח, ושאינו מוציא מכלל 'ספק סכנה' – והלא 'חמירא סכנתא מאיסורא'.

בנוסף, גם אם הדבר לא היה מוגדר כספק סכנה, הרי שבמציאות, אנשים רבים מאוד חוששים לגור בקרבת האנטנות (תופעה המוכרת בכל העולם בכינוי 'נמב"י – נגד מיקום בחצרי'), ובוודאי שיש להתחשב בחרדות קשות אלו, שכאמור גם מבוססות על מקורות רציניים ומכובדים.

ובנוסף, ערך הנכסים הסמוכים לאנטנות, נפגע באופן משמעותי – מחיר הדירות יורד, כי אין להן **דורשים רבים – ואם כן נגרמים גם נזקים ממוניים בעקבות הצבת האנטנות.**

חשוב להבהיר, כי ברוב המקומות, קיימים פתרונות חלופיים פרקטיים, המאפשרים גם את קליטת הסלולר באזור, וגם את השמירה על בטיחות כלל התושבים (כגון: פריסת מספר רב יותר של אנטנות בריחוק גדול, פריסת מספר רב מאוד של אנטנות קטנות במיוחד, וכיו"ב – וכפי שנהוג במקומות אחרים בעולם). אלא, שככל הנראה האינטרס הכספי הוא שעומד בראש מעייניהם של חברות הסלולר ושל הגופים העוסקים בנושא, ולא שלום הציבור. והיות שהפתרונות האמורים, דורשים זמן רב, ומשאבים יקרים, וכרוכים בהשקעה כספית נוספת – הם מעדיפים להיתלות בתקן הישראלי המסוכן.

ישנו תקן, ואנחנו עושים לפי התקן. סוגרים את העיניים. לא מעניין אותם. חשוב להם הכסף. ואוהב כסף וגו'.

עוד נזכיר, כי בשורה ארוכה של מקרים, התנגדות התושבים הובילה לסילוקן של האנטנות מן המקום, ולמציאת חלופות אחרות ומתאימות. לעתים היה זה רק לאחר שכבר חוו על בשרם את ההשלכות החמורות של האנטנות – רח"ל אנשים רבים נפגעו, נהיו חולים – **בדמות מקרי מוות טראגיים, או מחלות קשות בסביבת האנטנות ה"בטוחות". במקומות אחרים, יש שמאבקם לא צלח; ויש שלא הקימו קול זעקה – לרוב בגין חוסר ידיעה על קיומן, חוסר מודעות לסכנה מהן, או מחסור במשאבים, אנרגיות וזמן, ובמקרים חריגים – בשל אדישות והתעלמות** וכו'.

אח"כ הוא כותב כך, כל הרבנים שעמם שוחחנו בנושא, הביעו את התנגדותם החד–משמעית להצבת אנטנות בקרבת בניני מגורים, מוסדות חינוך ועסקים קבועים, בוודאי כאשר קיימות חלופות אחרות שיוכלו לספק את הקליטה הסלולרית באזור. חלק מהרבנים אף התבטאו בצורה חריפה ביותר, כנגד יהודים שומרי תורה ומצוות, המוכנים לפגוע ולהרוס את חייהם של אנשים אחרים בעד בצע כסף.

הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א סיפר לנו, שבזמנו הוצע להנהלת בית החולים 'מעייני

הישועה' להציב אנטנות על גג בית החולים, בעד סכום עתק שתקבל על כך הנהלת בית החולים. אך משמע מרן הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל על ההצעה, הוא התערב והורה שלא לקבל אותה בשום פנים ואופן.

כך גם העיד הגרמ"ש קליין על עצמו, שבזמנו ביקשו חברות הסלולר להציב אנטנות על גג בית המדרש ובית ההוראה שבראשותו בשכונת 'אור החיים' בתמורה לסכום חדשי גדול, אך הוא סירב לכך באופן נחרץ בשל החשש לפגיעה כלשהי בדיירי הבניינים והמוסדות הסמוכים.

הוא מביא בהמשך, את מה שהוא – הגרמ"ש קליין – כתב בתשובתו בזה"ל, "**מאחר שעצם הצבת האנטנות, גורמות חרדות לתושבים הסמוכים להם, אף אם נאמר שהחרדות אינם מוצדקות.** אפילו אם הדבר אינו מסוכן, אבל לאנשים ישנן חרדות, הם נבהלים מכך. דבר זה לכשעצמו, הוא כבר מזיק. ישנו פחד לאנשים. אפילו על הצד, שהדבר אינו מסוכן. אבל כנראה, שזה כן מוצדק. לצערינו. ולא רק סתם מוצדק, אלא מוצדק ביותר.

לצערינו, כיום – צריכים לדעת כלל – עושים כל מיני סקרים ומחקרים. אבל מי שיודע, יודע. למשל, תוך כדי שדיברתי פעם עם רופא אחד, דוקטור חשוב, שאלתי אותו, אם אפשר לסמוך על מה שישנו מחקר האומר כך וכך? הוא ענה לי, תלוי מי הזמין את המחקר?...

מי שהזמין, הוא 'מכתיב' את התוצאה מראש, כדי שיגיעו אל התוצאות כפי שהוא רוצה. כי הוא שילם על כך טָבִין ותקילין. זהו ה'מחקר'... הם בעצמם יודעים זאת.

מ"מ עצם החרדות, הם נזק לשכנים הסמוכים, ובודאי עוברים על מצות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך.

על כן יש לכל מוסד ציבורי, או לכל מקום שהוא סמוך לבניני מגורים, להימנע מהצבת אנטנות סוללריות, הגורמים חרדות לכל השכנים.

וראוי לכל הממונים על הציבור, להתריע על כך שלא להציב אנטנות בסמיכות לבניני מגורים, שלא לגרום נזקים גופניים או נפשיים לתושבים הסמוכים.

וראיתי מעשה רב אצל מו"ר פוסק הדור מרן הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בעל שבט הלוי שבאו לפניו הנהלת מוסד מסוים בשאלה האם להציב אנטנות מעל בנין המוסד כדי להקל על עול החזקת המוסד, וענה להם שלא יציבו את האנטנות הנ"ל".

הוא מביא באריכות בהמשך עוד כמה דברים, ואת מה שכתב אחד הדיינים – הגאון רבי מנחם מנדל שפרן שליט"א – פסק הלכה בעניין הזה, וזה לשונו [באות ד'], **א' מותר בכל מקרה להשתמש בכל דרך חוקית לסלק את האנטנה הגורמת לחרדות וחוסר בטחון.**

דהיינו, לפנות לגורמים של־שלטונות.

ב' מותר לארגן חרמות נגד חברות סלולריות, להעביר למקום שאינו מסוכן, או לשכונה הנהנית מהאנטנה.

לפעמים עושים זאת, לא בשביל תושבי אותה השכונה, אלא בשביל השכונה שעל יד. מכיון שהם שמה מתנגדים, הם מעבירים זאת אל השכונה שליד.

ג' להפעיל לובי לשַנות את החוק לגבי אנטנות המשמשות שכונות אחרות, ולגבי מקרה שיש תחליף, או לחייב חברות בחיובים שונים להקשות חריגות מהתקנים.

ד' מי שח"ו נחלה מזה, מותר לו להגיש תביעה משפטית נגד החברות ומשכירי הגגות.

ה' בהעמדת אנטנה על גגות, יש לדון בכל מקרה מי הוא הזוכה בשכירות – בעל הגג, בעל המגרש, כל הדירות בבניין.

זאת שאלה נוספת, לגבי התשלום. זהו פרט נוסף.

מי אמור להרוויח מהאנטנה?

שאלה מהקהל: מותר להשתכר מאיסורי הנאה?

תשובת מרן שליט"א: זהו גדר אחר. או שזה 'צבֵי דינים'. אין קשר בין השאלות.

בכל אופן, הסיבה שהוא שלח לי זאת, כי הוא רצה – עכ"פ כך הוא כתב אלי – **נשמח מאוד אם הרב שליט"א יוכל להידרש לסוגיא בקצרה, ולכתוב לנו את דעתו דעת תורה בנושא. בטוחני כי דעתו של הרב שליט"א בנושא, תוכל להביא בס"ד תועלת רבה לכל העוסקים בעניין.**

*

כתבתי ושלחתי לו בס"ד מכתב תשובה – ואינני יודע האם הוא פורסם, או שלא פורסם – בזה"ל, לק"י, **ערב שבת־קודש חיי שרה כ"א מרחשון ה'תשפ"ה, ב'של"ו.**

למעכ"ת הרה"ג יצחק סילמן שליט"א פה עיה"ק בני־ברק ת"ו.

נדרשתי לאשר שאלת ממני בעניי לחוות דעתי הקצרה בקצרה בכתב, אודות הצבת אנטנות סלולריות בקרבת בנייני מגורים ומוסדות חינוך, מלבד הבאת העניין בשיעור לפני הציבור לפרסומי מלתא, וצירפתָ מה שכתבו בזה גדולי וגאוני עירנו שליט"א בשפה ברורה, שצריך לפעול למנוע הצבתן, ולפעול לסילוקן מחמת הסכנות הקשות הנובעות מהקרינה שלהן.

והגם שאין צריך לדידי, מכל־מקום גם אני הקטן מצטרף עמהם ואומר דלית דין צריך בְּשַׁשׁ. הדבר הוא פשוט.

כי אף שחששות הסכנה לא הוכחו בבירור גמור לעת עתה, מכל־מקום חמירא סכנתא מאיסורא, והתורה אמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכתיב נמי השמר לך ושמור נפשך מאד, ורבים מהפוסקים סוברים שאפילו בספק ספיקא צריך להחמיר בסכנות, כיעויין בדברי הרדב"ז (המצורפים בסוף תשובת מרן הבית יוסף אשר בשו"ת אבקת רוכל סימן רי"ג ד"ה איכא) ופרי מגדים (אורח־חיים סימן ד' באשל אברהם סק"ב, ובמשבצות סוף סימן קע"ג) ושו"ת שואל ומשיב תניינא (חלק ג' סימן קי"ח ד"ה והנה) ושו"ת יבי"א (חלק א' יורה־דעה סימן ט' מאות ח', ובהערה שבשולי הדף שם) ועוד.

כל־שכן שעלול להתברר בעתיד כי זוהי סכנה ודאית רחמנא ליצלן חס ושלום, ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם, כדאשכחן לעניין מילה בשלחן ערוך יורה־דעה סימן רס"ג סוף סעיף א'. אם ישנה שאלה בברית, כי יש סכנת נפשות, עדיף לדחות את הברית.

על כן חזקו ואמצו, וחפץ י"י בידכם יצלח.

כעתירת הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו.

שאלה מהקהל: מותר להזיק לחלק הממוני שלהם? לנתק אותם מהשורש?

תשובת מרן שליט"א: זאת לא כתבו. אם היה ודאי נזק בדבר, אזי אתם צודקים. אבל כנראה שזה לא עד כדי כך. לפעול בצורה קשה, אבל לא לקחת זאת עד כדי כך, לעביד איניש דינא לנפשיה.

המשך השאלה מהקהל: אבל כשמנתקים אותם, לא מזיקים להם, רק מנתקים את החיבור לחשמל.

תשובת מרן שליט"א: א"כ זה לא מזיק. בטח שניתן להתחכם ולפעול. הרשות נתונה.

עניין הוצאת עין הרע 'בעופרת', לא היה ולא נברא
בק"ק תימן יע"א. וכן סגולת ר' מתיא בן חרש.

כעת, עניין נוסף.

הראו לי, בעניין 'הוצאת עין הרע בעופרת' – מי שמכיר זאת, מבשלים–מרתיחים, את העופרת ורואים בתוכה עיניים, זהו דבר נפוץ מעט כיום – התפלאתי לראות [מה שמובא בגליון עומק הפשט מס' 84] שכתבו כי זהו, **מנהג התימנים. בעבר, בפולין ובהונגריה היו האשכנזים עושים את הוצאת עין הרע, באמצעות שעוה. אולם כאן בארץ ישראל, התחילו כולם לעשות זאת בעופרת, כמנהג התימנים. ויש גם שעושים באמצעות בדיל.**

ראיתי זאת, וחשבו עיני. עופרת? לא שמענו ולא ראינו. חיפשנו, שאלנו, ולא מצאנו. המה ראו, כן תמהו.

הערה מהקהל: שמעתי שהרב כדורי זצ"ל היה עושה זאת.

תגובת מרן שליט"א: הוא לא תימני. הוא בבלי. אנחנו מדברים על התימנים.

עד"ז בספר סגולות אברהם – אוצר הסגולות [דף רכ"ו] כתב בזה"ל, **שופכים עופרת. בעדת התימנים נוהגים ששופכים את העופרת בתוך רודא ומים ומלח.**

שמעתם? יש לתימנים בזה 'נוסח מיוחד'. שופכים את העופרת, לתוך רודא, דהיינו שדאב, ומים ומלח.

צריכים לדעת, כי הכל זהו שקר וכזב, או טעות גמור. עכ"פ לא היה ולא נברא. עניין העופרת בא מאירופה, כמדומה מארץ הונגריה, ראיתי כבר מאמרים על כך, והתברר שהדבר בא אליהם מן הגויים שם, מאומות העולם. האם הדבר מותר, או אסור, זאת שאלה נוספת.

חושבני, עכ"פ אולי, כי 'נתפסו' פה לתימנים, בכדי להכשיר את השרץ. דהיינו, כי אם התימנים עושים זאת, בטח יש להם על מה לסמוך. כי ישנם גדולים רבים, כגון הגריש"א זצ"ל, אשר הביעו דעתם נגד זה, ואמרו שהדבר אסור.

הגר"ח קניבסקי זצ"ל, נסתפק בדבר. כמובא בספר אריה שאג [ענייני סכנה וכדומה, דף תש"ח] בזה"ל, **שאלה. יש בירושלם אנשים המוציאים עין הרע על ידי עופרת, האם זה מותר ומועיל בכלל. והוא ענה, תשובה. צ"ע אם מותר, דדמי למעשה האמורי.**

ישנם כאלה שאמרו בצורה נחרצת, שהדבר הוא אסור. וישנם גדולים, ג"כ מהאשכנזים, שהתירו.

כנראה, שהם 'רכבו' על התימנים. הרי ישנם תימנים בארץ ישראל, כבר משנת התרמ"ב, וסימניך 'אמרתי אעלה בתמ"ר', בודאי אינני יכול לומר שאין תימנים כאלה – 'חדשים מקרוב באו' – אשר למדו את המקצוע, ועושים את זה, וכעת נתפסו לומר שהתימנים עושים זאת. ברם, הדבר לא היה אצלינו במקור, בארץ תימן. מה שעושים אצל התימנים בעניין עין הרע, זהו תַּדְרוּעַה [עיין שלחן ערוך המקוצר סימן קמ"ח סעיף י"א, ושערי יצחק מוצש"ק פינחס התשפ"א]. זהו לחש לעין הרע. זה נכון ומקובל. וכן דברים אחרים, כגון שדאב וכו'. ישנן סגולות לעין הרע. אבל עופרת, מאן דכר שמיה. השימוש בעופרת בכלל, היה קיים, אבל קצת נדיר. יש תכשיטים שהיו עושים מבדיל ומעופֶרת. או הלחימו בעופרת כלים שהיו צריכים תיקון.

שאלה מהקהל: וכי לא היו כוחלים את העיניים?

תשובת מרן שליט"א: זהו משהו אחר. ה'כחול' זה לא עופרת. זאת מין אבן שחורה מיוחדת.

מישהו טען לי, אבל כתוב כי זהו 'מנהג התימנים'? עניתי לו, וכי אינך יודע שישנם תימנים מזוייפים? יש תימנים כיום שמדברים אידיש, אז מה? בשביל זה, תגיע למסקנא שדיברו בתימן אידיש? יכול להיות אמנם שישנם כאלה, אבל זה לא היה במקור. זה מה שחשוב בנ"ד.

במלים אחרות, שלא יִתָּפסו להכשיר זאת, ויתלו את זה בְּנו, כי הדבר לא היה ולא נברא. ואם ישנן חששות הלכתיים, צריכים לברר אותם, האם הדבר מותר או אסור. אבל, לא לבוא ולהגיד שהתימנים עשו זאת, בתורת סימן שהדבר כשר. עד כאן תחום שבת.

והאמת היא, כי לגבי העניינים הללו, גם אצלינו כגון דא זה לא בטוח. ישנם דברים, שלמדו מאומות העולם. לא ניכנס כעת, אל הפרטים האלה. מי שיודע, מי שמכיר את הסבתות, לילד שנשרה לו שן, היו אומרות לו שיזרוק אותה אל השמש. הדבר הזה חשוד מאד. וכו' וכו'. הערנו על כך בס"ד כבר בש"ע המקוצר סימן קמ"ו סוף סעיף ב'.

שאלה מהקהל: הרה"ג יעקב פישר זצ"ל מירושלם עיקו"ת היה שולח היכן לעשות זאת.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. הוא אחז, שהדבר מותר. כי אצלם – אצל חלק מן האשכנזים – אכן הדבר מצוי. העניין הוא, שישנם תימנים בדורנו אשר למדו זאת מהם.

*

נזכרתי ג"כ שראיתי בעבר כי המקור לסגולת ר' מַתָּיָא בן חרש, זה משהו עם הרבה נֵרות, ומזמורי תהלים וכו', המקור לכך הוא מהתימנים. וגם זו בדותא.

דברים לרגל השמחה במעמד הכתרת רבנים חדשים לבית ההוראה פעולת צדיק. יראת שמים, סייעתא דשמיא הנצרכת לכל מורה־הוראה. קסם על שפתי מלך. להשגיח שיהיה השרטוט בס"ת ובמגילות, בעל חריץ, ואם לאו הם פסולים. ארדי, צ"ל חסר יו"ד. מקצת שבחי הרבנים שליט"א ומעלותיהם.

ברוך ה', נעבור לעניין הכתרת רבני בית ההוראה החדשים.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, 'זמרי למלכך בת ציון' כתבו במודעא, ב"ה שהיגענו לשלב הזה, השנה זה 220 שנה לאסיפתו לבית עולמו של גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, ב"ה שיש בית הוראה על שמו, אני אמרתי לרבנים כי בית ההוראה איננו שלי, בית ההוראה הוא על שם מהרי"ץ, מי שהולך בדרך של מהרי"ץ, הוא שייך לבית ההוראה הזה, אשר הולך לפי מסורת אבותינו הקדושים. מהרי"ץ הוא מאיר דרכינו, זהו השורש והיסוד.

דרך אגב, בפרט כיון שהשנה היגענו ל–220 שנה, שזהו זמן עגול, הנני מציע לעשות הילולות למהרי"ץ בכל מקום ומקום. מלבד מה שאנחנו עושים. הרב ניר טיירי הי"ו דיבר ופעל על שבת קודש ברכסים, כי זה יוצא השנה בשב"ק, ויש גם את נתיבות מהרי"ץ של חתני הרב יאיר תאם נר"ו והרב חיים לוי שליט"א שיעשו בעז"ה הילולא. אבל הרי לא יגיעו לשם מכל הארץ. ע"כ אני מציע, כי בכל עיר ועיר וכו' אפשר לעשות הילולא, כל אחד יעשה במקומו, לעסוק בתורה של מהרי"ץ לקראת כ"ח ניסן. חשוב מאד לעורר זאת, ולהתכונן לכך מבעוד מועד.

ישנם דברים רבים, הוראות ופסקים אשר קשורים אלינו [התימנים] יותר באופן פרטי.

לקראת פורים, מגילת אסתר, לצערינו בשנים האחרונות מופצים מגילות, מלבד ספרי תורה, שהשרטוט אינו נעשה בחריץ או בגומא. וישנם תלמידי חכמים, שלפי מיטב הבנָתי, לא העמיקו מספיק בנושא הזה, והורו לקולא.

בעניין השרטוט, כשמו כן הוא, צריכים 'להתעמק', צריך להיות עמוק, שיהיה גומא. נראה לי כי הם לקחו את העניין בצורה שטחית, לפי כל מה שראיתי ושמעתי. ולצערינו, נעשית בזה עִוֵּלה גדולה. כי בכל הדורות, עשו את השרטוט בצורה הזאת, שיהיה חריץ או גומא. אולם כיום, פרצו גדר בנושא הזה, ומופצים בציבור הרבה ס"ת ומגילות, ולפעמים אפילו קוראים בהם בציבור, אשר זה פסול, ולא יוצאים בכך ידי חובתם, והברכות לבטלה.

כתבנו על כך בס"ד בזמנו, תשובה ארוכה שפורסמה בקובץ דברי חפץ [חלק ז', עמ' ס"ט] לגבי הנושא הזה. והבאנו שם במסקנא [בדף ק"ל] בזה"ל, עניין השרטוט הוא הלכה למשה מסיני, וכבר היה כן בלוחות הברית [ונמסר לאדם הראשון מפי הקב"ה אליבא דהתוספות], מי יהין להקל ראשו להיכנס לספק ולעשות לכתחילה להיפך וכו'.

ואפילו לעניין דיעֲבד, אי נמי לגבי שעת הדּוחַק, יש לדון משום מגדר מילתא, שלא לפרוץ חס ושלום גדר, במסורת המקובלת והמוסכמת בידינו מדורי דורות וכו'.

גם צריך לפרסם ולעורר את הרבים, שכל הבא להזמין ספר תורה מזוזה ומגילה, וכן מי שכבר קנה, יתן דעתו להבחין בשרטוט אם הוא נעשה כדת וכדין. כי בלא תשומת־לב מיוחדת, לא ירגיש בכך.

אפילו אלה אשר מכירים את מלאכת השרטוט, נכשלים בזה. זכורני ת"ח אחד שהוא בעצמו היה בעבר משרטט – הרי פעם השרטוט יש שהיו עושים לעצמם – וכעת ראיתיו שהוא כותב ספר תורה. שאלתי אותו, אבל היכן השרטוט? והוא מיד ענה שהנה, יש שרטוט. אמרתי לו, תסתכל היטב, זה לא שרטוט. זה קַו בעלמא. אין שום חריץ.

הדבר מטעה מאד את העין. הרי הם עושים אמנם מראש שרטוט, היה שרטוט, אבל בזמן הכתיבה הוא כבר לא קיים, כי בסוף שמים על זה פֹּרֶס, השוקל 200 קילו, אשר מחליק את העור, ואז השרטוט נדחק ונעלם. בפועל, בשעת הכתיבה, כבר אין שרטוט. לכל הפחות, שיהיה שרטוט אז אפילו משהו, שיהיה ניתן להרגיש אותו במשמוש. אבל אין גם את זה.

אמנם ישנם כאלה שכן, שמא אחר שעוררנו על כך, הם קצת התאמצו שבכל זאת יהיה. אם הדבר כך, אֵין הכי נמי. אבל לא מספיק לבדוק במקום אחד, צריכים לבדוק זאת בכמה וכמה מקומות, ובכל היריעות, לראות כי אכן הדבר כך. בכל אופן, אותו חכם לא הבחין בכלל, כיון שרואים קו, נשאר צבע הקו. אבל בעצם זהו רק סימן שהיה היה פה שרטוט לשעבר.

ובפרט נחוץ להתריע על כך תֻּכף ומיד, כי לא נדע מה ילד יום. ואם לא נִמַּהֵר כעת בזה, יוסיפו למחר פרצות, כפי אשר יעלה ברעיונם ובדמיונם, ואז חס ושלום לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות (עיין בראשית י"א, ו'). וכבר התרעתי על כד ברבים, בשערי יצחק שיעורי מוצאי שבתות קודש בחקתי ובהעלתך בשנתנו זאת התשע"ו בשכ"ז.

כך לגבי הנושא הזה.

דרך אגב, לגבי תיבת 'ארדי', חסר או מלא, בעשרת בני המן, ידידנו הרה"ג יהודה עדס הי"ו – מי שאנחנו מדברים לגביו בעניין כתר בן אשר – אמר לי כי הוא בדק את הנושא הזה, וראה דבר

מעניין. בספרי התיגאן, שכותבים בהם את מגילת אסתר, מצוי יותר שכתבו ׳ארדי׳ חסר. ובתכאליל (אותם שהכלילו בהם את העתקת מגילת אסתר), מצוי יותר שכתבו ׳ארידי׳ מלא. זהו דבר נפוץ.

מתברר כי סופרי התיגאן, הם הדייקנים והמומחים. עיקר מלאכתם דורשת חכמה יתירה. אולם רואים כי בעבר היו בזה חילוקי דעות, ובפרט שתיבת ׳אריסי׳ מלא, ותיבת ׳ארדי׳ חסר, שורה אחרי שורה, במקביל, הדבר מבלבל. יכול להיות, והכי מסתברא, שלפי המסורת הבבלית, זה אכן היה ׳ארידי׳ מלא, ובשביל זה ישנה מסורת מסויימת אצלינו כך. אבל לאידך גיסא ישנה ׳מסֹרָה׳, האומרת בהדיא כי זה חסר. וזהו העיקר.

בתכאליל – ככה הבנתי כעת בס״ד – התפלאתי בעבר למה לפעמים בתכאליל ישנם דברים, נגד התיגאן? עשו עכ״פ חֵלק מהם, שואים נעים כגון עת לחנֵנה. כהֲרֵי אל. הַמְשרתים את פני המלך אחשורוש. איך זה? התשובה היא, כי הסופרים שלהם כתבו, כפי המסורת הישנה שנשארה להם בפה, המסורת הבבלית, שהיא איננה מדוייקת. בכמה מקומות. ברם ספרי התיגאן, הם אשר יש להם את המסורת הטבריינית, שהיא המדוייקת. ומהרי״ץ קבע כפי שיטתם, שהיא הנכונה. לא להיגרר אחרי המוךהעם. הפלא ופלא.

הר״י עדס אומר, כי הדבר מצוי גם בארצות אחרות. כי אצל האשכנזים, רואים כי בס״ת שלהם כתבו את המסורת הנכונה, כמו הרמב״ם, אחרי שגדוליהם הסכימו שזהו העיקר. ובחומשים, נשאר מה שהיה בעבר. א״כ המסורת העיקרית, תלמידי החכמים הדייקנים, ההוראה היתה כך, רק שאח״כ עשו מה שהם רגילים. בזכותו נפתר לנו העניין הזה, להבין את שורש הדבר.

*

בכל אופן, הנני מבקש לגבי עניין השרטוט, כיון שכמה תלמידי חכמים פירסמו מאמרים ותשובות בעניין הזה, וכפי שאמרתי, לפי מיטב ידיעתי המאמרים הללו מאד שטחיים, לקחו את הדברים ׳מלמעלה׳, עכ״פ חלקם. לי אין פנאי להתעסק בכך, להתחיל לענות להם. ויש עוד שיקולים אחרים, לא רק זה, כגון שיש הרגשה כי רואים קצת נגיעות אישיות, מבין השיטין אפשר להבין ולהבחין בכך, ע״כ איני רוצה לענות. אבל אני מבקש מתלמידי חכמים, אברכים וכו׳, שישבו על המדוכה, לגבי הנושא הזה.

וכמו־כן, לגבי הנושא של נר יום טוב. וכן בעניין מניין השנים לשטרות, כי ג״כ ישנם כאלה שמתנגדים לכך. ושוב הפעם, עם נימוקים שאינם מתקבלים. אבל חושבני, שצריכים להשיב. כי בדור שלנו רבה השטחיות. ויש קוראים שיאמינו להם מן הסתם.

מי שחושב כי הוא מתאים לזה, אנא יודיעני, ואמסור לו מה שידוע לי, ובשם ה׳ נעשה ונצליח. הנה שכרו אתו, ופעולתו לפניו.

בזמנו היה את העניין של פת הבאה בכיסנין, ב״ה ידידנו הרה״ג דוד דהרי הי״ו ישב על הנושא, וב״ה שהוא פירסם זאת בדברי חפץ. וכן בעניין מראה חום, הרה״ג דוד מחפוד הי״ו. יישר חיליה לאורייתא.

אינני אומר חלילה שצריכים להצדיק אותי. אני מדבר בפרט על רבני בית ההוראה פעולת צדיק, אבל לאו דוקא אליהם. כל מי שיודע ספר, שישב וילבן את הנושא הזה, בפרט מי שהדבר אצלו חדש. כי אצלי, קשה למיגמר בעתיקא. כדאי לשבת על המדוכה, וללבן ולברר את הנושא הזה. ולא לחפש להצדיק דוקא אותי, לא לעשות לדבַרי סניגרון, אלא לברר את הנושא הדק היטב בלי שום נגיעות, ולכתוב ולפרסם את המסקנות.

כך לגבי הנושאים הללו ודומיהם, באופן כללי.

כפי שאמרנו, ב״ה זכינו שמצטרפים כעת לבית ההוראה ע״ש מהרי״ץ עוד כמה תלמידי חכמים. וכמו שאמרנו כי הם יענו לפי המסורת שלנו, עפ״י מסורת אבותינו. זהו דבר שלצערינו חסר, אנשים שידעו. נאמר בפסוק [דברים ט״ז, י״ח] **שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ**. לכל שבט ושבט, יש לו את השופטים שלו. אי אפשר לשאול שופטים של שבט אחר.

*

ברצוני להדגיש כמה דברים, הקשורים לעניין של מורי הוראה.

כל מי שעוסק בהוראה, אשריו ואשרי חלקו. מצד אחד זאת ברכה גדולה בקרב הארץ, זיכוי הרבים

עצום וכו׳. אולם מצד שני, עליו לדעת כי גיהנם פתוחה מתחתיו. פוסק שאלות, וישנם דברים חמורים מאד, וצריך סייעתא דשמיא.

א״כ הדבר הראשון, נחוצה יראת שמים. מספרים על החתם סופר, שהוא נתן תעודות הוראה, וישנם כאלה שהוא לא נתן להם. לא רצה לתת היתר הוראה. התפלאו, למה לא? ענה החת״ס, ראיתי שהוא לא נישק את המזוזה כאשר הוא נכנס. או אחד שהלך ברחוב, ראה סכך ודרך עליו. אין לו יראת שמים, איך אתן לו שיפסוק שאלות? חסרה לו יראת שמים. כמובן זאת סייעתא דשמיא, שהאדם לא יאמר על טמא – טהור, או על טהור – טמא וכו׳.

בעניין מורי הוראה, ידוע מה שהגר״א אומר [בביאורו לספר משלי], לגבי הפסוק [משלי ט״ז, י׳] קֶסֶם עַל שִׂפְתֵי מֶלֶךְ, בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל פִּיו. כי לפעמים ישנו מצב שהת״ח פוסק לא נכון, טעה רח״ל, אבל מן השמים מסייעים אותו שיפסוק נכון. דהיינו, העובדא היתה אחרת, ולפי המציאות, זה כן נכון. הוא אמנם לא ידע, אבל בכל זאת הוא פסק נכון. מן השמים סייעו אותו, למרות שהוא לא ידע את הדבר הזה, כי מה שיצא מפיו זהו ׳קסם על שפתי מלך׳. מאן מלכי? רבנן.

וזה לשון הגר״א שם, **הדיבור של־מלך, הוא כמו קסם. אף שמְרַמים אותו** – שואלים אותו בסילוף, בשקר, רוצים להוציא ממנו איזה פסק, והוא נותן תשובה – **יקרה ה׳ דבר בפיו, שיהא משפטו אמת. וזהו ש׳במשפט לא ימעל פיו׳.**

והעניין, מאן מלכי רבנן, ששפתותיהם כמו קסם, אף שיטעו לפי השאלה, מכל מקום ׳במשפט לא ימעל פיו׳, כלומר בדין עצמו לא יטעו, כי בסוף יתגלה שלא כן היה המעשה. כמ״ש בגטין [דף ע״ז ע״ב], ההוא שכיב מרע וכו׳, איכסיף וכו׳, לסוף אגלי וכו׳.

כתוב שם כך, **ההוא שכיב מרע, דכתב לה גיטא לדבֵיתְהו בהדי פניא דמעלי שבתא, ולא הספיק למיתביה לה.** היה שכיב מרע שכתב גט לאשתו בערב שבת – כיון שהוא ראה כי הוא הולך למות, והוא לא רצה שהיא תיפול לפני היבם – אבל לא הספיקו למסור לה את הגט. נכנסה השבת, ובשבת הגט הוא מוקצה, אי אפשר לקחת אותו.

למחר תקף ליה עלמא. היה ניכר כי הוא נחלש מאד, כבר הולך למות בשב״ק. מה עושים?

אתו לקמיה דרבא. באו לפני רבא, לשאול אותו. והוא מצא רעיון.

אמר להו, זילו אמרו ליה, ליקניה ניהלה להההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא, ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה. דתנן, נעל גדר פרץ כל שהוא, הרי זו חזקה.

תגידו לו, שהוא יַקנה לה – לאשתו – חדר, ׳נעל גדר ופרץ׳ זה יהיה חזָקה, נחשב שלה, הגט נמצא בחדר והיא תנעל את הדלת, ועי״כ היא תחזיק בזה. הדבר נקרא שהיא קיבלה את הגט בשבת, בלי לנגוע בו. אפילו בלי למסור אותו מידו לידה, היא קיבלה את הגט ממנו, קנתה אותו ב׳חזָקה׳.

אמר ליה רב עִלַּיש לרבא – הרי הדין – **מה שקנתה אשה קנה בעלה.** א״כ מה הדבר יעזור?

איכסיף. רבא התבייש, כי הוא טעה. פסק לא נכון.

לסוף איגלי מילתא דארוסה הואי. בסוף התברר, שהיא היתה עדיין רק ארוסה. היא לא היתה נשואה. וא״כ בעלה לא קונה את מה שהיא קנתה. מציינים שם בהערה [62], **וראה כעין זה גם בבבא מציעא דף צ״ז ע״א.**

*

מאידך, אם ח״ו חלה טעות, צריך להודות על האמת. לא לסמוך ולומר שמהשמים בודאי סייעוהו לפסוק נכון. האדם יראה לעינים. לא לחפש סניגרון שקרי, ולגנוב דעת הבריות. אדרבה, הרואים והשומעים מרגישים בהתחכמות ובהתפתלות. כשיראו שהוא אמיתי, יעריכו אותו יותר. איש אמת.

מי שיראה בשו״ת פעולת צדיק למהרי״ץ [ח״א סימן ס״ה בד״ה אתי] לגבי שאלה חמורה שהשיבו הבית דין בדיני גטין, נרתעתי לאחוֹרַי, מה זה ועל מה זה פסקנו להיתר וכו׳ גם מורינו השיב להם שטעה יעוש״ב. והמעיין ימצא שיכל מהרי״ץ בקלות להתחכם ולומר שכך היא דעת הרמב״ם, אבל הוא כתב את האמת שראוי להחמיר וכו׳ ואכמ״ל.

*

דבר נוסף. ישנו סיפור על הנודע ביהודה [הובא בקובץ כתר תורה ח״א דף נ״ו בזה״ל], **מעשה שהיה, כאשר קיבל בעל ה״נודע ביהודה״ את**

הרבנות בעיר פראג. כבר מזמן היו לתלמידי רבי׳ יונתן איבשיץ ז״ל הקפדה על הנב״י. שהרי במחלוקתם עם הגר״י יעקב עמדין ז״ל, עשה הנוב״י רק פשרה.

כידוע היתה מחלוקת גדולה – מספר שנים לפני כן – עם היעב״ץ. כידוע, היעב״ץ נלחם נגד הגר״י איבשיץ. והנודע ביהודה, לא הצדיק את הגר״י איבשיץ, אלא עשה פשרה. אפילו על כך, הם הקפידו.

ותלמידי רבי׳ יונתן ז״ל רצו להראות להנוב״י מי היה רבי׳ יונתן ז״ל וכמה גדול כוחו, ולכן הכינו עבורו שאלה חמורה מאד. שבאיזה צד שיפסוק, יש להקשות עליו כמה קושיות גדולות.

הם רצו להראות לו, מי זה הגר״י איבשיץ. אם אתה כאן הרב, אנחנו נראה לך מי אנחנו, התלמידים של הגר״י איבשיץ, ואז תבין מיהו הגר״י איבשיץ. מה עשו? הכינו לו שאלה מסובכת, שמה שהוא יענה עליה, יהיה על כך קושיות ופירכות.

והתלמידים היו מוכנים להקשות על פסקו של בעל הנוב״י בבקיאות וחריפות, ובזה יראה הנוב״י כמה גדול היה רבם, שהרי כל מה שלמדו קיבלו מרבם.

ולכן בשבוע הראשון שהיה הנוב״י בפראג, שלחו התלמידים איזה יהודי עם שאלה זו החמורה. וכאשר שמע הנוב״י השאלה, חשך עולמו בעדו. שהרי באיזה צד שיפסוק, אפשר לחלוק עליו. והוא עדיין בשבוע הראשון שלו.

מה אענה? הוא הרגיש, שהם מחפשים ׳לתפוס׳ אותו. אם אגיד אחרת, יטענו כך וכך. ואם אגיד כך, יטענו כך. מה שאגיד, יחלקו עלי.

אולם מיד הבין, שזו לא שאלה אמיתית. בס״ד הוא קלט, כי הם המציאו שאלה. עשו לו ׳היכי תמצי׳, אשר לא היה ולא נברא.

כעת תשמעו איזו חכמה.

והשיב לשואל, שבאמת אין שום אדם בעולם שיוכל לפסוק שאלה בתורה לאמיתה של־תורה (שהרי התורה ׳ארוכה מארץ מדה, ורחבה מני־ים׳). ישנם כמה צדדים, וכמה שיטות. איך אפשר להכריע?

אבל הקב״ה נותן סייעתא דשמיא למורה הוראה בשעת השאלה, שיוכל לפסוק את הדבר לאמיתו. לפסוק שאלה, זה לא ׳לדעת׳, אלא צריך סייעתא דשמיא בכדי לפסוק. והחונן לאדם דעת, נותן למורה הוראה, הדעת הרחבה הדָּרוּש כדי לפסוק לאמיתה.

אולם כל זה, הוא רק אם השאלה היא אמיתית, ונוגעת למעשה, דאז נותן הקב״ה סייעתא דשמיא. אבל אם אינה נוגעת למעשה, אלא סתם שאלה, אז אין נותנים שום ס״ד. וכיון שהשאלה שלכם אינה נוגעת למעשה, א״כ אינני יכול לפסוק, שאין לי ס״ד בזה. לכן אין לי מה לענות על השאלה.

וישנם עוד כהנה וכהנה דברים נחוצים, ואכ״מ.

*

זכורני מלפני שנים רבות, כי חכם אחד רצה להמחיש את הדבר, להוכיח את זאת.

מדברים לגבי תלמידים העוסקים ביורה דעה, איסור והיתר. לומדים הלכות בשר וחלב ותערובות. הרב אשר עסק איתם, שאל את אחד מהם, מה הדין במקרה כזה וכזה? הוא ענה לו – כך, נניח – אסור. שאל אותו, מנין לך. ענה, כתוב בש״ך. אמר לו הרב, אין זו כוונת הש״ך. הש״ך התכוון שמותר. הפשט בש״ך הוא אינו כך. תסתכל טוב במלים, ותראה זאת. אז הוא ראה, עיין, עד שהבין כי אכן הוא פסק לא נכון. אמר לו, הרב, תשמע, עכשיו כב׳ שואל אותי שאלה, טעיתי. אבל ישנם רבנים שהם כבר עונים על שאלות. אני כעת עדיין לומד. אבל אני בטוח כי ישנם הרבה ת״ח שהם כבר פוסקים הלכה למעשה, והם הבינו בטעות כמוני. ענה לו הרב, לא.

והוא הוכיח לו זאת, כאשר הגיע לשם א׳ הרבנים מורי ההוראה, ניגש אליו אותו התלמיד ושאל, מה הדין בכך וכך. הוא ענה לו נכון, אך התלמיד התחכם ושאל אותו, הרי מפורש בש״ך בהיפך. הוא עיין והשתומם, כי חשב שטעה. ואז הוא אמר לו את הפירוש האמיתי וכו׳.

העיקר שברצוני להגיד, כי לפסוק שאלות, ברוך ה׳ אשריהם ישראל, ישנם כאן ת״ח משכמם ומעלה שמצטרפים לבית הוראה, אנשי מדות, לא העיקר רק לדעת את התורה, אלא גם אנשים עם יראת שמים, וגם להבין את כל הצדדים.

*

ראשון בקודש, בני הרה"ג ישראל הי"ו, מהעיר נתיבות ת"ו. ב"ה שהוא מילא כריסו מהש"ס והפוסקים. עליו אני קורא את הפסוק, ישראל אשר בך אתפאר. אמנם אל תחשבו, הוא כבר כמה שנים בורח מכך, אבל עכשיו כנראה 'חזקה עליו הדרישה', עד שהוא נכנס אל הנושא הזה. ככה הוא רצה להשתמט, אבל הציבור צריך את זה, וב"ה שהוא ניאות לקבל עליו את העול. כל מי שמכיר אותו, הוא ב"ה קולע אל השערה ולא יחטיא, נַחֵית לעומקא דדינא, להבין דבר לאשורו. ירבו כמותו בישראל.

כמו כן, ידידנו הרה"ג דוד צפירה הי"ו, שאני מכיר אותו כבר שנים על גבי שנים, ב"ה שהוא למדן, אני זוכר אותו עוד מהיותו בחור ישיבה. השבוע היו ביום שלישי, ארבעה עשר אברכים, ממקומות שונים בארץ, שנתתי להם סמיכה להוראה לענייני מראות הדמים, והרה"ג דוד צפירה הוא אחד מהם. כנראה הזמן שנקבע, שיהיה עכשיו, היא בגלל שחיכו לזה. שאל אותי ידידנו הרב הגאון גלעד חסיד הי"ו שנמצא ג"כ כעת עמנו פה, ואמרתי עליו כי הוא מהמצויינים והאריות שבחבורה. ירבו כמותו בישראל.

שלשתם מעיר נתיבות ת"ו, מרביצי תורה ברבים. הרה"ג יצחק מסורי הי"ו, מעיר חיפה, ב"ה כמה שהוא צנוע עדין ונחבא אל הכלים וכו', הוא מלא וגדוש, ימה וקדמה וצפונה ונגבה. ועיניו צופיות על אפיקי מים, אין מים אלא תורה. עוסק גם בדיני ממונות, יושב בבתי דין. פעמים רבות הבאנו בשער"י מן ההערות המחכימות שלו על השיעורים שלנו, ב"ה הידיעות והמומחיות שלו רחבות מני ים, ירבו כמותו בישראל, אשריו ואשרי חלקו. כמובן אנחנו אומ' רק מקצת שבחם בפניהם.

והרביעי הוא ידידנו הרה"ג איתמר חיים אושרי הי"ו, מפעי"ק בני ברק ת"ו. אשר ידיו רב לו בש"ס ובפוסקים וכו'. ב"ה הוא בקשר איתי בטלפון כל כמה ימים. בדרך־כלל, השאלות שלו הן ממש חריפות ומיוחדות. למעשה, הוא לא צריך לשאול אותי, אבל בכל זאת אני שמח, כפי שאומרים, מן השאלות מחכימים גם־כן. ב"ה הוא ראש כולל ברמת השרון, ת"ח משכמו ומעלה, וכן הרב של ביהכ"נ אור הנר, וגם את התפקיד הזה הוא לא רצה לקבל עליו, קצת אילצנו אותו כמעט בעל כרחו.

ישנם רבנים, אשר אינם רוצים לענות על שאלות. הם טוענים, אני מפחד לענות. ברם, מה אתה רוצה? שיענו אלו שאינם מפחדים? מי שאין לו יראת שמים? ההיפך, מי שמפחד לענות, הוא המתאים.

הרב אושרי הי"ו, הוא בעצמו ת"ח גדול, ובכל זאת הוא שואל אותי שאלות, למרות שבעצם הוא יודע, מסביב, רק אולי הוא רוצה וצריך עוד איזו תמיכה, אולי אחדש לו משהו. אבל ב"ה, ירבו כמותו בישראל. מעיין המתגבר.

ומי שעומד מאחורי כל המינויים והמעמד החשוב הזה, הוא ידידנו הרה"ג אביחי שרעבי הי"ו, ממודיעין עילית ת"ו, אשר ב"ה הוא בונה מנהל ומנווט את כל הדברים בחכמה ובתבונה, וירבו כמותו בישראל. אשריך שאתה פועל גם בזה. השם ברוך הוא יזכה אותך, להוסיף כהנה וכהנה, ולהגדיל תורה ולהאדירה, להרבות פעלים לתורה וליראת שמים, אכי"ר.

שובו בנים שובבי"ם

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטלפון: 050–4140741

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

יתרו

שבט התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

בעניין דיני ריחוק מן העריות, כגון לקרוץ בידיו או ברגליו, או לרמוז בעיניו וכו׳. תמיהה לגבי מה שציינו בפוסקים, כי מה שהקדימו הטור והש״ע לכך בזה״ל ׳צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד׳, שכביכול המקור הוא מהרמב״ם.

ג׳ ביאורים מדוע נקטו בנ״ד בלשון ׳מאד מאד׳, ומאי דנפקא מינה. האם גם הנשים מוזהרות כָּאנשים בהלכות ריחוק.

מה שאחז״ל, ׳מאד מאד׳ הוי שפל רוח, האם הכוונה להתנהג בשפלות הרוח באופן קיצוני. ושתי עצות טובות לשמירת העיניים וקדושת המחשבה.

לפרטֵי עניינים אשר צריך אדם להתרחק בהם מהנשים מאד מאד, אין סוף.

תמיהה על מ״ש הרמב״ם בפיהמ״ש, בעניין ׳תכלית השפלות׳, בסיפור על ׳אחד מן החסידים׳ שהיום השמח שלו בכל חייו היה כשנסע בספינה, והיה במקום בזוי מאד וכו׳.

מהי ההתראה שמתרה הקב״ה באדם, קודם שמביא עליו צרה או יסורים, כגון תוכחה. כולל לקבל הערות מנות־ביתו.

כיצד תובן דעת הנודע ביהודה, לא נפסל כשנכתבה אות יתירה בין מלה למלה בסת״ם, הרי הרמב״ן כתב כי כל התורה שמותיו של הקב״ה, והרקאנטי כתב כי התורה היא סדר עשר ספירות, והרמח״ל כתב כי ספר תורה שיש בו פיסול אחד, נפסל כולו, כי אין ההארה עומדת עליו כראוי. תפילין וס״ת שנוספה בהן תיבה כפולה.

בעניין ׳כתר בן אשר׳, השלמת התשובות להערות הרה״ג יהודה עדס שליט״א. מִצְעָר ומצעַר.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 776
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א,
וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת זיו בן שמעון הי"ו והדר בת שמעון תחי', בעבור שהתנדב אביהם יצ"ו בעבורם. השם ברוך הוא יאיר מזלם, בעז"ה שיזכו לזיווגים הגונים בקרוב, אכי"ר.

וכן מוקדש השיעור ע"י הרב חיים רצאבי הי"ו לרפואת והצלחת נו"ב אפרת בן הרה"ג איתמר חיים הי"ו, וכל בני משפחתם.

וכמו כן השיעור מוקדש לרפואת רבי יחיאל בן יחיא שליט"א בתוך כל שאר חולי עמו ישראל, בעבור שהתנדבו בעבורם לרפואתם למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

השיעור מוקדש ע"י רבי יעקב בן אדמון הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו, וברכה לרכישת בית חדש. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי יעקב בן יהודה חבר הי"ו, מארצות הברית, לרפואת נו"ב היולדת מרת מזל גאולה בת עזרא שתחי', לבריאות איתנה ונהורא מעליא. ולהצלחת בתם רבקה שתחי', שירוו ממנה רוב נחת, יחד עם כל בני ביתם שיחיו, וברכה בפרנסתם. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

ולהבדיל בין החיים ובין המתים, השיעור מוקדש לע"נ ידידנו הרב שלום ב"ר שלמה הכהן אפרים זצ"ל, שבשב"ק זו חל יום היארצייט שלו, בעבור שהתנדבו בני משפחתו לעילוי נשמתו. הוא היה סמל ודוגמא לשמירה על מסורת אבותינו נע"ג, ויחד עם זאת לגדל דור של אברכים ובני ישיבות.

*

זהו משהו מיוחד, שהוא זכה. הוא הבין את החסרונות של־דור. הוא הבין כי למרות שמצד אחד שמר מאד על המסורת, כל הפרטים וכל העניינים, מצד שני הבין כי אין תקוה בדור הזה אם לא יהיו בישיבות, בתיבת נח. הדור שלנו ח"ו בלי שיכנסו לתיבת נח, זה בעוה"ר דור הפַּלָגה ודור המבול. הכל נשטף רח"ל. לא רבים הבינו זאת. גם לבוא לגור בבני ברק, הדבר אינו פשוט. מעטים הבינו זאת. הם הבינו, כי צריך לגור בקרב ציבור אשכנזי חרדי, בסביבה כזאת, כי האשכנזים ידעו את מחלות הדור, ידעו מה הרשעים החילונים השמאלנים עושים, את הדרכים המקולקלות שלהם, מה שהתימנים בעבר לא הבינו את הרשעות שלהם, לא הבינו את עומק זדון ליבם, כי כ"כ הם התרחקו מן התורה. אבל האשכנזים אשר כבר חיו את זה כמה דורות, הבינו את זה וידעו איך להילחם איתם. אלה שהבינו זאת, עקרו את דירתם.

הוא היה גר במקומות אחרים, במושב תעוז, והוא עבר לבני ברק, וככה הוא זכה לשמור על משפחתו. ב"ה אחד מהם הוא ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן הי"ו, וכן שאר אחיו, תלמידי חכמים חריפים, ירבו כמותם בישראל. וכן הנכדים, כולם הולכים בדרך ה', ירבו כמותם בישראל. כגון המשב"ק כאן, ידידנו הנעלה ורב הפעלים הרב יואל כהן יצ"ו, וירבו כמותו בישראל. בנו של ידידנו הרב אורי כהן שליט"א.

[נכון שמשפחתנו גרו במושב תעוז, שכל יושביו היו תימנים יראים ושלמים, מעי"ת צנעא ומעיר מחוית. המושב לא התקיים, וכולם עקרו משם למקומות שונים, ובמקומם התיישבו מעולי הודו. את משפחתנו רצו ליישב בכפר סבא, אבל אבא מארי זלה"ה נלחם הרבה כדי להתיישב בבני ברק. איתמר].

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

*

אני לא מרגיש כ"כ טוב, כי היינו בירושלם עיקו"ת והצטננתי, השם ירחם. לכן אני צריך לבקש סייעתא דשמיא. אתחיל שבח אל חי ונורא, אשאל אלהי עֶזְרה: ימחול לחטאי גם סָלְחה, ימשוך חסדים ינצרה: יקרע לכל פתק גזירה, וכל מְנָאץ יעֲדֶרה.

בעניין דיני ריחוק מן העריות, כגון לקרוץ בידיו או ברגליו, או לרמוז בעיניו וכו'. תמיהה לגבי מה שציינו בפוסקים, כי מה שהקדימו הטור והש"ע לכך בזה"ל 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד', שכביכול המקור הוא מהרמב"ם.

רמב"ם זה גם ראשי תיבות, ר'אש מ'דברים ב'כל מ'קום.

לכן נפתח בלשונו, בפרק כ"א מהלכות איסורי ביאה – דבר בעתו מה טוב, כי אנחנו כעת בימי השובבי"ם – בהלכה הראשונה, וז"ל, **כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים, או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר, הרי זה לוקה מן התורה** וכו'.

ובהלכה ב', ואסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו, או לרמוז בעיניו, לאחת מן העריות.

קריצה בעיניים או ברגליים, או לעשות רמזים בעיניים. הדבר מראה על כוונות רעות נסתרות.

או לשחוק עמה, או להקל ראש. כפי שכתוב במשנה במסכת אבות [פרק ג' משנה י"ג], **שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה.**

ואפילו להריח בשמים שעליה, או להביט ביפיה, אסור. ומכין למתכוין לדבר זה, מכת מרדות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון לֵיהָנות, כמי שנסתכַּל במקום התורף. ואפילו לשמוע קול הערוה – הרמב"ם לא כתב במפורש

שדוקא 'קול זמר', אבל עכ"פ בדר"כ אנחנו פוסקים כי רק קול זמר, אבל ישנם המחמירים אפילו קול אחר, ואולי הם מדברים על קול מסויים מיוחד, כגון כשהיא נואמת. כאשר היא אינה מדברת סתם דיבורים, אלא שהיא מייפה את הקול. ועי' שע"ה סי' ר"א הערה י"ט – **או לראות שערה, אסור.**

ושם בהלכה ג', **והדברים האלו, אסורין בחייבי לאוין.** הכוונה היא, לא רק חיובי כריתות, אלא גם חייבי לאוין. ללמדנו כי הגם שזה יותר קל, כי אין על כך חיוב כרת רח"ל, אבל בכל זאת זהו איסור מן התורה. ע"כ לגבי כל הדברים הללו, גם חייבי לאוין שייכים בהלכות הללו, שאסור לקרוץ בידיו או ברגליו וכו'.

הטור והש"ע באבן העזר סימן כ"א, העתיקו את לשון הרמב"ם כדלעיל, אבל הקדימו כמה מלים בזה"ל, **צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ואסור לקרוץ בידיו או ברגליו** וכו'. מכאן והלאה, העתיקו את לשון הרמב"ם.

קצת תמוה בעיני, שהרי מרן הב"י מציין תמידין כסדרן את המקורות של הטור, וכאן הוא פתח וכתב 'כך כתב הרמב"ם', אבל הרי ששת המלים הללו אינן כתובות ברמב"ם. בשום מקום, הרמב"ם לא כתב זאת, להתרחק מן הנשים מאד מאד.

אולי נגיד, כי זה בגלל שאין פה חידוש. זהו רק הסבר כללי. הדבר כעין 'כלל ואחר כך פרט'. 'תַּנֵּי, והדר מפרש'. שצריך להתרחק, ואלו הם הפרטים.

ברם, זהו אינו הפשט. כיון שכתוב, 'ו'אסור לקרוץ וכו'. האות וא"ו, ואסור, באה להוסיף דבר אחר. 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד', זהו דבר אחד. ולאחר מכן, 'ואסור לקרוץ וכו'', זהו דבר נוסף. אם זה היה הסבר לרישא, אזי היה צ"ל בלי וא"ו, 'אסור'. משמע שהם הוסיפו פה דבר אחר.

גם בבאר הגולה, מציין כבר בהתחלת הסעיף, **רמב"ם בפרק כ"א מהל' איסורי ביאה.**

לא זכיתי להבין זאת, למה הם ציינו גם את זה לרמב"ם. והמקב"ה יאיר עינינו.

*

וצריכים לדייק כאן, דברים נוספים.

לגבי 'להתרחק מהנשים מאד מאד', הם כותבים בלשון 'צריך'. ולגבי 'לקרוץ בידיו או ברגליו וכו'', הם כותבים בלשון 'אסור'. הרי ישנו הבדל, בין סגנון 'צריך' לבין סגנון 'אסור'. 'אסור' זה מעיקר הדין, אולם לגבי 'צריך', ישנה בכך מחלוקת גדולה בין המפרשים, האם זהו איסור, דהיינו כגון שהדבר מעכב, או שזהו רק לכתחילה. צריך, לפ"ז הוא כמו לשון ראוי. בערך באותו הסגנון של ראוי. ישנן חילוקי דעות, לגבי הלשון 'צריך'.

אולם בנ"ד חושבני, לפי העניין, כי מאחר שהם משתמשים באותו הסעיף, פעם צריך ופעם אסור, מתוך העניין מוכח שהם רוצים להגיד כי הדבר יותר קל. זה 'אסור', וזה 'צריך'. אחרת, למה הם שינו את הלשון? כאן מבינים שזאת דרגא פחות.

שאלה מהקהל: הלא דוקא בסיפא שהוא לשלילה, יכלו לומר לשון אסור. מה שאין כן ברישא שהוא לחיוב, הרי כדי לומר לשון אסור, היה להם לשנות ולומר אסור לו לאדם להתקרב לנשים, ואז לא היה מובן שצריך להתרחק מהן מאד מאד. ובפרט לפי המקורות שציין הגר"א, שהם לחיוב, שצריך להתרחק. ולכתוב, אסור לו לאדם להתקרב לנשים, אלא יתרחק מהן מאד מאד. הדבר מסורבל.

תשובת מרן שליט"א: יכלו לכתוב בקצרה, חייב אדם להתרחק מהנשים מאד מאד.

ג' ביאורים מדוע נקטו בנ"ד בלשון 'מאד מאד', ומאי דנפקא מינה. האם גם הנשים מוזהרות כָּאנשים בהלכות ריחוק.

אבל הדבר החשוב ביותר, שצריכים להבין כאן, מה פירוש המלים להתרחק מהנשים 'מאד מאד'? היכן מצינו זאת, שצריכים להתרחק 'מאד מאד'?

כולם יודעים מה הפירוש, 'מאד מאד'. כגון שנאמר, **טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד** [במדבר י"ד, ז'], **וְהִפְרֵיתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד** [בראשית י"ז, ו'], **וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד** [בראשית שם, כ']. בכמה מקומות כתוב כך במקרא. אבל בנדון דידן, מהי משמעות הדבר? ועוד, למה לא כתוב כך, כמעט לגבי שום הלכה אחרת?

בספר הטור והשלחן ערוך, מצינו את הלשון הזאת – מאד מאד – רק בעוד שני מקומות. פעם אחת

כתובה פה, פעם שנייה לגבי איסור רבית – בטור יו"ד סימן ק"ס, וכן לגבי שוחד, בחשן המשפט, וכדלקמן. מבינים, כי אלו דברים אשר בקלות נכשלים בהם, לכן צריכים לעשות סייגים גדולים, 'מאד מאד'.

הגר"א מציין מקור למ"ש השלחן ערוך, יתרחק וכו', וז"ל, **כמ"ש הרחק מעליה כו' וכמ"ש בע"ז י"ז א' ובקדושין פ"א ב' דתניא אר"מ הזהרו כו' ובאבות דר"נ פ"ב ה"ה אומר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו מכאן אמרו כו' הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור.** הוא מציין מקורות לעניין ההרחקה, אבל הוא לא הביא מקור לגבי המלים 'מאד מאד'. וגם לכאורה לא בטוח, כי זאת היא ממש ההרחקה שמתכוונים אליה בנ"ד. הוא מביא עכ"פ דברים דומים.

ובלנ"ד נוסיף לדבר בזה בשיעור נוסף.

בכל אופן, לגבי השאלה למה כתוב 'מאד מאד', לאחר שעיינתי במפרשים, יוצא כי ישנן <u>שלוש **דרכים**</u> כיצד להסביר זאת. ואיכא נפקותא בינייהו. נגיד זאת כעת בקיצור, ואח"כ בלנ"ד בהרחבה.

הבית חדש [שם] כותב – מהי הסיבה שכתוב 'מאד מאד' – **לפי שנפשו של־אדם מחמדתן. גזל ועריות, נפשו של־אדם** מְחַמְּדָתָן [עיין חגיגה דף י"א ע"ב]. האדם נכסף לזה. הדבר מסוכן. כך שיטת הב"ח.

ובספר אפי זוטרי [סק"א] – זהו מהר"ר יעקב פארדו זצ"ל, בנו של מהר"ר דוד פארדו זצ"ל המפורסם, שהיה מחכמי איטליה, אשר יש לו – לאביו – ספרים חשובים, כגון חסדי דוד על התוספתא, שו"ת מכתם לדוד וכו' – הוא כותב, כי בעניין דנן, צריכים ללכת בצורה קיצונית, וז"ל, **כפל מאד מאד, ע"ד שאמר התנא [פ"ד דאבות] מאד מאד הוי שפל רוח, ופי' המפרשים דאף שבכל המדות, המיצוע הוא היותר נבחר, מ"מ בגאוה מוכרח להתרחק עד קצה האחרון. וה"ה דצריך להתרחק מהנשים עד קצה האחרון.** זהו פירוש שני.

פירוש שלישי, כי בקלות יכולים להיכשל. ואפילו הנאה מועטת אסורה. דהיינו, המכשול הוא קרוב. לכן, לגבי כל מין וכל סוג קירבה, ההלכה צריכה להגיד כי יש להתרחק 'מאד מאד'.

נפקא מינה לְכָאורה, שלפי הפירושים האחרים, אין צורך ללכת בצורה קיצונית. רק לפי הפירוש השני, של ספר אפי זוטרי, צריכים ללכת בצורה קיצונית, עד הקצה האחרון. כפי שרבים מפרשים את המשנה [אבות פ"ד משנה ד'], **רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח.** הרמב"ם ועוד מבארים, כי בעניין של גאוה ושפלות הרוח, צריכים ללכת עד הקצה האחרון. באופן קיצוני. לא כמו שאר המדות. לגבי כל המדות האחרות, צריכים ללכת באמצע. לא להיות מדאי פזרן, ולא מדאי קמצן. ולא מדאי כעסן, ולא אחד שאינו מגיב ולא מתייחס כלל וכו'. אבל בנ"ד, 'מאד מאד' הוי שפל רוח.

*

חֵלק מן הדברים דלעיל, הובאו כבר בביאור 'אוצר הפוסקים' [אבן העזר הלכות אישות סימן כ"א אות ב', דף 42] בזה"ל, **מאד מאד. כ' הב"ח דלפי שנפשו של־אדם מחמדתן, כתב מאד מאד. וכלשון זה איתא בטור יו"ד סי' ק"ס גבי ריבית, ובטוש"ע חו"מ סי' ט' גבי שוחד. ועי' ב"ש סק"א, וב"ח וסמ"ע חו"מ רס"י ט'.**

ובאפי זוטרי סק"א כ', דכפל מאד מאד, ע"ד שאמר התנא [פ"ד דאבות] מאד מאד הוי שפל רוח, ופי' המפרשים דאף שבכל המדות, המיצוע הוא היותר נבחר, מ"מ בגאוה מוכרח להתרחק עד קצה האחרון. וה"ה דצריך להתרחק מהנשים עד קצה האחרון. וכ"כ ביפה ללב [ח"ה כאן אות א'].

א"כ זאת לא רק דעת ה'אפי זוטרי', אלא כך כתב גם בעל יפה ללב, זהו בנו של הגאון מהר"ח פאלאגי, שמו מהר"ר יצחק פאלאגי.

והוסיף – זהו חידוש נוסף, שאותו לא כתב האפי זוטרי (וכמדומה לי אין לו חבר) – **דגם האשה צריכה להתרחק מן האנשים מאד מאד, דאין חילוק בזה בין איש לאשה.**

שני הדברים הללו, הם חידוש.

ראשית, מה שהם סוברים, כי בנ"ד יש ללכת בצורה קיצונית. כי עוד מעט נסביר בס"ד, שהדבר איננו פשוט. כי דרך קיצונית בנ"ד ודומיו, זהו דבר מסוכן. עכ"פ הם אומרים ככה. אני רק מסביר,

לקראת מה אני הולך. והחידוש השני, מה שהוא אומר כי גם הנשים צריכות להתרחק. ולא זו בלבד, אלא מאד מאד. כמו שהאיש צריך לנהוג בדרך קיצונית, כך גם האשה לנהוג בדרך קיצונית. **הדבר** נשמע לי חידוש מאד גדול, לקבוע כך בתורת הלכה פסוקה לַכֹּל. זה לא המקובל. אם כי ישנן דעות כאלה, שלנשים אסור להסתכל על האנשים, אין הבדל, ברם 'העולם' לא סובר כך. אבל ישנן דעות כאלה. הבאתי – ויותר נכון ציינתי – כבר בס"ד בנפלאות מתורתך בהפטרת חוקת, ע"פ ותאמר אשת אביה וגו' דף ע"א ד"ה ובדין, ובזמנו דיברנו בשיעור [בשיעור מוצש"ק בלק ומוצש"ק עקב התשפ"ב], כי ישנם כאלה שאמרו, שיבנו את העזרת נשים בביהכ"נ, באופן שהן לא תראין את הגברים. אולם 'סוגיין דעלמא', איננה כך. רק לא יהא הדבר בכוונה של תאוה והנאה.

מה שכן, לגבי לקרוץ בעיניים, או לרמוז וכו', או לצחוק ולהקל ראש, מסתברא כי גם האשה היא מוזהרת. אבל לגבי להסתכל, או הפרטים האחרים, ריח בשמים וכלי זמר, לא שמענו, ולא מסתבר כי זה ג"כ לגבי הנשים. אף אחד מן הפוסקים, לא כתב את כל הפרטים האלה לגביהן.

עכ"פ כך שיטת היפה ללב. הוא מתחיל כמו הב"ח, ומסיים ככה. וזה לשונו, **'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד'. אמר מאד מאד, לפי שנפשו של־אדם מתאוה להן ומחמדתן, כדתנן בספ"ג דמכות, וכדרך שכתב הר"ב** – הכוונה לרבי' עובדיה ברטנורה – **בפיה"מ פ"ד דאבות מ"ד, מאד מאד הוי שפל רוח, לפי שרוב בני אדם נכשלין בה, ולא בדילי אינשי מיניה.**

לגבי גאוה, מיהו האדם שנקי מזה? האדם מטבעו, נולד עם גאוה. בטבעו מחשיב את עצמו.

לכן צריך לעשות לה הרחקה יתירה. יע"ש דכמות זה, (כמות) [כן מות] זה. והיינו דאמרינן בסוטה, כל אדם שיש בו גסות הרוח, כאילו בא על כל העריות וכו' ע"ש. וק"ל.

והיא גם היא, האשה צריכה להתרחק מן האנשים מאד מאד, דאין חילוק לענין הפרשה בין איש לאשה. שהרי ארז"ל [עיין סנהדרין דף עה.] **בעוּבָדָא של אדם אחד שחשק אשה, ומרוב אהבתה עמה נפל למשכב והגיע עד דכדוכה של מות, ואמרו הרופאים שאין לו רפואה אם לא ישכב עמה, או לפחות יביאוה אצלו ויראנה, ולא התירו לו חכמים אפי' לראותה. ובת' מו"ה עיני העדה ח"ב ד"ף סע"א, דה"ה אשה החושקת באיש ונפלה למשכב והגיעה לשערי מות מרוב אהבתה עמו, שאין מתירין לה להביא האיש אצלה יע"ש.** כך הוא כותב.

אבל כפי שאמרנו, נפקא מינה. מה שאמרנו לעיל, זה לפי דברי היפה ללב והאפי זוטרי, הסוברים שפירוש המלים 'מאד מאד' הוא, שצריך להתנהג בצורה קיצונית. אולם לפי הפירוש הראשון שהבאנו, מה שכתב הב"ח, אני מבין כי לפי פירושו, לא צריך להתנהג בצורה קיצונית. וכך מובן מסידור הדברים שבספר אוצר הפוסקים, שהביאו זאת בתורת שתי שיטות.

ובספר אום אני חומה [ח"א דף ט"ז], כתב זאת במפורש [ב'ברה כחמה' אות ג'] בזה"ל, **נקט לשון מאד מאד, כיון שנפשו של־אדם מחמדתן. ויש אומרים, משום שבכל המצוות הדרך האמצעית היא המובחרת יותר, מכל מקום הכא צריך להתרחק עד קצה האחרון.**

חזינן שהוא חידד זאת, כתב דעה זו בלשון 'יש אומרים'. משמע כדברינו כי זהו חידוש. ושהדבר אינו מוסכם. ואדרבה, הוא 'סותם' כפי הפירוש הראשון, זהו כעין 'סתם ואח"כ יש' בשלחן ערוך.

רק מה שאינני מבין, מדוע בהמשך הוא מביא את סיום דברי היפה ללב, כביכול זהו דבר מוסכם. הוא כתב בזה"ל, **כשם שיש אזהרה לאיש להתרחק מהנשים מאד מאד, כן מוזהרת אשה להתרחק מהאנשים.** והוא מביא בהדיא בהערה [ל"ו], כי המקור לכך הוא היפה ללב. ברם, הרי הדבר אינו 'סתם', אלא תלוי במחלוקת דלעיל. זה לפי הדעה השנייה, לא לפי הדעה הראשונה. אפשר אולי לדחוק ולהגיד שזהו המשך, זה נכתב שם באותו סעיף. אבל ודאי יותר טוב היה לפרש את העניין, הדק היטב.

בכל אופן, שם בפירוש 'הוגי שעשעות' [אמצע אות ל"ד] מובא בזה"ל, **בטור חו"מ רס"י ק"ס כתב באיסורא דרבית, דיש ליזהר בו מאד מאד. וכתב**

הב״ח שם, דלשון זה כְּתָבוֹ הטור, משום דבקל יכול להיכשל בהם, ואפילו הנאה מועטת אסורה, ואפילו רבית דברים.

רבית, נפשו של־אדם מחמדת את זאת, מכיון שהוא מתעשר בקלות, מבלי לעשות כלום. כל חודש נוסף לו כסף, מבלי שיתאמץ מאומה. לכן האדם חושק בזה.

וי״ל נמי הכא, דבקל יכול להיכשל, ובכל קירבה שהיא אסורה.

לכאורה, זהו פירוש שלישי. וממה שהוא כותב בלשון, ׳יש לומר נמי הכא׳, נראה כי זהו פירוש שלו. עכ״פ יוצא, שזהו פירוש שלישי, מדוע כתוב בנ״ד, ׳מאד מאד׳.

שאלה מהקהל: לכאורה אין כאן אלא פירוש אחד, ולא שלושה פירושים. כי הפירוש השלישי שבקלות יכול אדם להיכשל, היינו מפני שנפשו של אדם מחמדתן, וכפירוש הראשון. ובעלי שני פירושים הללו שהם פירוש אחד, לא באו אלא ליתן טעם מדוע נקטו מאד מאד, אבל לא פירשו מהו מאד מאד. ולאידך גיסא, בעל הפירוש השני, בא לפרש מהו מאד מאד, אבל לא בא ליתן טעם מדוע נקטו מאד מאד.

תשובת מרן שליט״א: יתכן. אך כיון שבכל זאת ישנם חילוקים דקים ביניהם, ולפרש דבעינן שינטה לקצה האחרון הוא מסוכן וכו׳, עדיף לבאר כך, שהן שלוש דרכים, ולרובן של־פירושים לא בעינן הכי.

*

לבוא ולהגיד, כי בנ״ד צריכים ללכת בדרך קיצונית. ובפרט לנשים, אשר ׳לאו בנות הרגשה נינהו׳. הן לא כל כך מתגרות תכף ומיד. אצל הנשים, היצה״ר הוא יותר פנימי. לוקח זמן. הן לא כמו הגברים. על הגברים יש את כל האיסור הזה, כיון שהם יותר נמשכים לכך, ובמהירות.

בנפלאות מתורתך פרשת שלחלך [בדף של״ג] כתבתי בס״ד בזה״ל, **ידוע גם כן, שדרך קיצונית בפרישות, מסוכנת מאד לרוב ככל בני אדם.**

אולי יחידי סגולה יכולים ללכת בדרך קיצונית, כיון שיש להם אפשריות להיות תלושים ומנותקים. כמו הצדיק מה״ר אלעזר אבוחצירה שהיה בבאר שבע, ולא היה הולך ברחוב לביהכ״נ, אלא דרך מנהרה, מפני שמירת העיניים.

וכפי מה שיובן מהא דאיתא בירושלמי סוטה פרק ג׳ סוף הלכה ד׳, ומפורש בערוך ע׳ שב, אלמנה שובבית, שאומרת איני נישאת לעולם, אלא השאלתי כל ימי חיי לה׳, דבר שאינה יכולה לעמוד, וכשיכבד עליה תערים לחטוא הרבה ע״כ. בסוף היא תילחץ, לחץ ועוד לחץ ועוד לחץ, זה מתפרץ, ואז החטאים שלה יהיו ללא גבול רח״ל. **ועיין בבבלי גטין דף צ. רש״י ד״ה פפוס בן יהודה.**

וכ״כ הגר״ח מוולאזין בכתר ראש אות קל״ה בשם הגר״א, שכל מה שיגדור האדם את עצמו ויפרוש מהסתכלות בעריות, אם יראה ויביט אחרי כן – אם הוא הולך בצורה קיצונית, ולבסוף קרה לו שהוא הסתכל בטעות וכדומה – **יבער בו היצר כאש.**

אם כן, מה עושים?

אלא כשדעתו [ר״ל כשיש לו צורך. יב״ן] לילך בשוק, יתפלל תחילה, ויבקש רחמים שלא יכשל רח״ל יעו״ש.

ובהמשך כתבנו שם בס״ד, כי הקיצוניות מסוכנת, לא רק בזה, אלא אף לגבי הרבה דברים, גם לגבי חינוך הילדים.

שמעתי מעשה, משנים קדמוניות, על אדם שהיה ירא שמים מאד, אולם בלי הרבה שכל. הוא חינך את בניו לקיצוניות יתירה, רק תורה ועוד תורה, ורק תפילה, ורק ורק. וכל מקצועות החול הם אפס וריק וכו׳, הכל שטיות והבלים, אין בהם ממש. הילדים שמעו, קלטו זאת, ואכן הם היו ילדים צדיקים, הוא הכניס בהם הרבה יראת שמים, ורק תורה ותורה. גיאוגרפיה, זה שטיות. הסטוריה, זה שטיות. אנגלית. טבע. אסטרונומיה. הנדסה. גיאומטריה. וכו׳ וכו׳ וכו׳. כל דבר שאינו תורה, זה שטיות.

ויהי כאשר הם גדלו, עד״ש ביעקב ועשו [בראשית כ״ה, כ״ז] **וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים** וגו׳, התחילו ׳לפתוח את העיניים׳, להביט ימינה ושמאלה, והנה הם רואים כי זה ׳לא בדיוק׳ כפי שאביהם אמר. ואז התוצאה היתה, שהם פרקו עול. השם ירחם.

לא זו הדרך. צריך לדעת איך 'לחַפֵּן' אותם מכל הרוחות.

זהו מה שהבאתי [שם] בהמשך בזה"ל, **ולא רק בענייני עריות כן הוא, אלא גם בשאר עניינים הוא כעין זה. כגון שהיה מעשה בדור שלפנינו, באדם אחד ירא שמים ביותר, שחינך בניו ובנותיו בקנאות יתירה, שהכל חוץ מהתורה הוא הבל וריק, ומאד מאד האפיס זאת בעיניהם, וקיבלו ממנו. אך כשגדלו והציצו אחת הנה ואחת הנה, נפקחו עיניהם וראו שאינו ממש כדבריו, ואז פרקו עול לגמרי רח"ל.**

על כן, כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת [משלי י"ג, ט"ז].

מה שאחז"ל, 'מאד מאד' הוי שפל רוח, האם הכוונה להתנהג בשפלות הרוח באופן קיצוני. ושתי עצות טובות לשמירת העיניים וקדושת המחשבה.

עניין הקיצוניות איננו פשוט, גם לגבי שפלות הרוח, דהיינו שהאדם יתנהג כך בצורה קיצונית, אם כי לכאורה אין סכנה בכך. אדם אשר מחליט להתנהג ככה, אינני יודע האם הדבר כ"כ גרוע. אבל השאלה היא, האם ישנה 'חובה' כזאת. האם זהו מה שהקב"ה רוצה, שואל ודורש, מאתנו?

רבינו הרמב"ם כותב כך במפורש [בפירוש המשנה], ואחריו רבי' עובדיה [מברטנורה], וכך פסק הרמב"ם בהלכות דעות [פרק ב' הלכה ג'].

אם הפירוש הוא כך, לגבי מ"ש במשנה באבות 'מאד מאד הוי שפל רוח', דהיינו שיש ללכת בדרך קיצונית, א"כ מה יגידו המפרשים האחרים הסוב' בנ"ד שא"צ לנהוג בקיצוניות?

אלא כנראה שצריכים להגיד, כי הם סוברים שאף 'מאד מאד' הוי שפל רוח, אין פירושו בקיצוניות. אין הדבר אומר ללכת דוקא בצורה קיצונית.

ובעצם, זאת מחלוקת בגמרא במסכת סוטה. רבינו יונה מביא זאת [באבות שם] וכותב בזה"ל, **כבר נחלקו חכמי התלמוד בדבר הזה, במס' סוטה [דף ה' ע"א]. חד אמר, בְּשַׁמַּתָּא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה כלל. כלומר, שאין לאדם להיות שפל רוח עד הקצה האחרון, ולא יהיה כל כך שפל שיבזוהו בני אדם.** שיצחקו וילעגו עליו? גם דבר זה, הוא אסור. אדרבה, זה ג"כ מנודה. לא ללכת עד הקצה בזה.

אך בינונית, יקח לו גסות הרוח. לא (להתנאות) [להתגאות], ולא להשפיל רוחו בתכלית השפלות, שלא יבא לידי בזיון. ועל זה אמרו, בשמתא דאית ביה גסות הרוח הרבה, ובשמתא דלית ביה כלל. כי אינו אדם, אך לבהמות נדמה. ואחרינא אמר, בשמתא דאית ביה כלל. שכל כך היא מדה רעה, שצריך להתרחק ממנה הרחק גמור, ולא יהיה בו ממנה כל עיקר. כדעת ר' לויטס. ומן הטעם שכתבנו. וכן הלכה.

ברם, בהמשך הגמרא שם מובא כך, **א"ר נחמן בר יצחק, בלא מינה ולא מקצתה. מי זוטר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'], תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב?**

א"כ רב נחמן לא מסכים עם זה, ולדעתו צריכים ללכת בצורה קיצונית. וכך הרמב"ם פוסק, כמו שהקדמנו. ברם, לא כל המפרשים מסכימים לכך.

מהר"ל מפראג למשל, סובר כרמב"ם. הוא כותב במפורש [דרך חיים על מסכת אבות שם] בזה"ל, **מה שאמר הוי שפל רוח מאוד מאוד, כי צריך שיהיה שפל בתכלית, עד שאי אפשר יותר. ולא תאמר שיהיה שפל רוח במה** (דהיינו בדבר־מה מסויים. יב"ן), **אבל צריך שיהיה שפל רוח לגמרי, שהרי תקות אנוש רמה. וכיון שתקות אנוש רמה, צריך שיהיה שפל רוח לגמרי, עד שאי אפשר להיות יותר.**

אבל מי שיעיין ב'ילקוט ביאורים' על מסכת אבות המבואר שם, בדף כ"ב – יש בספר הזה ברכה גדולה, הם אספו מכל הספרים – הוא יראה כי הדבר אינו מוסכם. ובפרט, שישנה טענה גדולה. כי לפי השפת אמת, אין ראיה לכך בכלל מן המשנה. כי במשנה כתוב, 'מאד מאד הוי שפל רוח', לא כתוב 'הוי שפל רוח מאד מאד'.

'**מאד** מאד הוי שפל רוח' היינו, תעבוד הרבה על עצמך, שתהיה שפל רוח. 'הֱוִי' זהו מלשון הויה. בכדי להיות בדרגא כזאת, עליך לעבוד על כך הרבה, 'מאד מאד' הוי שפל רוח. כך אומר השפת אמת, ונראה לי כי זהו דבר 'מבריק' מאד.

וזה לשון השפת אמת [אבות שם], **אין הפי' להיות שפל מאד, דא"כ הול"ל הוי שפל רוח מאד מאד. רק הפי', לראות היטב איך להיות תמיד שפל**

רוח, וקאי 'מאד מאד' על רוב הזהירות שצריך להיות בזה.

זהו חיזוק, לדעה השניה.

*

א"כ אנחנו מבינים, כי ישנן פנים לשני הצדדים. ישנן שיטות כאלה, וישנן שיטות כאלה. גם בעניין גאוה, וגם לגבי ההלכות הללו. ואם נגיד כפי שאמרנו לעיל, כי הקיצוניות – לגבי ריחוק מן העריות – זהו דבר מסוכן, א"כ מה הם יענו?

מה העצה היעוצה שלא ליפול לסכנה, לאידך גיסא?

יש לנו על כך, שתי תשובות. או כפי שהגר"א אומר – כמו שהבאנו לעיל – לגבי אדם שהלך בצורה קיצונית, שהוא צריך להתפלל שתהיה לו שמירה מהקב"ה. הוא לבדו, לא יחזיק מעמד. כדי שישמר, שלא יהיו לו מכשולים, אזי לפני שהוא יוצא לדרך, הוא צריך תפילה.

וישנה עוד עצה. שהאדם לא יצא לדרך, מבלי שיש לו משהו לעיין. דהיינו, איזו קושיא, או איזו הלכה, איזה עניין או מאמר, משהו שלא ברור לו, הוא צריך לסדר לעצמו את הסוגיא, את הנושא, את הצדדים והסברות, או את הדרשה. כך שגם כאשר הוא בחוץ, הראש שלו 'תפוס' בנושא הזה. כי אם הוא יוצא ככה, מבלי שיש לו על מה לחשוב, ראש פנוי, אזי הוא קרוב מאד למכשול רח"ל.

כך מספרים על הג"ר חיים פינחס שיינברגר זצ"ל, ראש ישיבת תורה אור בירושלם עיקו"ת, ואמרו זאת גם על כאשר הוא היה בן מאה – לא בחור צעיר, ולא בן 60, אלא בן 100 – מישהו ראה שכאשר הוא היה צריך לצאת מביתו לאיזה עניין, הוא נעצר על יד הדלת, לא המשיך. שאל אותו, הרב, מה קרה? צריך משהו? למה הרב מתעכב? ענה לו הרב שיינברג, כי לא הכנתי איזו קושיא, שאחשוב עליה. בלי זה, אני לא יוצא. אשריו ואשרי חלקו.

כך זוכים לשמירת עיניים טובה, ולקדושת המחשבה. תן לחכם, ויחכם עוד.

לפרטי עניינים אשר צריך אדם להתרחק בהם מהנשים מאד מאד, אין סוף.

ראוי להסביר את המלים הללו, שהוסיפו הטור והשלחן ערוך, **צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד.** אף שהדבר לא כתוב ברמב"ם, כמו שהקדמנו. אמנם מסתבר שהרמב"ם אינו חולק על כך, אבל הוא לא כתב זאת במפורש.

לכאורה, הם לא כתבו ממה בדיוק צריך להתרחק? אמנם אח"כ כתוב, ואסור לקרוץ וכו', וכפי שאמרנו זהו דבר נוסף, אבל בהתחלה, אין כאן פירוט, ממה 'להתרחק מאד מאד'?

נראה שאפשר להבין זאת, עפ"י מה כתב בספר החינוך [מצוה קפ"ח] בזה"ל, **מדיני המצוה, מה שאסרו חכמים זכרונם לברכה [אבות פ"ג משנה י"ג, ואבות דרבי נתן פ"ב] בזה לגדר, והוא שלא יקרוץ אדם בידיו וירמז בעיניו לאחת מן העריות, ושלא לשחק עמהם כלל. ואפילו להריח בשמים שעליהם, אסרו. ושלא להביט בנשים כלל, ואפילו בפני כלה בכוונת הנאה, ואפילו באצבע קטנה שלהן אסרו להסתכל** וכו'.

ובהמשך הוא אומר, **וריבוי (ירבו) פרטי הריחוקין, שהזהירו עליהן בענין זה. אבל כלל הדבר הוא, שלא יעשה האדם שום דבר בעולם, המביאו לידי הרהור בנשים** וכו'.

נראה שחסר כאן קצת בלשונו. הוא כותב 'וְרִיבּוּי פרטי הריחוקין', אבל א"כ היכן הוא ההמשך? כנראה זאת טעות. וראיתי כי ישנה גירסא אחרת, 'וְרַבּוּ', כלומר יש הרבה פרטים. זה לשון טוב, ומובן יפה.

אבל כלל הדבר הוא, שלא יעשה האדם שום דבר בעולם, המביאו לידי הרהור בנשים. לא במעשה, ולא בדיבור, ולא שום רמז לקרב דעת האשה הקלה עם דעתו – שלא יהיה איזה קשר, כי היא עלולה להתפתות – **אלא באשתו לבד.**

וכענין זה, היה מוכיח הנביא אנשי דורו, באמרו להם [ירמיהו ה', ח'] אִישׁ אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יְצַהֵלוּ. כלומר, לפי דרכם, שנראה כאלו אינם מתכונים לכך, ירמזו לנשי רעיהם רמיזות של ניאוף, ומגביהים קולם בענין שישמעו אותן הנשים, ויתעורר יצרם אל אהבת הנואף.

תמיהה על מ״ש הרמב״ם בפיהמ״ש, בעניין 'תכלית השפלות', בסיפור על 'אחד מן החסידים' שהיום השמח שלו בכל חייו היה כשנסע בספינה, והיה במקום בזוי מאד וכו'.

יש לי קצת תמיהה, על מ״ש הרמב״ם בפירוש המשנה, בביאור המשנה הזאת שהזכרנו, 'מאד מאד הוי שפל רוח'.

וזה לשון הרמב״ם שם, **וכבר ביארנו בפרק הרביעי [משמונה פרקים] כי האדם ראוי לו לנטות לאחד מן הקצוות, עד שֶׁיִּקָּבַע בהתנהגות ממוצעת. על דרך הסייג, זולתי במדה הזאת לבדה מכל המדות, כלומר הגאוה. כי לגודל חסרון המדה הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה –**

זהו דבר מעניין. ישנם דברים רבים, שהאנשים יודעים כי הם אינם טובים. למשל, כעס. מבינים שזה לא טוב. וכן קמצנות, וכדומה. אבל גאוה, להבין שזהו דבר שאינו טוב, זאת רק אנשי המעלה מבינים – **הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בַּנפש, רושם לגאוה כלל בשום פנים.**

כעת הרמב״ם מביא סיפור ידוע ומפורסם, והתעוררתי כי לכאורה ישנו כאן דבר שצריך הסבר.

וכבר ראיתי בספר מספרי המדות, ששאלו את אחד מן החסידים ואמרו לו, איזהו יום השמח ביותר שעבר עליך מימי חייך? תגיד, מתי היתה לך, את השמחה הכי גדולה?

אמר – ענה להם החסיד הזה – **יום שהייתי נוסע על גבי ספינה, והיה מקומי בה במקום שפל ביותר, והיו עלי בגדים בלויים.** יום אחד הוא היה בספינה, ונתנו לו מקום הכי בזוי. והבגדים שהוא לבש, היו ישנים, לא מכובדים.

והיו בספינה, סוחרים ובעלי נכסים. אנשים עשירים.

ובהיותי נמצא במקומי, והנה אחד מאנשי הספינה עמד להשתין, ונגלו לעיניו שפלותי ומצבי הפחות שהייתי שרוי בו – הוא ראה שאני במצב כ״כ שפל – **עד שגילה את עצמו והשתין עלי. תמהתי על חוזק תכונת העזות בנפשו.**

כעת תשמעו את דבריו, ואין באפשר להגיד פרטי הענינים, שידע האדם לעשות לקרב אליו דעת האשה שהיא קלה. אין אפשרות לפרט הכל, כי אין לדבר סוף.

ולכן הזכירו זכרונם לברכה מהם קצת, ובשאר יזהר כל אחד ואחד לשמר עצמו לפי מה שימצא את גופו, כי השם יראה ללבב [שמואל א' ט״ז ז'].

כל אדם יודע בעצמו, האם הדבר עלול להביא למכשול, או להרהור. זהו בכלל העניין.

ומכל מקום – כעת הוא מוסיף דבר חידוש – **לפי הדומה, מכל מה שהזהירו זכרונם לברכה, אין אדם רשאי לזוז ממוסרם הטוב.** לגבי הדברים שאמרו חז״ל במפורש, אף אחד לא יכול להגיד כי הוא פטור מכך. כפי ששלמה המלך אמר, 'אני ארבה ולא אסור'. כביכול לי אין בעיא להסתכל, כי הדבר אינו מזיק לי, ולא פוגע בי. הדבר אינו. מה שכתוב בחז״ל, כגון שלא להריח בשמים, אף אחד לא יכול להגיד שזה לא יזיק לו, ולהתיר לעצמו את הדבר.

ואף על פי שהוא מוצא עצמו חֲשׁוּדִ־התאוה קצת [מלשון הפסוק (בראשית כ', ו') וָאֶחְשֹׂךְ גַּם אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ לִי. יב״ן] – ויכול להיות שהדבר קצת נכון, כי הוא אדם שאיננו מתפעל ולא מתרגש – **לא יאמר, כיון שאני מוצא עצמי כן, מה אִכְפַּת לי אם אסתכל בנשים, כי יודע אני בעצמי שלא יתעורר יצרי בכך.**

שהרבה אמרו כן, ונכשלו. זאת טעות לומר כך. נפל בפח שהטמין לו יצה״ר.

ועל זה רמזו זכרונם לברכה [סוכה דף נב.] באמרם, כי היצר בתחילה חלש מאד, והולך ומתחזק על האדם הרבה. ע״ד שנאמר [ישעיהו ה', י״ח] וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה, חַטָּאָה.

א״כ יוצא כך. מה שחז״ל פירטו, מה שמפורש בטור בש״ע וברמב״ם, את זאת אף אחד לא יכול לבוא ולהתיר לעצמו. ולגבי דברים אחרים, אמנם אי אפשר להגיד שהוא עושה עבירה, אבל הדבר אינו טוב. כפי שדייקנו מקודם, זה 'צריך', וזה 'אסור'. אולם בכל אופן, מובן כי הדבר איננו רצוי.

זהו מה שאמרו, צריך להתרחק מהנשים מאד מאד. אין מפורש הפרטים, כי הכל לפי העניין.

החסיד הזה אומר, התפלאתי איך אותו אדם כזה עז פנים? כיצד הוא לא מתבייש, עד כדי כך, לעשות דבר כזה? איפה האנושיות?

ובאמת, אני עצמי לא הצטערתי על מעשהו בשום פנים, ולא התרגשתי ממנו כלום. אותו אדם הוא אכן גרוע שבגרועים, אבל אני לא לקחתי זאת ללבי בכלל.

ושמחתי שמחה גדולה, על שהיגעתי לכדי כך, שאין מצערני בזיון אותו הפֹּחות, ולא שמתי לב אליו.

דהיינו, ראיתי כי מה שעבדתי עליו כל הזמן, עניין הגאוה וגסות הרוח, כעת זהו המבחן, מבחן המעשה, הנה קורה לי דבר השפלה גדולה כזאת, ושמחתי על כך, כי לא הוזיז לי בלב שהוא עשה לי כזה בזיון. המשכתי כרגיל, כאילו לא היה ולא נברא.

אומר הרמב"ם, **ואין ספק, שזו תכלית שפלות הרוח, כדי להתרחק מן הגאוה.** ואם כן, הרמב"ם סובר שצריך כל אדם להגיע אל המדה הזאת. לעבוד על עצמו, לשאוף להגיע אל הדבר הזה.

*

מיהו אותו 'אחד מן החסידים' הזה? בספרים מבואר, שהוא לא היה יהודי. באומות העולם, היו אז אנשים מתחסדים, 'חסידי אומות העולם'. ובטח גם הסוחרים הללו, היו גויים. כי לא מסתבר שמישהו יהודי עז פנים כל־כך שיעשה דבר כזה, מתאים רק לגוי להיות ככה.

כך מביאים בהערות על ספר המצוות שבהוצאת מכון המאור, **בספר מוסר הביא עובדא זו באחד מחסידי אומות העולם. והוסיף, ובודאי מי שהגיע לזו המעלה משפלות הרוח, גדול הוא עד למאד, גבור בכח שכבש יצרו ושלט על כח כעסו. ובני אדם שהגיעו לזו המעלה, יקרים הם מפנינים עכ"ל.**

ובספר מנורת המאור [נר השביעי כלל א' פ"ב אות של"ד] הביא דברי רבינו, והוסיף, ואם זה אירע לאחד מן החשובים שבגויים, מה יש לעשות לחסידי ישראל, שכבודם והדרם הוא לאחוז תכלית שפלות הרוח בקצה האחרון, ובזה יזכו לכל הדר וכבוד ועילוי בעולם הזה ובעולם הבא ע"כ.

הערה מהקהל: רבים מביאים זאת על הרמב"ם בעצמו.

תשובת מרן שליט"א: מפליא. מי יודע? עכ"פ הם לא הבינו כך. יכול להיות שהרמב"ם הסתיר, אבל הם אומרים במפורש כי זהו אחד מחסידי אומות העולם, מסתמא הם הכירו זאת מן הספרים שלהם. ישנם ספרי מדות של אריסטו, וכדומה. הם לא יכלו לפרש כך, כי הם ראו את המקור עצמו בספרים – היכן שהרמב"ם הסתכל – ושם הם ראו כי מדובר על גוי. אבל בהחלט נכון, שלפעמים גדולי ישראל מספרים על עצמם בלשון נסתרת. למשל, הבן איש חי סיפר הרבה סיפורים, 'מעשה בחסיד אחד', 'מעשה במקובל אחד', ולמעשה הוא התכוון על עצמו, כמו שמעידים תלמידיו שידעו זאת מקרוב.

המשך ההערה מהקהל: כי ממשיכים את הסיפור שאחד התלמידים שלו כעס, והוא התפלא עליו, איך אתה כועס על כבודי כביכול.

תשובת מרן שליט"א: צריך לבדוק היטב. תביא את זה.

יש להוסיף, שאם אמת שהמדובר ברמב"ם עצמו, היה לו לכתוב בקיצור, וכבר נשאל אחד החסידים, מבלי לכתוב שראה כך בספר מספרי המדות. כי מדוע יכתוב דבר שאינו אמת ללא שום צורך. וכדרך הבן איש חי שהזכרנו, שכתב את המעשיות בסתם, מבלי לכתוב שראה אותם באיזה ספר.

*

בכל אופן, מה שלא מובן לי הוא, מה שהרמב"ם אומר כי 'זאת תכלית שפלות הרוח'. אין משהו שהוא יותר מכך.

אשאל אתכם שאלה. הרי כל הסוחרים אשר היו בספינה, הם לא ראו את העניין הזה. לכאורה, מי אמר שאם הם היו רואים, לא היה לו בליבו צער? כאשר לא רואים אותו במצב בזוי, הוא אומר לעצמו, בסדר, לכל הפחות לא רואים אותי. אבל אולי אם היו רואים אותו, הסוחרים שבספינה, וק"ו אם המדובר היה בידידים שלו, או במשפחתו, אשר רואים שעושים לו כאלה בזיונות, האם גם אז הוא לא היה מצטער? הוא ג"כ לא היה שם לב?

בסיפור דלעיל, המצב היה שאף אחד לא ראה זאת, רק אותו אדם אשר הטיל את מי־רגליו עליו.

בסדר. אבל אם הסוחרים היו רואים, ואפילו סוחר אחד, יכול להיות שהדבר כן היה כואב לו. כל־שכן אם הם היו אלה ידידים שלו, או משפחתו, ג"כ מסתמא הוא היה מרגיש מאד מאד מושפל. אם כן, זאת איננה 'תכלית השפלות'.

הרי תמיד הכלל הוא, כפי מה שאמרנו בס"ד בעבר לגבי **וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה** [ישעיהו כ"ד, כ"ג], כי 'וחפרה הלבנה' היינו כלפי הישמעאלים, שהם מונים ללבנה. הלוח שלהם רק לפי הירח. 'ובושה החמה' אלו הנצרים, שהם מונים לחמה. **וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ** [תהלים פ"ג, י"ח].

'**וחפרה** הלבנה' פירושו, שלעתיד לבוא תהיה לישמעאלים את החרפה הכי גדולה. **כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם**. כי הם הרי השתלטו על מקום בית המקדש, וכאשר יתגלה כבוד ה', בשבילם זאת תהיה הבושה הכי גדולה. כי כפי שאמרנו, הרי הם מכחישים בכלל שהמקום הזה שייך לעם ישראל. א"כ זהו המשל.

ישנו פסוק בספר ישעיה [ב', י'], **בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר**. דהיינו, כאשר האדם מתבייש, הוא הולך לאיזו פינה, כדי שבני אדם לא יראו אותו במצב העלוב שלו. לכן זה נקרא, 'וחפרה'. וכפי שאמרנו מקודם, 'ויחפרו'. כמו כן נאמר, **אַל תִּירְאִי כִּי לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי** [ישעיהו נ"ד, ד']. 'תחפירי' מלשון חפירה, האדם הזה מחפש איזו חפירה, להתחפר, שאף אחד לא יראה אותו. להסתתר, עד יעבֿר־זעם'.

א"כ חסר לנו פה בהבנת דברי הרמב"ם, למה הוא אמר כי זאת 'תכלית השפלות'.

השם ברוך הוא יאיר עינינו. תחשבו על השאלה הזאת. ומי שימצא תשובה, נא יודיענו.

שאלה מהקהל: מהי ההרגשה שהיתה לאותו חסיד באותו הרגע?

תשובת מרן שליט"א: הוא כותב, שהוא לא הרגיש שום פגיעה. הוא לא שם ליבו לזה.

המשך השאלה מהקהל: הוא לא שמח? שזהו דבר חשוב?

תשובת מרן שליט"א: לא. הוא שמח, שהוא הגיע אל הדרגא הזאת. כי הוא בחן את עצמו במבחן המעשה, וראה שהוא עמד בזה.

המשך השאלה מהקהל: אם במצב כזה היתה שמחה, אז המרחק מאנשים שהם ממש בצער הוא לא גדול כל כך. השוויתי את המרחק. כשהוא לבד עם עצמו, היה צריך לעשות לו איזו צביטה, קצת צער מועט, אם זה לא עשה לו כלום ממש, אז גם כשהיו אוהבים שלו שם זה היה רק מעט.

תשובת מרן שליט"א: זה מספיק לומר, שאין מכך הוכחה. כפי שאמרתי, הניחא אם המדובר בסוחרים, שבין כה וכה אינם מכירים אותו. אבל אם המדובר באנשים שמכירים אותו, שעכשיו ידעו כולם כזה דבר, הרי יזכרו לו את הסיפור הזה לנצח. א"כ אולי זה לא מוכיח, שהדבר לא הזיז לו כלום. ועכ"פ איך הרמב"ם כתב שזו תכלית השפלות. יש דרגא יותר נמוכה.

שאלה מהקהל: מהי הסברא שגם גוי ינהג במדה כזאת? שיהיה חסיד כ"כ גדול? בשלמא לחלק צדקה, וכדומה, דבר שעושה להם קצת כבוד, זהו דבר מובן. אבל בשפלות וענוה כזאת? לא ראינו דבר כזה, אצל הגויים. שהם מתגאים ומתפארים בדבר כזה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. זה היום. בדורות הללו. אבל אז היו חסידי אומות העולם, שהיו במדרגות גבוהות. מהר"ר אברהם בן הרמב"ם, למד הרבה דברים מחסידי אוה"ע, הנקראים 'צופים'. אבל הוא לקח רק את הדברים שהוא מצא להם מקור בכתבי הקודש. רואים כי בדורות ההם, היו אנשים אשר הפליגו בחסידות. אפילו שהם מאומות העולם. זהו כפי שישנן ז' מצוות בני נח, וכתוב כי זה לא דוקא אותן ז' מצוות בני נח, אלא כל דבר שהוא בשכל, גם בכך הם מחוייבים. אבל מסתבר – כך כתב הר"א בן הרמב"ם – כי הם לקחו זאת מחסידי ישראל. אין להם דברים מעצמם, המקורות שלהם הם מאתנו. רק הוא אומר, שבעוה"ר בגלות שכחנו הרבה דברים, לכן הוא היה מחקה אותם, עשה דברים רבים כמו אוה"ע, מה שהוא למה מחסידי אוה"ע.

יש דבר שנקרא אצלם, 'אַכְוַאן אַלְצַפַא' – אחֵי הטוֹהַר. הם כת שעסקו בפילוסופיא ובמוסר.

הרבה דברים בספר חובות הלבבות, הם לקוחים מספרי מוסר של אוה"ע. לכן הרבה מתפלאים ולא יודעים מהיכן המקור למש"ש בשער הששי, שער

הכניעה, שביום הדין ימצאו כתוב בפינקס זכיות שלהם, מצוות שהם לא עשו. וייאמר להם, כי הן מֵאלה שדיברו עליהם לשוקהרע וכו' כמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פ' כי תצא ע"פ זכור את אשר עשה י"י אלהיך למרים.

המאירי בחיבור התשובה מביא דברים רבים, בשם חכמי המוסר, וזה מאומות העולם. משלי הערבים, וכדומה. רק שהם בחרו, סיננו וכו', מה אפשר לקחת מהם. מה שהם מצאו, כי ישנו לכך בסיס ויסוד, מתאים לתושב"כ ולתושבע"פ.

גם רבינו עובדיה מברטנורה בתחילת מסכת אבות, כתב **שחכמי אוה"ע אומות העולם ג"כ חיברו ספרים כמו שבדו מלבם בדרכי המוסר, כיצד יתנהג האדם עם חבירו. לפיכך התחיל התנא במסכת זו, משה קבל תורה מסיני. לומר לך, שהמדות והמוסרים שבזו המסכתא, לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם, אלא אף אלו נאמרו בסיני.** ויעו"ש בביאורנו מילי דאבות דף ג' מ"ש בס"ד.

מהי ההתראה שמתרה הקב"ה באדם, קודם שמביא עליו צרה או יסורים, כגון תוכחה. כולל לקבל הערות מנות־ביתו.

ידידנו הרה"ג חיים לוי **שליט"א** מניו יורק, כתב אלי בזה"ל, **לק"י ערש"ק פרשת בשלח ה'תשפ"ה ב'של"ו.**

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

שלמכון יסגא לעלם.

תשמענה אזני, לבת קול היוצאת מבית מדרשו "פעולת צדיק" המכרזת ואומרת "שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם". וכתב מו"ר בשערי יצחק (שמות ה'תשפ"ה): "מובן שהמדובר שם הוא בכל יום ויום, מימות השנה. לא דוקא בימים האלה, ימי השובבי"ם. כי לגבי הימים האלה, אם בכל ימות השנה זהו רק כרוז אחד, בימים האלה זה עשרה כנראה או מאה כרוזים כאלה: "שובו בנים שובבים, ארפא משובותיכם".

דהיינו, אם כתוב בזוה"ק כי הב"ק 'שובו בנים שובבים' היא יוצאת בכל יום, אזי אין המדובר שם דוקא בימי השובבי"ם, אלא בכל יום מימות השנה. ומאחר שכן, אם בכל יום ישנו 'רמקול' כזה, אזי בימי השובבי"ם זה עשרה רמקולים, או אולי אפילו מאה רמקולים.

באזניים הגשמיות, לא שומעים זאת. ברם, הנשמה שומעת את זה".

ברשות מרן שליט"א הנני חפץ להעלות דבר שקשור לענייני דיומא, ומי יתן ויהא לתועלת מבקשי השם.

איתא במדרש תנחומא (ראה פ"ב) וז"ל: וַיְגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא צָרָה לָאָדָם, עַד שֶׁהוּא גּוֹלֶה לְאָזְנוֹ וּמַתְרֶה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְזֹר בּוֹ. אִם חָזַר בּוֹ, הֲרֵי יָפֶה. אִם לָאו, מֵבִיא עָלָיו רָעוֹת. וַיְגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִפַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, כְּשֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא עָלָיו מַכָּה, הָיָה שׁוֹלֵחַ וּמַתְרֶה בּוֹ בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ וכו'. עכ"ל.

לפני שהקב"ה מביא צרה על האדם, הוא אינו מביא עליו עונש, מכה, בלי התראות. בפתאומיות. לא בגלל שהוא עשה עבירות, אז הוא מביא לו עונש תכף. תחילה הוא מתרה בו.

ויש לשאול, מה יעשו אלה הדורות שלא זכו לנבואה, וגם לא לרוה"ק, האם אין מנוס ומפלט להם? מי גולה אָזנם ומי מתרה בהן?

איפה אצלינו התראה? זאת היא השאלה.

והוא מביא הסבר טוב לכך, מהספר ביאור האֲמָרים – שזהו פירוש על מדרש תנחומא – בזה"ל, **כתוב בפירוש "ביאור האמרים" שם וז"ל, ויש לו ית' אופנים שונות, יש ע"י יסורין [ראה דרך ה' ח"ב פ"ג אות ה', ואריכות בזה בס' תורת אברהם (גרודזינסקי עמ' יד) "החוטא עצמו הוא הנביא הרואה את מצפוני לבו, חיב"א] , ויש ע"י נביא, ויש ע"י חלום, ויש ע"י תוכחה".**

ישנם כמה דרכים. לכן אם אין לנו נביאים, יש לנו עכ"פ את הדרכים האחרות, כגון תוכחה.

ברצוני להתעכב לעת עתה על האופן הרביעי שהבורא ית' מתרה בנו, והוא ע"י התוכחה. לבד מפשוטם של דברים, נראה לפרש, המוכיח הוא "אף בלילות יסרוני כליותי" (תהלים טז, ז), הלא הוא מצפונו של האדם, המונע אותו מדרך רע. זהו מה שדיברנו בזמנו, כי המצפון של־אדם, מרגיש רע איתו. א"כ הנה, הוא כן קיבל התראות. **כמו**

שפי' שם המלבי"ם, ראה עוד קונט' כליות יזמרו לשמך (עמ' כד).

התוכחה היא אותה בת קול המכרזת ואומרת "שובו בנים שובבים", כך שמעתי לפרש מרבי יונתן שרגא דומב שליט"א, וכ"כ בס' הלוך להרגיעו ישראל (עמ' פח).

עד כאן השייך לענייננו.

אולם אחר ראותי – עכשיו תשמעו חידוש – **סקר המעיד, שאחוזי הגירושין במגזר החרדי בכמה מקומות אשר בא"י, עלו למעלה מארבעים אחוז בשנה שעברה בר מינן – שמעתם? – חושבני שיש להוסיף פירוש נוסף מי הם אותם מוכִיחים. כתב בס' ראשית חכמה (שער הענוה פ"ה אות לה): "ואם אשתו מוכיחתו במלי דשמיא, חייב לקבל ממנה.**

לפעמים אומרים, או חושבים, כי כאשר האדם הוא נשוי, כבר אין מי שיעיר לו, לא הורים ולא חברים, ולא רבנים וכו'. אבל אשתו, שהיא רואה אותו, היא כן מעירה לו. גם במילי דשמיא. אבל האדם, קשה לו בטבעו לקבל הערות. ועוד שהיא תוכיח אותו?

ברם, זאת טעות. תגיל תשמח מאד, שעוד היא מעירה לך הערות. 'חייב לקבל ממנה', היא היחידה שמסוגלת ויכולה לתקן אותך, כי היא רואה מסביבך כמעט הכל. אחרת, אין מי שיעיר לו.

וזה מדרכי הענוה. ואם היא רואה בו דבר שאינו הגון, ואינה מוכיחה אותו, נענשת". ההיפך, אסור לה לשתוק. היא חייבת להוכיח אותו. **וראה מש"כ הנצי"ב בהעמק דבר עה"פ (בראשית ב, יח) עזר כנגדו, וע"ע סיני (לז, עמ' שז).**

וראה דברים מבהילים שכ' החיד"א בס' מדבר קדמות (מערכת נו"ן אות יא) וז"ל: "התלמיד חכם כפי מה שמתנהג הוא עם הקב"ה, כן אשתו מתנהגת עמו. וזה סוד מה שאמרו רז"ל, זכה עזר, לא זכה כנגדו. שמורדת בו, כמו שהוא מורד בקונו. הרי האשה היא רומזת לשכינה, א"כ כיון שהוא לא מתנהג נכון, כיון שהוא מורד, אזי גם היא מורדת בו. מדה כנגד מדה.

וזה הסוד, לא שייך אלא לצדיקים. ולזה כל בן־תורה שאין אשתו נשמעת לו – אם הוא רואה, שהיא לא מקבלת ממנו – **אין ראוי להתרעם עליה, כי איהו דאפסיד אנפשיה.** מה שעליו לעשות הוא, לתקן את עצמו. תשמע להקב"ה, ואז ממילא גם היא תשמע לך.

אמנם אם אינו בן־תורה, דרך טֶבַע שאשתו נשמעת לו, מפני שהיא יריאה ממנו.

המקור לכך הוא, מָר זקני הרב חסד לאברהם עין יעקב נהר מ"ח". עכ"ל. והחי יתן אל לבו להתעורר בזה.

מי יתן ונזכה לבנין בית מקדשנו ותפארתנו, ואז נעלה על מזבחך [שאיננה דומעת] קרבנות חובותינו. אכי"ר.

תלמידך הקטן חיב"א מני"ו.

יישר כוחו. הדברים חשובים מאד. התחלתי נושא זה, כי רציתי להמשיך להוסיף, אבל בלנ"ד נמשיך בשיעור אחר, כי אני רואה בשעון שכבר מאוחר. והעניין דלקמן אינו סובל דיחוי.

כיצד תובן דעת הנודע ביהודה, לא נפסל כשנכתבה אות יתירה בין מלה למלה בסת"ם, הרי הרמב"ן כתב כי כל התורה שמותיו של הקב"ה, והרקאנטי כתב כי התורה היא סדר עשר ספירות, והרמח"ל כתב כי ספר תורה שיש בו פיסול אחד, נפסל כולו, כי אין ההארה עומדת עליו כראוי. תפילין ום"ת שנוספה בהן תיבה כפולה.

נחזור לעניין 'כתר בן אשר', הנני מקוה שאספיק הכל.

הבאנו בס"ד את שיטת הנודע ביהודה, לגבי אם ישנה אות בס"ת – או בתפילין ובמזוזה – אשר איננה מחוברת עם המלה. האות נמצאת, בין מלה למלה. למשל, 'והיה אם שמוע ח תשמעו'. אות ח', בין המלה 'שמוע', למלה 'תשמעו'. הסופר כתב כאן אות, שאיננה מתחברת. לדעתו, הדבר כשר. ישנם עוד כמה אחרונים, אשר סוברים כמוהו.

את דבריו הבאנו, בקשר לשורות שלפני פרשת האזינו, כי בכתר של בן אשר, ישנם שם חלקים של אותיות. וטען הר"י עדס, מי יעשה דבר כזה? לכן בודאי שסופר הכתר, לא התכוון שיעתיקו זאת. ואני אמרתי, לא. ההיפך. הנה אתה רואה שיטה,

כי אפילו לעשות אות שלימה, אשר איננה מתחברת, הדבר הזה כשר, בכל אופן בדיעבד.

ברם לגופו של עניין, לכאורה הדבר נשמע תמוה. כיצד אפשר להבין זאת, לפי סודות התורה? איך ניתָן להסביר, שכתבו בס"ת וכו' אות נוספת, והס"ת יהיה כשר? הרי אמרנו בשם הרמב"ן, 'כל התורה כולה, שמותיו של הקב"ה'. הרמב"ן מסביר בהקדמתו לפירושו על התורה, וכן בדרשתו תורת ה' תמימה, שהתורה זה שמות של הקב"ה. דהיינו, ישנם צירופים אחרים, חוץ מן הפשט, ובכל מלה ישנם שמות. לא לפי החלוקה שלנו, 'בראשית ברא אלהים', אלא למשל 'בראשית' יכול להיות 'בר אשית'. בר אש יתבר וכו'. וכדומה. צירופים אחרים, שהם שמותיו הנסתרים של הקב"ה. אם כן, אם ישנה כאן אות שאינה במקומה, הדבר מקלקל את השם. איך אפשר להבין זאת? כיצד הדבר מותר?

וכן לפי מהר"ם ריקאנטי, שכתב כי כל התורה כולה, היא סוד של י' ספירות.

דבריו מובאים גם בהקדמת המנחת שי בזה"ל, **ואיתא נמי** – הוא מביא לפני כן מהזוה"ק – **בפרשת אחרי מות דף ע"ב, תאנא, כל מאן דגרע אָת חַד** – אות אחת – **מאורייתא, או יוסף אָת חד באורייתא, כמאן דמשקר בשמא קדישא. ובפ' אמור דף ע"ט, כל מאן דאשתדל באורייתא, כאילו אשתדל בקב"ה. דאורייתא כֻּלָּא, שמיה דקב"ה הוי. והכי איתא בפ' שלח לך דף קנ"ט, ובפ' שלח לך דף קנ"ט, ופ' האזינו סוף דף רצ"ח.**

וכן בתיקוני הזוהר, תיקונא עשרין וחמשא, ז"ל שם, וס"ת הוא דרגא דיעקב, דאתאמר ביה ויעקב איש תם. וס"ת, כך צריך למהוי, תם בלא פיסול. ואם ס"ת הוא חסר באתר דמלא, או מלא באתר דחסר, או אות חד חסיר או יתיר, או חילוף, ס"ת פסול, לאו איהו בדיוקנא דס"ת דלעילא ע"כ.

וכ"כ החכם הקדוש ר' מנחם ריקנאטי בפ' לך לך, כי כל אותיות התורה בצורותיהן, ובחיבורן ובפירודן, ובאותיות עקומות, ועקושות – דהיינו הלפופות וכו' – **חסרות ויתרות, קטנות וגדולות, כתרי האותיות, סתומות ופתוחות, וסידורן, הן סדרי עשר ספירות. ולכך היה הצורך לספור האותיות והתיבות, וכתיב ולא קרי, קרי ולא כתיב.** למה סופרים את האותיות? מה הדבר משנה? העיקר, מבינים את העניין. ברם, לא. ישנם כאן דברים, למעלה מבינתנו.

כי כולה בנין אֶלֶדֵ"י חצובה בשמו של הב"ה. וע"כ ס"ת שחסר אות אחת, או הותיר אות אחת, פסול. לפי שאין זו צורת העשר ספירות, מאחר ששינה מאותה הצורה. וזה מאמרם ז"ל, וי"ו דגחון, חצי התורה באותיות. כי הוי"ו הוא הקו האמצעי וכו'.

זהו לא מה שהרמב"ן אומר. אלו שני טעמים נפרדים. הרמב"ן אומר, כי כל התורה שמותיו של הקב"ה, והוא אומר שזה 'סדרי עשר ספירות'. הראיה, שהוא כותב בזה"ל, מוסף על זה, כל התורה שמותיו וכו' על כן אין להוסיף וכו'. הדבר 'מוסף על זה'. זאת תוספת.

דהיינו, אלו הם שני טעמים. זה שכל התורה זה שמות של הקב"ה, זהו דבר אחד. דבר שני, זאת צורת עשר ספירות.

דבר שלישי, הרמח"ל כותב בהתחלת הקדמתו לספרו פתחי חכמה – כבר הבאנו את דבריו בשיעור הקודם – בזה"ל, **על התורה נאמר, [ירמיה כ"ג, כ"ט] הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי, כָּאֵשׁ, נְאֻם יְיָ. והודיענו בזה, כי אמת הדבר, שהתורה היא ממש אור אחד, ניתן לישראל לאור בו. כי לא כחכמות הנכריות וידיעות החול, שאינן אלא ידיעת דבר־מה, אשר ישיג השכל בטרחו. אך התורה, הנה קודש ה', אשר לה מציאות גבוהה בגבהי מרומים. וכאשר יעסוק בה האדם למטה, אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גנזי מרומים, גנזי הבורא יתברך שמו, בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה.**

והוא דבר החכם [משלי ו', כ"ג] וְתוֹרָה אוֹר, אור ממש. ולא חכמה לבד, ולא שמראה אור בדרך דמיון, אלא אור ממש, כי זו מציאותה למעלה. ובהיכנסה בנשמה, יכנס אור בה, כאשר יכנס ניצוץ השמש באחד הבתים. ואף גם זאת, הנה בדקדוק גדול נמשלה לאש, ובהשוואה מדוקדקת וכו'.

ובהמשך הוא כותב, **ולכך ספר התורה שיש בו פיסול אחד, נפסל כולו, כי אין ההארה עומדת**

עליו כראוי, שתימשך ממנו הקדושה לעם בכח הקריאה בו. ישנה 'הארה' על האותיות.

הנה יש לנו שלושה הסברים, למה הס"ת פסול בחסרות ויתירות. א"כ איך אפשר להבין את מ"ש הנודע ביהודה, שאם כתב אות נוספת אחת בס"ת, הס"ת כשר. לכאורה לפי כל זה, הרי הדבר לא מתקבל על הדעת. לא יתכן.

שאלה מהקהל: ישנם תגין שאינם נוגעים בגוף האות, ואפ"ה לא חוששים לצורת אות באמצע הספר.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל הסיבה היא, כי רואים שהם תגין. הדבר ניכר לפי הסימנים. המקום, הגודל, הצורה וכו'. מבינים שזה תגין, ולא אותיות רגילות.

מצד אחד, בעל נודע ביהודה, הגאון כמהר"ר יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל, 'ליבו כלב הארי'. אמנם הוא 'פשטן', אבל חושבני שהוא הסתיר את ידיעותיו וכו' גם בתורת הסוד. כמו הרבה גדולים משם, אשר לא רצו להראות זאת כלפי חוץ.

ברם, יש לי ראיה, כי אפשר להבין שהדבר מותר גם עפ"י הסוד.

שהרי הראב"ד כתב, גדולה מזו. הוא אומר, לא רק אות אחת, אלא אפילו מלה כפולה, הס"ת כשר. שכל יתר, כנטול דמי. הראב"ד היה מקובל אלהי, הרי רואים זאת בכמה מקומות, כגון 'רוח הקודש הופיעה בבית מדרשנו', כפי שכתב בהל' לולב. וכן לגבי 'סוד פנים ואחור', הוא כותב בהל' יסודי התורה [פרק א' הלכה י'] בזה"ל, **ופנים ואחור, סוד גדול הוא. ואולי זה המחבר לא ידעו עכ"ל.** והבן שלו, הוא בכלל היה יותר מפורסם, מהר"ר יצחק סגי נהור, אבל גם הוא בעצמו היה לו גילוי אליהו.

והוא – הראב"ד – כותב, לגבי תוספת מלה שלימה, שהס"ת כשר. אמנם אינני יודע כיצד להבין את זאת, אבל איך שנבין את זה, נבין ממילא בק"ו גם לגבי אות אחת...

ברם אעיקרא דדינא פירכא. הראב"ד דיבר על תיבה כפולה <u>בתפילין</u>. ויתכן שזה בדוקא, אבל בספר תורה הוא מודה שזה פסול, וכמו שכתב בלשכת הסופר סי' ד' סק"ד, כי בס"ת ודאי בעינן שיהיה כנתינתו.

א"כ הדרא קושיא לדוכתה.

הערה מהקהל: שמא יש לתרץ דשאני הכא שאינה תיבה, אלא אות אחת מבלי שום משמעות, לפיכך אינה יכולה להצטרף עם אותיות של תיבות אחרות. והזוהר הקדוש שאמר כל מאן דגרע כל מאן דגרע את חד מאורייתא או יוסיף את חד באורייתא, וכן הר"מ ריקאנטי והרמח"ל, מיירו בגורע אות מאיזו תיבה, או מוסיף אות לאיזו תיבה, ולא כבנדון דידן שמוסיף אות בפני עצמה.

תשובת מרן שליט"א: מאד קשה להבין חילוק כזה. מאי שנא. ומה גם לפי הרמב"ן שחלוקת התיבות משתנה לפי השמות הקדושים, אזי כל־שכן שאות אחת תצטרף לכאן או לכאן ותקלקל את השמות.

שאלה מהקהל: אולי הראב"ד לא אמר גדולה מזו וכו', אלא אדרבה לכאורה היא קטנה מזו, שהרי סוף סוף הכפיל אותה התיבה עצמה, שיש לה קשר לעניין. מה שאין כן הנודע ביהודה מירי שהוסיף אות שאינה קשורה לעניין כלל.

תשובת מרן שליט"א: הראב"ד לא חילק מה תוכן הכפילות, והרי יש כפילויות שישַנו את המשמעות. [אגב מה שהראב"ד כתב הטעם מדקיי"ל כל יתר כנטול, כדאיתא בחולין [דף נ"ח ע"ב] לגבי כשרות יתרון אברים בבהמה וכו', כבר דנו בזה שאם כן לרוב הראשונים הפירוש בזה הוא ששניהם כאילו ליתינהו, ואכמ"ל].

בעניין 'כתר בן אשר', השלמת התשובות להערות הרה"ג יהודה עדס שליט"א. מִצְעָר ומצעַר.

בעזרת ה' וישועתו, נמשיך בתשובות, להערות של הרה"ג יהודה עדס שליט"א.

הוא כותב באות י' בזה"ל, גם ראיתי בשיעור של מוצ"ש בהר, שהביא מרן שליט"א מדברי רבי סעדיה הָעַדֶנִי, שכתב שבסוף הכתר כתוב שהגיהו בן אשר (או אני אהרן בן אשר שהגהתיו). ועל זה הקשה מרן שליט"א, שבקולופון של ספר הכתר שהיה בחלב עד שנת תש"ד, לא נכתב כך אלא נכתב שבן אשר ניקדו ומסרו. והביא מזה ראיה שספר אחר הוא.

אמנם לענ"ד אין להוכיח מזה. דהנה יתכן שהיה לכתר עוד קולופון נוסף מקורי, כלומר שנכתב

ע״י הסופר ר׳ שלמה בן בויאעא, או ע״י המגיה ר׳ אהרן בן אשר, ונאבד קולופון זה במשך הדורות. ויתכן ששם נכתב לשון זה. ושם יתכן שנכתב גם הלשון שהביא ר׳ יוסף אשכנזי שכתב הסופר עצמו בלשון פתוח או סתום או סדור או סתור וכו׳. ואף שלשון זה, היה כתוב גם בקולופון הידוע של הכתר שנכתב ע״י אחרים, אפשר שהעתיקו הלשון מן לשון הקולופון של הסופר עצמו.

ובאופן אחר יתכן ליישב לגבי הקושיא מדברי ר״ס העדני, שהרי ר״ס העדני כתב דבריו מן הזכרון (שהרי לא נסע להעיד ולבדוק מהכתר, אלא ראה את הכתר, וכשכתב פירושו לרמב״ם כתב מה שראה בו), ואפשר שלא דק בין לשון ניקדו ומסרו הכתוב בקולופון, ובין לשון הגיהו הכתוב ברמב״ם, ואיחלף ליה זה בזה.

וראיה לטענה זו, שהרי מרן שליט״א עצמו כתב שיתכן שיש שתי מהדורות בדברי ר״ס העדני ושינה הלשון מזה לזה, ואיך יתכן כדבר הזה, אם לא שכתב דבריו מן הזכרון, ובתחילה זכר שכתוב כך, ולבסוף היה נראה לו שלא בדיוק כך נכתב אלא כך.

ולגבי דברי ר״י אשכנזי, הנה אפשר שר״י אשכנזי ראה העתק מספר הכתר, שהסופר שהעתיק את הספר העתיק גם את הקולופון, ולכן יכל לכתוב שהקולופון נכתב ע״י הסופר עצמו. ואדרבא הרי ר״י אשכנזי לפי שיטתו שהקולופון נכתב ע״י הסופר עצמו, הקשה מזה על הרמב״ם, א״כ מזה רגלים לדבר לומר שהאמת הוא כספר הכתר שלנו, ששם אין הקולופון מעשה ידי הסופר עצמו, ולכן סמך עליו הרמב״ם, ולר״י אשכנזי נזדמן העתק וסבר שהוא המקור ומכח זה הקשה על הרמב״ם.

ומנא תימרא שהיתה מציאות כזו שעשו העתקים מספר הכתר והעתיקו להם את הקולופון, הנה גם התיקון סופרים שנשלח לרמ״א מקראקא היה בדיוק כך, שהיה העתק מהכתר (שעוד שלחו בו יד להגיהו ע״פ נוסחאות אחרות ואכמ״ל) ואעפ״כ העתיקו לו גם את כל הקולופון מהכתר בסופו.

לענ״ד לא נראה להגיד, שיתכן כי היו שני קולופונים. עדיין לא שמעתי דבר כזה, אינני זוכר, שיהיו שני קולופונים. הסופר חותם, בדר״כ הוא עושה קולופון אחד. למה צריך לעשות שני קולופונים?

אבל לגופו של עניין, הטענה שלנו היא, כי הר״ס עדני מעיד מה כתוב בכתר, ובכתר שלנו אין את זאת.

כך לשונו בפירושו על הרמב״ם [פרק שמיני מהלכות ס״ת, והובא בספר תולדות יצחק דף ל״ד, וע״ע בשיעור מוצש״ק בהר התשפ״ד בשל״ה], הספר שסמך עליו הגאון ז״ל – הר״ס עדני קורא לרמב״ם בתואר 'הגאון', כך הוא הסגנון שלו – עדיין הוא היום במדינת צובא. והיא הנקראת חלב. ויסמוה אלתַאגּ. קוראים לו, הַתאגּ. ומכתוב עלא רִיק, 'ריק' היינו נכתב על קלף. ובכל יריעה, שלושה דפים.

ומכתוב פי אכְרה – פי׳ וכתוב בסופו – אני אהרן בן אשר שהגהתיו וכו׳. ואני ראיתיו, וקריתי בו.

אמרתי בזמנו [שם], כי ראיתי שישנן שתי נוסחאות. ראיתי אז את הפירוש הזה בכת״י, אבל כעת שנדפס כל פירושו לספר אהבה, שמחתי לראות כי כעת כאן הדבר יותר ברורים. זהו כת״י א׳, שזאת מהדורא אחרת שלו, מהדורא קמא. אבל מה שבפני, היא היתה המהדורא הסופית.

הוא תיקן. פירושו, שבפעם השנייה הוא דקדק יותר, כנראה הלך לראות שוב הפעם מה כתוב בדיוק, והעתיק את זה בכת״י השני שלו. ומאחר שאין את המלים האלה, בכתר שלפנינו, הדברים ברורים שזהו כתר אחר. לא זה שהיה לנגד עיני הרמב״ם.

נביא מבפנים הספר החדש, פירוש רבינו סעיד ן׳ דוד עדני [דף קס״ג, פרק שמיני] וז״ל, הספר שסמך עליו הגאון ז״ל, עדיין הוא היום במדינת צובה, והיא חלב, וקוראים לו 'אלתאגּ' (פי׳ הכתר), וכתוב על 'רִק' (פי׳ קלף), בכל יריעה שלושה דפים, וכתוב בסופו אני אהרן בן אשר שהגהתיו וכו׳, ואני ראיתיו וקראתי בו. ובהערות המו״ל שם [אות א׳], בכי״א הגירסא ״וכתוב בסופו שהגיהו בן אשר״. ובצד בגליון יש תוספת ״ואני בעצמי ראיתיו בחלב בזה הזמן שהיא מדינת צובה״ יעו״ש.

*

בהמשך מכתבו [באות י"א] הוא כותב כך, **י"א לענין הערת המסרה בתיגאן המאוחרים, שכתבו על תיבת מצער (השניה), בתאג פתח.**

זהו דבר, שאנשים קצת התבלבלו בו.

המדובר לגבי הפסוק [בראשית י"ט, כ'] **הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה, לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר. אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה, הֲלֹא מִצְעַר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי.** כתב על כך מהרי"ץ בחלק הדקדוק, 'כתוב בתיגאן, בתאג פתח'.

רבים לא הבינו מה זה, אז הם מחקו וכתבו כך, 'כתוב בתיגאן בפתח'. הם לא הבינו מהו טעם הכפילות. אבל הגירסא הנכונה היא, 'כתוב בתיגאן' – דהיינו ישנה הערה בתיגאן בגליון, לגבי הפסוק הזה – 'בתאג פתח'. [עיין באריכות בשיעור מוצש"ק לך לך התשע"ו, ומוצש"ק בהר התשפ"ד].

מיהו התאג הזה? התשובה היא, זהו התאג של בן אשר.

והבין מרן שליט"א שהכוונה לתאג של בן אשר, והביא מזה ראיה שראו – סופרי תימן – **גוף התאג של בן אשר. לע"ד אין ראיה כלל, די"ל שכוונתם רק דכיון ששינו מנוסח התיגאן הישנים, לנוסח הדפוס וספרים אחרים לגרוס בקמץ, ע"כ מסרו בתאג פתח, וכוונתם שבספרי התיגאן פתח.**

הוא אומר, כי אין הכוונה בזה לתאג של בן אשר, אלא הכוונה לספרי התיגאן הישנים.

אינני חושב שהדבר יכול להיות. כי אם מדברים על הנוסח הישן, דהיינו המסורת שלפני בן אשר, המסורת הבבלית, אזי ישנם ביניהם המון שינויים, והרי הם לא ציינו מהם שום שינוי. למה פתאום לגבי תיבת 'מצער', הם ישנו ויכתבו זאת. רק פה הם שינו? מה עם כל השינויים? לפי דבריו, זהו הדבר היחידי, שהעירו סופרי התיגאן לגביו, מה היה בתיגאן הישנים. אבל הנוסח שלהם היה מאד שונה, למה רק את זאת הם ציינו? לכן מסתברא, כי הכוונה רק לתאג של בן אשר.

צריכים להבין, כי הרבה התבלבלו. ישנם כאלה החושבים כי מאחר שכתבו בתיגאן בתאג פתח, א"כ בפועל איך צריכים לקרוא? הרבה הבינו, שצריך להיות 'מצעָר', כי כתבו זאת בהערה בצד, אבל בתאג עצמו כתבו 'מצעָר'.

אמנם עיקר הדבר נכון, אבל זאת פשוט טעות. כי אלה שכתבו את התיגאן, ראו כי בבן אשר כתוב 'מצעַר' בפתח, אבל הם חשבו שהדבר בנ"ד אינו מדוייק, כי יש 'מסרה' שכתוב כי ישנם במקרא ארבע תיבות 'מצער'. פה שניים, **לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר. אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה, הֲלֹא מִצְעַר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי.** לדידהו גם כאן קמץ. **הֲלֹא מִצְעָר. וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר מִצְעָר** [תהלים מ"ב, ז']. וישנו פסוק נוסף, **וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר** [איוב ח', ז']. **טוב**, 'קבל האמת ממי שאמרו'. ישנה 'מסרה'. א"כ מ"ש בן אשר בפתח, אין מנוס מלומר כי זאת טעות. לכן הם שינו, הם תיקנו זאת בתיגאן, אבל האמת יורה דרכו.

יש לי בס"ד אריכות עצומה על כך בספר נפלאות מתורתך, שם בפ' וירא. העליתי לכך שלושה־עשר טעמים, מדוע דוקא מַצְעָר השנייה היא בפַּתַח. הבאתי שם [וע"ע בשיעור מוצש"ק לך לך התשע"ו] כי מצאתי בתאג של מהר"ר שלמה הסופר בזה"ל, **במחזור הירושלְמי, 'מצְעָר היא', בקָמְצָה. דהיינו בניקוד קָמֵץ. והן ארבע. וסימניהם, 'הנה נא העיר הזאת', תרין בו. 'וחרמונים'. 'והיה ראשיתך מצער'. וחד 'למצער'.** יש אחד, שנוסף למ"ד בתחילתו. **והוא האמת.**

גם מהר"י בשירי, הביא כמעט את כל הלשון הזאת.

בקיצור, הדבר הוא מה'מחזור הירושלמי', דהיינו תנ"ך של־ספרדים. הם ראו כי ישנה אצלם מסרה כזאת, ולכן הם ביטלו את דעת בן אשר. הם חשבו, טוב, אם ישנה מוסרה כזאת, אזי זאת טעות. 'הוא האמת' כדלעיל.

ברם, אנחנו המסורת שלנו לקרוא בפתח, 'הלא מצַעַר היא ותחי נפשי'. רק תיבת 'מצער' הראשונה שהיא באתנחא, היא מנוקדת בקמץ. והשנייה היא בפתח, מצַעַר. וכפי שאמרנו, זהו עפ"י התאג המקורי מהדורא בתרא של בן אשר, שסמך עליו הרמב"ם וקדמונינו נע"ג.

שאלה מהקהל: לפי המחזור הירושלמי, זאת טעות בעצם.

מוצש"ק יתרו ה'תשפ"ה ב'של"ו

תשובת מרן שליט"א: אכן. זאת שיטה אחרת. אין חובה לקבל את דעתם. ואדרבה. אבל הם, נטו אחרי זה, לכן הם שינו.

אני רואה כי כבר נגמר הזמן, ואמרו חז"ל 'ועשו סיג לתורה'. וסימנא מלתא היא, שסיימנו בכך, הלוא 'מצער' היא, ותחי נפשי...

השם ברוך הוא יחיינו ויזכנו, וימלא כל משאלות ליבנו לטובה, אכי"ר.

שובו בנים שובבי"ם

בשורה טובה ל"מנויים לחיים",
המקבלים את חוברות "שערי יצחק" דרך הדואר.

בעיקבות פניות רבות חוזרות ונשנות מידידינו ה"מנויים לחיים", אשר מקבלים לביתם את החוברות "שערי יצחק" דרך הדואר, בבקשה לכלול את כל השיעורים הנשלחים באותו המשלוח ולרכזם בקובץ אחד עבה, ע"מ להקל להם על קריאתם ושמירתם, החלטנו בס"ד להיענות לבקשתם זו, למרות העלות הכספית הנוספת בגלל כך, והחל משיעור מוצש"ק שמות התשפ"ה, תישלח אליכם חוברת אחת עבה שתכיל מספר חוברות ביחד.

כמו כן בעיקבות הסכמת מרן שליט"א לעבור שוב בל"נ על החוברות הבודדות היוצאות לאור מדי שבוע, לתקן או להוסיף הערות ומקורות וכו', הוחלט כי אנו נעמול עוד, ונוסיף את הכל בחוברת העבה לפני שליחתה למנויים, כך שהיא תהיה המהדורא המתוקנת והמושלמת.

אנו קוראים לכל המעיינים בחוברות הבודדות מדי שבוע, לנצל הזדמנות זו ולשלוח שאלות והערות או תיקונים וכו', בכדי שנעבירם למרן שליט"א, שיבחן אם ניתן להכניסם לשיעורים אשר יופיעו בחוברת העבה. ברוכים תהיו!

הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ ב"ב

טל' 050-4140741

הננו להודיע בזאת כי

השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש

עכשיו בחדשי החורף

השיעור מתחיל בשעה 20:00

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות

וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש